

inter misce 94 sicut et ali; lib.

Primum interpretari latine hi quatuor notatus
Hocque signe sunt aut fabulari tū Verba
notanda que sunt signa notata cū etimologis
si recta fuerit declinare nū et Verba
predicēa effingere ex pleborum orationes
ad finitimationem eorum quos interpretandos suscep-

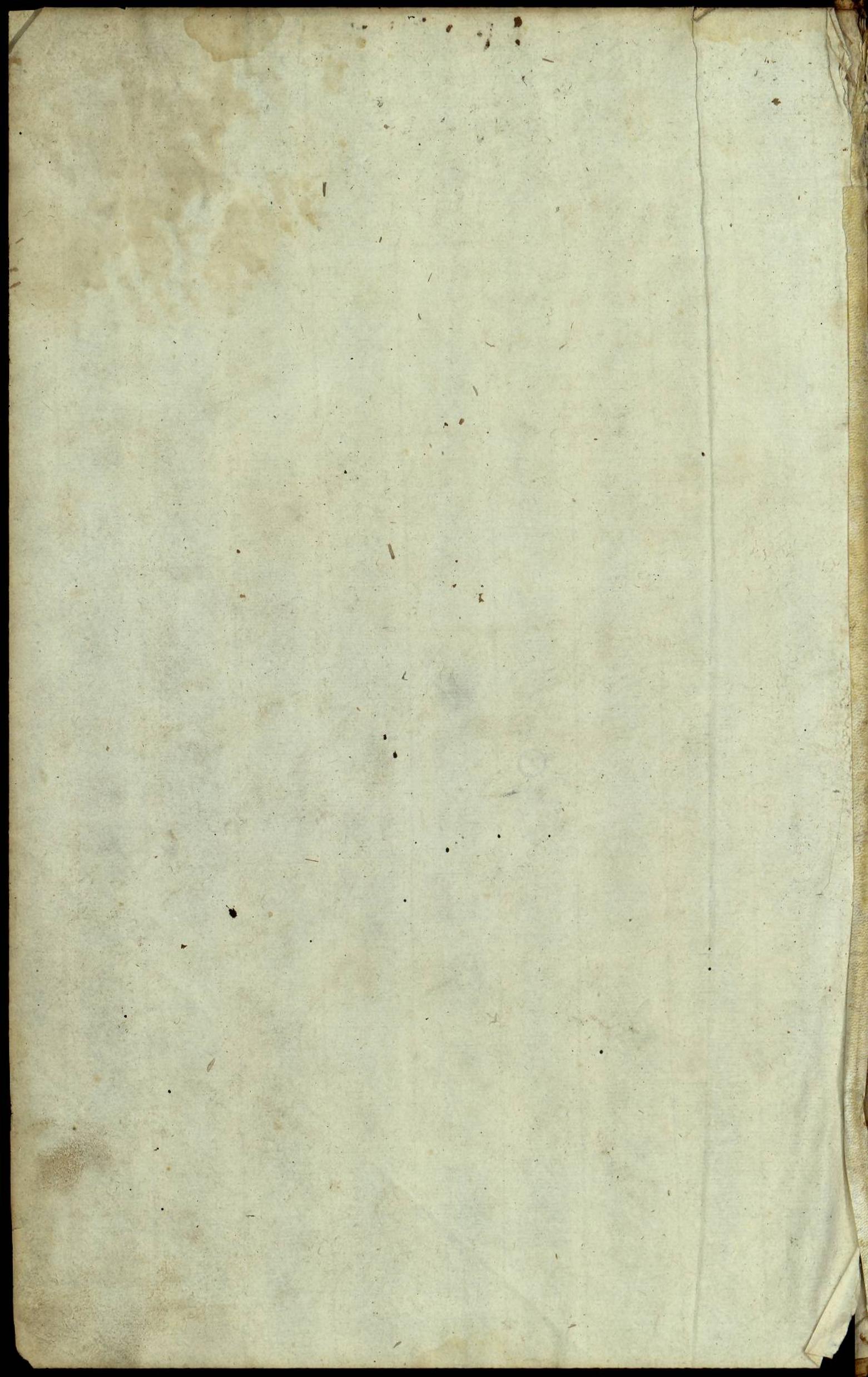
miss

M. A. M. C. L.

F. B. C. L.

*Mon Dieu vous donne bonne vie. Adieu à tout de suite
comme les autres des amis de l'administration
qui sont dans le monde. Je vous dirai de
ce que j'aurai à dire des amis de l'administra-
tion que vous
et je vous prie de la faire publique.*

*Moi je suis bon et sage et
je vous administre de mes affaires & la
république*

COLLEGIUM
UNIVERSITATIS

COLLEGII
COMONI

AIA

CANTICAR

OCULAM VITRORUM

GRACIUS

HOC
AMO

VI.D.

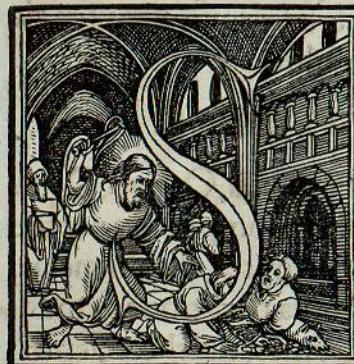
fuit Vadiano Helveticus Sangal,
vobis orundus v. f. infra 176. in
fine

IOACHIMI VADIA/

NI TRIVM TERRAE PARTIVM EPITOME.

TERRARVM ET OCEANI VNAM

ESSE ROTVNDAM SVPERFICIEM.

VUPERFICIEM TERRAE CVM OCEANI SV
perficie corpus rotundum globo sumq; mu
tuo complexu efficere, mathematicis demon
strationibus constat, & testatur libro tertio
Strabo: præterea cap. LXXII. secūdi Natu
ralis historiæ Plinius, palam innuens nauig
antium id cursu deprehendi, ex demersu ui
delicet emersuq; syderum, prout alia atque
alia maria nauigentur, aut apparentium aut
desidentium. Nauigantibus enim in Austrum stellæ meridianæ attol
lūtur, quoq; propius adpuleris eò sublimiores fiunt, demissis interim
& prospectui sese subtrahentibus septentrionibus. Contra uero usu
uenire his qui nostro cœlo, hoc est eleuato polo & Vrsis conspicuis
nauigant. Quod profecto fieri non posset, nisi una ceu pilæ figura, ex
tima terræ mariumq; in se rediret rotunditas. Prodiderunt ea de re ex
recentissimis Georgius Purbachius, & Ioannes Gmundanus Norici,
Ioannis quondam de Regio monte clarissimi mathematici familiares,
quorū extant de Sphæræ consideratione Commentaria. Sed & Eclipti
psium obseruatio, dierumq; & noctiū uarietas, totaq; illa umbrarum
& lucis uicissitudo, quā uariata latitudine sol ambitu suo peragit, non
aliud magis euincunt, quā in hunc modum quem diximus, terras un
dis & undas terris cohērere. Quod si quem aut montium altitudo, aut
uallium profunditas, ceu aduersa rotunditat, suspensum tenet, is cogi
tet ne æstimari quidem isthac posse quum ingens ille utriuscq; corpo
ris ambitus animo cōcipitur. Nam si uel ex altissimis locis prospicien
tibus nobis plana uidetur omnia quæ asse qui uisu & præhendere cir
cumspiciendo possumus, quæ ipsa tamen in conuexitatem inclinant;
ita ex planis in alta suspicentibus, alta quidem uidentur, quæ compa
ratione tamen magnitudinis orbis cum planis possunt conferri: nec
magis obsunt rotundæ figuræ in orbe montes, quā in iuglande com
missurarum asperitas ipsam per se nucis rotunditatem imminuit. Por
rò nucem aliquam subasperam, rotundam dicimus, quoniam ani
maduerti tantillum asperitatis non possit. Excelsa sunt montium iuga
quā diu nobis comparantur, at uero ubi ad uniuersa respexeris, ma
nifesta est omnium humilitas, nihil enim in tantum attollitur, ut col
latione totius, ulla sit uel maximis, portio, sicut lib. quarto nat. quæst.

B

DE CARDINIBVS ORBIS.

docuit Seneca. Labuntur igitur qui terræ partem ex undis ita putant prominere; ceu mons aliquis ē mari prominere uidetur, uelut si super diametro hemicyclum aut circuli partem aliquā ducam, ita ut diameter planam aquæ superficiem referat, quemadmodum Lyranus quædam in Genesim Mosaicam commentus est, nescio quibus figuris aquæ superficiem à terræ planicie secernēs, quo minus crederemus utriusq; elementi coitum sphaericæ figuræ dimensione absolui.

DE CARDINIBVS ORBIS.

 Oeli seu orbis quatuor esse Cardines dicimus, Ortum, Occidens, Meridiem & Septentrionem. Hos Pomponius partes, Gellius secūdo lib. nunc regiones, nunc limites, alicubi metas, nec nō & partes cū Plinio uocat. Qui quidē æqua partitione in mūdi latera dispositi, hoc etiā differūt, quod duo Cardines, uidelicet Septentrio & Meridies, immobiles sunt & immobilibus punctis axis sphærici, in quibus totum cœlum uoluitur, attribuuntur. Duo autem uidelicet Oriens & Occidens, uariant propter solis motum in signifero circulo per signa gradusq; signorum uariantem. Nunquam enim uno aliquo tempore ex eodem loco signi sol aut oritur aut occidit, sed ut dixi, de die in diem uariat. Proinde Gellius libro secundo triplicem ortū facit, cui triplex occasus respondeat, Aequinoctialem, Solsticialem & Brumalem. Aequinoctialem ortum sol efficit, quem in ipso æquinoctij circulo, uicinus ue, ultro citroq; gradibus signorū uoluit, id quod Vere & Autumno accedit. Aequinoctium enim uernum Arieti, Autumnale Libræ tribuimus. Solsticialem autem, quem Manilius Aestuum ortum uocat, quū Cancrum ingreditur: in cuius prima parte nostrī lateris Solstitionis peragit: sed & in iuxta positis aut Geminorū aut Cancri partibus, quoniam in illis latitudinis ratio non admodum uariet, nec multū multorū dierū longitudo differt, Solsticialem ortum occasumq; fieri dicimus. Brumalem autem ortum, quem & Hiemalem Higynus nominat, facit sol quum ad initū Capricorni finitimiq; gradibus uoluitur. Brumæ uocabulo breuissimorum dierum tempus intelligimus, quale nobis accedit hybernis mensibus, quibus ex pari causa latitudinis non multum uariat, usu uenit ut multi dies ad hybernū Solstitionis pariter breues uideātur. Meridies Septentrionesq; (inquit Gellius) statu perpetuo stant & manent. Quatuor Cardines non in elegantem complexus est Calphurnius in Aegloga quæ Delus inscribitur his uersibus:

Exulet quæcunq; Notum gens ima iacentem

Erectumue colit Boream, quæcunq; uel ortu

Vel patet occasu, medioue sub æthere feruet,

Cardines

Cardines quos immobiles diximus, Veteres etiā Axes dixerunt, quoniam Axis, hoc est linea illa per centrum Sphaerae traecta illis punctis ut cacuminibus terminatur. Cacumina enim ipsos, Higynus, & cardines Apuleius, uocat. Sed noster polus ferè Axis dicitur, quo nomine & Septentrioñis partem intelligimus. Græci ἀξωνα, dicunt, & ἀντιἀξωνα partem meridianam contrapositi Axis: ut Cicero in prima Tusculana de latere meridiano habitatæ terræ locutus, Altera, inquit, Australis, ignota nobis, quam uocant Græci Αὐτιἀξωνα.

*Cardines beatus
dixerunt agnos*

QVIS SIT AEQVATOR, ET CVR

TROPICI DICTI CIRCULI.

Circulus maximus qui orbem in duo æqualia diuidit pariter ab utroque immobili cardine distans, Parallelus Aequator siue Aequinoctialis dicitur. Sol enim dum in eo est æquis spacijs diei noctisq; durationem dirimit terræ uniuersæ. Fertur autem in illo Sol dum in primo est Arietis tempore Veris, & in Libræ primo gradu Autumni tempore. Hic circulus omnē Horizontem à quacunque parte globi ductū, in duo æqualia secat & cum diametro eius concidit, duobus autem punctis cardinalibus, quæ diximus, ipse per se Horizon est, unde cauſa ducitur æqualitatis sub hoc solo circulo dierum & noctium in orbe uniuerso, quum in locis duorum signorum prædictis Solis circuitione fatigatur. Et quoniam Signifer circulus ab ipso sectus Aequatore, ita se obliquat in latera, ut paribus spacijs partim in Austrum partim in Boream deflectat, duobusq; in hemicyclis utrinque sex signorū amplitudine ab Aequinoctiali deuergens, ad eundem redeat, factum est ut Paralleli ab his punctis Zodiaci quibus latissime ab Aequatore abscesserit circunducti circuli Tropici appellati sunt, ἀπὸ τοῦ ξοπῆ, hoc est à conuersione, quoniam Sol ultra eas partes circuli, ceu ad metam quandam progressus, amplius non abeat, sed conuersione facta cursum suum ad Aequatorem reflectat. Ea de re Græcis δεριναὶ τροπαι καὶ χαμηλωναι, hoc est, æstiuæ & hybernæ conuersiones dicuntur, quæ nos Solstitia æstiuia hybernaq; dicimus. Circulus qui in Meridiem abscedit Tropicus Capricorni, qui Borealis est & nostri lateris, Cancri dicitur: in ipsis enim momentis initiorum utriusque signi Solstitia notantur. Sub his qui habitant umbris carēt meridianis, dum illis in locis Sol uoluitur: extra sitis perpetuam umbram hora meridiana gnomon proiecit, & semper à Sole auersam, nobis quidem qui Astoum latus incolimus in Septentriones, Australis uero in meridiem: intra uero habitantibus bis in anno umbrae meridianæ absuntur, id quod nullis alijs siue sub Tropicis siue extra sitis cōtingit.

SVnt & Zonæ breuiter referēdæ nobis, quas Martianus Cæpella libro sexto Fascias uocat, interualla quædam quatuor circulorum, quibus totum illud inter Polos quicquid est latitudinis discernitur. Porrò Latitudinem uocant Cosmographi dimensionem quæ uergit in latera, ut in Austrū Boreamue: Longitudinem uero, quæ ab ortu in occasum, aut è diuerso dirigitur. Quæ ratio & in agris decussandis potissime locum habet, per cardines & decumanos, hoc est, per latum (ut uocant) & longum, obseruatione cardinum. De qua re est apud Pliniū libro decimo octavo quum limitis Decumani meminit. Igitur præter circulos Tropicos alij duo circuli latera orbis hinc & inde subdiuidunt, quorum alter Arcticus, alter Antarcticus dicuntur, atque hic quidem Austrini lateris est, ille uero nostri cœli, in quo Vrsæ extant: unde nomen circulo duntaxat imaginario datum. Credidit autem antiquitas, hac partitione facta, eam esse harum regionum naturam, ut quæ intra Tropicos continerentur propter uehementem æstum habitari commode non possent, ideoq; illis exustæ Zonæ non men tribui, quæ uero extra hanc utrinq; panderentur, temperati cœli & frequētis habitationis essent. Ultra quas quæ trans Arcticum parallelum in Septentriones, aut illū Antarcticum in Meridiem & Nostum patenter, ob immane frigus quo alternatim per remotissimam solis absentiam infestarentur inhabitabilia esse: præterea & Glatialem illic Oceanum esse existimauit. Quam rem profecto artifex ille orbis Deus contemplatus, sic limites terrarum & littora aptauit Oceano, ut ubi habitandæ terræ per cœli inclemantium locus non esset, ibi latius pelagus inundaret. Et si recte extantium terrarum formam cōtemplamur, deprehendimus eam ab utroque axe uelut contractis lateribus stringi, ab Ortu autē in Occasum quam longissime procurrere: cuius rei periculum ex tabularum descriptionibus studiosi facient. De Zonis illis clarissime Maro Georgicorum primo,

Quinq; tenent cœlum Zonæ quarum una chorusco
Semper sole rubet, & horrida semper ab igne est,
Quam circum extremæ dextraq; leuaq; trahuntur,
Ceruleæ & glacie concretæ atque imbribus atris,
Has inter medianq; duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Diuūm. &c.

Vbi Probus insignis Grammaticus Zonarum ordinem recte deformari ait, si leuam manum contra ora nostra in meridiem uersa ponamus, ut ubi pollex est, ibi Arctican frigidam: ubi index, ibi æstiualem seu solstitialiæ nostræ temperatam: ubi medius digitus, ibi torridam æquinoctialem: ubi annularis, ibi temperatam alteram: postremo ubi auricularis

*Logii, decimam
et deforūit
pollex*

*Decimbandus, dimidio
et pro longiora longitudine
diffundit tractando*

*Decumani, i.e.
magnitudine dicti*

*Probus grammaticus
Zonarum ordinem
recte. It format*

DE VENTIS.

auricularis est, ibi extimam meridianam, quam Notiam appellat, intel ligamus. Sed de his (si quis uelit requirere) abunde multa in Pompo nianis Commentarijs diximus.

DE VENTIS ET EORVM POSITIONE.

Profuerit fortasse & uentorū meminisse hoc loco, qđ constat Lucam in Actis cap. XXVII. Aphrici & Cori & Euroaqui lonis & Austri facere mentionem, diuersa quidem ueterum in his enumerandis sententia: aliqui enim quatuor fecere, à quatuor or bis cardinibus exorientes, in qua sententia & Homerus fuit uatum ue tuissimus, Eurum Orienti, Zephyrum Occidenti, Meridiei Notum, & Boream Septentrioni tribuēs. Qua nimirū distributione contenta esse nature ratio potuisset, nisi aliud immodece diligētiæ fuisset uisum. Secuta enim ætas, ut tradit Plinius, octo addidit ratione nimis subtili & cōcisa: quam quidem distributionem Varroni tribuit Seneca. Mox fuerūt qui primo numero duplicato alios quatuor primis adiecerunt, ut singulis cœli partibus bini essent Plinio. Sed nos Gellium libētius sequimur, qui Oriētis lateri pro triplicis ortus ratione tres uentos, rur sum Occasui pariter triplici, tres illis contrapositos, cardinibus autem, hoc est Meridiei & Septentrioni, quia statim sint, singulos tantū tribuit: quæ traditio mihi in tanta uarietate in primis clara & explicata uideba tur. Ventus igitur qui ab Oriente uerno seu Aequinoctiali uenit Eurus nominatur, alio nomine Ap̄olites Græcis dictus, Romanium Subsolanum uocitant. Porrò is qui ab Hyberno Oriente spirat Vulturnus Romanis dicitur: Quanquam Plinius à Gellio tantillo dissensiens, Eurum eum uocari à Græcis autumat. Ipse autem Gellius quo niam inter Notum & Eurum intersit, ευρόντων mixto scilicet nomine, Græcis appellari tradit. Ventus qui ab Aestiuā seu Solstitiali Orien tales, Aquilo, Vulturnus, Eurus, quorum medius Eurus est: his oppo siti & cōtrarij sunt alij tres occidui: Corus, quem solent Græci οὐρανοῦ uocare, is aduersus Aquilonem flat: item alter Fauonius, qui Græcē uocatur θεοφύσθ, is aduersus Eurum flat: tertius Africus, qui uocatur αἴγις, is aduersus Vulturnum flat. Eæ duæ regiones cœli Orientis Occidentisq; inter se aduersæ sex habere uentos uidentur. Meridies autē, quoniam certo & fixo limite est, unum meridionalem uentum habet, is Latinē Auster, Græcē Νότη nominatur, quoniam est nebulosus at que humectus. Notis enim Græcē humor nominatur, Septentriones

autem habent ob eandem caussam unum, is obiectus directusque in Austrum Latinè Septentrionarius, Græcè ἀπόκτηνες appellatus. Hactenus Gellius. Cum quo ferè consentit Plinius XLIX. cap. libri secundi, nisi quod Septentrionē uocat eū, qui à Gellio Septentrionarius dicitur, & Corum quem ille Caurum uocat, ratione nihil diuersa. Quatuor autem præcipuos uentos eleganter Manilius libro quarto Astronomico his uersibus complexus est:

Asper ab axe ruit Boreas, fugit Eurus ab Ortu.

Auster amat medium solem, Zephyrusque profundum.

Qui duodecim uentos statuunt cum Varrone hunc ordinem sequuntur, ut ab ipso Meridiei cardine flantem Notum seu Austrum ponat, à latere autem Orientis Euronotum, Occidentis Libanotum illi tribuant. Rursum ab Arctico cardine uenientem Boream & eundem Aparciām, eiique laterales, alterum Occasum uersus Trasēam, alterum ad Orientis latus inclinantem Aquilonem uocant. Ipsi ortui Aequinoctiali Subsolānum tribuunt, qui à latere in Boream uerlo Cæciam (quem Lucas in Actis Euroaquinonem uocasse uidetur) ab Australi uero Eurum habeat. Contra eum qui ab Occasu Aequinoctij spirat, Fauonium dicunt, cui uicinus sit Libs uentus ab Occasu Brumali, altero autem à latere Corus: ut in hunc modum à quatuor orbis partibus uenientes terni quater, duodenarium numerum constituant. Plinius author est uiginti & amplius authores Græcos de uentis prodidisse. Ex Latinis potissime tradut hac de re Seneca libro Naturaliū quæstionū quinto, Plinius & Gellius locis citatis, ad quos lectorem remittimus.

DE TERRÆ HABITATAE PARTITIONE, DE QVE OCEANO ET MARI NOSTRO.

His ad hunc modum ex tabulæ generalis descriptione demonstratis, ad terræ habitatae partitionem accedemus. Ac primo quidem mari nostro, quod Mediterraneum uocamus, ab Herculis columnis usque ad Tanais ostia procurrente, & duobus inclytis amnibus, Tanai uidelicet & Nilo, in tres partes uniuersæ terræ continens diuiditur. Tanais ipse à Septentrionibus in Meridiem decurrens medianam ferè Mæotida ingreditur. Hæc autem à Thauricæ Chersonesi fronte Euxino mari miscetur. Ex diuerso Nilus amnis in pelagus quod Aegyptiacum dicitur influit. Quod terrarum à freto Gaditanō ad ea flumina interiacet, ab altero latere Africam uocamus, ab altero Europam: ad Nilum scilicet Africam, ad Tanaim Europam, ultra quicquid est Asia est, Pomponio. Cæterum ingens illud pelagus quod ambitu suo iam memoratas partes cingit & alluit ceu insulam quandam complexum, proprie Oceanus dicitur: ex quo terra uelut urgente cedens

DE SINIBVS MEDITER.

7

cedens locum intra se quatuor amplissimos sinus recipit, quanquam nec recessu nec magnitudine pares. Quorum primus & maximus est quem Atlanticum pelagus ab Occasu fundit per fretum, quod ab insula Gadibus Gaditanum cognominatur, quem in uniuersum, ut dixi, Nostrī maris seu Mediterranei nomine censemus. Secūdus à Septentrione ingressus longo freto, quem libro tertio Pomponius describit, Caspius seu Hyrcanus ab gentibus qui adhabitā appellatus est. Etiā si sunt qui mare illud ita suis claudant littoribus ut seorsum mare esse, & ab Oceano magno terrarum interuallo secerni, nec ullo freto inde deriuari tradant. Tertius sinus Persicus ab Indico Oceano, & Austrino latere fusus Persarū terras magna parte alluit, unde & ipsi nomen datum. Quartus Arabicus nominatus ab Eudæmone, id est beata illa Arabia, cuius littora longissimo recessu pulsat, Erythreum aliās & Rubrum mare à colore quo appetet, dictus. Sunt præterea & alij Oceani sinus, sicut Magnus ille in India ultra Gangem, & Gangeticus ipse, qui Gangem fluuium recipit. Deinde à Septentrione sinus inter Hispaniæ Galliæq; littora, qui illinc Cantabrico, hinc Aquitanico Oceano penetratur, & Codanus trans Daciam in quo Scādia insula est. Cæterū ad illos collati minus sunt celebres, nec tam longe terras ingrediuntur.

DE SINIBVS MEDITERRANEI PRAE-

CIPVIS: PRÆTEREA QVID PROMONTORIVM,

Insula, Peninsula, Isthmus, Fretum.

LAbet & nostrum mare sinus aliquot, quos ordine littorum paucis indicabimus. Primum quidem à Gaditanis angustijs adusque Zephyrium extimae Italiae promontorium mensus est libro tertio Historiæ Naturalis Plinius. Secundum idem author à Lacinio & ipso extremæ Italiae promontorio, sed in ortum reflexo, ad usque Acroceraunia (quæ sunt Epīri montana, in Adriaticum procurrentia) extendit, cuius XI. cap. eiusdem libri meminit. Tertiū sinum ab Epiro ad Hellepontū usq; deflectit, in Præfatione quarti libri. Quartum ac postremum his littoribus tribuit, quæ ab Helleponto adusq; Mæoticæ Paludis ostiū sinuantur, libro quarto cap. XII. Ora Africæ contraposita non longe nec sinuose flectitur, minorem maioremq; Syrtim admittens, cætera ferè recta, quod & in Aegypti & Syriae ora uidere est. Tantū in intimo angulo quo mons Amanus Syriam à Cilicia disternit pelagus ingreditur, littorum flexu sinus efficitur, qui ab Isso iuxta sito oppido, Isicus cognominatur, memorabili loco ob pugnam quondam Alexandri Macedonis & Darij Persarum regis: cuius Q. Curtius tertio libro meminit. Est & ille sinus notabilis, quem Euxinum pelagus flexu littorum, quæ supra Colchidem in Tauricam

B iiiij

Chersonesum procurrunt, oræ Ponticæ diuerso & contraposito efficit, Isthmo quodā inter Hyrcanum pelagus & Euxinum relicto. Atq; hi quidē quos memorauimus præcipui sinus nostri maris existimantur. Sūt alij particulares circum omnia huius littora, qui suis locis refertur. Iam propè notius est quām ut referri debeat Promotoriū dici montanum, quod conspicua altitudine in mare prominet, quale est in extima Italiae Lacinium aut Zephyrium, in Sicilia Lilybæum, in Asia Sigæum. Insulam autem uocari quæ à continenti seiūcta undiq; mari alluitur, ut Sardinia, Creta, Cyprus, Corcyra. Inde factū ut domus & ædificia, etiam in urbibus seorsum extracta & separata ab alijs Insulæ dicantur Liuio, Suetonio & Iureconsultis sæpe. Peninsulam uocamus quasi penè insulam, quæ non toto mari ambitur sed iugo aliquo continentali, id est, terræ solidæ adnectitur, qualis est Achaiæ Peloponesus. Græci terrā hoc modo angustam qua mare dirimitur ισθμον Isthmum, Peninsulam autem χερσόνησον Chersoneson, hoc est, Insulam terræ adhærentem uocare solēt. Sunt porrò celeberrimæ aliquot Chersonesi, quarum una est Indica illa, quæ aurea Ptolemæo dicitur, inter Gange ticum sinum & eum qui Magnus dicitur expansa. Secūda Septentrio naria, quam Cymbricam seu Daticam uocat. Tertia Taurica illa quæ Maeoticam paludem ab Euxino dirimit. Quarta in Helleponto contra Phrygium littus porrecta. Quinta Peloponesus est, quam Strabo Chersonesum uocat. Sexta iuxta Rhodū in Caria Gnidum sustinens, in cuius Isthmo Halycarnassus iacet. Sed & in Ionia Peninsulam Pon ponius facit, illam quæ Teion & Clazomenas in angustijs sita oppida habebat, quorum meminit libro secundo. Et Plinius libro quarto, in Lugdunēsi Gallia, inter eum sinum in quem Liger influit, & littus contrarium, quicquid inde terrarum contra littus Anglicum excurrit, Peninsulam & spectatiorem quidem nominat. Mare autem quod angusto aliquo meatu terras dirimit Græcis ορθούσ, Latinis Fretum dicitur, quale illud est quod Siciliam Italiae eripuit, & Gaditanū fretum quo extima Bethica à Mauritaniæ ora diuiditur.

Q VID V R B S, O P P I D U M, V I C V S,
 PAGVS, CIVITAS, METROPOLIS, COLONIA, &c.

 Vanquam leuiculum uideri potest, non erit tamen ab insti tuto nostro alienum aliquot uoces, quarum frequēs in omni historia usus est, paucis explicare. Vrbs ut M. Varro libro primo linguae Latinæ tradit, ab orbe & uruo, quæ pars est aratri, deducitur. Circunducebantur enim aratro loca extruendo oppido designata, & ut ait Seruius, sulco muri designabantur. Necq; aliud est urbs quām oppidū, nisi quòd maiora insignioraç, urbes dicere solemus, ut

ALIQUIT NOM. SIGNIF.

ut Roma urbs dicta, & de Carthagine Maro, Urbs antiqua fuit. Coloniæ quoque populi Romani in antiquis literis urbes scribentur, ceu tradit Varro: qui idem ait: Oppida quondam in Latio, Etrusco ritu condi solita, hoc est iunctis bubus, tauru, & uacca, interiore, qui aratro sulcum circumagerent: quod faciebant religionis caussa die auspicato, ut fossa & muro essent munita. Terram unde exsculpserant, Fossam uocabant, & introrsum factum murum, post ea quod fiebat orbis, urbis principium: quod post murum erat Pomerium dicebatur. Oppidum autem ab ope dictum existimat, nimirum quod opis caussa fossis muroque cingatur. Vicus in oppido uia est domorum seriem complexa, eius enim appellatione etiam aedificia comprehenduntur: nam ut ait Varro, ex domibus constat. Habet autem sua cognomina, ut Romæ quondam Vicus Africus, Vicus Cyprius, Vicus Sceleratus, quorum caussam Varro reddidit. Extra oppida uicus idem est quod pagus, uulcus indectum Villam uocat, cum Villa sit domus ruri seorsum extorta, & suo fundo attributa, Vicus autem multis domibus constat nullo muro clausis. Ciuitas tametsi pro urbe oppidoue frequenter usurpatur: ut quum concussa terræmotu, aut absorpta pelago, aut incendio uastata ciuitas dicitur, tamen proprie ipsa est ciuiu^{κοινωνία οὐλήσις}. & societas, moribus legibusque & institutis gubernata. Nam & hi qui passim tractu aliquo habitant, ipsis legibus atque institutis usi, Ciuitas dicuntur Cæsari. Porrò donari ciuitate, & ciuitatem dari legimus, quibus ius dignitasque urbis conceditur, quicque numero ciuum censentur. Et petere ciuitatem, est eam communionem & dignitatem ambire, Germani Burgerrecht uocitat, nam uetus horum nomen Burgum est, quod eis oppidum seu castrum significat. Metropolis urbs dicitur, quæ ceu parens alias ex se urbes genuit, scilicet ^{πόλεις οι μητέρες της πόλεως} hæc uox deducitur, Latini Matrices uocant, Augustinus simpliciter Maiores urbes nominauit: quales fuerunt Athenæ, Lacedæmon, & ipsa ante alias urbs Romana: cuius innumeræ non in Italia solù, sed & in prouincijs Coloniæ extiterunt. Coloniæ enim dicebantur quæ in hunc modum essent conditæ & deductæ. Augustinus principio decimi de Ciuitate Dei, Hinc, inquit, ciuitates à maioribus ciuitatibus uelut populorum examinibus conditæ, Coloniæ nuncupantur. Romanis non una ratio erat deducendi Colonias, nam & Latinas deducebāt, & quas non Latinas sed Colonias tantum ciuum Romanorum appellabant, authore Liuio. Gellius tradit libro XVI Colonias Romanorum iura institutaque omnia non sui arbitrij sed populi Romani habuisse, eaque re à Municipijs differre. Erant enim Municipia oppida quæ suo iure & legibus suis utebantur, nec nisi honorario munere cum populo Romano participabant. Ipsi incolæ Municipes dicebantur, qui ciuitatis Romanæ

honorem quidem capiebant, sed negotijs tamen atq; oneribus uocabant. Apud Plinium aliosq; legimus Oppida libera, quæ sunt imunitate donata: rursus alia Stipendiaria, quæ annum stipendiū populo Romano soluebant. Sed uerba eius ex cap. I. tertij libri, ubi de Bethica loquitur adscribam. Oppida, inquit, omnia numero CLXXV, in his coloniæ VIII. Municipia VIII. Latio antiquitus donata XXIX. Libertate VI. Fœdere II. Stipendiaria CXX. Emporium oppidum aut locus negotiatione & mercatu celebris, ιμπόσιον, quale in Germania Norimberga & Franckfordia, in Gallijs Lugdunum, apud Belgas Antuerpia. Ammianus lib. XIII. ubi de Barne Mesopotamiæ Municipio, Refertum, inquit, mercatoribus opulentis, ubi annua solennitate prope Septembbris initium, ad Nundinas magna promiscuæ fortunæ conuenit multitudo, ad commercanda quæ Indi mittunt, & alia plurima, uehi terra mariq; consueta. Prouincia autem authore Donato, à porro uel procul uincendo dicta: acquisitæ enim bello ab Italia regiones Prouinciae dictæ sunt: & in Prouinciae formam redigi dicebantur, quum tributorum & uectigalium inita ratione, aut Proconsuli ex urbe misso, aut Prætori ius dicenti parebant. Quædam enim Proconsulares erant, quædam Prætoriæ aut Præsidiales, Stipendiariæ tamen omnes.

HISPA NIA.

Nunc ad terras ueniendum, ipsæq; partes ordine censendæ: quarum quoniam nostra est Europa, de ea primum dicesmus. Hæc qua in Occasum uergit extimam habet Hispaniæ, diuitem terram & fœundam, nec minus populosam: quippe quæ proximis sæculis ut antea in prouincias sic etiam in regna diuisa, hodieq; non uni regi pareat. Clauditur illa tribus à lateribus mari, in fronte quidem quam latissimam habet, & fermè totam Occiduam Atlantico Oceano, & illo, quem Occidentalem Ptolemaeus nominat. A Septentrionibus Cantabrico, à Cantabris iuxta sitis populis dicto. Qua Meridianam plagam respicit Mediterraneum mare habet, recens à Gaditanis angustijs immissum. Quod quidem toto litotorum decursu, quatenus Hispaniam lambit Hispanum, præterea & Ibericum & Balearicum nominatur, illi Iberi gens frequēs, huic Baleares Insulæ in ipso sitæ nomen dederunt. Ortum uersus Pyrenæi montes ab Aquitanica & Narbonensi eam sejungunt, Pyrenæi dicti à Pyrene Bebricis filia, uelut libro III Silius Italicus tradit: qui quoniam instar Alpium sunt, incolas eius recepti scriptores Alpinos Hispanos dixerunt, in quibus etiā ueteribus memoratæ ærariæ, argentifodinæ pulcherrimæ, mons ex sale magnus, quantum demas tantū ad crescere.

Forma

Forma litorum propemodū triquetra, & si totam contempleris Gal-
ijs ceu Isthmo quodam adhæret, hinc inde terras pelago fatigante, ac
uelut perrupturo nī montana obsisterent. Inde patescens Chersonesi
speciem habet, latissime diffusa. Plinius eam in ulteriorem diuidit &
citeriorem. Vlterior qua in fretū se flectit, Bethicam habet prouinciam
fertilissimam, nunc Granadæ regnum uulgo. Eam Bethis perlabitur
amnis nauigabilis, unde terris quoq; nomen. Oppida inter innumera
Corduba & Hispalis, coloniæ quondā Romanæ. Qua media fron-
te in Oceanum exit Lusitania est prouincia, Ama fluuiio à Bethica dis-
creta, hodie regno Portugalliae tribuitur. Habet & Tagum amnem,
memoratum ueteribus quod aurū trahere creditus sit. In ea oppidum
antiquum Vlysippo, quæ uulgo Lysbona dicitur, celeberrimo empo-
rio, ob merces ab Indiæ atq; Aethiopiæ littoribus aduectas, tota Afri-
ca circumnauigata. Quam nauigationem tot sæculis intermissam, an-
nis retro plus minus quadraginta, indlytus rex Ferdinandus Caroli
quinti Romani imperatoris maternus avus, post expulos Saracenos
incredibili opū accessione instaurauit, sed magno dispendio Reipub.
Venetæ : de qua re alibi referemus. Illos autem qui primum omnium
hanc in Indiam nauigationem à Ferdinando inuentam asserūt, palam
refellunt Strabo, Plinius, Pōponius. Citerior longe lateq; patens Tar-
raconensis cognominatur, à Tarracone urbe à Scipionibus condita:
amnem habet Iberum clarum, Cantabricis ortum iugis, qui primum
in ortum solis egressus tandem alueo in Meridiem flexo medium Tar-
raconensem rigat, inq; Mediterraneum effluit. Ab hoc Iberi iuxta siti
populi, & Iberia Græcis Hispania dicta. Vrbes in ea etiamnum claræ,
Tarragona, Valentia, Cesaraugusta, quam uulgas Zaragostam uoce
corrupta nominat, præterea & Barcino, quæ hodie Barsilona clarissi-
mum emporium, & Toletum, unde Plinio Toletani dicti. Gentes
quæ oram habitant Borealem ab Occasu Gallæci, & Celticum pro-
montorium, Finis terræ uulgo dicitū. Dein Celtici à Celtis, si Silio cre-
dimus orti. Mox bellicosissimi Cantabri, Astures, Varduli, & in Py-
renæum inclinantes Vascones Plinio. Ea ora pleraq; sterilis, & cœli
durioris, nec sine cauſsa robustiorum gentium, uulgo Piscaiam uocat-
ant. Sed & pietate & ingenij Hispания excelluit. Corduba Osium il-
lum habuit Constantini Magni tempore Episcopū, uirū clarū, & tole-
rantissimum laboris, qui Niceno cōuentui interfuit. Præterea Pacia-
num Episcopū Barcino, cuius inter scriptores meminit Hieronymus.
Famam autē de Christo uel apostolorum temporibus Hispания tes-
nuisse, ipse in primis nobis Paulus fidem facit, qui in Romanis tanto
se Hispания inuisendi desyderio teneri testatus est, uelut operæ fa-
cturus pretiū apud eos quibus Christi nomen & profelsio arrisisset.

Ex gentilibus autē præcipue clari Seneca Stoicus Cordubensis Pauli familiaris, si Hieronymo credimus, utrumque certè Nero occidit. Item M. Fab. Quintilianus, quem Valla non dubitauit lumen Romanæ eloquentiæ dicere. Sed & Valer. Martialis, Lucanus & Silius clari poëtæ, Hispani fuerunt. Præterea & Pomponius Mela, cuius de Geographia libri extant. Et ex nostris Christianis Iuuencus presbyter qui sub Constantino, & Prudentius qui sub Theodosio floruit. Dedit & principes Romano imperio, præcipue Traianum, & cuius iam memini Theodosium.

GALLIA.

Mplissimum Galliarum tractum, ab Occasu Pyrenæi montes ab Hispania separat. Ab ortu partim Alpes, quæ ab Hannibal quondam transitu Poeninæ, ab Herculis autē Graiae, præterea & Cotiae dictæ, siue ut Tacitus eas uocat à Cotio Regulo Cotianæ: partim Rheni amnis decursu clauditur. Orā Septentrionis æstuosus Oceanus alluit, qui iuxta ostia Rheni Septentrionalis, inter Rhenum & Sequanam fluuium Britannicus, dein ad Pyrenæum usq; Gallicus dicitur: qua in Meridiem procurrat pelago mitiori nempe Mediterraeno terminatur. Proinde ab Austro oræ est nō admodum iniquæ, nisi quod amplis sinibus semel iterumq; sese incuruat, cum sit à latere Boreali ob frequentes sinus & promontoria maxime laciniosa. Serius hæc quam Hispania Romanorū armis patuit, & Fabij Maximi primum ætate petita est, quū annis ante Christum natū circiter CXXV illam Punica bella, ea maximè parte qua maritima est, longe antea imperio subiecissent. Terram eius uniuersam ueteres quatuor in partes diuisere. A Rhodano enim & Coemenijs montibus in meridiem uergens, hinc Varo amne à Nicæa & alpibus, illinc ad Illiberim Pyrenæis, finita, Braccata Gallia dicta est, à Braccis uestis genere, quod tum ea gens peculiariter utebatur. Mox à Narbone Colonia, Prouincia Narbonensis dicta, omnium Galliæ regionum fertilissima, & ut ait Plinius nulli prouinciarum postfereda, breuiterq; Italia ueriusq; prouincia. Nomen prouinciae adhuc retinet, & media Rhodano fertilissimo amne rigatur. Reliqua Gallia minus fertilis, sed aere salubriore in totum aliquando Comata dicta est, quod ueteres Galli, perinde atq; Germani comæ nutriendæ studio teneretur: qua de re est apud Tacitum lib XI. Hæc pars à Cæsare dictatore primum omnium inuasa, & toto decennio nō sine magnis cladibus ægre deuicta, tribus clarissimis amnibus distinguitur. A Pyrenæo enim iugo ad usq; Garumnam fluuium, si Plinio, aut certe ad Lygerim, si Ptolemæo credimus, Aquitania protenditur. Dein à Lygeri ad Sequanam usque amnem, qui

qui Lutetiam Parisiorum perlabitur, Lugdunensis appellata. Postremo inde latissime patentibus terris ad Rhenum Belgica Gallia uocata est. Quibus limitibus hodieç amplissimum Galliae regnum contineatur, nisi quod ad Rhenum & Alpes iusta pars urbium gentiumç alienæ ditionis existunt. Galliae autem omnes iam olim non ob opes solum & uirtutem bellicam, quibus semper præstiterūt, uerum etiam ob continentiam & disciplinam, quæ summum apud illos locum habuit, celebres fuerunt. Nam & artium illustrium & Græcæ etiam linguae peritia excelluerunt, matre ut arbitror Massilia Græca urbe, in maritima ora Prouinciae sita, ad quam quondam disciplinarum gratia uel ex ipsa urbe Roma missi sunt qui docerentur. Certè Cæsar primo commentario belli Gallici tradit in Heluetiorum, quos affixerat, castris tabulas fuisse repertas, quæ Græcis literis scriptæ essent. Præterea fuere in Gallijs qui mercatores, ea quæ ad luxum & mollitiem facerent importantes, non admitterent, neque uinum inferri sinerēt, quod his rebus, ut inquit Cæsar, elanguescere animos & remitti uirtutem existimarent. Græci Gallos qui trans Rhenum sunt Celtas dixerunt, ideoç Cel togallia Ptolemæo lib. II. ea Gallia quæ abit in Septentriones uocata est. Vrbes partium plurimæ, ac in Prouincia quidem & ueteribus etiam nū illustres, Narbo colonia, & sub ipsis penè Pyrenæi iugis Tolosa. Præterea in ora ut dixi, Massilia clarissima olim. In mediterraneis autem Vienna & Auenio, & Arelatæ colonia. Vicum Atacen memorat Eusebius, unde fuit Marcus ille Terentius Varro, cuius nomen & famam ipsa etiam iactat. In Lugdunensi Lugdunum colonia, emporio in omni Gallia celeberrimo, ubi Ararim amnem incredibili lenitate fluentem, celerior Rhodanus in se recipit. Sed & Lutetia Parisiorum tenuis quondam, nunc adeò frequens & populosa, ut cum maximis Europæ urbibus certet. Est & Rothomagus clara. In Aquitania fuerunt Aquitani populi Plinio, à quibus prouinciæ nomen datu. Præterea & Pictavi celebres, quos hodie Pictones dici autumant. Oppidum præter alia eximie clarum Burdegala. Sed & Vasconum gens in eas terras migravit, quos Aquitanica oppida compluscula tenere constat. Ipsa Belgica qua ad Oceanum & Rheni ostia procurrit, quodam desertior & raris oppidis, nunc ut res uariant mortalium, magnifice extructis urbibus habitatur. Ex ueteribus autem quæ in Rhenum inclinant clarissima est Augusta Treuirorum, uetus principum Romanorum sedes. Secundæ autem gloriae Colonia Agrippina, ab Agrippina illa Claudi Cæsaris coniuge appellata, nomen adhuc retinet. Est & Bonna uetus & Mediomaticum ciuitas. Rursus in Rheni ripa, Romanorum quondam contra Germanos excubantium præsidij celebres factæ urbes, Magonciacum, Nemetumç & Vangionum, quas

C

*Belgica gallia**Massilia studijs Scientiaru clara**M. Terentij Varro Gallo.**pictam
Vasconum**Colonia*

Basilea

uulcus Spyram & Vuormatiam uocat. Supradicbasilea
 dum hodie & humanitate, & potentia Argentoratum. Sed & Rau-
 ricorum Augusta quondam florentissima fuit, post quam à Germa-
 nis solo æquatam iuxta condita est Basilea, urbs cum loci natura &
 splendore ædificiorum, tum uero & legum & institutorum ciuitate
 eximia. Intus Sequanorum quondam Vesontium, quam hodie Bisani-
 tum uocant. Trans Iurassum Auenticum fuit, itidem Heluetiorum,
 sed interiit, extant reliquæ tantum & nominis & urbis, Tabulaeque
 non paucae ueterum inscriptionum quas è ruderibus accolæ effodi-
 unt. Supra Basileam & Iuram montem ueterum Heluetiorum sedes,
 & Belgicæ prouinciae pars fuit. Quorum uetus oppidum Vindonissa
 iuxta Vocetum montis radicem posita, adeò ab Alemannis Rhenum
 transgressis uastata, ut nulla prorsus urbis uestigia appareant, durant
 tantum nominis reliquæ, uetus nomisma, aliaque antiquitatis monu-
 menta illic effossa urbem fuisse indicant ubi nunc solum est. Gentem
 ipsam Heluetiorum penitus interisse creditur. Qui hodie habitant à
 Germanis orti maiores habuerunt Alemannos, qui annis ab hinc su-
 pra mille trajecto Rheno saepe antea ab eis uastatum agrum omnem
 qui Rheno ambitur insederunt. Fuerunt enim oppida non obscura,
 & ante alia uetusta, Gaunodorum, Forum Tiberij, Vitudurum, Ar-
 borfelix, quorum adhuc quædam extant. Cæterum à ueteri illa clade
 uelut recenti, etiamnum inualida, Tigurum refloruit, proximis ali-
 quo sœculis Thuregum dictum, cuius pagus Tigurinus ob eximiam
 uirtutem uel ueteribus historijs celebris est. Præterea & Salodorum
 uetus, æditiore colle conditum, quæ ad amnem quem Arulam uocant
 demittitur; turrim habet uisendam profecto ob eximiam uetusatem.
 Berna si annos numeres, non admodum uetus est, si situm & cultum,
 si mores & ciuitatem, si leges & instituta, si potentiam ac uirtutem
 consideres, nulli urbium quæ in hoc ueterum Heluetiorum tractu sunt,
 cedit. Sed & Lucerna dignitate & opibus par multis, in eius lacus
 exitu, iuxta quem condita est, turrim habet peruetustam, unde ei no-
 men datum puto, quoniam ex ea nocturni ignes ostensi nauigantibus
 præluxerint. Eiusmodi turres ueteres Pharos dixerunt: qualis iuxta Ale-
 xandriam in Pharo insula turris fuit, nocturnis facibus procul & è
 sublimi nauigantibus uelut cursum dirigens, quo suum in portum in-
 offensi deferrentur: talem adhuc habere Genuesem portum asserunt.
 Et est Tiguri pari modo extorta turris, à procellarum alluvione no-
 men habens, quem credibile sit primum eius rei gratia itidem condi-
 tam. Nihil enim est dubium utranque uiam, uidelicet & quæ Tiguro
 & quæ Lucerna in Alpes & Italiam itur, iam olim tritam & maxi-
 mè frequentem fuisse, Friburgum recens est, cæterum & ipsum flo-
 ridum

ridum & eximie munitum. Tugium non ita pridem paruum oppidum fuit, quod cum annis retro plus minus L X X X V. bona parte in lacum iuxta quem conditum erat subsidisset, moenia mox in amplius spacium diducta, celebri oppido fecerunt locum. Schafhusia ipsa non admodum uetus, à nauium traiectu Scheffhusia dicta est: mox ut sit, uulgo detorquente uocem, Schafhusia, ex quo errore & insignebus datus locus. Cæterum hodie & loci amoenitate & rerum copia, præterea & ornatu urbis & eximia ciuitate antecellit. Sangalum, patria mea, oppidum Linificio nobile, annis retro fermè sexcentis primum moenibus cinctum, & in oppidi formam redactum est, diuqz (ut reliquæ ferè à me in hoc tractu memoratae ciuitates) non sui iuris, dein liberum & foederatum, quanquam grauibus semel iterumqz cladibus afflictum, emergit tamen palmæ in morem, inqz numero Ciuitatum quas Imperiales uulgo uocant censem, sua libertate fruatur. Intus Pagi aliquot sunt liberi, & ipsi eximie clari. Sed in Acronij lacus littore, quo denuo in Venetum lacum Rhenus effunditur, sita est ueterum præsidiorum alumna Constantia, à Constantio imperatore Magni Constantini parte appellata, urbs in primis munita & culta, longe omnium in Acronij & Veneti littore conditarum ciuitatum florentissima. Cæsar in primo Commentario ueterum Heluetiorum agrum, una ex parte flumine Rheno à Germanis secludit, altera ex parte monte Iura, qui eos à Sequanis distinet, tertia Lemanno Lacu & flumine Rhodano, qui prouinciam, inquit, nostram ab Heluetijs diuidit. Fortissimos autem omnium facit Belgas, propterea quod à cultu ac humanitate prouinciae (Narbonensis) longissime abessent, minimeqz ad eos mercatores sæpe commearent, neque ea quæ ad effeminandos animos pertinerent importarent, proximiqz essent Germanis, quibus cum continenter bellum gererent. Qua de caufsa, inquit, Heluetij quoque reliquos Gallos uirtute præcedunt, quod ferè quotidiani bellis prælijsqz cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. In secundo autem Commentario belli Gallici tradit, plerosque Belgas ortos esse à Germanis, Rhenum antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosqz qui ea loca incolerent expulisse. Ex quibus uerbis intelligimus longè ante Cæsaris in Galliam aduentum, qui origine Germani essent, eam Rheni ripam, quæ ad Galliam pertineret, habitare coepisse, quibus posthæc tempora, cum subinde alij atque alij ex Germania profecti accederent qui eas terras traecto Rhe no incolerent, idqz principum etiam iussu fieret, quod & Suetonius & Tacitus innuunt, factum puto, ut C. Plinius qui sub Vespasianis uixit, quarto libro Belgicam ab ortu, non iam Rheno, ut Cæsar, sed

Immigratio
sæpe limites
mutat.

C. ij

Schalde amne terminare uoluerit, uelut confessus, Germaniæ potius quam Galliæ esse quicquid intra Schaldim & Rhenū interiaceret. Paricauissa factū, ut mox Cl. Ptolemæus & post eum Marcellinus & alij, infra Rauricos Germaniam superiorem, quæ & prima, inferiorem quæ secunda Germania dicta est, statuerint. Constat autem has terras circiter annos quingentos, hoc est, quandiu post Iulium Cæsarem uitorem populo Romano paruerunt, & Prouinciales factæ sunt, cum legibus atque institutis mores etiam atque linguam eorum, à quibus gubernabantur recepisse: id quod & Narbonensi prouinciae ante acciderat. Tandem sub Valentiniano tertio, quum circumquaque, robur imperij frequentibus hostium excursionibus quateretur, factum est ut & Alemanni & Franci fortissimæ Germanorum nationes, spe potiundi quod ante sæpe tentauerant, traecto Reno magnam Galliarum partem inuaserint: Alemannis quidem eum tractum, qui ab exortu Rheni adusque Confluentes porrigitur, Francis uero Belgiam utranque qua in ortum & Septentriones patet occupantibus. Irruerunt & Burgundiones ex Germania, & alia à parte Nortmanni: quæ gentes cum non exigua nominis gloria adhuc durant. Produnt historiæ, & Gotthos in Gallijs confedisse, Vandalos autem & Alanos & Hunos uagas gentes Galliam quondam magnis cladibus affixisse. Sed Franci post subiugatos Alemannos & pulsos Romanos circum oram Rheni primum, mox in interioribus partibus longè latecꝝ ita regno inualuerunt, ut nō leges modo suas, uerum & linguam & patrios mores cum regno propagarint, annis non minus quingenis. Post quæ tempora quum cum ipsa principum stirpe regni quoque splendor elanguisset, ueteri, hoc est, prouinciali Romanorum lingua reducta (cuius etiamnum reliquias uernaculus Gallorum sermo retinet) maior regni pars alienæ ditioni concessit, ita tamen ut Germanijs quæ cis Rhenum sunt non multum de dignitate fuerit detractum. Porro & gentis & regni cœu auspicata feliciaꝝ nomina posteritas retinuit, hodieꝝ incolæ Franci, regnumꝝ horum amplum & potens Francorum dicitur.

GERMANIA.

Rans Rhenum in ortum solis & latus Septentrionum conuersa Germania longè latecꝝ extenditur, terra uirorum diues & populis (ut ait Solinus) numerosis frequens. Veteres eius termini sunt incliti amnes, ab Occasu Rhenus, à Meridie Danubius. Ac Rhenus quidem ex Alpibus, quas Rheticas Tacitus uocat, delapsus, non ita longe ab exortu suo adeò propinquus fit Abnobæ moniti,

ti, ut inter eius ripam & caput Danubij quod agrorum interiacet amplius duorum milliarum Germanicorum latitudinis non habeat: quo in loco Rhetiae primae finis, & Germaniae ipsius initium statuitur. Ab Ortu Sarmaticarum gentium confinio excipitur, cæterum limite propemodum confuso. Tacitus mutuo metu ac montibus hos ab illis separat. Nec certi limitis Plinius meminit, nisi quod XIII. capite libro IIII. in annuum enumeratione, qui Oceanum influunt, conjecturam facit Gutallo amne (qui ultra Vistulam sit) ab ortu eum Germaniae finem statuisse. Pomponius certè & Ptolemæus amne Vistula siue Istula illam terminant: qui quidem ex Carpatis montis arduis iugis ortus, primum tenuis, mox aliquot fluminibus receptis auctior iuxta urbem quam hodie Cracoviā uocant, regum Poloniæ sedem, altus & nauigiorum capax ingreditur, atque inde flexus in Boream longissimo tractu frequentibus populis peragratis demum tribus minimum ostijs Sarmaticum siue verius Germanicum Oceanum influit. Mons Carpatus ab Istulæ fontibus recta in meridiem iuxta lazium campestria in Danubium prominet, ibiq; finit Germaniam: tum in ortum conuersus per Dacos ad Moesos usque & Scythicas gentes pertingit, ut ferè ex ueterum terminorum obseruatione constet magnam partem regnorum, Polonici uidelicet & Vngarici, ad Germaniam pertinere. Nam & Carpatum ætate nostra, qua æris argenti atq; auri fodinas habet, magno hominum numero Germani adhabitant, à circumpositis gentibus lingua, institutis, & habitu diuersi, quemadmodum & Septemcastrenses eodem tractu, sed remotiori paululum in ortum situ. De ueteribus Germanis qui Cæsar's Dictatoris ætate, annis non multis ante natum Christum, Romanis proprius cogniti & in literas relati sunt, ipse Cæsar libro Belli Gallici sexto sic scripsit: Vita omnis in uenationibus atque in studijs rei militaris consistit: à parvulis duritie ac labori student: qui diutissime impuberes permanere maximam inter suos ferunt laudem, hoc alij staturam, alij vires, nervosq; confirmare putant: qui quaç de caussa ad eos uenerint ab iniuria prohibent, sanctos habent, ijsq; omnium domus patent, uictusq; communicatur. Idem author tradit miram eis & inopiae & egestatis & patientiae consuetudinem fuisse: agriculturæ non studuisse, sed maiorem uictus partem in lacte, caseo, carne constituisse: nec agros proprios habuisse, sed ut magistratus in annos singulos designassent, ita permutatis uicibus habitasse & coluisse, ne uidelicet assidua consuetudine capti, belli gerendi studium agricultura permutterent, néue qui latos fines parassent, humiliores possessionibus summouerent, postremo ne qua oriretur pecuniae cupiditas, qua ex re factiones nascun-

C iii

tur. Cornelius Tacitus Germanos indigenas, minimeq; aliarum gentium aduentibus & hospitijs mixtos aut illarum connubij infectos, propriam & synceram, & tantum sui similem gentem exitisse arbitratur. Pabula eorum iam olim laudatissima fuisse tradit Plinius. Sed & Tacitus pecorum fecundam Germaniam dixit, easq; solas illicis & gratissimas opes fuisse ait. Auri & argenti magnarum pestium nulla illis cupiditas erat. Præterea & uasa argentea quæ principibus eorum aut legatis munera data essent, non alio loco habebant, quam quæ humo essent facta. In pagos autem, quos Cæsar Tacitusq; ciuitates uocant (tractus uidelicet amplos unius iurisdictionis) diuidebantur. Nulla erant oppida, nimirum rei pecuariæ & uenationi deditorum, omnia autem sylvis horrida, & qua ad Oceanum Germanicum regio procurrit, paludibus impedita. Gentes in totum fortissimæ & maximè frugales, sed suis uictis notatae, quorum hodie, ut ad deterriora proclives sumus, reliquiæ extant. Latrocinia nullam habebant infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis siebant, atque ea iuuentutis exercendæ ac desidiæ minuendæ caussa fieri prædicabant, ceu tradit Cæsar. Tacitus qui sub Hadriano historiam scripsit, Annos post natum Christum circiter C X X. Germanos conuictibus & hospitijs efusissime indulgere, plerunque uero somnum in diem extrahere: diem noctemq; continuare potando nulli probrum esse tradidit, sed & crebras ut inter uinolētos rixas, quæ raro conuicj, sæpius cæde & uulneribus transigantur. Si indulseris, inquit, ebrietati suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile uictis quam armis uincentur. Præterea & aleam sobrios inter seria exercere solitam, tanta lucrandi perdendue temeritate, ut cum omnia defecere extremo & nouissimo iactu de libertate ac de corpore contendant, & uoluntariam seruitutem uictus adeat, quamuis iunior, quamuis robustior alligari se tamen ac ueniri patitur. Ea est (inquit Tacitus) in re parua pertinacia, ipsi fidem uocant. Accedit ad hæc quod quum ueteres illi nec dum opulentarum gentium commertio contaminati, aurum & dona contemptui haberent, nec uictu nec cultu elegantes, posterior ætas longè diuersos mores admiserit. Tacitus enim, cui Germanorum res probe cognitæ fuerūt, hæc uerba habet: Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis sed publice mittuntur, electi equi, magna arma, phaleræ torquesq;. Iam & pecuniam accipere docuimus. Idem author de studio bellorum & rapto, neque non de laboris domestici fastidio locutus, inter alia, Pilgrim quinimo, inquit, & iners uidetur studio acquirere, quod possis sanguine parare. Sed & Claudianus qui sub Honorio Augusto scripsit,

scripsit, Anno Domini C C C C, Panegyri in laudes Stiliconis prima, testatur Germanos Romanis quietem uendere, hoc est, pecunia accepta pacem addicere solitos, quum inquit:

Illi terribiles, quibus otia uendere semper
Mos erat, & foeda requiem mercede pacisci,
Natis obsidibus pacem tam supplice uultu
Captiuos rogant, &c.

Contra uero eximiæ illorum, præter eas quas retuli uirtutes extiterunt, quos utinam tam sequeremur quam uicia exprimimus. Soli Barbarorum, inquit Tacitus, singulis uxoribus contenti sunt: & septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corrupta. Paucissima in tam uniuersa gente adulteria, quorum pcena præsens & maritis permissa. Accisis crinibus nudam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem uicum uerbere agit. Publicatæ enim pudicitie nulla uenia, non forma, non ætate, non opibus maritū inuenierit. Sera iuuenum Venus, eoq; inexhausta pubertas: nec uirgines festinantur, eadem iuuenta, similis proceritas, pares ualidæq; miscentur, ac robora parentum liberi referunt. Sua quenque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. Fœnus agitare & in usuras extendere illis ignotum. Hucusque Tacitus. Mirum autē uideri posset à Ptolemæo & cæteris ueterum gentium tantam uarietatem & multitudinem censeri, quarum nec loca, nec nomina hodie facile agnoscamus, nisi constaret adeò fluxa & caduca esse mortalium omnia, ut rerum ac populorū casum aut mutationem etiam nominum interitus consequatur: sed & migrationes in causa fuerunt, quo minus de nominibus constet. Sedibus enim mutatis factum est, ut egressis alijs, aliæ succederent, quin & intestinis discordijs excitatis inuicem se pepulerint, alijs subinde atq; alijs sedibus occupatis, quod facilè ex Taciti lectione deprehenditur. Clarissimi & qui magnæ Germaniæ interioris partem tenuerint centum pagis habitates Suevi nec unius gentis, tanta autē continentia, ut nec uinum ad se importari permiserint, quod eo ad laborem ferendū remollescere homines atq; effœminari arbitrarentur, uelut quarto libro belli Gallici Cæsar prodidit. Sunt & hodie clari, sed in alijs sedibus. Cattorum uetus gloria, qui sub Hercynijs saltibus in Oceanum expansi quondam, nunc remota paulum & in Rhenum uergētia incolunt, pars iuxta Melibocum monte Ptolemæo cognitū, à quo Cattimeliboci dicti, uernacula uoce idem sed corrupte significāte, quam nuper in libris rerū Germanicarū restituit Beatus Rhenanus uir præter eximiā eruditioñē iudicij etiam dexteritate & diligētia singulari clarus. Sunt è ueteribus Saxones ma-

ximè clari. Præterea quorum extant nomina Phrysi Toringiæ, sed & Misni & Hessi memorantur. Fueruntq; Burgundiones celebres, sed migratione illa in Gallias facta accidisse uidetur, ut gentis nomen in Germania interierit. Id quod & Longobardorum gentem passam esse uerisimile est. Porrò ubi tanta cum frequentia hominum migratur, etiamsi reliquiae remaneant, fit tamen ut succedentium ingruente & uincente numero uetus nomen illæ tueri nequeant. Sic Scotti, Picti, & Angli celebres aliquando Germaniæ gentes, iam nunc propter migrationem in sola Britannia memorantur. Franci felicissimi primum ad Oceanum habitarunt, & pyraticam exercuerunt, mox interiora occupantes ad Rheni usque ripas pertigerunt, neque hic finis, trajecto Rheno Franciam constituerunt, olim Theutonicam dictam, quod lingua Germanica uteretur: de qua in Gallia dictum est, Hodie ad Mænem habitat Francorum gens etiamnum clarissima. Sed mirum alicubi ueterum gentium durare nomina, quæ tamen aut emigrarint aut interierint, ceu in Boiohemo sede ueterū Bojorum, cuius coloni hodie Bohemi dicti, gens Scythica Sclauinorum, sed & ipsa ante alias clara. Quorum pars sunt qui Vistulam accolunt Poloni dicti, & qui in Illyricum concessere, uulgo Sclavi: eiusdem enim originis esse lingua qua comuniter utuntur indicat. Manet & Theutonorum uocabulum uulgo, quo nomine Germani significantur. Ingens olim Cimbrorum gloria fuit, à quibus Cimbrica illa Chersonesus dicta, quam coluerunt. Iis postea Insulares homines Dani uocati, successerunt, qui & peninsulae nomen dedere, quam uulgs hodie Danmarchiam appellat, ea uoce tractum seu limitem Danorum significans. Alemanni, collectitia Germanorum gens, tum primū increbuerunt, quum manu collecta ad superiorem Danubij atque Rheni ripam confessissent. Nominis ratio ex uirtute ducta uidetur eruditis: constat enim uocem uernacula esse & planè Germanicam, significans omnes illos uirili animo fuisse, qui ad hunc modum, uelut societatem paci, confluxissent. Sed & Germani (ut obiter admoneam) ueteribus Celtæ uocati, sic dicti uernacula uoce existimantur, quod qui primū Rhenum transgressi Gallos uicerunt, ad uirtutis commendationem hoc sibi nominis ceu eulogiū uice asciuerint, quo mox ut honorifico tota natio usa sit. Nam & Tacitus in libro de Situ & moribus Germanorum hoc uocabulum recens & nuper additum tradit. Porrò uox ipsa, si interpreteris, totum uirum significat. Qui hodie habitant, nec uirtute nec dignitate maioribus cedunt, par robur corporibus, animi longe ornatores, quippe qui de feritate antiquis opprobrata remiserint aliquid, & prudentiā per honestarum artium ac disciplinarū occasionē eximiam sint nacti. Vetus enim Germania in

in totum literas ignorauit, & sero coepta est ea lingua scribi, quod & ipsum & diplomata principum & Germaniae regum indicant, à proximis etiam saeculis non aliter quam Latine scripta & prodita, quorum aliquot in archiuis nostri oppidi Sangallensis asseruantur, à Rudolpho Auindspurgio Germanorum rege missa, qui anno Domini M. C C X C I. ex humanis excessit. Oppida Germaniae non perinde frequentia pro regionis magnitudine, sed plura tamen, si cogites quondam nulla fuisse. Atque hoc magis mirum aliquot praeclaras urbes breui tempore adeò ciuitate, dignitate & potestate creuisse, ut cum florentissimis aliarum gentium certare uideantur. Omnia primi ordinis sunt quas Imperiales uulgas uocat. Potentioribus autem magnum studium exterarum nationum commertio uti, cui caussæ, sunt qui ciuitatem & humanitatem acceptam ferant. Est & agriculturæ magna cura. Neque ijs qui hodie habitant, ea est inertia quæ ueterum fuit: neque pascui solum ut quondam agri, sed & frumenti in totum feraces. Et locis non paucis, maximè autem contra Rauricorum oram sub Martiana sylua, quam Nigram hodie uocant, longo Rheni cursu uinetis amoenissimis consita. Præterea & ad Nicri(uulgas Nectarum uocat) & Moenii amnis ripas maxime uitifera. Illo autem late-re quo in Ortu Aequinoctialem excurrit, & Norico & Pannoniae superiori interfluo Danubio contermina est, non modo uinum ædit optimum, sed & crocum omnium præstantissimum gignit. Frugiferarum insuper arborum patiens: minus autem fertilis qua in Oceanum & Vistulam porrigitur, quamquam abunde frumenti ferax. Habet & fontes & fodinas salis, & præter eas quas in Carpatis saltibus esse dixi, non uno in loco auri, argenti, æris, ferri, plumbi albi & nigri fodinas fertiles. Tacitus scribit sua ætate, hoc est, annis post natum Christum C X X. nullam uenam Germanis quæ aurum aut argentum gigneret patuisse: Haud quidem quod non essent, sed quod tum pro gentis continentia nemo scrutaretur. Amnes Germaniae clarissimi sunt præter terminales quos diximus, Nicer & Moenus, in Rhenum elapsi, Deinde Lupia, Amisius, Visurgis, Albis, Suevus, Viadrus (uulgo corruptæ Adrus sive Ader uocatus) in Oceanum Germanicum defluunt, seruatq; etiamnū horum nominum uestigia lingua uernacula. Nec dubium quin Latini scriptores sua ab indigenis, hoc est, Germanicis deflexerint, detortis, ut fit, interdū syllabis. Nam & Rhenum, quasi Rhinum, à fluendo dictum quis neget? Pæterea & Danubium, quasi Abnobium, à clemēter ædito monte Abnoba unde exoritur, appellatum. Quippe recens uernaculum quo uulgo hodie utuntur Sanouw, parum ab illo, ut uidetur, ueteri nomine, Sie Abnouw, & literarum collisione Germanis usitatissima, Sabnouw, differre uiz.

demus. C. Plinius quarto libro Gutallum trans Iſulam in ortum, & ab occasu Mosam, qui cis Rhenum Belgicam rigat, inter Germaniae flumina memorat. Sed notandum est, gentes illum non terras mensum. Aetate enim sua, cis Rhenum in prouincia freqenutes Germani colebat. Proinde & Schalde fluuio, quem Cæsar in Mosam influere ait, ab Occasu, ut supra admonuimus Belgicam terminat, ab Ortu uero solis quintum Germanorum genus, nempe Peucinos & Basternas enumerat, quos quidein longe ultra Iſulam habitasse constat. Sed & Tacitus in Sueici maris littore Eſluorum gentis meminit, quorum in littore succinum legatur: quem tractum hodie Pruteni incolunt. Praeterea Peucinorum, Venetorum, Fennorumq; nationes Germanis an Sarmatis adscribat dubitare se ait, &c. manifesto argumento, in ea parte Germanicas gentes Sarmaticis ita permixtas fuisse ut dubium terminum effecerint. Porro populorum emigrationibus factum uidemus, ut cis Danubium & Rhenum magna sit Germaniae facta accessio, ut uere iam & recte quæ Danubio & Reno clauditur, Veteris Germania dicatur. Praestat tamen, nisi fallor, ad antiquæ historiæ cognitionem retinendam ueteres terminos obseruare, ut quæ primæ Germanorum sedes fuerint, deinde quæ loca primis accesserint posterius occupata, facili & distincto ordine intelligi queat. Qua de re nec illud quidem (quoniam ad eximiam ueteris Germaniae notitiam facit & linguae propemodum adorandam uetus statem indicat) praetereundum putauimus, eos Germaniae populos, qui ad Oceanum proxime seu in ipsis insulis maris coluere Vuigeuuones, qui in Rhenum & Danubium ab Oceano remoti, Iſteuuones: rursus qui mediterranei essent, Hermiones, quasi Hernuuones dicas, appellatos esse, authore Plinio. Apud quem corruptam lectionem summa diligentia Rhenanus restituit. Enimuero, Plinio tot annis in Germania militanti, nota fuisse id genus Germanica nomina, uel hoc unum magno argumento est, quod libro decimo de Anseribus quos Germania gignit locutus, Candidi, inquit, ibi sed minores, Ganzæ uocantur. Quæ uox adhuc durat, & Anseres nostri uulgo Ganzas dicunt. Sed proclive nimirum est tot sæculorum intervallo notatas uoces à scribis indoctis & linguarum ignarisi corrupti & depravari. Quos igitur Germania lingua, Wigewoner / Witsewoner / Herdtewoner illa ætate uocauit, Plinius haud dubie mollius & ad Romanæ linguae figuram deflexis uocabulis, Vuigeuones, Vuitsteuones, seu Iſteuones, & Herdeuones dixerit. Neque caret Etymo Herdmundorum uocabulum, ut alia multa uetera, quorum adhuc frequens usus est. Hæc est Germania quam annis ante natum Christum plus minus quinquaginta, primus omnium Iulius Cæsar, in Reno pone-

te facto cum exercitu ingressus, pauculos post dies rebus infectis & ponte quidem reciso redit, ne uidelicet essent qui abeuntem inseque-
rentur. Hæc Germania, cui populus Romanus partim principū, par-
tim consularium hominum ductū & auspicijs, post ordinatas cis Rhe-
num & Danubium prouincias perpetuas præsidiorum stationes ceu
murum quendā opposuit, nec permisit ut quicquam uel singulis Ger-
manis cum prouincialibus commertij esset, nisi in sola ripa, idq; adhi-
bitis custodibus ne uagarentur. Solis Hermunduris, ob fidem qua po-
pulo Romano commendabantur passim uagari & sine custode peni-
tius ingredi permittebatur: cuius rei author est Tacitus. Neque obscu-
ra stationum frequentia, uel hoc potissimum argumento deprehendi-
tur, quod cis Rhenum & Danubium, hoc est, in ripa prouinciarum
toto utriusq; amnis decursu clarissima hodie oppida extorta uiden-
tur, quum ripa diuersa ferè parua aliquot, nec illis conferenda sustine-
at. Ipse uidi in Pannonijs ad Danubij oram locis multis aggeres præ-
altos, fossas amplis spacijs circumductas, magna murorum fragmen-
ta, certa castrorum præsidialium uestigia, ubi ærei nummi ueteris no-
tæ, præterea & aurei interdum reperiuntur, nec dubium est fuisse his
ferè locis omnibus præsidiorum & excubiarum loca, ubi hodie urbes
ripenses, duntaxat uetustiores habitantur. Hoc enim Romanis supre-
mum refugium fuit, ut quoniam tot tantisq; cladibus acceptis de Ger-
mania retinenda nulla amplius spes esset, saltem à prouincijs arcere
hostem, & non æstimandis sumptibus, quod reliquum erat ex uiecto-
ria gloriæ, his modis tuerentur. Quanquam non admodum pretium
operæ respondit. Quod ingenue Tacitus confessus, Non Samnis,
inquit, non Poeni, non Hispaniæ Galliæ ué, ne Parthi quidem sæpius
admonuere. Quippe regno Arfacis acrior est Germanorum libertas.
Iisdem caussis factum putamus, ut sero ad Germanos fama Christi
peruenerit. Nam plus septingētis annis post mortem domini Vune-
fridus ille Anglus, Maguntiacensis episcopus, qui post Bonifacius di-
catus est, primum ccepit Christum Germanos docere, cum iam Franci
& Alemanni Rheno & Danubio transito, & præsidij Romanorum
fusis disiectisq; partem magnam splendidissimarū prouinciarū occu-
passent. Et quāuis gentes asperæ, armorumq; & prædæ studijs assue-
tæ, salutarem illā disciplinam ægrè per initia admitterent, tamen Fran-
corum auspicij factum, ut amplissimas uictorias eorū per totam pro-
pemodum Germaniæ Christianæ religionis accessio sit cōsecuta: cum
constet prouincias cis Rhenanas Danubianasq; multo antea Christia-
ni nominis cultu imbutas fuisse. Crescentē enim, cuius Paulus memi-
nit, in Gallias uenisse Sophronius tradit. Sed & Irenæus Episcopus
Lugdunensis uetus author, & uicinus Apostolorū temporibus, Ger-

maniæ cis Rhenanæ meminit, ut quæ iam sua ætate ecclesias haberet Christi professione insignes. Proinde in Germania nulla uetus eius rei memoria est, cum sit in Gallijs celebris. Habuit enim Lugdunum Pho tinum Episcopum illum, cui Irenæus succedit, uirum Apostolicum, & ad grauissimarum persecutionum procellas instar saxi immobilem: mox Irenæum & ipsum clarum, cuius de hæresibus extant libri. Vixerunt ambo sub Vero imperatore, annis post Christum passum CL. Treuirorum autem metropolis, Paulinum fuit Episcopum, sub Constantio Constantini filio, uirum maxime pium, cuius meminit Hieronymus. Et Priscillianus in ea urbe est à maximo tyranno interfectus. Præterea & Athanasius, sicut lib. X. Ecclesiasticæ hist. tradit Eusebius, sexennio Treuiris latuit propter minas Constantij, cui Arriani persuaserant. Sed & Hieronymus aliquandiu Treuiris egit, uelut ipse libro aduersus Iouinianum secundo testatus est. Rhetitus autem Augustunensis Episcopus, quem Cantica sublimi ore exposuisse, ipse etiā Hieronymus testis est. Toloſa uetus urbs Exuperium habuit, Augustini contemporaneum, quem Hieronymus ut ditissimū laudat, quod uasa templi sui pretiosiora distrahere & erogare pauperibus, præterea corpus Domini in canistro uimineo, & sanguinem in uitro portare solitus fuerit. Pictauorum Aquitaniæ Episcopum Hilarium nemo ignorat: & Auernorum Sidonium Apollinarem, qui quidem postremis illis annis floruit, quibus Gotthi & Franci iam in Gallias irruperant. Sed ô felices prouincias, quibus cum imperij iugo libertas Christianism tam cito obtigit. Minus autem felicem Germaniam, cuius libertas tot annis suos in ignorantiae seruitute detinuit.

S A R M A T I A.

Duplicem Sarmatiam ueteres fecere, Asiaticam unam, quæ trans Tanaim & Maeoticam paludem in Ortum extenditur, alteram Europæam, de qua iam dicemus. Termini eius à Meridie Danubius, à Septentrione Oceanus, ab Ortu Tanais, Maeotis, Pontus, ab Occasu Germania. Quidam Laziges & Dacos separat, cum constet & hos Sarmaticarū gentium fuisse. Pomponius enim libro tertio, de Sarmatia loquens: Qua retro, inquit, abit usq; ad Istrum flumen immittit: & Tacitus lib. XII. Laziges Sarmatas uocat, quibus finitimi Getæ, à Romanis Daci dicti, authore etiā Plinio lib. IIII. Gentes intus bellicosæ & uariae quondam, qua ad Germanos inclinat Bastarnæ, qua in Tanaim, Roxolani & Hamaxobitæ dicti, quoniā incertis sedibus uictitantes, curribus res opesq; suas secum ueherent: sed & Scythæ in uniuersum dicti Sarmatæ. Plinius eodem libro, Scytharum nomen

*Prædicta sedibus
Bastarnæ*

nomē, inquit, usq; quac; transit in Sarmatas atq; Germanos, nec alijs
prisca illa durauit appellatio, quām qui extremi gentium harum igno-
ti prop̄ ceteris mortalibus degunt. Strabo certe lib. VII. latus Sar-
matas quod in Boream porrigitur uel suae ætati (uixit enim sub Augu-
sto) non admodum cognitum fuisse tradit. Fit autem gentium migra-
tionibus, ut subinde & sedes mutentur, & nomina. Proinde ut hodie
habitetur Sarmatia paucis expediam. Ad Oceanum Borealem seu Co-
danum, Pruteni terram fertilem & eximie cultam possident, lingua, cul-
tu, & institutis Germani, pars tamen regni Polonici: supra quos in Or-
tum & Septentrionem positi Liuoni, & ad Occasum ad Iulæ amnis
ostia clarissima urbs Dantiscum memorabili emporio, quæ & ipsa re-
gem Poloniæ agnoscit. Polonia autem dicta magna Sarmatiæ pars à
planicie, quam ipsi uernacula lingua Pole uocant, gens ipsa in plenum
Sclavinorum est, Scythicæ originis, & quæ citra mille annorū ætatem
in has terras migrauerit, sed clarissima tamen, & humanitate longe à
Sarmatarū ueterum asperitate aliena. Vrbes in Germanico solo duæ,
quarum altera regni sedes Cracouia dicta, cum arce elegantissima,
quam inclytus rex Sigismundus proximis annis magnificis structuris
instaurauit, ciuitas ipsa utriusq; linguæ Germanicæ & Polonicæ peri-
ta, eo est cultu, elegantia, atque opulentia, ut regiam esse agnoscere pos-
sis. Altera in maiori Polonia (duplicem enim faciunt) Posnania dicta
& ipsa populoſa, cum sede Episcopali, & amne interfluo, quem accolæ
Vuartam uocant. Interiora uicis magis quām oppidis habitātur: neq;
alia memoratior illic ciuitas quām Liuonorum, quam ipsi Vuilnam
Lituaniæ nominant, à Liuonia maritima Lituaniā separātes. Ter-
ra ipsa in uniuersum frumenti maxime ferax, piscibus item & feris abū
dans, non tamen pro terrarum amplitudine illis in locis aut culta aut
frequens. Nam & syluis immanibus distinguitur, in quibus hodieq;
Vriboues, Alces, & raræ magnitudinis ursi, aliaq; id genus animalia
capiuntur, quorum alicubi Cæsar, Plinius, & Solinus meminere. Sed
neq; ullo alio in loco Harcynium nemus tam late ingreditur, quām cir-
cum Vuilnam, & qua parte in Maeotim & Bosphoranis gentes excus-
rit. Latrocinia præcipue Polonia ignorat, & tanta securitas est ut hy-
bernis mensibus etiam singuli tenuibus uehiculis immēsa itinera con-
fiant, hoc enim tempus uehendis ultro citroq; mercibus maxime cō-
modum est, quoq; rigidior bruma fuerit, hoc celerior expeditiorq; ue-
atura est, nimirum paludibus & amnibus quac; uersum gelu clausis.
Secundum regem magna dignatione Episcopi habentur, ille autem
cum ratio regni postulat crebra concilia frequentissima nobilitate cō-
uocata, peragit. Militiæ munus nō nisi nobilibus ijsq; qui ex oppidis
honestiore ordine sunt permittitur: quaq; uel una re regni amplitudi-

nem intelligere queas, quoties est opus citra moram numerosi exercitus conscribuntur, in Moschos enim siue Moscouitas, & Ponticum tractum Polonia extenditur, nec multo minus terrarum ambit quam tota propemodum Hispania trans Pyrenaeum habeat. Amnes Sarmatici præcipui sunt, Ptolemæo Chronon dictus, quæ Guttallum uocasse Plinius uidetur, ex Liuonis delapsus Codanum influit. Diuerso à latere in Pontum Euxinū exeunt, Tyra, Borysthenes, & inter hos medius Axiaces, omnes intra limites Polonici regni exorti: circum quos frequentes Rutenorum populi habitant. Inibi tractus fertilissimus est, quem uulgo Podolianam uocant, in quo oppidum Lemburgum, saltus nobile. Sed dolendum profecto, agrum eum circumquaque tam commodum habitationi, desertè tamē, nec nisi sparsis uiculis coli propter crebras Tartarorum incursiones, qui equorum (quos optimos & laborum tolerantissimos habent) perniciate freti, longissimis itineribus paruo tempore emensis incautam plebem multis milibus obruunt, neque pecus solum, sed & homines captiuos trahunt, neque ulli ætati parcit. Nulla his fides est, proinde nec pactis mitigantur, nec foederibus acquiescunt. Sed Mosci siue Moscouitæ summoti in Septentriones, & Poloniæ centum ferè miliarium interuallo à Vilna ciuitate contermeni, terram fertilem nec admodum inclementis cœli habitant: ut inde sit uerisimile uetus statem fabulosis plerisque & uulgo receptis narrationibus usam esse, quum experientia destitueretur. Nota enim sunt quæ de Arimaspis deç Hyperboreis, deç rigido illo syderum cardine anti qui retulerunt. Cæterum Moscouitas corrupta uoce dictos appetet, quos ueteres Hamaxobitas dixerunt, extremæ Sarmatiæ incolas. Et sic uetus nomē adueniæ genti relictū, sicut Boiemorum Sclauinis qui hodie Boiohemum inhabitant. Multa enim argumenta sunt quæ palam indicant eam gentem indigenam non esse. Lingua utuntur non assimili Dalmaticæ, & Dalmatam loquentem clare intelligunt, nec ignotus illis est Latinæ linguae usus. Praestant & humanitate & fidei conscientia, foederibus multum tribuunt, statura proceri, robustis artubus, hirsuti, glaucis ferè oculis, tenui uictu, potu frequenter saturi, quem ex melle conficiunt. Vrbem habent Nogardiam cognomento Magnam, in qua Solstitio æstiuo umbræ ferè nullæ, sol enim non alte mersus crepusculum, mox nulla nocte intermedia diluculum efficit. Ducebuerunt proximis annis Basilium nomine, virum magnum, & rei militaris eximie peritum, breuiter talem quem Cæsar Maximilianus non ita pridem honestissimis legationibus salutandum duxerit. Arbitror autem & Asiaticæ Sarmatiæ partem ultra Tanaim horum ditioni patrere. Non enim est obscurum, quam sæpe amplissimum Poloniæ regnum quantis copijs, acerrimis incursionibus factis perculerit, nec impune

pune etiam uictus unquam abscesserit. Atq; his quidem, quanquam equestribus, grauior tamen armatura est quam Tartaris, ij enim in fuga omne præsidium collocant, nec nisi telis & arcu nocent, cum Moscouitæ comminus etiam cum hoste audeant pugnam capescere. Ab his gentibus pellum preciosarum copia in Poloniā primū, mox alias in terras euehitur: quanquam & Ruteni idem mercimonium agunt. Apud Liuonos materia cæditur uarij usus, quæ & nauibus imposita Codano sinu in Daniam & circumpositas regiones portatur. In totum autē mellis & ceræ in his partibus incredibilis copia est, nusquam enim sunt æstiuī dies longiores, quibus apes ad laborem natæ cum primis delectantur. Tartari sordida gens & fera circa Chersonesum quæ Taurica cognominatur sedes habent, & in eam Mysiam inclinant, quæ trans Istri ostia in Septentrionē extenditur. Constans fama est, hoc illis moris esse quod de Bisaltis Maro prodidit, ut equi uena incisa sanguinem eliciant & cibarijs misceant. Ipse uidi Cracouiae captiuos Tartaros qui morticina quotidie uescabantur, duntaxat ad ignē adhibita donec incalesceret. Erat aliorū ciborū copia quam regij serui ministrabant, sed illa pro feritate & suo more præcipue delectabantur. Non præterierim & Moscouitas & Rutenos Christū agnoscere, & apostolorum uereri memoriam, uariare tamen ceremonijs & dogmatis, in quibus Græcos ritus sequi uidentur, & ignorant priuatas Missas, quemadmodū & Græci. Atq; hæc quidē de Septentrionis & Orientis partibus, nunc Austrinas referemus. lazigum tractum partim habent Germani, saltus Carpati incolentes, partim Vngari, quorum est Vngariæ regnum magnam hodie Germaniæ partem & Sarmatiæ continens, quemadmodum & Poloniæ regnum plurimum agri ueterum Germanorum citra Vistulam complectitur. Tibiscus amnis piscoissimus, quem uulgs hodie Tayssam nominat, à Dacis illos distinguens in Danubium influit: ultra quem montanis inhaerentes fertiles saltus habitant, qui Transsyluani & Septemcastrenses uocantur, quos Germanos esse, cū lingua quā etiamnum incoluti utuntur, tum morum facilitas & proceritas roburq; corporum indicat. Habant urbes aliquot munitissimas, & à rege Vngariæ magistratum, hoc est, Præfectum accipiunt, quem Vngarus Vuayuuodam nominat, quæ uox etiam Sarmatis Præfectum, siue (ut cū uulgo loquar) Capitaneum significat. Is fuit proximis annis Ioannes ille, à nobis semel Budæ (quæ Vngarorum metropolis est)uisus, Stephani ditissimi Comitis filius, cuius sororem coniugem habuit Sigismundus Poloniæ rex, qui hodie regno Vngariæ præesse dicitur, quo cum illustrissimus Romanorum rex Ferdinandus tot iam annis belligeravit. Porrò gentis uetustatem ex Tacito & Plinio Rhenanus demonstrat. Daci uete-

res tanta belli gloria eminebant, ut annua tributa Romani eis depen-
 derent. Sed Traianus hac re uires & opes eorum augeri, animosq; ad
 maiora erigi ueritus, Decibulum eorum regem aggressus uicit, & Da-
 ciam totam in prouinciae formam rededit, urbes condidit & colonos
 deduxit: præterea & pontem lapideū in Istro mirandi operis nec æsti-
 mandis sumptibus fecit, quē paulò post Adrianus Imperator destru-
 xit, ponte uiam patēre Barbaris ad Mœsias depopulandas ueritus. Ni-
 hil enim unquam in solo Barbarico, Romanis aut Rhenum aut Danu-
 bium transgressis, stabile aut diuturnum fuit. Dacia igitur prouincia
 sub Gallieno imperatore amissa, Aurelianus eo posterior desperāt re-
 tineri Daciam omnem posse, reliquias coloniæ in Mœsias transtulit,
 totusq; ager Dacicus à Gotthis, Scandia & Germanici Oceani remo-
 tissimis insulis egressis, occupatus est. Gotthi primū prouincijs cis-
Danubianis magno damno fuere, post paulò consuetudine quadam,
 & quod sæpe inter illos pacis conditiones interuenissent, familiares
 facti, demū opera Prouincialium Episcoporum ad fidem Christianā
 sunt conuersi: nam Theophilū habuerunt Orthodoxum Episcopum,
 qui conuentui Niceno interfuit, & sententiam Arrianis aduersam rece-
 pit. Post uero Vulphilam Episcopum, opinionis quidem Arrianorū,
sed malis artibus à Valente deceptum, qui Gotthicas literas reperit, &
 scripturas sanctas in suæ gentis linguam conuertit: id quod & Dalma-
 tis suis mox paulò D. Hieronymus præstitit. Huius Vulphilæ Socra-
 tes & Theodoreetus meminere. Hodie (tanta est in rebus mortaliū ui-
 ciſſitudo) Daciæ partem Vngari tenent, partē Turcæ, Montana reli-
 quiæ, ut arbitror, Gotthorū & ueterū colonorū, quos uulgas Vuala-
 chos, & tractum eorū Vualachiam nominat, quorū lingua etiamnū ue-
 stigia ueteris Romanæ Prouincialis retinet. Summū magistratū pari-
 ter Vuayuuodam cognominant. Cōmendantur autem non à uirtute
 solum gerendorū bellorū, qua maximè præstant, sed & disciplina do-
 mestica & reipublicæ prudentissima moderatione. Religionē Christia-
 nā agnoscunt, quanq; Pauli cuiusdā dogmatis iactatis, quibus insunt
 quæ nostris non admodum probātur. Huius gentis ornatissimā lega-
 tionem ad Sigismundū regem aliquando in Sarmatia, acceptam hono-
 rifice & liberaliter dimissam uidimus, profecto in his paucis uiris indo-
 les quædā Romanæ & Gotthicæ uirtutis elucere uidebatur. Cultus il-
 lis per omnia Vngarico similis. Ultra Daciā aut ab amne qui lerasfus
 Ptolemæo dicitur, Getarū quondam sedes fuit. Terrā eam in Istrū & Po-
 tum porrectā hodie finitimæ gentes Moldauiā uocant, & sunt in litto-
 re urbes aliquot, Græcorum coloniæ, quarū libro. IIII. meminit Plini-
 us. Ouidius libro. IIII. Tristium:
 Hic quoque sunt urbes Graiae (quis credere posset?)

Inter inhumanæ nomina Barbaræ.
Huc quoque Mileto missi uenere coloni,
Inq; Getis Graias coſtituere domos.
Ac de uniuersa quidem Sarmatia hactenus.

RHETIA PRIMA.

Rxpositis terris, quæ Rheno, Danubio, Oceano, Pontoq; &
Mæotide finiūt, rursum ad prouincias ueniendū nobis, maxi-
mè Danubianas (Rhenanas enim diximus) quæ sunt, Rhetia
prima, Rhetia secunda, Noricū, Pannonia prima, Pannonia secunda,
Moesia prima, Moesia secunda, quas omnes ab Aquilone finit Danu-
bius, à meridie Alpes terminant, quæ à Grajs illis iugis ad ortū flexæ
perpetuo tractu in Orientē abeūt, diremptisq; populis imanibus usq;
in Thraciā penetrat: Rheticæ interim, sed & Noricæ, & Pyrenæ, & lu-
liæ, & qua Pænonias premūt etiā Pænonicæ dictæ idoneis authoribus,
quæadmodū supra dictæ Grajæ, Poeninæ & Cotiæ, quæ Narbonēsem
à Togata seiungūt. Rhetia igitur prima, quæ & superior, haud longe à
fontibus Rheni in Belgicā imminet ab occasu, ab ortu Lico flumine ex
Rheticis alpibus delapio, quē uulgo Lechū uocant, terminatur. Oppi-
dū habet Curiā antiquū, & magistratus prouinciae aliquādo ſedē, una
de illi datum nomē uidetur. Habet & Brigantū, à quo Brigantinus la-
cus qui & Acromus dictus, memorabile olim quū Romani tenerēt, ſi-
cut & Arbor felix oppidū, quod Arbonā uocant, in Acromi itidē lit-
tore, ſed trans Rhenū ſitū. Porrò euidētibus argumētis conſtat bona
eius agri partem quā ad Rhenū iacentē Belgicæ Galliæ Cæſar tribuit,
poſtea Romanis prouincias ordinantibus primæ Rheticæ attributā fu-
iſſe, quod ipſum præter alia certa, in his locis ueterū præſidiorū monu-
menta conuincūt, ut etiā Constantiā in Rhetia prima cēſam fuiffe ueri-
ſimile ſit. De hoc dubiū non eſt, nullā prouinciarū huius tractus euidē-
tiora uestigia ueteris prouincialis, hoc eſt, Romanæ linguae retinere,
q; hanc primā Rheticā, maximè autē hac parte qua Brigantini lacus lit-
tore cum Rheno ſeſe Rheticarū alpiū conuallibus inſinuat. Arces ali-
cubi uetustissimæ, præterea & oppida, ualles, agri, uici, uocabula Ro-
mana etiamnū illæſa retinēt. Curia testis eſt, cuius paulo ſupra memi-
nimus. Item à Briganto paruulo interuallo arx, Eminens, cum balnea
rījs. Dein caſtrū Montis fortis, mox aliud Mōtisasperi cognominatū.
Præterea oppidulū Magna uilla olim dictū, nūc uoce detorta Mayen-
felda. Contra quod in noſtra ripa arx uetus Sanæ casæ, cui rudis poſte-
ritas prouincialis linguae ignara, anſeris nomē affinxit, mox oppinio-
ni (ut efficax eſt ad errore confirmandū cōſuetudo) nobilis illa familia.

D iii

R H E T I A P R I M A.

acquiescens, anserē ceu gentiliciū inter signa recepit. Est & Saxū dicta uetus arx, unde familiæ à Saxo cognominatæ origo est. Alicubi uicu-
lus Vilis terræ cognomē habet, quod aēr illic ferè pestilens existat. Est uicus qui Sceuolā, est qui Gracchū, insuper & Fabiū & Ciceronē, Ga-
ium, aliaq̄ id genus Romana nomina exprimat, certū autē & legionū
nomina ex uulgatis locorum quorundā nominibus deprehendi. Vn-
de nī fallor coniectura liceat colligere, Alemannis Danubium trans-
gressis, & Rhetiam occupantibus, postremā omniū eam partē cessisse,
quā supra Brigantinū lacum non Rhenus solum, uerumetiā montana
difficilē aditu, & ideo ab illorū incursionibus tutiore effecerant. Ab or-
tu ergo Rheni alpestres Rheti, quos hodie Grifones uocamus. Præte-
rea alpini homines Athesini pars Rhetiæ sunt. Trans Acromum autē
qui habitant Suevi dicuntur, pars Sueuorum ueterū, quorū & uirtutē
referunt. Notius autem arbitror quām ut sit multis indicandū receptis
historijs Sueuorū nomine etiam Alemannos, qui hanc Rhetiā occupa-
rūt, intelligi. Posterior ætas Alemanniā uocauit, paulò amplius paten-
tem q̄ pro ueteri limite, magnā enim ueteris Heluetiæ partē amplexa
est. Neq; inglorius fuit Ducatus (ut uocat) Alemanniæ, mox & Sueviæ
dictus. Vrbium clarissima Augusta est Vindelicorū, splendidissima
olim Pop. Rom. Colonia: deinde paucæ ex ueteribus reliquæ (multas
uastarūt Alemanni, ante quorū incursions utriuscq; limitis prouincias
florentissimas fuisse cōstat.) Cambidonū inter antiqua oppida memo-
ratur, ueterū haud dubie Præsidiorū, cuius rei argumentū esse uidetur
Coenobiū uetus adiunctū oppido. Posterioribus enim Francorum re-
gibus placuisse uideo, monachos Scotia & Hybernia digressos, ferè
his locis immittere solitos, uelut expiandi cōsilio, in quibus ante, præsi-
dia collocata fuissent: id quod Brigāti, Curiæ, in Augia lacus Veneti,
Augia Rheni, Faucibus, alijsq; huius Rhetiæ locis accidisse cernimus.

R H E T I A S E C V N D A.

Vox inter Licū & Oenū interiacet, hinc Danubio, inde rur-
sum alpibus clausum, ad eam Rhetiā, quæ secūda aut inferior
dicitur pertinet. Vrbes habet in Danubij ripa duas eximie
clares, Reginoburgum, uulgo Ratisbonā, cum ponte lapideo spectan-
di operis, & alterā itidem Episcopali sede celebrē in ipso Oeni & Da-
nubij confluuo positam, quā hodie Patauim nominant. Verisimile
autē iuxta illam castra olim Romanorū Regina cognominata, in Pata-
uio autē castra Bataua confeditse, fuerunt enim & in hac ripa frequē-
tes illorum aduersus Germanos excubiæ. Ipse Oenus è Rhetiæ primæ
alpibus delapsus oppidum Oenipōtis præterfluit, à quo loco primum
nauis

nauigabilis, sed montium amphractibus uarie tortus, nec statim in plana admissus, ubi longius per cāpestria ingressus est, amnibus aliquot nō ignobilibus ē Norico ueniētibus receptis, demū uehemēti undarū impetu Danubiū influit. Hæc Rhetia qua in plana demittitur, p̄pemo dum tota ditioni nobilissimorum principum Bauariæ hodie subdita est, frequens cultissimis oppidis, & uicis, sed recentibus, præterea fertiliis agri, nisi quod uini nusquā (quod sciam) est ferax. Pars quæ alpibus attollitur, ad Rhetiam Athesinā pertinet, argēti salisq; fodinis nobilis, qui habitant, Boiorum genus & Marcomannorum existimantur, qui ē proxima Germania quondam, collapsis imperij Romani uiribus, hanc prouinciam, migratione facta sint ingressi.

N O R I C V M .

Amplissima fuit prouincia, Noricum, & si æstimetur magnitudo haud multo utracq; Rhetia minor deprehēditur. Fertili in primis agro, præterea diues uenis, auri, argenti, ferri, chalibis, & salis fontibus inexhausta. Eam Oenus, ceu dictum est, finit ab Occasu, ab Ortu & Coetio monte Pannonia excipit, superior cognominata Ptolemaeo, à Meridie Alpes Iuliæ, & illæ quas Plinius libro IIII. Carnicas cognominat, à Carnis accolis, quos uulcus hodie litteris transpositis Cranos appellat. A Borea Danubius, ceu ante diximus, perpetuus limes est prouinciarum omniū quas hoc tractu memoram. Oppidorū ueterū in Danubium uergentū, quorum quidem extet memoria clarissimū est Laureacum, Præsidis aliquando Prouinciae sedes, & militū Romanorū statuīs, sed multo magis Florianī martyris memoria celebre, hodie Anasum uocant ab amne subter allabente, à quo & Ripense cognominatum uidetur, possum est in planicie ædita, & circumquaerū conspicua, multaq; se offerunt contemplanti, quæ sanè locum ipsum nō amoenū modo, sed & munitū fuisse testantur. Ipse Anasus siue Anisus, haud procul ab eo Castello quod Charnstatt, rude uulcus Rassstatt nominat, in profundæ uallis planicie ortus, primo tenuis, mox utrinq; illabētibus riuis austus aspermis motuum angustijs illabitur, atq; inde longis sonorisq; flexibus eluctatus, Norici Ripensis campestria ingreditur, cursu adeò citato, ut his in locis quibus interdum uadosus est, quamvis fortia iumenta subsistere & ferre impetū uix queāt. Ad huius usq; ripam proximo anno Turcarū acerrimæ incursiones patuerūt. Nam fluuij qui sub Aniso Danubiū ingrediuntur in Norico, multis locis sunt uadosi. Neq; est ulla prouincia huius lateris, quæ tot amoenis limpidisq; & in totum p̄scosis amnibus irrigetur. Interius clarissima urbs est Saltzburgum, à Saltza

amne interfluo Germanis uocata, quam ueterem esse multa uestigia declarant: sed quo ante nomine dicta sit haud facile est cognitu, quidā Badacū, alijs Carnuntū faciunt, sed uerisimile est Carnuntū alio in loco fuisse, nec remoto ab Aniso fluuio, quanq; eum coniectura consequi nō admodū detur, propter frequentia uetus torū locorū uestigia, quæ se non eo tantū tractu, sed toto ferè Norico, maxime autē qua in Ortū & Meridiē reflectit offerūt. Celeia, cuius Plinius meminit, nomen adhuc retinet, sed multū de ueteri splendore decessit. Extant & Flauij Sol uensis uestigia certa: nā Solēsem eum agrū accolae etiamnū uocant, iuxtaq; extructu Collegiū Canonicorū templū uisitatur, cuius muris tabulae plures immissæ ueterū inscriptionū: sed & simulachra in eo tractu cādidi marmoris & ærea extāt. In confinio Pānoniæ Petouio est oppidum Episcopi Salisburgensis, Petouiam hodie uocant. Extat & Sabaria Norico proxima, cuius meminit Plinius, cæterum tenui oppidulo habitata. Ita enim Noricum uniuersum post desertum à Romanis limitem è Germania profectæ Marcomannorum & Quadorum ferocissimæ & Romanis infestissimæ gētes uastarunt, ut inter tot loca oppidorum ueterū nulla inuenias quæ admodū ex antiqua illa clade conualuerint, præter pauca quæ aut principum curiæ aut Episcoporum cathedræ cultiora frequētioraq; proximis primū sæculis reddiderunt. Nostandū autē, utrāq; Stiria, Carintiā utrāq; Carnorū tractum quē Sclauini hodie proxime Villacū maxime clarum oppidū possident, & omnem agrum Salisburgensem in ueteri Norico contineri.

P A N N O N I A P R I M A.

Mons Cœcius Pannoniæ initiū ab alpibus recta in Serptētrio nem porrectus, non admodū æditis iugis ad Danubiū usq; pertingit, qua Ortum uersus in plana demittitur longissimo tractu uinetis amoenissimis consitus est, summum iugum & latus occiduū densæ syluæ occupant, à fronte, nisi fallor, accolis Mons Caluus dicitur. Quanquā non ignorē esse qui Cœciū haud procul Arrabone statuant, quod si esset, consequens foret, ad Noricū longe maximā partem eius agri pertinere quem superiori Pannoniæ Ptolemæus traxit. Hæc igitur à Meridie parte Norici stringitur. Qua uerò in Ortū Brumalē & Sauum egreditur, ad alpes usq; pertingit. Vrbīū quas habet, hodie cultissima & ornatissima est Vienna, in qua Castrum uetus Principū Austriæ, & ab hac distans VIII. miliarium interuallo oppidum Nouæ ciuitatis cognomine cum arce munitissima, in qua Maximilianus Cæsar Caroli nostri V. auus paternus, & natus est & conditus. Anno enim ab hinc decimoquarto cū in Norici amoenissimo opidulo ad Draunū amnē sito (uulgas Vuelsum uocat) in grauem ægritu dinem

dinem incidisset, nec læta medici (inter quos Collimitius meus erat) pollicerentur, neque ipse admodum de uita esset sollicitus, morbo in-
ualecente id mandati intimis aulæ dedit, ut defunctum uita corpuscu-
lum illi loco redderent quo recens natus accepisset. Sed & pater eius
Fridericus, multis ante annis in propinquuo Norici ripensis oppido
Lintzio (quod ueteres Romanî præsidio imposito Lentias dixerunt)
diem obiit, Viennæ postea in amplissima Basilica Stephanî, Mauso-
leo magnificentissime fabrefacto conditus. Sub Noua ciuitate lacus est
Peiso etiam Plinio memoratus, ut uicinus Norico (non enim memi-
nit primæ Pannoniæ) cuius profecto prima esset in omni Europa glo-
ria, nisi degeneraret propemodum in palustria. Importuosus enim
paucis locis nauigatur. In Danubij ripa frequentia ueterum legionum
monimenta existunt, inscriptiones ueteres, & numus antiquus. Am-
nis Arrabo, quo superiorem Pannoniâ finit Ptolemæus, nomen ad-
huc retinet: supra cuius ostium quo Danubio miscetur uetus oppidū
primæ Pannoniæ Brigitio fuit, cuius post Ptolemæum Marcellinus
meminit. Arrabone statuua fuerunt militum Romanorum, quæ hodie
ueteri fossa, sed recenti muro clausa intus habent Basilicam Episcopa-
lem Suproniensem, cum atrio & ædibus aliquot magnifice extructis,
quæ quidem omnia in ædita & eximie munita planicie instar Laurea-
ci sita, subter uicum habent satis frequentem, sed neglectæ & incultæ
structuræ, ut tugurijs magis quam domibus habitari uideatur. Ab Ar-
rabone Meridiem uersus aliquot oppida iacent, sed iuxta Drauum flu-
uium nobilem præcipua. Drauus ipse haud longe Tridentinis alpi-
bus loco quem Tobrium accolæ nominant, exortus, non Noricum
modo, qua longissime extenditur, sed utrancq; etiam Pannoniæ per-
fluit, à Saui ex Carnicis alpibus orti ripis nusquam amplius CXV. mi-
libus passuū abscedens: ingreditur autem Danubium iuxta locū, qui
quondā T eutoburgū uoce plane Germanica etiam Ptolemæo dictus,
hodie celeberrimus uicus est, cum Basilica itidē munito loco posita, cui
Episcopus Quinquecensiensis præest, quem aliquando Budæ (Vnga-
riæ metropoli) centum & amplius uarij ordinis hominibus comitatū
in arcem regiam deduci uidimus. Hic mos proceribus regni cum Epis-
copis cōmunis est, & quo quisq; solus ipse equo sublimis maiorē pedi-
tatum aut pone sequentē aut iuxta præeuntem habet, hoc esse sublimi
or potentiorq; uulgo dinoscitur. Sed ut ad primā Pannoniā reuertar
minime prætereundū existimabam, appellatione regionum (ut fit) hac
quoq; parte līmites confundi. Magna enim primæ Pannoniæ pars ad
regnum hodie Vngaricum pertinet. Contra in iusta Norici parte Au-
striæ, hoc est, Pannoniæ primæ nomine loca quæ suo tamen limite à
Pannonia discreta sunt, cōprehenduntur, quēadmodū ultra Danubiu,

ubi Germania est, Austriae nomen late patet, & ut supra monui, pars magna Germaniae Vngariæ tribuitur, terminis regnum nimurum uariantibus, in qua tamen uarietate nihil magis ad antiquitatis cognitionem facit, quam ueterum limitum & terminorum obseruatio, sine qua ne recentia quidem recte uestigari aut accipi possunt.

PANNONIA SECUNDA.

Ptolemæus lib. II. alteram Pannoniam, quam ipse Inferiorum uocat, ab Occasu Arrabone fluuio terminat, ab Ortu Danubio, qui ubi Germaniam reliquit, recta in Meridiem, Drauum excepturus festinat: dein iterum flexus Tybiscum recipit, à quo Taurunum uersus, uelut gestiens Sauo se miscere ita reclinat, ut non nihil occiduus fiat. A Meridi finiunt mitescentia iam alpium iuga, quæ ut ait Plinius, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem uersa, molli in dextra ac læua deuexitate confidunt. Ruffus Consularis, Pannonias alpes nominat. Oppidorum memoratissimum est, quod accolæ Budam uocant, haud dubie uetus & statuorum Romanæ militiæ aliquando, nunc regum Vngariæ sedes: quo nomine ante appellata sit haud facile est coniucere. Sita est in clementer ædito colle, quem à Septentrione Danubius alluit, quo loco supra infraq; urbem thermæ saluberrimæ mirabilis aquarum copia scaturiunt. Sclaui aquam Buodam uocant. A Meridi amœna planicies excipit. Qua in Ortum spectat, arce in habet uere regiam, seu amplitudinem eius, seu magnificentiam ædificiorum & loci amœnitatem consyderes. In cuius introitu (quum ego Budæ agerem) Herculis simulachrum uisibatur ex ære factum tanta arte ut tori etiam & uenæ exprimerentur. Intus atrium excelsum magnitudinis mirandæ, in quod ex amplissimo circo rectis gradibus ascenditur, tanta horum latitudine, ut uicens etiam liceat ingredi. Iuxta, columæ aliquot ex ære solido, & effigies passim operis statuarij permultæ. In Regia interiori Bibliothecam è Græcis Latinisq; codicibus magna cura conquisitis Matthias Coruinus incomparabilis Vngrorum Princeps adornauerat, quam postiri diripuere. Sed & urbs cum arce proximis annis à Turca capta dirutaq; & (ut audio) clarissimis illis monumentis regiae magnificantiae spoliata est. A Buda Meridiem uersus Albanum est, uetus oppidū palustri planicie situm, hodie Albam uocant, & Regalem cognominant, quod regum Vngariæ sepultura sit celebre. Porro ea Pannoniae pars quæ in Sauū porrigitur, Sauia & Sauiensis regio dici tur Sexto Ruffo, cuius hæc uerba sunt, Amantinis inter Sauū & Draū prostratis, regio Sauiensis & secundorū loca Pannionorū obtenta sunt

sunt. Appellatur & Valeria, qua parte à Danubio recedens, ad Dra-
ui ripam procurrerit. In Sauensi tractu est Sirmium uetus oppidum,
iuxta quod Bacuntius amnis in Sauum influit Plinio. Hoc est Sirmium
in quo Constantius Imperator Arrianis fauens conciliū habuit, Osio
Episcopo Cordubensi ad id euocato, & Arrianorum suggestionibus
indignis modis tractato, uelut scripsit Socrates. Meminit eius inter Sy-
nodalia decreta D. Hilarius. Aetate enim Constantij in qua & Hila-
rius floruit, hoc est annis post Christum passum plus minus trecentis
uiginti, celebris iam & decantata erat Christiana religio in omnibus
tam Rhenanis quam Danubianis prouincijs. Sed & ecclesiæ fundatæ
in Gallijs præcipue prima & secunda Germania ueteres, quarum Ires-
næus propinquus Apostolorū temporibus meminit. Habuere igitur
& Pannoniæ suos Episcopos, habuit Noricum (Laureaci Maximilia-
nus fuit) habuit Augusta Vindelica. Cæterum post amissum limitem
& Imperij Romani vires collapsas factum est, ut Germanorum infide-
lium migrationibus non nihil & de religione decesserit, quæ (ut fit)
conuersis gentibus postremo, maxime post Francos fidem in Christū
edoctos, instaurata est. Supra Sirmium Occasum uersus, & iuxta Saui
fluenta, pars Pannonicarum est, quam Croaciam uulgo nominant, in
Illyricum & Lyburnos imminens, terræ maxime fœcundæ, & multis
locis uitibus consitæ, ubi Christianæ ecclesiæ, & Episcopi qui scriptu-
ris in suam linguam uersis utuntur, & literas habent longe à nostris ca-
racteribus differentes, nec absimiles scripturæ Turcicæ: sed Dalmatica
se & lingua uti & scriptura ipsi affirmant. Cæterum nihil illis tutum est
propter frequentes Turcarum incursions, quæ & oppidis eos & ma-
gna agrorum parte fertilissimorum exuerunt. Dolendū profecto prin-
cipibus Christianis alicubi tantum bellorum geri quò regna regnis
coniungant, & quam latissime dominantur: hoc autem loco quo bel-
lum geri cum gloria, addo, & cum pietate poterat, tantopere cessare,
nec ad lachrymas hominum tot nominibus miserrimorum respicere,
nec tueri limitē, necq; hostem, desidia nostra (ut uere Hermolaus dixit)
potentem, longius arcere. Profecto isthac cessatione, dum quisq; pub-
lica salute postergata, suis rebus consulit, unius tantum sæculi de-
cursu factum uidemus ut magnam Europæ partem sui iuris Turca fe-
cerit. Cæterum ut de Pannonijs finiamus, istud obiter notandū duxi-
mus, Quinque prouincias, uidelicet Rhetias duas, Noricum & Pan-
nonias erogione Germanicæ ripæ sitas esse, Mœsiæ enim cōtra Daciæ
& Getarum tractum pandūtur. Proinde nec alibi Romanis frequētio-
ra præsidia amni imposita, & plures in statuis milites fuisse legimusq;
in Pānonijs, qd' formidareū gētibus Barbaris hac maxime parte nō in
prouincias modo fertilissimas, sed & in ipsam Italiā uiam patere posse

ubi semel successisset. Sunt enim non humilia modo alpium iuga quæ cingūt Pannonias, sed locis etiam aliquot peruvia, ut nullo labore trās-eatur. Enim uero constat Primum omnium Romanorum Augustum Cæsarem, insolentia Barbarorum & crebris in Italiam factis incursio-nibus cōmotum, per priuignos suos Drusum & Tiberium has terras quarum hucusq; à Rheni fontibus meminimus, alpibus superatis per-domuisse, & in prouinciarum formam modo quo diximus redegisse, hoc maximē tempore quo Iesu Christus in mundum natus est. Ante sua lingua usos esse, & quidem diuersa à Germanorū lingua sunt qui existiment. Non dubium autem quin post receptum imperij iugum Romanam pariter linguam usurparint: nam si hoc ipsum nil aliud, certè ueteres inscriptiones tot locis memoriae dicatae satis supercq; testaren-
tur. Et Romanis hoc studij fuit, ut cū armis, quatenus dabatur, lingua quoque & mores cum institutis & legibus propagarent: quæ res, ut ar-bitror, Coloniarum deducendarū præcipua cauſa fuit. Hodie qui ha-bitant(tanta rerum omnium est uicissitudo) nec ueterem nec prouinci-alem, sed quam linguam migrando importarunt eam adhuc retinent. Pannonia autem inferior, antè quidem à Germanis occupata, maximē Longobardis (ut mirum non sit passim extare illic Germanicorū no-minum uestigia) hodie ab Vngris qui regno dedere nomē habitatur. Quam quidē gentem Scythicæ originis, & quæ pars Hunnorum fue-rit, in hæc loca ingressam, nuper primo libro rerum Germanicarū Bea-tus Rhenanus prodidit. Non tacendū & Imperatores aliquot Roma-no imperio genuisse Pannoniam, inter quos Decius, Aurelianus, Valer. Probus, Flau. Valentianus præcipui fuerūt. Aetium autem præ-fectum Galliarum sub Valentianō uirum incomparabilem, Mœsia genuit, de qua nunc dicemus.

MOESIA SUPERIOR.

AConfluēte mox Danubij & Saui, Mœsia superior cognomi-nata incipit, Macedonicis mōtibus à Meridie, ab Ortu amne Ciabro finita Ptolemæo. Agrum habet eximie fertilē, & Dar-dano amne clarissimo rigatum. Hodie Bosnam uocant & Seruiam. Satis autem supercq; prouinciae opulētia hoc ipso deprehēditur, quod patrum nostrorum memoria regibus paruit, nec amisit nomē, hodieq; Bosniæ regnum uocatur. Oppida Mœsiæ permulta, sed celeberrimū quod Vngari Sinderouiam uocant, regum Bosniæ non ita pridem se-des, iam Turcarum qui utrancq; Mœsiam suam fecerunt, domicilium. In Saui clarissimi amnis & Danubij confluēte Taurunum iacet, quod in fine Pannoniæ statuit Plinius, uulgs Belgradum nominat, oppidū est nomine quam magnitudine celebrius, nec tam fossis aut mœnibus quam

quam undis circumfluis tutū. Habet in colle ædito, cui imminet, arcem munitissimam, in Occasum & Boream spectantem, subtus autē amœnam & late patentem planiciem, à qua sola parte, quoniam terræ uelut continentis adhæret, obsidioni patuit: qua re factum, ut Turca oppugnare conatus semel iterumq; non sine magna suorū clade repulsus fuit. Demum anno dom. M. D. XXI. uinente adhuc Vladislao rege eius Ludouici patre, qui & ipse nuper infelici prælio cum Turcis inito perit, ingentibus copijs terra atq; undis obfessum Selinus Turcarum Imperator expugnauit. Sed & arces aliquot fortissimas haud longe Tauruno in Saui & Danubij ripis sitas eodem bello cum præsidijis impositis & uniuerso (prò dolor) comeatu recepit. Hoc est Taurum quod Vngari semel mirabili opera Ioannis Capistrani seruatum ferunt, atq; inde apud sodales Franciscanos illi honores propemodum triumphales decreti, inuito quidem Ioanne Huniade, qui Capistrano contempto, hanc seruati oppidi gloriam soli sibi deberi affirmabat.

MOESIA INFERIOR.

Ab hac altera Moesia Hæmo altissimo eius tractus monte in angustum coacta demittitur. Gens in ea uetusta Triballi, si- cut & in superiori Dardani. Rigatur & amnibus partim in Istrum, partim in Euxinum exeruntibus. Sed latissima est, ubi Ponto alluitur, propter Istrum qui haud procul Euxino subito in Boream, ac mox Occasum uersus reflectitur & Ierassum ex Geticis montibus de- lapsum excipit, demum ingenti mole undarum, non iam amnis sed lacus magis speciem referēs, uastis sex fluminibus in Pontum euoluitur. Plinius author est singula ora tanta esse, ut probetur in quadraginta milium passuum longitudinem uinci mare, dulcemq; haustū intelligi. Certum est secundum Nilum omnium amnium Mediterraneum ma- re ingredientium eum esse maximum. Ister autem appellatur, unde pri- mum Illyricum alluit Plinio, id fit ad Saui confluentem. Regio illa tota hodie Bulgariae nomen habet, non ita pridem à claris uiris qui colonis principum loco essent, gubernata, quorum postremus fuit Marcus Graieucus, quem Pazaites Turcarum Imperator superatum interfecit, maxima parte eius terræ occupata, quæ dein tota Turcis cessit. In Bul- garia Theophilactus Episcopus fuit, qui idem & Vulgarius. Præterea Theotimus Tomorum antistes, cuius Hieronymus in Catalogo Scri- ptorū meminit. Sunt autem Tomi maritima urbs, in qua exulauit O- uidius, haud longe ab Istropoli clarissima quondam urbe, distans. Nulla est illis in locis frugum fertilitas, ac ne cœlum quidem admodū clemēs, quamquam hodieq; & in Istri ripa & Euxini littore non paucis

celebribus oppidis habitetur. Circum ostia accolentibus plurimus ex piscatione quæstus est, captos magno numero euiscerant, & salitos dōlijs prægrādibus induit, Pannonijs atq; etiā Sarmatiæ eos inuehētes.

THRACIA.

CAius Plinius tractum Euxini qui ab ostijs Istri in Meridiē pro tenditur, Thraciæ tribuit, quemadmodū lib. III. Mela. Ptolemaeus aliam quandam rationem secutus, extimam Moesiaci uitatem Mesembriam facit, & Moesiam à Thracia omnino seiungit. Nos quo distinctius coeptam narrationem prosequi possimus, Ptolemaeum sequemur, qui Thraciam à Septentrione Hemi montis altissimis iugis, ab Ortu parte Euxini & Bosphoro, deinde & Propontidis ora, & Chersoneso quam Thraciam cognominat, ab Occasu brumali Nessi, siue ut Pomponius eum uocat Nesti amnis ostijs & montanis ab Orbelo digressis, præterea & Aegeo mari terminat. In multas provincias quandam eam Romani distribuerunt; nec cito neque impune subacta & retenta est. Gentem habuit iam olīm armorum gloria celebratissimam, & sunt rerum gerendarum præstantia nihilo inferiores maioribus qui hodie habitant. Ipsa regio claris annibus distinguitur, uirorum quam frugum feracior. Oppida plurima, quorum longe clarissimum & maximum memorabile Bizantium antè, post à Constantino Imperatore trecentis minimum annis post natum Christum magnifice extructum & munitum, Constantinopolis dicta, quanquā ipse Nouam Romam uocari malebat, gratia tamen principis factum, ut suum non urbis nomē obtinuerit. Porrò ubi illa increscere fama & Imperatorum res in Oriente gerentium sedes esse ccepisset, factum est ut & ecclesia & Episcopi eius urbis ita dignitate eminere & autoritate præstare coeperint, ut uereri illam ceu magistrum disciplinarum, Episcopos autē ut præsides & patres honorare uicinæ ecclesiæ perrexerint. Quod enim in Italia Roma, in Aegypto Alexandria, in Syria Antiochia, hoc nō in Thracia modo, sed & Asia uicina & Græcia propè omni Constantinopolis erat. Actali quidem honore multis sacerulis celebris. Demum, anno Dom. M. CCCCLII, quum Fridericus tertius imperare cœpisset à Mahometo Turcarum principe, urbe capta omni simul splendore & dignitate religionis spoliata est, & ferri potuisset qualicunq; dolore unius casus, nisi tot iuxta frequentes, præterea & Apostolicæ ecclesiæ pari calamitate cecidissent. Turcæ Asiam septingentis retro annis uexauere, gens origine Scythica, & quæ per initia apud Asia Regulos stipendiā meruerit, paulò mox ad dominatum conuersa quum rerum gestarū gloria efferretur, uario successu oppidis & agris est

Constantinop
lis.

Turcæ.

est potita, nihil minus interim (quod Europeis nationibus maximo
damno fuit) mercenaria. Anno enim Christi M. CCC. (quo primum
tempore Turcæ in Europam traicerunt) intestinis discordijs agitati
Græcorum Reguli, ad auxilia respicere, & ingentes illorum copias sol-
licitare atq; euocare cœperunt. Quin & Palæologis, qui tum Bizantio
atq; Oriente potiebantur, contra Bulgaros impetrata Turcarum au-
xilia magno usui fuere. Vnde factum ut quemadmodum Cæcias nu-
bes, quod dicitur, sic Thraces nil tale suspiciati longe maximum malum
ad se traxerint, & mox hostem fuerint experti, quem ante auxiliarē ha-
bebant. Siquidem Turca prouinciam clarissimis urbibus cultam, por-
tuosam, nobilibus amnibus irriguā, & quæ duabus à partibus, nempe
Bosphoro & Helleponto, militem faciliter transitu reciperet, unde ultra
progrediendi & interiora occupandi occasiō esse posset, perspexerat,
nec mora spem concipit assequendi: quod proximis duobus sæculis
supra omnium expectationem tanto est successu consecutus, ut hodie
non Thracia solum, sed Mœsia utraq; cum magna Daciæ parte, præ-
terea Macedonia, Achaia, Peloponnesus, Epirus, Dalmatia, & Illyrici
maxima pars, ordine quo memorabimus, illius ditioni concesserit, ut
nihil sit mirū si tanto successu rerum ipse supinus iam & elatione animi
tumens Pannonias ingredi, & (quod inauditum antea) Norico proxi-
mam fortissimam urbem Viennam obsidione cingere, & in medium
usque Noricum & totam Valeriam tanta suorum manu excurrere, fœ-
deq; omnia populari fuerit ausus. Sed mœrore positō ad terrarū de-
scriptionem reuertendū nobis. Ac primum quidem ipsa Constanti-
nopolis in molli sinus amoenissimi recessu posita, cōtra se habet Asiac
oram pariter cultam & splendidam, quæ in Bosphorum, qui hoc loco
Thracius cognominatur, approximat. Bosphorus autem à bubus
meabili transitu dictus Plinio, quoniā non latius distent littora quam
ut tranari bobus interfluum mare possit. Nec amplius hoc loco quin-
gentis passibus duarum terræ partium littora discedunt. Alitum quip
pe cantus canumq; latratus inuicem audiuntur, uocis etiam humanæ
comertia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum aufe-
runt uenti, adeò tenue illic interstitium est quod Europam ab Asia di-
sterminat. Inde retroactis littoribus patescit mare quod Propontida
uocant Græci, quoniā contra Pontum Euxinum, iam dicto Bospho-
ro distincta, præiaceat, amplū id mare nec minus sinuosum. Cæterum
hinc ab Euxino, illinc ab Aegeo prædictis angustijs diremptum ferē
undique terris clauditur. Qua à Meridie Aegeum imminet, longe pul-
cherrima peninsula Europei littoris Asiac imminet, Italij brachium San-
cti Georgij uocat. Inter quam & contraiacentem Asiam, angustia ma-
ris non amplior septem stadijs Helleponti nomine, ab Helle Phryxi

sorore illic transueta, interest. Nec obscura in utroque littore oppida, sed in Asiatico Troas est diui Pauli hospitio celebris, de qua suo loco meminerimus. Non tacendum ijs angustijs quondam contabulatis Xerxen Persarum regem in Græciam moturum, exercitum suum traduxisse, & diuerso consilio Alexandrū contra Perfas & Orientem profecturum: itidem non procul Priapo Asiæ oppido, si Plinio credimus, Macedonicas illas uires suas toti Asiæ terribiles, transportasse: ad eum modum & Bosphorus Bizantinus Dario Persarum regi aliquando peruius fuit, mox Marathonijs campis à Milciade Atheniensium duce terrestri pugna superato. Ut intelligamus etiam antiquis & remotissimis Asiæ gentibus per illas angustias in Europam ceu compendiaria quadam uia transitum patuisse. Eum ad modum Anno Domini M. CCCL XIII. Amurates Turcarum Imperator, primus omnium ex ea gente, exercitu per Hellespontum traeecto, Seston & Callipolim, iuxtaq[ue] sitas Cherronesi urbes cepit, quæ prima ei occupandæ Thraciæ auspicia fuere, octuagintanouē annis antequam Mahometes nepos eius Constantinopolim, ceu diximus, expugnaret. Haec enim saepe ante longis obsidionibus tentata, quoniā maxima & munitissima esset inter postremas recepta est, & Adrianopolim clarissimam urbē, quam hodie Andernopolim uocat, regiam Turcarum Mahometes anteq[ue] illa caperetur, fecerat. Quod ad religionē attinet, constat eam urbē claros pastores habuisse & eruditos, sed omniū celeberrimum Ioannem Chrysostomū, Hieronymi & Augustini contemporaneum, uehementis ingenij, & moribus paululo seuerioribus, charum autē populo ob eloquentiā & doctrinā puritatem, sed aulicis Honorijs & ipsi in primis Eudoxiæ Augustæ, quæ Arrianis fauebat, exsus: qua de re uarijs dissensionibus Constantinoli exortis, saepe pulsus Chrysostomus, & saepe populi maxime fauore admittente reuocatus. Postremo Arrianis quibusdam Episcopis calumniantibus quod Origenis libris plus æquo faueret, præterea præfractus & superbus esset, frustra renitente populo, ciuitate pulsus, & principis iussu in exiguum Armeniæ oppidū Cucusum dictū, quo exularet est destinatus: inde & Pthyuntem Ponti locum uenisse Theodoretus scripsit. Postremo itinere fatigatus, cum ardorem solis ægrè tulisset, ex capitib[us] dolore mortuus est.

M A C E D O N I A.

SVRA Thraciam in Occasu amplissima Macedonia excurrit, regnum quondam Philippi patris, & mox Alexandri filij, im perio etiam orbis terrarum magni. Plinius quinquaginta populorum frequētia habitatam fuisse indicat. Hodie uniuersa Turcicæ ditionis

ditionis est. Habet ab Aquilone alpium iuga illa quorum ante memi-
 nimus, à Mœsia Dalmatiaq; disterminātia eam: à Meridie Acrocerau-
 nijs & Pindi montis longo procursu ab Epiro seiungitur: qua Thessa-
 lia atque Magnesia est à sinu Maliaco & Sperchio amne memorabili,
 Græciæ quæ Achaia dicta est coniungitur. Latus occiduū mare quod
 Ionium ac mox longius ingressum Adriaticū appellatur, recto admo-
 dum littore claudit. Ab Ortu itidem ingens pelagus, crebris magnisq;
 sinibus alluit Aegeum mare, præterea & Macedonicum, quaq; Græ-
 ciam excipit etiam Græciense dictum Plinio. Terra circumquaq; ferti-
 lis & claris amnibus, præcipue Strimone atq; Axio. Hic Dardanijs iu-
 gis delapsus amplissimū huius littoris sinum qui Thermaicus dicitur
 influit. Supra Achaiam autē qua Thessalorum ager panditur, longe
 amoenissima est. Porrò sub Philippo & Alexandro, rebus dum Mace-
 donicis florentissimis cultissimā fuisse cōstat: posteris annis Romani
 illos, quoniam Carthaginenses iuissent, uexauerūt, & uiginti anno-
 rum bello, uario casu, nec parua suorū clade deuicerūt. Quo tempore
 Paulus Aemilius ea regione uastata, L XXII. urbes direptas uno die
 uendidit. Cæterum ut in agris fruges pleruncq; aut grandine aut niui-
 bus afflictæ reuirescunt, & ad maturitatem perueniunt: sic urbes bello
 disiectæ pace restaurantur, interdū & cum potētiæ accessione. E Thra-
 cia igitur Macedoniam ingredientibus prima obtingit Neapolis ma- Neapolis.
 ritima ciuitas Ptolemæo & Plinio. Ad quam apostolus Paulus de pe-
 tenda Macedonia uisione monitus, Timotheo & Sila & Luca comi-
 tibus appulit, ceu II. libro cap. XVI. & XVII. ipse Lucas prodidit.
 Inde remotior à mari & ad flumen Strimonem uersa, haud longe ab Philippi.
 Amphipoli, Philippi, colonia celeberrima quondam urbs à Philippo
 rege nomen adepta, iuxta quam Philippici cāpi, in quibus M. Brutum
 & C. Cassium Dictatoris interfectores, Augustus Cæsar fudit. Philip-
pis Paulus Lydiæ Thyatirenæ hospes, ob Christum prædicatū & im-
 posturam dæmoniorū speciem pietatis præ se ferentū detectā & coēr-
 citam, cum Sila & uirgis cæsus & in carcerem coniectus est, nō sine fœ-
 nore tamen perpeſſæ ignominiæ, plurimis enim ad Christū conuersis
 eius ecclesiæ prima tum fundamēta iacta sunt quam paulò mox missa
 ex urbe Roma epistola ceu adultā & quæ indies magis ac magis synce-
 ritate ac sanæ doctrinæ cognitione proficeret, alloquitur. Nec tacendū
 ex hac urbe alterā ad Corinthios epistolam missam esse eo tempore,
 quo Apostolus Macedonia iam tertiu peragrata in Asiā properauit.
 Proxiū Philippos in Occasum brumalē Amphipolis iacet, Atheni- Amphipolis.
 ensium aliquādo colonia, quā Strimon amnis ex Hæmo, ut ait Plinius
 delapsus, peninsulæ forma amplectitur, à quo situ urbi postea nomen
 datum. Trans Strimonem Athos est mons contra insulam Lemnon

porrectus, quem Persarū rex Xerxes continentis abscidit. Pomponius ita elatum esse tradit, ut credatur altius quam unde imbres cadunt surgere: accolas eius Macrobius, à uitæ arbitror diuturnitate ueteres uocarunt. Supra Athon Meridiē uersus aliquot sinus cum promotorijs, sed longe maximus eius littoris, nō amplio introitu, cæterū late sese in terras recipiēs, quem à Mecyberna urbe Mecybernam Pomponius, alijs à Therma oppido Thremaicum dixere. Axius amnis Macedoniorum clarissimus mediū illum illabitur, infra cuius ostia longo flexu littorū sita est liberæ iam olim conditionis Thessalonica, supra quam Apollonia. in Occasum Solstitialē lōgius à mari remota Apollonia illa iacet, qua & Amphipoli è Philippis Thessalonicam uenisse Paulū Lucas Act. XVII. innuit. Cæterū & aliae quoq; in Macedonia Apolloniæ memoriāt, quarū altera iuxta Ioniu cōtraposito Occidētis latere sita, quæ Augustū Imp. literis & disciplinis instituit: alterā in Atho monte cēset Plinius. Inter illam nostrā & Thessalonicā Achedorus amnis defluit. Thessalonica. Thessalonica (penultima producta, cōtra uulgi usum, ceu Valla in nouum Testa. annotationibus tradit) Macedonia metropolis, in qua la son, pius homo, qui Paulū cum suis hospitio excepit, apud quē longiuscule moratus (trī enim sabbatorū Lucas meminit) in multo certamine Christū docuit. Sed quum Iudæorū, ueræ pietatis accessionē inique ferentiū maxima inuidia premeret, atq; inde concitato magistratus periculo proximæ essent, nocte intempesta emissus cū Sila in Berrhoeam abiit (Berrhoeæ etiā Plinius inter urbes Macedonia meminit) in qua rursum Iudæorū perfidia agitatus, à fratribus Athenas usq; ductus est. Unde cū illi redeudi Thessalonicā animus esset, & ei proposito tantopere Satanus obstaret, qui in suis, hoc est huius sæculi filijs perpetua aduersus pietatē consilia meditatur, factū, ut quos corām docere nō daretur, literis binis ex Athenis per Timotheū missis, & consolatus sit & instituerit, quibus epistolis adhuc illæsis ecclesia utitur. Doleendum autē hanc præclarā & tantarū rerū memoria celebrem urbē, quæ haud multis retrò annis in Venetorū potestate erat, à Ioanne illis Manuelis Imperatoris Cōstātinopolitani filio tradita, iam in Turcarū manu & ditione esse. Idem enim ille Mahometes, qui Bizantiū expugnauit, Thessalonicen reipublicæ Venetæ per uim ademit. Sed & Pella urbs duobus alumnis Philippo Græciæ atq; Alexandro etiā Asiæ domitore maximè illustris aliquando fuit. In littore occiduo inter plures maxime clara est Dyrrachium, Epidamnos aliquādo dicta. Quam anno Domini M. CCCXCIX. Pazaites Turcarū imperator eius Selini qui hodie rerum potitur, parens, Venetæ reipublicæ iure belli abstulit, cultam nimirum & Christianæ professionis disciplina, quum tenerent Veneti, celeberrimam.

Græcia

N Macedonia, paulò supra, Thessaliam & Magnesiam, Ptolemæum secuti, numerauimus: nam & Pomponius in ea iam dictas regiūculas cum Phiotide censet. Clari in illis montes, Olympus, Ossa, Pelion, Oeta, gygantum fabula belloq; memorati, inter quos Tempe illa Thessalica singulari amcenitate. Et iuxta sita opida celeberrima, quæ enumerare necesse non est, cum omnia sint ab idoneis authoribus diligētissime tradita: & nobis ut in Epitome summas tantū rerum sequi placuit. Græcia igitur à Septentrionibus Thesalia finitur, amne & sinu supra memoratis. Ab Occasu Acheloi celeberrimi amnis ostia excipiunt, ultra quem mox Epiri tractus incipit. Ab Ortu Solstitiali & Aequinoctio Aegeū continēter pelagus alluit frontem quæ transuersim inter Notum & Eurū extenditur, summoq; angulo Sunium promontoriū sustinet, inde etiā mari Myrtoo alluit, id inter Aegeum & quod Creticum Ptolemæus uocat etiā Cycladas interluit. Meridianum latus ferè medium Isthmus excipit, quo Peloponnesus Atticæ adnectitur. Cætera ab Ortu solis Aegeū pelagus, ab Occasu Ionium lambit; & quod admiratione dignū sit, quincq; milium tantū passuum lata terrarū his locis angustia, hinc & illinc urgentium undarum impetu tanto sæculorū decursu, tam pertinaci littorum obstantia sustinēte, ut etiā transfodere conatis se se impatientem præbuerit. Demetrius rex, Cæsar Dictator, C. Caligula, Dom. Nero, magnis conatibus transfodere aggressi coepio destitere. Græcia igitur à Græco rege ibi nato dicta est Plinio. Hellas autem quemadmodum libro VIII. Strabo tradit ab Hellone Deucalionis & Pyrrhæ filio, Ptolemæus lib. IIII, longe à Plinio diuersus totum eum tractum Achaiam uocat, cum hoc nomine non Hellada sed Peloponnesum Plinius ambiat. Dicitur & Attica, quæ Græcia, quod Attis omnium Achaïæ regionum celeberrima fuerit, ipsasq; Athenas principem urbem, nō imperij solum late quondam dominantis, sed & artium omne genus & ingeniorum præstantissimorum alumnam habeat. Secundū Attida & Megaris fuit clarissima pars Græciæ. Dein Locris, Phocis, Bœotis. Nec mirum hanc Europæ portionem tantopere increbuisse, ac non urbes solum ac populos, uerum etiam res ab illis gestas tanta cura literarum monumentis mandatas fuisse: quando hæc eloquentiæ bonitas est, ut ne paruis quidē rebus suam lucē deneget, ac fontes quidem ac nemora nō fastidiat, sed & noxijs interdum nec dignis laude ad sui ostentationē laudis aliquid impertiat: quanto uero munificentiorē in tanta rerū memoria fuisse credimus. Nihil enim eius terræ latere posuit, in quam à tot partibus orbis, tot insulis, per tot marium facilem aditū, tam creber gentibus omnibus accessus patuit. In Bœotia qua in ortum & Eubœam insulā Græcia panditur, Thebæ illæ fuerunt, Epa

minunda duce & uate Pindaro ueteribus memoratæ. Hodie tantæ ur
Athene. bis loco humile castellū esse tradūt. Athenarū uestigia magis insignia
extant, cum arce quondam Mineruæ sacra, etiamnum munitissima,
quam patrū nostrorum memoria Florentinus quidam ex Aciaiolum
familia, quum sæpe multumq; Latinorum auxilia implorasset, nec im
petraret, Mahometæ Turcarum Imperatori pacto interueniente con
tradidit. Hæ sunt Athenæ quas sapientiæ fama tot sæculis celebres, pri
mū Paulus uera sapientia illustrauit. Non Socrates, non Plato hoc
dedere lucis & intelligentiæ suæ urbi, quod humilis & à recenti uirga
rum cæde madens Apostolus impertijt. Tractauerat illi philosophi
am, sed carnis, professi interdū nihil scire se, & dubitare potius quam
definire. Hic cœlestia professus, stultiā Crucis prædicauit, nihil hæsi
tans certa indubitataq; esse quæ doceret. Proinde in Martio illo uico
qui celeberrimus Athenis erat frequenti auditorū corona septus, nul
lo sermonis fuco, sed nuda apertaq; asseueratione, unum illis Deum
quem uel ignorantes colerent ob oculos ponit, pariter & ridiculam
persuasionem eorum arguens, qui in rebus magno sumptu compara
tis cultum diuinū statuerent, nec intelligerent hoc se uelut suum osten
tare quod alienum esset, nempe illius beneficentiæ acceptum referen
dum, cui & uitam, qua nil haberent pretiosius, deberent: una cordis
puritate & humilitate illum coli, spiritum esse, spiritualibus honorari,
cuius gloria iam propius emicuerit, annuciata per filium: filium in
quam, nō aliud poscentē, quam ut post perspectā Dei misericordiam
uitam in melius commutemus, quod demum salui esse & uiuere cum
illo queamus qui mundum est iudicaturus. Quam historiam Lucas
prodit Act. XVII. Cæterum hac Apostoli sapientia paucis annis ita
aucta est religio nostra, ut inter præcipuas ecclesiæ Atheniensium fue
rit. Mox paulò Quadrato episcopo uiro doctissimo clara, quem sub
Adriano floruisse cōstat, annis post Christū passum circiter nonagin
ta, post Paulum autē plus minus sexaginta. Porrò annis aliquot post
initum à Claudio principatū, Paulū Athenas uenisse hoc ipsum con
uincit, quod inde Corinthū profectus Aquilam ludæū Ponticū, Luca
teste, reperit cum cæteris ludæis ex Imperatoris decreto urbe Roma
pulsum: quam rem nono Claudi anno accidisse Iosephus tradit. Illud
obiter notandū, Quadratū illū & Aristidem Atheniensem primos ad
Adrianū Cæsarem, tum Athenis agentē apologias, id est, libros defen
sorios pro Christiana religione scripsisse. (Quadrati quidē librū ut di
gnum Apostolica doctrina Hierony. ualde cōmendat.) Necq; defuit
preium operæ, Adrianus æquitate rei cōmotus, Minutio Fundano
Procōsuli Asiæ scripsit, ne quem Christianū non conuictū de crimine
damnari sineret. Extat epistolæ exemplū apud Eutropiū in Adriano.
Horum

Apologia libri de fons oris

Horum postea consiliū imitati clarissimi viri, subinde principes à persecutione Christianorum cōmendatione ueritatis, id genus libris auertere sunt conati. Sic Iustinus martyr ad Antoninū Pium: sic ad Verum Cæsarem Melito Sardensis, & Apollinaris Hieropolitanus episcopus Apologetica scripsierunt: sed & Milciades illos secutus est, & Tertullianus, cuius hodieq; Apologeticus extat.

PELOPONNESVS.

CLARISSIMA omnium peninsularū Peloponnesus est, & ut Plinius ait, haud ulli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegeum & Ionum, Platani folio similis. Hodie Moream uulgas uocat. Vniuersam autem in sex regiones diuisit Pomponius, Argolin, Laconicen, Messeniam, Achaiam, Elin, Arcadiā. In singulis gentes olim eximie claræ, & oppida clarissima fuerūt: sed ad Isthmum condita urbs Corinthus, Romana colonia, adeo quondam celebris, *Corinthus.* ut M. Cicero pro Pompeio totius eam Græciæ lumen appellauerit. Arcem habet æditam, & utrāq; maria contuētem, quæ ueteri nomine Acrocorinthus dīcta est. Eam urbē quū multos ante annos Romani L. Mumio duce uastassent, Augustus Cæsar loci cōmoditate & ueteri memoria claritudinis motus, restaurandam existimauit, colonis Libertini generis eō missis. Cæterum Corintho proximum in Ionij maris littore situm oppidum Lecheum cum nobili portu. Contra quod in Aegeum & Ortum spectans, & ipsum nobili portu clarum Cenchreas uocant, Nauali Corinthiorū celebres. Corinthi Paulus magno negotio sesquianno Christum docuit, Iudeorū inuidia & calumnijs (quemadmodum ante in Macedonia) uarijs modis agitatus. Enīm uero post deuictam à Romanis Palæstinam, quod Pompeij ætate constigerat, cum uastata Hierosolyma, & prophanatum templum tot Iudeorū milibus occisis iaceret, immigrare illa gens alijs terris coepit, & pars iam Romani imperij facta, suo uelut iure in agros urbesq; quatenus imperiū patebat, inq; ipsam imperij sedem Romā admissa est. Et (quod merito cogitanti admirationē pariat) in tanta idolatriæ Genitium peruicacia, & ritibus tam seuere custoditis, religionē etiā seruare, & extractis synagogis colere eā & frequētari, Iudeis permisum. *Etsi* molesti subinde gentibus illorū mores, & qđ proclives ad seditiones uiderētur, nō nihil de dignitate detraxerat, sed & admissi magis qđ recepti, perpetuo odio gentiū premebātur. Ea maxime cauſsa factum est, ut ad primā famam apostolicæ doctrinæ territi, quoniā legem aboleri & eleuari ceremonias synagogæ intelligebant, præterea ueriti ne illius occasione maiori grauarentur inuidia, quæ illis denuo exitio esse pos-

destanda

set, summis conatibus Euangelio Christi fese opposuerunt, Paulum præcipue detestati, qui quod antea damnasset, demum tanta cum gravitate & diligentia tueretur. Hæc paucissimis libare uolui, ne cui in locorum enumeratione scrupulosa esset tam frequens ludæorum in omni Asia Europaq; his maxime locis ad quæ Paulus accessit memoria, & ut constaret illos non solum religionis, sed & priuati commodi gratia tam præfracte aduersus Christi ministros tumultuari uoluisse.

Cenchrea. Nunc ad institutum reuertendum. E Cenchreis Lucas tradit soluisse Paulum, & in Syriam nauigasse, quoniam in Ortum & Asiam erat nauigaturus: iam enim dictum à nobis ab Ortu Cenchreas mari appositas, in quibus clarissimum Corinthiorum nauale fuerit. Sed & Cenchreenis ecclesia Paulo memorata, Rom. X V I, ex qua Phœbe illa sedula ministra, quam Romanis tantopere cōmendat Apostolus, & cui suam ad Romanos scriptā Epistolam perferendam dedit, quum iam secundario Corinthios accessisset, tempore haud ita multo ante suum in urbem aduentum. Haud procul Corintho urbs fuit maxime celebris Misenæ. Interius Lacedæmon, cui Lycurgus leges dedit, urbs olim uictorijs terra mariq; partis nobilis, disciplinæ autem seueritate omnium præstantissima. In Occasum uero brumalem conuersa ciuitas Methone, quæ adhuc extat, & uulgo Modona dicitur. Veneti eam eodem bello quo Dyrrachium, de quo supra diximus, amiserunt. Hodie tota Peloponnesus Turcis paret, multis quidem annis aliquot Regulorum Græciæ, quos ipsi Despotas uocant, singulari fortitudine defensa, cæterum auxilijs destituti, cum impares essent uiribus & hostem tantum diutius ferre nequireret, rebus fractis uicti subiugatiq; non regnant iam qui supersunt, sed seruiunt.

EPIRVS.

Ex timus in Occasum tractus Græciæ Aetoliæ nomen habet, Acheloi fluminis ostijs ab Acarnania, quæ prima Epiri pars est, distincta. In qua præter alia memoratum oppidum est Calidon, præterea & Naupactus amoenissimi sinus recessu posatum, nunc Lepanthum uulgo dicitur, ditionis non ita pridem Venetorum, sed Turcica classe illis per uim adempta, eo ipso tempore, quum in Macedonia Dyrrachium, in Peloponneso Methonem amiserunt. Trans Acheloum Epirus est Pyrrhi quondam regnum. Mons Pindus Epirotas à Macedonicis populis ab Aquilone distinxat, à Meridie mari Ionio, ab Occasu eodem, sed in Adriam flexo alluuntur. Gentes in ea iam olim celebres, Triballi, & Molossi. Nusquam lata est, crebris autē distincta sinibus, quorum primus qui &

& maximus Ambraciūs, ab Ambracia oppido intimo in recessu sito,
nominata. In cuius ferè extimo flexu maritima urbs Nicopolis, ab Au
gusto post Actiacam uictoriam condita, & ob deuictum Antonium,
quo duraret memoria, sic appellata. In hac Paulus hyemauit, & eam
quæ ad Titum missa est Epistolam scripsit, magno arguento & in
Epiro & iuxta iacentibus locis Apostolum Euangelium Christi præ-
dicasse. Ab Hierosolymis enim & circumiacentibus regionibus usq;
ad Illyricum impletum ab se Euangeliū Christi, ipse docet Rom. XV.
In Epiro Butroton fuit uetus oppidum. Montana autem qua altissi-
mis iugis in Ionium exeunt, Epirum finientia, Acroceraunia dicuntur
Ptolemæo, Chaonibus & Thesprotis circumaccolentibus. Memora-
tur & Tomarus mons centum fontibus circa radices, Theoponpo ce-
lebratus, Plinio. Hodie regio illa tota tot urbibus celebris, tot genti-
bus habitata, sub Turcarum ditione est, Acroceraunijs gentibus libe-
ris antea, paucos ante annos in totum subactis.

D A L M A T I A.

Ceraunijs montibus littora primū ab Ionio pelago recedē-
tia angustum mare admittunt. Intus habent Croiam, quæ an-
te Troia dicta, quā grauissimis obsidionibus pressam, demū
Turca cepit. Iuxta angustum maris Oricum oppidū fuit, hodie Vua-
lonam, ni fallor, accolæ uocant, inter quod & contrapositum Italæ lit-
tus, non amplius centum milium passuū interest. Quod interuallum
pedestri continuare transitu pōtibus iactis primū Pyrrhus Epiri rex
cogitauit, post eum M. Varro cum classibus Pompej pyratico bello
præcesset: utrūq; aliæ impediere curæ, ut libro III. Plinius tradit. Regio
tota hodie Albania dicitur, quā nos ex Ptolemæo & Plinio in Mace-
donia censuimus, testati haec non Aegeo tantum, sed & Ionio mari al-
lui. De Dalmatia igitur proxime nobis dicendum. Hæc Plinio & Pto-
lemæo à Lissa oppido maritimo, qua Macedonia proxima est, decur-
su littoris ad Scardonam usq; patescit, à Septentrione Liburnia fini-
ta, ab Ortu autem ijsdem montanis clauditur quibus supra à Saui &
Danubij confluentia prouinciam Mœsiam ab Occasu terminaba-
mus. Regio fertilis & populosa, hodieq; præclaris oppidis habitata,
quanquam florentissimam quondam & innumeris ciuitatibus cul-
tam Augustus Cæsar graui bello illato fregit uastauitq;, multis op-
pidis dirutis. Dein Gothi per Pannonias ingressi, haud minore cla-
de affecere. Postremo & à Turcarū acerrimis incursionibus uexata, af-
flictaq; est. Oppida notiora sunt, Epidaurus, diuersum ab Epidano-
no Macedonia, luxta cuius ruinas hodie Ragusium cernitur, clas-

rum cum arce munitissima, suiç iuris, nisi quod annuo tributo Turcam placat. Lōgius à mari nobilis ciuitas Scodra, quā Scutarim uulgo uocat, aliquādo sub ditione reipub. Venetæ, nūc Turcæ paret, durius culis pacis firmandæ conditionibus illi concessa. Celebris est & Scardona Illyricorum campestribus proxima. Est & Delminiū hodie Dama: præterea Sicum, & marmore memoratum Tragurium, & in littore sita Salona colonia. In Dalmatia interiūt Stridonis oppidum in confinio Pannoniæ situm, Diui Hieronymi patria, sed profecto ob tanti viri memoriam, etiam uastatum, deleri atq; interire nequit. Hodie magna Dalmatiæ pars ditionis Venetorum est, primaç terrarum omnium à Thracia & Constantinopoli, quæ ecclesiæ etiamnum & Episcopos habeat incolumes, & quibus hosti proximis pace & tranquillitate Christum profiteri liceat. Hæc est Dalmatia quæ Diocletianum Cæstrem genuit, crudeli & exitiali in Christianos animo: quippe qui præter innumera suppliciorum genera per quæ suam in nostros carnificiam exercuit, in libros etiam & scripturas sœuīt. Præterea imperij sui decimonono mense Martio solennibus Resurrectionis appetētibus, per edictum omnes toto imperio Christianorum ecclesiæ dirui & æquari solo iussit. Hæc eadem est Dalmatia quæ Hieronymum ceu patrum ecclesiarum, & quem nemo Latinorum lucubrando uicit, nobis dedit. Tam uere igitur quam eleganter à Sulmonesi uate diciū est: Terra salutiferas herbas eademq; nocentes Gignit, & urticæ proxima sæpe rosa est.

ILLYRIS, LIBURNIA, ISTRIA.

Scardona iam Illyria, & eius pars Liburnia est, æquæ cum terra Dalmatica amplitudinis, & pari montium iugo à Pannonijs qua in Boream & Ortum Solstitiale abit finita. Occidua & Meridiana parte Adriatico mari terminatur. Cæterum à Dalmatia decurrens regio, hinc mari illinc montibus coërcita sele fastigiata, subinde angustior, & qua in Istriam immittit angustissima. Veteres coloni Illyrii & Liburni literarum monumentis celebrati, necq; obscuræ armorum gloria, quippe qui & Romanis negotium fecerint bellis Punicis, quum Teuta regina in illis locis rerum potiretur. Hodie gens frequentissima Sclauinorum habitat, de quibus alio in loco diximus cum admoneremus Croatos illis imminere, quorū Ecclesiæ non paucæ sua lingua, quam Dalmaticam iactant, in sacris etiam utantur, & in eam ueras scripturas legant. Maxima Liburniæ atq; Istriæ pars hodie ditionis est Venetorum: quædā & ad Pannonias attinent. Maritimo-rum oppidorū, in intimo sinus Adriatici recessu positum Tergestum

cum

cum arce & portu, principum Austriae est. Et supra Iustinopolim sita Flamonam, quam Flumonam cognomine Sancti Viti dicunt. Sub Scar dona maritima est ladera colonia, supra quā clarus amnis Ticius. Item Narona, & Pola, à qua Polaticus, hodie Polēsis sinus dictus. In Illyrio fuit Sardica illa iuxta Moesiam & Dacias Aureliani, in qua, uelut tra-
dit Theodoretus, Constatio iubente Conciliū actum, quum Ursatius Moesorum, & Valens Myrsorum Pannoniae episcopi, Arrianorum factionis rebus nouis studerent, idq; Constantio fauore. Quod con-
cilium postea Sardicense dictum est. Parentum oppidū hodieq; non incelebre, cuius & Plinius hoc tractu meminit. Amnes toto hoc latere Drino Dalmatiæ & Narbon, præterea & Drinus, Illyridis autem Ti-
cius. In Istria Arsia fluuius quo Italiam Plinius finit. Cæterū Pompo-
nius etiam Istriam Illyridis nomine amplectus, Tergesto Illyricum ter-
minat. Inter Tergestum & Flamonam Iustinopolis est ditionis Vene-
torum, clementer ædito colle & circumfluo mari sita, quam uulgis,
quoniam præcipua sit Istriæ ciuitatum, Caudistriam, id est caput Istriæ
appellauit. Supra Istriam Illyrico hodie attributum clarum oppidum
Nauportus, cum amne eiusdem nominis, Plinio. Aeneas id esse autu-
mat quod hodie Labacum uocit̄, sub Carnicarū Alpium radicibus,
nec longe à Saui fontibus situm. In eo est Basilica episcopalís, cuius fe-
rè uniuersa diœcesis Sclauinorum gentis est.

ITALIA.

ATergesto in Boream cōuersus, haud amplio terræ interuallo,
rursum immani altitudine Alpium iuga tolluntur, quæ qui-
dem recta in Occasum tendentia, in Veragros usque & Sedu-
nos prominēt, atq; hinc in Austrum flexa, Ligusticum pelagus fronte
excipliunt, quæ Nicæam uetus oppidum, quod hodie Nissam uocant,
insinuat, & Varum amnem hac à parte prouinciae terminum fundit.
Inter Varum igitur & Tergestum quicquid gemino mari & Alpibus
cingitur, id totum Italiæ tribuitur. Mare quod ab Occasu & Meridie
terrás cohíbet iuxta Alpes Ligusticum, dein Tyrrhenum, præterea &
Inferum appellatur. Quod ab Ortū ingruit in recessu Adriaticum, ubi
primum ingreditur Ionium, & in totum Superum dictum est. Frons
Italiæ itidem Ionio mari clauditur, amplissimis aliquot sinibus admis-
sis, quorum qui est maximus Tarentinus uocatur. Porro à Poeninis
Alpibus (de quibus ante dictum est) haud longe ab Infero mari, mons
Apœninus exortus cōtinenti iugo primum in Ortū æstiuū uersus,
mox ubi Rubiconem amnem emittit, ad Ortū Brumalem flexus,
medium Italiam ceu dorso quodam exasperat. Demum ubi Tarento

approximat, uelut undas declinaturus dispalescit in cornua: atq; hinc quidem Calabros amplexus, ubi situm est Brundusiu, in Ioniū: hinc Lucanorum agrum ingressus alto promontorio in Tyrrhenum immittit, sed & fronte pertinaci ad fretum usq; Siculum porrigitur. Fuit tempus quum ea tantum pars quæ trans Apœnīnum & Rubiconēm fluuium in Meridiem panditur, Italiæ tribueretur, citra autem Gallia esset, Togata & Citerior nominata. Sed frequentibus colonijs in eo agro deductis, accidit ut cum legibus pariter atque moribus nominis dignitate propagata, Italia ad Alpes usque cōcesserit. Vrbes eius atq; amnes, & quæ in totum memoratu sunt digna, enumerare priuati temporis esset: quum sit Italia, non cœli solum clemētia & locorum amœnitate, sed & portuum sinuumq; commoditate, præterea & gentium & urbium frequētia omnium Europæ regionum citra controuersiam florentissima. Maximos amnes ædunt Alpes, & Apœnīnus uelut in hoc à naturæ benignitate Italiæ impositus, ulro citroq; nō amnes modo riguos fundit & fontibus scatet, uerum etiam pascuum agrum exhibet, & alicubi thermis maxime salutaris, & fodinis maxime beneficus est. A Tergesto igitur Carni habent & Veneti, quorum urbs clarissima Venetiæ, in Adriatico sita, cultu, legibus, institutis, ciuitate, potentia non urbibus modo liberæ conditionis multis, sed & regnis aliquot præferenda, quandoquidem regna possidet ipsa & moderatur. In continente uetus illa Aquileia est ditionis Venetorum ad Natisonem amnem ex Carnicis iugis delapsum posita, quæ Patriarchā habet, ceterum hodie, ut in ruinis, urbis magis uestigia quam urbem cernas. Ab ea non longe Altinum est etiamnum celebre. Post tractum autem Foroiuliensem, quem fermè totum Veneti possident, Patauium, Brixia, Vincentia, Verona, clarissimæ & munitissimæ urbes, & quæ sub Rheticis Alpibus eminet Bergomensis ciuitas, cum iuxta sitis claris opidis ditioni Venetorum parēt. Horum finibus Athesis clarus amnis ingressus ab Alpibus suo alueo in Adriaticum euoluitur. Mantuam Mintius fluuius ex amœnissimo lacu Benaco emissus cingit. Nec procul Bergamo, Abdua ex Lario lacu (in cuius ripa Comum situm est uetus oppidum) in Padum illabitur. Padus ipse Poenīnus iugis, siue ut Pomponius ait, imis radicibus Vesuli montis exortus, per medium Togatam descendens, Adriaticum ingreditur. Et constare video, nullum amnem esse qui breuiori cursu maiorem aquarum uim colligat. Non enim amnes tantū, ut Plinius ait, Apœninos Alpinosq; nauigabiles capit, sed lacus quoque immensos in eum se se exonerantes: omni autē numero triginta flumina in mare Adriaticū defert. Mediolanum magnitudine & potentia celebre, longe celeberrimum facit Ambrosij memoria. Qui quidē consulari dignitate prouinciam Liguriam admistrans,

nistrans, post Auxentij episcopi morte, Catechumenus, in episcopum
lectus est, Anno domini circiter CCCLXXX. Valentiniano Cæfare
inuitum adhortate. Cuius uiri quantus amor innocetiae & religionis,
quantaq; disciplinæ seueritas fuerit, hoc uno facinore pleno magnanimitatis
deprehenditur, quod Theodosium Imperatorem suum, quia
Thessalonicae ob unius militis per tumultu interfecti casum, impotencia
quadam animi commotus, aliquot milia ciuium trucidari iussisset,
à sacris & communione ecclesiæ suæ coercuit, donec publica poenitentia
princeps ille humiliatus, coram omni coetu fidelium indigne se egisse
confessus esset. Habuerunt & Vercellæ eodem tractu Eusebium epi-
scopum eximie à Hieronymo laudatum, qui sub Valentiniano & Va-
lente floruit. Sed & Maximus Taurinensis præsul Gennadio celebra-
tur, sub Theodosio & Valentiniano clarus, cuius Homeliae passim le-
guntur. Ipsa Augusta Taurinorum cognominata, quondam colonia,
ab Alpium radicibus haud longe Vercellis abest, hodie Taurinum,
ditionis principum Sabaudiae, qui à Iurasso monte, & Lemano lacu,
in toto illo Alpium in Ligusticum abeuntiū tractu, & utroq; à latere
late patetem, & eximie fertile, urbibusq; & oppidis cultam regionem,
cæterum qua Italiani prospicit (Pedemontana hodie dicta) longe cul-
tissimam, usq; in Nicæam maritimā eorū urbē possident. Cotij quon-
dam, quem alij Cottum uocat, id regnum fuit, à quo ut ante diximus,
Cotianæ Alpes Augusti primū tempore uocatae. Non prætereundū,
eam partem Italiae, quæ sub Alpibus iacet, & in qua Mediolanum est,
Transpadanam Romanis: alteram autem uicinam Apœnino, Cispa-
danam dictā esse, in qua Senogallia à Senonibus, qui primi, ut tradit
Sempronius, transcensis Alpibus & Arunte duce, ea loca quæ circum
Padum sunt, pulsis ueteribus colonis, possiderūt. In Cispadana præci-
puæ urbes, Derthona, Parma, Placentia, Regium Lepidi, Mutina, Bo-
nonia, Ferraria, Rauena. Quarū regio cum reliqua togata, Transapœ-
nina dicta, Catone authore, & Italia Cisapœnina, quæ in Thuscum
pelagus abit. Nos utriusq; lateris præcipua tantum in transcurso loca
cenobimus, prius illud præfati, reliquam Italiam circumquaq; angu-
stam esse, & qua maxime patet nō amplius ducentis milibus passuum
patere, authore Plinio. Ergo ab ortu Rubicon amnis, uetus Italiae li-
mes, in cuius ripa Cæsarem Dictatorem ciuile bellū meditantem, hæsi-
tabundum constitisse Suetonius tradit. Supra quem in littore Arimi-
num iacet, uetus ciuitas. Et haud procul in Cumero promontorio sita
Ancon, citra quam fluuius Aesis Pomponio dictus. Interius regio fer-
tilissima, Marchia hodie Anconitana uocata, amnis Metaurus, deinde
Picenorum agri, & in littore sita Potentia, mox fluuius Clitumnus, su-
pra quem uetustam Marsorum gentem Apœninus amplectitur. Inde

Pelignorum agri, ubi hodie Lauretum, uulgo frequens, & fluuius Aternus Frentanorum gentem alluens. Proximus autem ei Tifernus amnis & ipse clarus. Deinde mons Garganus celsissimo iugo in mare prominens, hodie Sancti Angeli dictus, à quo iam longe latecꝝ Apuli colunt, quorum pars Catinenses iuxta Aufidum amnem, ingenti Romanorum clade memorabiles. Florus tradit in ea pugna Aufidum aliquando cruentū fuisse, quum Hannibal duos maximos exercitus cæcidisset, & annullorū modios duos inter equitum cadavera collectos misisset Carthaginem. Supra Aufidum littoralis ciuitas Barium adhuc durat ditionis Galeaciorū. Mox ultra promontoriū quod Apœninus facit, Isthmo Peninsulæ Calabricæ appositum Brundusium, ex cuius portu in Epirum contrapositam commodissimus traeectus est. Intus regio magnæ olim Græciæ cognomine, & in ea pariter memoria tissimæ urbes, Tarentus, Metapontum, Crotone. Tarenti Architas floruſt, Crotone Pythagoras, ubi, si Iustino credimus, uiginti annis docuit, inde Metapontum migranti, quum ex humanis excessisset, domo qua habitauit sublata, templum illi extructum est, & diuū honores decreti. Eodem tractu Turium fuit, in quo Herodotus historiā suam scripsit, Plinio. Ipsam Peninsulam Calabri & Salentini tenent, frons extima in Ortum spectans, Salentinum habet promontorium, cui ab Occasu diuersum Lacinium, sinum qui Tarentinus dicitur, finit. Inde sinus alter, sed minor, Scyllacæus, Petiliam habuit, nunc eius loco oppidum est, quod Bellum castrum uulgo nominant. Dein frons illa asperrima Apœnini in Siculum fretū porrecta, & in freti littore Rheygum adhuc nomen retinēs, clarum Pauli memoria, qui Syracusis relitatis hoc primū loco Italiam attigit. A freto inde in Occasum spectare Italia incipit, cuius lateris primi Brutij, à promontorio, quod & Scyllæum & Brutium uocatur. Deinde Lucani, per quos Silarus amnis effluit, longe amœnissimos saltus tenent. Mox Picentini populi, fluuius Sarnus, & in amœnissimi sinus recessu sita urbs, ante Parthenope dicta, nunc Neapolis, posterius nomen Augustus ei indidit. In eius sinus extimo promontorio, quod in Austrum spectat, Puteoli sunt, ciuitas colonia, ante Dicearchia dicta, ob iustā opinor Reipublicæ administrationem. Sed nomen à Romanis secundo bello Punico mutatum, & à puteorum frequentia Puteoli dicti, uelut libro v. Strabo tradit. Ad hanc urbem Paulus captiuus cum à Rheygo oppido soluisset, postridie delatus est, & repertis fratribus apud eos septem diebus mansit rogatus, sicut Lucas Actorum ultimo tradit: magno arguento iam tum non in urbe solum, sed in reliqua quoqꝝ Italia fuisse, qui Christo fiderent, iam enim in annum sextum & uicesimum historia uitæ, mortis & resurrectionis Christi apostolica prædicatione longe latecꝝ intro nuerat.

nuerat. Nam & Tiberio imperatori, cuius decimo octavo anno impe-
ri I E S V S crucifixus est, allatis è Syria nuntijs, & re statim perco-
gnita, uisum ut inter deos Romæ C H R I S T V S consecrare-
tur. Præterea ex Pauli ad Romanos Epistola liquet, è Græcia & Mace-
donia discipulos eius, sed & ex Palæstina uenisse in urbem, nō quo-
uis, sed eximios & Apostolica etiam dignitate præstantes uiros, qui
Romanam illam ecclesiam fundauerint, ad quam ut celebrem iam &
multis ecclesijs notam scribere, & præcipuos illius operarios longe an-
te cognitos, ut familiares salutare uoluerit. Certè ipse nominatim An-
dronicum & luniam inter insignes apostolos numerat, qui etiam ante
se in Christo fuerint. Mirum autem Eusebium (nisi quis aliis inferat)
secundo Claudi anno Petrum Romam uenisse scribere ausum, quum
Hierosolymis fuisse eum etiam post octauum annum imperii eius ex
ipso Paulo colligatur. Is enim Galatis scribens à tempore uocationis
suæ continuo se Damasco in Arabiam abiisse, ac denuo reuersum fu-
isse Damascum testatur. Non liquet autem quanto tempore abfuerit,
quod neque nos excutimus, illo contenti, quod magno eruditoru[m] con-
sensu asseritur, annum eum post Christi ascensionem fuisse conuer-
sum. Sed & hoc certum est annis tribus Damasci moratum esse, cum
ex Arabia rediisset. Deinde post annos quatuordecim rursum ascen-
dit Hierosolyma cum Barnaba, ubi Euangelion suum cum præcipuis
Apostolorum, Iacobo, Petro, & Ioanne contulisse se cōfirmat. Quum
igitur annum illum post quem uocatus est tribus illis, quibus ex Ara-
bia rediens Damasci egit, adnumeramus, & quatuordecim annis qui-
bus in Syria Ciliciaq[ue] Christum prædicauit, addimus, numerus anno-
rum X V I I I . colligitur, quot anni supputantur à morte Christi usque
in octauum Claudi anno, nempe Tiberii sex (tot enim ille annis post
mortem Domini uixit) Caligulae quatuor, à quo tempore Cladius
imperare cœpit, cuius octavo anno Petrus adhuc Hierosolymis fuit.
Porrò si uerum est, quod idem Eusebius asserit, Petrum septem annis
Antiochenæ ecclesiæ præfuisse, atque inde Romam primum uenisse,
constabit eum primo Neronis anno, hoc est, duobus plurimum an-
nis ante Paulum in urbem uenisse, quatuordecim enim non amplius
annis Cladius imperauit. Quod ipsum sanè hoc mihi probabilius ui-
detur, quo longius illi, quos modo citauimus à scopo aberrarunt: ut
interim sinamus quod tempus quo in Arabia fuit ad calculum non
reducimus. At quoniam in hanc materiam incidimus, non fuerit for-
tasse alienum, conjecturis cōfirmare quæ scripturis probauimus. Con-
stat Apostolum è Corinþo ad Romanos per Phœben ministrā tum
scripsisse, quum iam secundo per Macedoniam ingressus eam eccle-
siam inuisisset, ac mox in Asiam atque inde Hierosolymam esset itua-

anno decimo octavo
imperiū imperatoris
tib[erij] t[er]ris crucifixus
est

constat paulu[m]
comersum finie[n]t
eo anno p[ro]p[ter]a christi
ascensionem

claudi tiberii

duobus annis petru[m]
ante paulu[m] p[ro] Roma
primum venire scribi-
tur

finis/80

rus. Quod duobus argumentis colligitur. Vno, quod in epistola ad Romanos Priscā & Aquilam, qui tum Romæ agebant saluos esse iubet, quos tamen primo aduētu suo urbe Roma Claudij iussu pulsos Corinthi reperit, quosq; Ephesum usq; comites habuit, iuxta Lucam Actor. XVII. Altero, quod quintodecimo cap. ad Romanos palam ipse Paulus indicat eam epistolam à se scriptam & missam, quum ob exulceratissimam ludæorū inuidiam, Achaiam & Græciam uelut coactus relinquere, iter rursum per Macedoniā in Asiam & Syriam ador nasset, ac iam spem faceret, qui in urbe erant fratribus, se primo quoq; tempore Romam uenturum. At uero hac ipsa profectio, qua in Syriam delatus Hierosolymā peruenit, captum Apostolum & in uincula coniectū palam indicat Lucas, & historiæ series conuincit Act. XIX. & duobus sequētibus capitibus comprehensa. Quæ cum ita habeant, constat hoc ipso anno ad Romanos scriptam epistolam, quo Hierosolymis Apostolus à Claudio Lysia Tribuno est captus: hoc autem accidit anno Claudij decimotertio, supputante ad eum modum etiam Hieronymo. Si igitur hoc tempore Petrus Romæ fuit, præsertim à tot annis, quī factum est ut Apostolus Aquilæ recentem in urbem reditum cognouerit, & præcipuos in ministerio Christi fratres, qui Romæ essent, salutandos duxerit, Petrum ipsum tantum uirum (cuius uidenti gratia aliquando Damasco relicta Hierosolymam profectus sit) aut ignorarit aut præterierit. Ut interim nō excutiamus quod ex respon sione ludæorum ad Paulum, cuius Lucas ultimo capite Actorum meminit, nihil minus intelligitur, quām eo tempore Petrum circuncisionis Apostolum Romæ aut cognitum aut admodum celebrem fuisse. Vt cunctq; autem hæc habeant, satis constat nō ita multo ante Paulum tempore Petrum Romam uenire potuisse, & ante utriusq; aduentum celebrem iam & notam multis ecclesijs Romanam fuisse. Quod equidem nō hoc animo sentio, uelut hanc illi urbi gloriam inuidream, quæ Petrum & Paulum peculiariter sibi uēdicat (quoniam & hoc ipsum uelut ambitiosum & dissensionibus accommodū carpit Apostolus), sed tantum ut lectorum admonerem longe aliud & scripturis probari, & confirmari coniecturis, quām hactenus multi ambitiosius quām uerius hac de re scripsierunt. Nunc ad institutum reuertor. Constat Italiam (nisi ubi Tarentino sinu diuiditur) nusquam angustiore esse, quām ab intimo sinus Puteolorum recessu in contrarium Adriatici lit tus, à qua parte fertilissimus Campaniæ ager aperitur. Inq; littore sitū uetus oppidum Cumæ, amnis Vulturnus. Intus Capua illa quæ Han nibalem fatigatum uictorijs, luxu atque otio perdidit. Ultra quam Lyris amnis maximus, Latinorum tractum à Campao disternat. De Roma: inde in littore sita Ostia, supra quam Roma iacet interfluo Tiberi, quam

quam Plinius secundus Romuli ætate adeò angustam fuisse tradit, ut tres tantum portas, aut (si plurimas tradentibus credatur) quatuor habuerit: ætate autem sua triginta septem amplius: sed & posteros principes auxisse eam, & pomerio addidisse constat. Certum autem nulli urbium unquam tale imperium contigisse. Quod ne perpetuum esset, primum ciuilibus discordijs perculsum, occupata mox libertate, imperatoribus magna parte malis celsit, quorum libidine & fastu cum uiolarentur leges, ciues trucidarentur, opes profunderentur, neque multus aut æquitati aut honestati locus esset, factum est ut ex publicæ disciplinæ casu, imperij pariter uires elanguerint, foederatæ gentes rebellarent, limites Barbaræ nationes occuparint, prouincias uastarint: postremo & ipsam Italiam ingressi, urbem imperij sedem semel iterumq; captam diruerint. Proinde hoc uitia potuere, ut iniumentum ab alijs regnum seipsum ferre nequiverit, ita demum fractis rebus, ut præter nomen & rerum gestarum memoriam hodie nihil extet quo agnosci facile queat. Amplissimo quidem Germaniæ imperio hunc honorem maiores nostri tribuerunt, ut Romanum dicere, & tam potentis quondam imperij memoria ceu fausta ornare uoluerint, ut Germanorum reges Cæsaresq; hodie Romanorum dicantur, & Imperatoris nomen etiamnum ut faustum felixq; retineatur. Quo nomine hodie inclytus est Carolus ille quintus, non nobilitate solum & maiorum gloria, uerumetiâ sua uirtute & potentia magnus. Sed ut reliqua loca prosequamur, notandum haud longe ab urbe ultra tamen Ariciam, oppidulū esse Foroapium, seu ut Lucas ipsum nominat Appij forum, per quod Roma proficisciētibus in mediterranea Appij forum. Campaniæ iter est, unde Foroappij dicti Plinio libro III. qui accolunt: sicut alio in loco Forocludios censet, à loco qui Forum Claudi dicitur. Tres Tabernæ autem proximæ Appij foro erant, ubi Tres Taberne. postea Seuerus Cæsar à Maximino Herculio à uita priuata iterum ad publica & tyrannidem reuerso, extinctus est, cum militū perfidia descendentium solus relicitus esset, authore libro undecimo Eutropio. Hæ sunt Tabernæ iuxta quas Apostolus à Romanæ Ecclesiæ fratribus quibusdam, qui de eius aduentu nuntium acceperant, exceptus, & uel catenis grauis, ductusq; à centurione, in ipsam Vrbem deductus est. Et ut Lucas tradit capite ultimo, statim Paulo concessum ut priuatim habitaret, addito milite à quo custodiretur, atque ita toto biennio in suo conducto compeditum regnum Dei prædicasse, nemine prohibente. Porro non hoc solum egit pro summa cura & sollicitudine sua captiuus Apostolus, ut corām doceret fratres humile hospitiolum suum ingressos, sed ecclesias etiam Asiae atque Europæ, quas aut ipse corām instituisset, aut sui cooperatores

& comministri Christum docuissent, missis Epistolis consolari, &
falsorum fratum blandiloquentia laborantes, sermone Euangeliū
puro, nec adulterato humanis decretis, confortare atque ea ratione
etiam posteritati consulere perrexerit: non compedes ferro graues,
non custodia tot nominibus molesta, nuntium illum Euangelicum,
spiritu plenum & tertio ē cœlo doctum, remorantur, quin perdius
& pernox iniunctum sibi ministerij munus summa cum fiducia fue-
rit executus. Scripsit autem ex Urbe, ecclesiae Galatarum, Philippen-
sium, Ephesiorum, Hebræorum, & Colossensium, sed & ad singu-
los etiam, ut ad Timotheum, ad quem ante quoque ex Laodicæa
Phrygiæ Pacatianæ scripserat, & ad Philemonem ex uinculis scripsit.
Enimuero cum liber esset antea quoque eodem munero functus est,
ne deesset gregi Domini. Et ad Corinthios quidem ante secundum
suum in Græciam aduentum ex Epheso scripsit, præmissis quibus-
dam in Achiam quos ipse mox per Macedoniam erat secuturus.
Deinde scripsit iterum, quum relicta Corintho & Macedonia iam
tertium peragrata Philippos rediisset, mox inde in Asiam soluturus,
nec crediturus. Quorum itinerum Lucas capite XI X. & XX. Acto-
rum meminit. Pari modo & Thessalonicenses cōsolatus, cum ageret
Athenis, binis literis suam illis mentem aperuit, quum id temporis
corām agendi facultas ei negaretur. Ex Nicopoli autem, quæ in Epi-
ro est, iam antea Titum suum in Creta relictum, quid factò opus esset
admonuerat. Atque hæc quidem omnia seruus ille seruorum Christi
liber adhuc, cæterum in æstu, frigore, nuditate, fame, interim & uir-
gis cæsus, & tumultibus agitatus, emissusq; & elapsus: breuiter, per-
petuo uitæ periculo comitatus agebat, palam testatus quod interim
docebat. Eam uirtutem quæ ex fide est, infirmitate perfici. Notius ue-
rò quām indicari multis opus sit de Petro & Paulo columnis Eccles-
iarum Romæ supplicium sumptum, atque illum quidem cruci affi-
xum, hunc honestiori mortis genere, quoniam ciuium Romanorum
esset, securi percussum. Nec est (quod equidem sciam) ab historicis
proditum, quod ulli ante illos propter Christum Romæ interierint.
Tiberium enim, cuius tempore nomen Christianum in sæculum in-
troiuit, accusatoribus Christianorum periculum interminatum fu-
isse Tertullianus scribit. Fortasse Caligulæ pro animi malignitate
furor non defuisset, sed annis paucis imperio præfuit. Claudius in-
genij natura placidi & tranquilli, ob exortum religionis dissidium
urbe tantū ludæos pepulit, nec atrocius sœuissse legitur. Nero igitur
suam urbem Christiano primùm sanguine polluit, parum enim uide-
batur Senecam & alios bene meritos mori iussisse, nisi crudelitatem
suam grauaret etiā impietate. Quam deinde secuti pleriq; Imperato-
res,

res, ad usque Constantini magni tempora, hoc est, ducentis quinquaginta amplius annis Christi fideles per atrocissima edicta proposita non in urbe solum, cuius eo tempore pientissimi pastores erant, utrumetiam in prouincij omnibus ingenti clade, præterea nullo nō suppliciorum ac poenarum genere affixerunt. Leuiculum tum erat & tollerabile infamia notari, damnari in metallum, & ad bestias, cum quibus & Paulus in harena conflixit, item rebus omnibus spoliari, in exilium mitti, deportari in insulas, in uinculis teneri, oculo effosso, poplite succiso, mutilari; atrocious saeviebatur, & myriades interim seruorum Christi trucidabantur, neque aut ordini ulli, aut sexui, aut ætati parcerbatur. Nam martyria propè omnia quæ toto orbe celeberrima sunt, & ueterum annalium memoria recoluntur, impijs illis urbis Romæ monarchis accepta referimus. Porrò ne à Constantino quidem usque in Hieronymi & Augustini tempora res nostræ admodum tutæ aut tranquillæ fuerunt. Animi principum uarij & ancipites, multis modis turbarunt ecclesiæ: sed & Arriana factio, quam Cæsarum maxime fauor exasperabat (ipso Constantino demum Arriano) præcipuarum ecclesiæ Episcopos, Apostolicæ regulæ unice amantes, non uexauit modo uinculis & exilijs, sed prorsus etiam ceu hæreticos (quibus tamen cum hæreticis & Apostolicæ doctrinæ hostibus bellum erat) extinxit, ut profecto nō alia magis caussa tantæ potentiae defectio (de qua prædictus Apostolus) accidisse uideatur, quam quod post orbem terrarum tot cladibus iniurijsq; afflictum, demum etiam Gygantum more ccelo bellum indicere, & contra Christum Dominum arma sumere Roma fuerit ausa. Postremo ne à Christianis quidem principibus gubernata, diu incolumis mansit, quæ res tamen ad publicam orbis & societatem & tranquillitatem mire facere potuisset, sed impleri scripturas & defectionē ingruere oportuit, ut & reliqua quæ postremis temporibus illæ ipsæ, peccatis nostris interminatae sunt, suo ordine sequeretur. Et de ea quidē hactenus: nunc reliqua loca ad Varum usque paucis indicanda. Trans Tiberim in Occasum, oram legētibus ager Viterbiensis occurrit, in quo ueteres quondam populi Falisci: deinde Hetruscorum in quo Volaterrani. Et Senensis hodie regio, oppidum intus Perusia uetus, & Arretium. Mox iuxta Arnum Flentini, ubi hodie Florentia est, Arno amini imposta. Ab ea in Apenninum recedens Pistorium etiā Plinio memoratum. Inde intra Arnum & Aesarem amnes clarissimæ urbes Pisa & Luca, neutra maritima, sed à littore Pisa remotior: inde ad Macram fluuium reliqua Hetruscorum loca uarie quondam habitata Plinio, qui Umbros, Pelagos, Lydos, & Tyrrhenos à rege cognominatos (unde & mari nomen) mox Thuscos tenuisse tradit. A Macra qui finis est Hetruriæ

adusque Varum Ligures iacent, quorū clarissima hodie urbs Genua cum portu memorabili. Varo autem apposita Nicœa est, quam haud longe dissiti Massilienses olim condidere, finis Italiae.

AFRICA IN VNIVERSVM.

Antequam de Africa per partes dicerem, uisum est mihi è re futurū, si prius uniuersam deliniauero, quo deinde rectius partes, maxime autē quæ altrinsecus in mediterraneum uergunt, accipi & mandari memoriae possent. Igitur pars illa habitatæ terræ, quam nos Africam Græci Libyam uocāt, à Meridie & Austro minus explorata ueteribus fuit, partim quòd uastissimis solitudinibus distincta, multis locis impermeabilis est: partim etiā quòd à paucis quorum quidē uetus extet memoria, magis circumnauigata creditur quam perspecta aut propius cognita, ut nō iniuria illius partem ceu incognitam Cl. Ptolemaeus non admodū uetus author præterierit, nulla eius mentione prodiit. Memoratur quidē inter præcipuos ex ueteribus Hanno Carthaginensiū dux, quū res Punicæ florentissimæ essent, à suis exploratum missus, & à Gadibus ad finē Arabiæ circuuectus, nauigationē eam scripto prodidisse, uelut scribit Plinius. Et post eū, Eudoxū quemdam, Ptolemæū Latyrum regē Alexādriæ profugientē, sinu Arabico egressum per hoc pelagus quo omnis Africa ambitur Gades usq; per uectū esse, ex Nepotis autoritate Pomponius libro III tradit. Ante & Polybius Annalium scriptor, quum à Scipione Aemiliano tum in Africa agenti classem accepisset scrutadi gratia, magnā occidui littoris partem legit. Quorū omniū fidem redimit recēs experiētia uastissimæ nauigationis, qua principes Lusitani ex India quotannis omne genus aromaticā & merces Vlyssipponem reportat, tota semel quanta quanta est Africa circumnauigata, & ad fauces fermè usq; Arabici sinus explorato littore, ut uel hac à parte auaritiæ & luxui, magnis alioqui rerū humanarum pestibus, gratiā aliquam deberi fateamur, quòd illam orbis partem tot sæculis intactā nobis reclusere, & nutantē ueteris historiæ fidem toties repetito testimonio ab omni erroris suspicione liberarūt. Ergo tribus à partibus, Oriente, Meridie & Occasu, Oceano Aethiopicō, & ubi in Hispaniā & fretū reclinat etiā Atlantico cognominato, Africa claudit, parte quæ in Septentrionē spectat, mediterraneo mari excepta. Sed & Nilo quā in Aequinoctialem ortū patescit, ab Asia & Aethiopicis gētibus iuxta sinum Arabicū positis finitur. Breuior quidē hac parte quā Europa, cæterum in Meridiem recedēs ita lata, ut ne cōferri quidē ei ullo modo Europa possit. Quippe quæ ex recenti obseruatione latitudinis tantum ultra tropicum parallelum Capricorni

ni egrediatur, quantum intimus Adriatici sinus angulus à Solstitiali circulo Cancri discedit. Neque de hoc dubitandum esse arbitror, quum cognitio latitudinis terrae marisue tam facilis & obvia in omni loco existat. Quanquam autem ad hunc modum patet Libya, & ingenti proculsu terrarū gentes plurimas sustinet, tamen omnium terrae partium minime est pro magnitudine sua habitatione frequens: & non paucis in locis qui habitāt, præter effigiem & linguam nil habet quod hominem exprimat, adeò agresti & inculto uitiae genere degitur. Constat sanè fabulosam eam undiquaque esse, maioremq; eius partem intra solis tropicos contineri, qua uel sola caussa squalere tot locis & deserata esse creditur. Neque alia orbis pars est, quæ hominum commertia minus ferat, & longius alicubi summoueat. A quibus incommodis maxime aliena Europa, etiam si impar magnitudine, frequentia tamen & coitu mortalium ipsam etiam Asiam uincit, quæ quidem tametsi longe est cultior Africa, tamen & ipsa multis locis desertior uidetur, nisi quod re ipsa uasta magis quam deserta alicubi cultorem nō habet, cui tamen sui potiundi copiam facere uideri possit. A qua benignitate tantum abest Libyæ tellus, ut plurimis in locis eius (si maxime uelis & cupias) nulla prorsus occasio figendarum sedium sece offerat. Cuius rei plures caussæ sunt, sed præcipue aquarum inopia, solum puluere ceu cinere inane & flaccidum, moles arenarum periculosæ, quæ dum uentis agitantur perinde atcq; in pelago procellæ, fluctuant. Postremo malefici generis bestiarum (quo maxime malo Africa uexatur) tantus prouentus, ut alicubi ne fertilis quidem ager præ illis colii aut habitari queat, alicubi ægrè, nec nisi ocreatis arare aut colere, atque hoc uel solo præsidio serpentum morsus eludere liceat. Qua uel præcipua caussa uerisimile est Ceruos Africam non gignere, quoniam hoc animal serpentes extreme odiat. Plinius author est libro decimo, maiorem partem animalium in Africa æstate non bibere ob imbrium penuriam, & si quibus captis aqua præbeatur ad potum statim ea mori, mirifica profecto naturæ prouidentia, hac à parte ceu munere quodam penuriam sarciente, ut teneri interim terræ queant. Quod ad arenosa illa inuolucra attinet, pereleganter exposuit lulius Solinus, testatus etiam in terris Syrtes esse, nihil minus illis quas procellæ conuerrunt in pelago, funestas. Refert enim libro ultimo Strabo Cambysis exercitum in Aethiopia arenis uento agitatis periclitatum esse. Et Herodotus Psyllos ueterem in Africa gentem, in Austrum progressos cumulis arenarum opertos perisse tradit. Neque est ut ceu indignam fide historiam suspicimur, cum nostri plerunque in hyeme similia patientur à niuibus, ubi densas & recenti à casu uolubiles eas Septentrio exagit. Nunc ut quam distinctissime situs Libyæ accipiatur, animaduer-

tendum ab Occasu eam in Ortum Atlante monte in duo primum lata
terà diuidi, quorum alterum in Notum, ut dixi, excurrit, alterum bre-
uiori spacio in mare Mediterraneū desinit. Quicquid ultra eum Mer-
diem uersus iacet, uno nomine Aethiopicis gentibus tribuitur. Quod
citra in Boream uergit, commodius iam & agro fertiliore habitatatur,
ante in regna, paulò mox à Romanis eam partem occupantibus, in
prouincias distinctū: cuius potissimum nomina sunt, ab Occasu Mau-
ritania, hinc Numidia, deinde quæ proprie Africa, demum Cyrenaica
regio, de quibus infra singillatim dicemus. Atlas ipse immanibus, &
supra quām facile credi possit altis iugis extollitur, ab Occasu exortus
ubi & Atlantico Oceano nomen imponit, inde perpetuo dorso uarie
flexus, in Ortum & Nilum egreditur, quaç Aegyptum ab Aethiopia
dirimit, Erythræum etiam mare attingit, & nunc in Boream, nunc in
Austrum excurrēs hinc inde innumerās gentes disternat, breuiterq
hoc sibi regnum in Africa uendicat, quod in Asia Taurus, in Europa
Alpes polsident. Suetonius Paulinus (quem consulem Plinius uidit)
primus Romanorum ducum eum montem spacio aliquot milium
transgressus, inter cætera prodidit Atlantis uerticem altis etiam æsta-
te niuibus operiri, manifesto altitudinis argumento. Iuxta quem qui
ab Austrino latere proprius adhabitāt Aethiopes, magis mansueti cul-
tiq, nec tam sunt colorati quām interiores. Et ad Occasum quidem
Oceano proximi Hesperij dicti uarijs gentibus distinguuntur, sed præ-
cipue tamen Terotæ, Perorsi, Berini, ob frequentem Elephantorum
uenationem ebore abundantes, præterea Nigritæ & Getuli, qui in lit-
tore purpuram & muricem capiunt omnium ad tingendum efficacissi-
mum, Pomponio. Contra uero in Ortum solis expositi, qui Aethio-
pes sub Aegypto cognominantur, longe omniū terrarum Aethiopæ
frequentissimā & cultissimā partē colunt: eam enim Nilus quotannis
quemadmodū & Aegyptum irrigat. Mela scribit plus auri apud hos
esse quām apud Persas, atq; ea de re (ut semper pretiosiora existimantur
quæ rariora) ære ceu auro apud eos exornantur, auro uincula son-
tium fabricat. Sed & oppidis plurimis & regno etiam, quod & Aegy-
pto imperauit quondam illustres fuerūt. Nec esse ulla in parte Africæ
frequentiorem elephantorum uenationem oppida aliquot testantur,
quibus inde imposita sunt nominā. Supra illos feri iam & agrestes
Trogloditæ, ideo specus pro domibus effodiunt, quod illos æstiuus
ardor minus penetret, ac terris receptus aër minus ferueat. Vicini illis
sunt Ichthyophagi, qui piscibus, & Antrhopophagi, qui carne huma-
na uescuntur, inter quos Græci & Ophiophagos nominant, quod ser-
pentibus uesci huic genti uulgare sit. Neque fabulosa in totum uideri
debent, quæ de his gentibus veteres prodidere, nam ut Græcorum in
mentiendo

mentiendo levitatem sinamus, satis constat Aethiopiam à Ptolemæo Philadelpho rerum insignium diligentissimo scrutatore, cuiusq; ad eam rem neque opes neque homines (Rex enim Aegypti fuit) defuerunt, excussam esse. Deinde & Romanis armis tēpore Augusti duce P. Petronio equestris ordinis præfecto Aegypti exploratam. Postremo & à Nerone ætate Plini, quum Aethiopicum bellū cogitaret, militibus Prætorianis cum tribuno ad explorandum missis lustratam. Super omnes autem Iubæ Mauritaniæ regis in hisce locis perquirendis annotandisq; singularis diligentia extitit. Iam & negotiatoribus nostris proximis annis explorata quædam magna fide referuntur. Esse uidelicet alicubi Aethiopes nudos & inermes, quos Gamphasantes Pomponius uocari ait, armorum omnium ignaros, nec uitare tela peritos, nec iacere, & obuios fugere consuetos. Contrà alios arcus gerere, & ex piscium ossibus telorum uenabula conficere tanta duricie, ut non minus saufient quam si ex ære ferroue essent: eum uero morem Insularibus Atlantici propemodum peculiarem esse, neque alio magis armorum genere uti. Alicubi & Antropophagos feris moribus, nec ullo cultu, sed & promiscua connubia audiri, quod de Garamantibus ueteres restulerunt, aliaq; id genus compluscula memorant, quæ dies ipsa cura principum & diuturniore cum illis gentibus commertio hauddubie clariora certioraq; efficit. De monstrosis hominum formis, & quod quidā lingua, alijs labris careant, multis pro eloquio nutus sit: præterea homines reperiri quibus unus tantum in fronte oculus, rursum quibus nullum caput, sed in pectore oculi existant, nondum audio compertum, quanquam frequēs est illorum apud idoneos scriptores mentione: ut interīm tutissimum sit Augustinum sequi in Africa natum & mortuum, qui libro de Ciuitate Dei octauo monstrosas gentes nullas esse existimat, aut si sint, homines non esse, aut ex Adam ortos si homines sint. Deus enim, inquit, creator omnium, qui ubi & quando creari quid oporteat uel oportuerit ipse nouit, sciens uniuersitatis pulchritudinem, quarum partium uel similitudine uel dissimilitudine contexat. Inter illas autem Orientis & Occidentis Aethiopes, intermedia loca aut exusta sunt, aut arenis obducta, aut infesta serpētibus, Pomponio. Plinius tradit, in opia aquarū fieri ut ad paucos amnes animalia innumerā congregentur, inter quæ quum uarie foeminis cuiusque generis mares aut ui aut uoluptate misceantur, multiformes inde partus constare. Vnde uulgare Græcis dictum manauerit, Semper aliquid noui Africam afferre. Profecto gratiā aliquam illi regioni uarietas animalium conciliaret, etiam monstrosa, si ex illis nulla noxia æderentur, & isto malo in totum Africa careret. At uero & basiliscum gignit, & Cato lepam, nō grandes bestias, quæ tamen uisu hominem interimant.

Paruum animal est Scorpius, sed quo in Libya nihil nocentius reperiatur, ut taceam quantum ab anguis mali iter agentibus, quantum à leonibus, pardis, & alijs id genus feris animalibus, quorum Plinius & Solinus meminerunt, periculi immineat. Salustius certe grauis author plures mortaliū in Africa bestijs quàm morbis interire scriptum reliquit. Atque hæc quidem generatim de Africa.

MAVRITANIA.

Nunc eius lateris quod citra Atlantem est, partes, ut ante à nobis enumeratae sunt, resumemus. Prima & maxime occidua Mauritania, à Mauris uetus genti nominata: ab Ortu Muluca celeberrimo amne terminatur: quā longissime abit in Austrum Atlante monte, cuius ante meminimus, excipitur: inter quem & fretum Herculeum latissimo littore pelago in Occasum obuersa, frequenter tibus sinibus & promontorijs distinguitur. Nusquam autem fertilior aut cultior quàm à freto & littoribus illis quæ mare Ibericum à Septentrione alluit, quamquam & opposito in littore Oceani foecundi soli & uinetis maxime fertilis existat. Amnes habet nauigabiles: & præter Atlantem septem montibus attollitur, qui continenter & quasi de industria in ordinem expositi ob numerum septem, ob similitudinem Fratres uocantur, sicut Pomponius proxime Mauritiam natus, tradit. Fretum Gaditanum cognominatum illo loco duas orbis partes, Africam scilicet & Europam distinguit duodecim milibus passuum longitudine: nusquam interim latius decem milibus passuum: inter Mellariam autem Bethicæ, & Mauritaniæ promontorium quod Album dicitur, non amplius quincunx milium passuum latum, ex Graculæ iuxta geniti authoritate Plinius asserit. In ea duo promontoria sunt è regione posita, quorum quod Africæ est Abyla, quod Europæ Calpe dicitur. Porrò ea montium forma est, ut cohæsse aliquando, uideri possit, atque inde uulgo persuasum Herculem montem perfodisse & Oceanum terris immisisse, ob quarum rerum memoriam ipsos montes indigenæ Herculis columnas dixerint. Hæc est Mauritania cuius Bochus ille rex fuit, qui in lugurthino bello tam uarius & uersutus, demum lugurthæ prodendi magna cauſsa fuit, à quo Bochiana dicta regionis pars qua in Ortum, quemadmodum pariter regio nomine Bogudianæ extima, quæ in Altanticum & Occasum uergit, antea Sitizenensis ab oppido Sitiphi, post autem Tingitana ab peruerteri oppido Tingi appellata, quum prouincia esse cœpit, quod sub Caio Caligula factum est, sicut & Bochiana mox Cæsariensis dicta, diu enim regum nomina obtinuisse Mauritiam etiam Plinius author est. Opida

pida habere compluscula dicitur, sed parua, inter quæ & Coloniæ fuerunt ab Augusto & Claudio Cæsare aliquando mutatis itidem nominibus deductæ. Plinius tradit libro quinto, populorum Africæ oppidorumq; nomina uel maxime ineffabilia esse, præter quam ipsorum linguis: & alias castella fermè inhabitare ait. Sed in Oceaní littore præcipua quondam Iulia Constātia, Augusti colonia, in qua Honoratus ille episcopus fuit qui ad Arcadium quendam exulem epistolam de rebus aduersis pro Christo ferendis hortatoriam scripsit, authore Gennadio. Hodie pars huius quæ freto est proxima, regibus Hispanis patet, interiora Saraceni tenet, quorum ditionis est fermè reliqua omnis huius littoris Africa. Non tacendum autem hoc loco Mauritaniam ætate Augustini, & ante eum Cypriani celeberrimas ecclesias piosq; & eruditos uiros episcopos habuisse, id quod non uno in loco innuit Augustinus. Habet adhuc quosdā tractus ille Bethicæ proximus: & est uerisimile alijs itidem locis Africæ Christianum nomen non prorsus interiisse.

N V M I D I A.

Mulucha ad Ampsagam usque fluuium Numidia extēditur, Pomponio. Plinius & Ptolemæus eum tractum prouinciæ Cæsariensi tribuerunt, & ille supra Ampsagam Numidiæ loca censet, quæ in minori Africa Mela statuit, nullo sanè errore, cum in locorum gentiumq; & amnium descriptione illis cōueniat, dimēsione finium (qui sæpiissime uariant) tantum diuersis: nobis Pomponium sequi placuit, ueteres maxime limites indicantem, qui postmodum redactis in prouincias terris illis confusi fuerint. Nomen regioni à Numidis datum, quos & Nomadas dictos Plinius ait, à permutandis papilionibus, mapalia sua, hoc est, domus plaustris circumferentes, quod eleganter Silius reddidit libro tertio,

Nulla domus, plaustris habitant, migrare per arua
Mos, atque errantes circumuectare penates.

Horum pars Mafsyli, qui & Masselyli dicti, equorum nobilitate memorati. Inter oppida autem præcipue sunt celebria Cirta opulentissima quondam, & duorum regum Syphacis & lubæ, ut Mela tradit, domus: quorum prior tertio bello Punico à Scipione captus, & (si Polybio credimus) in triumpho ductus, alter in Cæsar's Dictatoris bello ciuili, quia se partibus socium præbuisset, extinctus est. Strabo libro ultimo tradit, Cirtam postea Micypsæ Malinissæ filij opera maxime munitam & frequentem factam esse. Est & Arsenaria, & Cartenna illa quæ Victorem episcopum habuit, qui librum contra Arrianos scriptum Genserico Vuandalorum regi porrexit. Vuandali enim

(ut & hoc obiter indicemus) ab ultimis Germaniae finibus egressi, cum Gratiano imperante primum in Gallias uenissent, mox paulò Pyreneo superato Hispaniam ingressi, prouinciam Bethicam occuparunt, ex qua non multo post diui Augustini ætate, angustijs Gaditanis superatis rege Genserico celebri & rei militaris maxime perito uiro, circiter annum salutis CCCC XXXI. in Mauritaniam traiecerunt, atque inde in reliquas prouincias penetrantes, optimis & frequenter locis eius tractus sunt potiti. Quin & Carthaginem ceperunt, & cum armis pelli non possent, pacis eos conditionibus Imperatores mitigarunt, qua re uoti compotes facti, Africam non minus septuaginta quatuor annis tenuere. Tantū iam olim robur Germanicarum gentium fuit. Ex maritimis oppidis maxime clarum fuit Iol ante dictum, postea coloniae iure à Claudio Cæsare donata, eiusdem iussu deductis veteranis Cæsarea uocata est, unde prouincia Cæsariensi nomen. Augustus eam urbem Iubæ Ptolemæi patri, cuius de Libycis rebus historia extitit, donauit. Supra Cæsaream Icosium est, à Vespasiano coloniae iure donatum, Solinus à uiginti Herculis comitibus conditum, & ea cauſa Icosium dictum autumat. Amnes præter Ampsagam Numidiæ præcipui Sardabale, Ancus, Nabar, Pomponio. Plinius alios quoque enumerat libro quinto, cæterum duriusculis & è Barbaro deflexis nominibus, antea præfatus uix ea effabilia esse, præterquam ipsorum linguis. Quod ipsum Hermolaus confirmans, Barbara locorum uocabula ait, non modo inepta & aspera, sed etiā ineloquibilia esse, nec semper eodem sono utraque lingua efferri consueuisse. Non tacendum hanc esse Numidiam, quam Donatus hæreticus Constatine & Constantino imperantibus grauissime perculit, tanta dissensione excitata, ut à uerbis ad uerbera etiam atque arma deueniretur. Docet ille, se suosque Ecclesiæ Catholicæ communione contineri, reliquos omnes extra Ecclesiam esse. Præterea nugabatur, à cæteris in persecuzione scripturas Ethnicis traditas, solique sibi iustitiam uanissima iactatione arrogabat, reliquis omnibus ecclesijs ad eum ferè modum contemptis, quo hodie Catabaptistarū conciliabula solent, quibus & ipsis nihil recte fit, nisi quod ipsi faciunt. Hæc uesania cum Augustini temporibus maxime grassaretur, & essent ex nostris, qui tollēdos de medio Donatianos putarēt, nec magistratus inhortari, nec principes implorare desisterent, uir ille doctissimus, & inter Africæ totius Episcopos summa autoritate prædictus, ne quid præfractus indignius (ut fit plerunque contentionis ardore) Catholici præsumerent, néue illorum precibus excitati principes, seuerius quam par esset in Donatistas animaduerterent, ad scribendum appulit animum, ratus hoc suo consilio, quod Christiana & moderatione & innocentia maxime dignum

*catabaptistarū
conciliabula.*

gnum esset, sese asseturum, ne quid uiolentius quam par esset fieret. Et prius quidem ad spectabilem uirum Bonifacium comitem, qui ab Honorio missus Numidiā administrabat, amice egit literis, subindicans Episcopis nullum ius esse quenquam cogendi, sed legibus id Imperatorum tantum licere, duntaxat in eos, qui de errore scripturis conuicti essent. Præterea à Theodosio in Donatistas latam legem, hac maxime cauſa probat, quod pro Christiana mansuetudine supplicium illis capitis non intenderet, sed pecuniarijs tantum damnis arceret. Quam sententiam & in libro ad eundem Bonifacium de Donatistarum correctione scripto repetit, testatus, in priuato & prouinciali Concilio sua se sententia obtinuisse. Non hoc esse apud Christianos Imperatores agendum, ne omnino non essent hæretici, quum ex Pauli uaticinio hæreticos esse oporteat, sed si qui essent qui immittius Catholicos agitarent, in lege Theodosiana decem libris auri mulctarentur. Ita enim, inquit, existimabamus eis territis & nihil tale facere audentibus posse libere doceri & teneri Catholicam ueritatem, ut ad eam cogeretur nemo, sed eam qui sine formidine uellet sequeretur, ne falsos & simulatos Catholicos haberemus &c. Certe cogendi facultatem Principibus permittit, sed in eos tantum qui canonicis scripturis de errore essent conuicti, nec nisi ære mulctandos innuit. In epistola autem ad Donatum proconsulem Africæ palam sentit, nulli Episcoporum lice re hoc animo esse ut quantumuis pertinaciter erranti poena capitalis irrogetur, sed illius officij esse, ut intercedat, & hoc unice curet, quo, qui errat, in ordinem sanæ doctrinæ reducatur: potestatem enim ministerij, qui Episcoporum proprius est, ædificationis esse non destructionis. Sed & cum Donatistis scripto egit, uidelicet Vincentio & Petiliano principibus factionis, moremque habuit publice coram Ecclesijs disputandi, Notarijs excipiētibus, quæ ultro citroque in medium essent allata. Id quod ex Actis eius cum Emerito, quæ hodieque leguntur, claram est. Cæterum cum Petiliano Donatiano disputatus, primum proponit, quod per orbem uniuersum credentes in Iesum, corpus Ecclesiae constituant. Mox ne quam contentionem hominum decreta & sanctiones parerent, testatur, se non recepturum, quam quod scripturis constiterit. Tertio enim capite, Non audiamus, inquit, Hæc dico, Hæc dicas: sed audiamus, Hæc dicit Dominus. Sunt certe libri Dominicī quorum authoritati utrique consentimus, utrique credimus, utrique seruimus, ibi inquiramus Ecclesiam, ibi inquiramus cauſam nostram. Et quinto capite eiusdem libri, dicturus de Ecclesia, primum non humanis documentis, sed canonicis scripturis uult negotium agi. Deinde ne omnibus quidem scripturarum locis, sed clarissimis & manifestissimis, per quæ aut obscure dicta explicari, aut ambigue tradita

dissolui queant. Arbitrarias autem Allegorias rejecit, nec admittit iudices quantumuis acutos, sed ipsa scripturarum claritate nititur. Nec ullo modo Episcopis etiam Catholicis consentiendum existimat, si cubi decepti errore, cōtra Canonicas scripturas aliquid sentiant. Quae enim ad fidem attinent, inquit, non ex Concilijs contendentium Episcoporum, sed ex canonicis literis vindicanda sunt. Ac eum quidem in modum cum Donatianis Augustinus.

AFRICA.

AB Ampsaga & Metagonio proximo illius ostijs promontorio, ad usque Phelenorum aras, regio iacet, quæ quoniam cultissima est, & clarissimis quondam frequens urbibus, lacubus etiam amcena & irrigua magnis fluminibus, Africæ nomen proprie sibi usurpauit. Punica bella eam, post deuictam Carthaginem attruerant. Cæterum ubi Romanorum colonia facta est, iterum creuere opes, & ueteris gloriæ atque potentiae uestigia quædam relicta sunt. In hanc Athlas mons, uelut ardoris pertesus, altis aliquot iugis suis immittit: quodq; Italæ Apæninus, hoc ipse ea parte suæ Africæ præstat, hoc uno malo incommodus, quod bestijs sœuit, quarum ferè perpetuus altor existit. Efficit autem hoc suo flexu, ut etiam ultra Atlantem Africa ad usque Nigrim fluuium excurrat, Plinio & Ptolemæo, Littora aliquot sinibus flexa ab occasu, in promontoria exeunt. Quorum primum Metagonium, à quo Metagonitis terra cognominata uidetur, Masinissæ quondam Scipionis liberalitate contradita, quam in Numidia sua censet Plinius. Nam & Ptolemæus Numidiā illic nouam facit, sed Pomponio hæc omnia Africæ tribuuntur. Sequens promontorium Candidum dicitur, mox Apollinis cognominatum, & proxime eum sinum in quo Carthago est, omnium eminentissimum promontorium Mercurij, ad quod ab Ostia Italæ, non longior bidui nauigatio est mollissimo flatu, ut annotauit Plinius. Inde duo sinus alte se in terras recipiunt, sed infesti ambo nauibus & Syrtium breuijs infames. Amnium præcipui Rubricatus Ptolemæo dictus, in sinum Hipponeensem influens. Deinde ex penitissimis Atlantis iugis exortus Bragada, qui iuxta Uticam mare ingreditur, serpente illo memoratus, quem Attilius Regulus primo Punico bello multa suorum clade, machinis bellicis confecit, cuius exuuias centum & uiginti pedum longitudinem habuisse Orosius quarto libro tradit. Est & Triton celebris ex Atlante in paludem Tritoniam lapsus, atque inde in sinum Syrtis minoris effusus. Sed longe celeberrimus Cyniphs, ex desertis ueniens, & per Masas ueterem

veterem Africæ gentem elapsus, inter Syrtium sinus pelagus ingreditur. Vrbium quas memorare operæ preciū sit, ab Ampsaga fluuiō in Metagonitide Sicca Plinio. Cuius olim celeberrima Ecclesia, Siccensis cognominata, clara Arnobio Rhetore, Lactantij Firmiani præceptore, qui sub Diocletiano & Constantino uixit. Hunc Hieronymus tradit conuersum ad Christum, diu suspectum Episcopis fuisse, ob odium, quod antea tam acerbum in nostram religionem gesserat, qua re animaduersa ipse luculentissimos aduersum Gentes libros ceu testes non simulatæ fidei suæ, in lucem ædiderit, qui Hieronymi ætate extiterunt. In littore autē Hippo Regius cognominatus, Diuum Augustinum Episcopum habuit, bene de religione meritum virum, qui cum in Africam tanta ui hominum Vandali duce Genserico irrupissent, & post multa capta oppida ipsum etiam Hippone graui obsidione cinxissent, septimo obsidionis mense mortuū ferunt V. kalend. Septembres, anno ætatis L X X V. quum X L. annis Episcopatum gessisset, Anno uero salutis CCCC. XXXIII. authore Prospero, qui eum perpetuum gratiæ Christi, contra opera nostra & arbitrij libertatem defensorem fuisse tradit. Fuit & alius hoc tractu Hippo, sed Diarrhitos, quod in uido & palustri solo esset, cognominatus. Inde Vaga oppidum, à quo Vagenses dicti Plinio. Silius,
Tum Vaga & antiquis dilectus regibus Hippo.

Episcopum habuit Augustini ætate, Maximianum illum, adeo indigne Donatianorum inuidia tractatum, ut Theodosium adpellare fuerit compulsus. Utica nota est, in qua iunior Cato mortem sibi consciuit ne in manus ueniret Dictatoris, magna profecto insania, & quam indigne Romanarū rerum scriptores uirtutis nomine celebauerint. Proxime Uticam Carthago sita est, à Phœnicibus condita, florentissima quondam totius Africæ urbium, quippe quæ non Africæ solum maximæ parti, sed & Hispanicæ oræ, quæ à freto ad Pyreneum usque, maritima decurrit, imperauit, imò & urbes peperit, & colonias deduxit, Carthaginē in Hispanico littore quæ noua cognomina est, condita. Illam autē clarissimam ciuitatem ferunt, à Scipione captam & incensam, XVII. diebus continua arduisse, ut inde facile sit aestimare eius magnitudinem. Strabo libro ultimo prodit, muro eam trecentorum sexaginta stadiorum longitudinis complexam fuisse, in medio autem ferè arcem extitisse quam Byrsam uocarunt. Mirum autem, posteris saeculis reflorere eam principum Romanorum beneficentia potuisse, quæ sic diruta, sic disiecta, uastataq; fuit, ut omnis muralis lapis in puluerem comminutus sit: sed refloruit tamen, & intra ipsa abolitæ urbis uestigia, noua emicuit. Augustus Cæsar situ loci captus, & memoria veteris clavis uelut misertus Coloniā eam de-

duxit ciuib⁹ & veteranis eō ad habitandum missis, à quo tempore
ita armos extulit, ut celebritate nulli eius tractus urbium cesserit. Tra-
dunt & Adrianum magnam illi opem tulisse, à quo Adrianopolis
dicta fuerit, & Comodum Imperatorem fauisse urbi quam Alexan-
driam Comodianam appellari uoluerit, si Lampridio credimus. Cae-
terum ipsa affectatae gloriolæ explosis uocabulis, cum uetustarum ui-
rium parte nomen Carthaginis ex integro sibi uendicauit: nec uno de-
inceps sæculo fidissimā se cultricem Romano imperio præbuit, paren-
tem agnoscens urbem, cuius antea tot annis æmula fuisset. Demum
uariante rerum statu, sub Theodosio illo, qui antea cum Honorio pa-
truo suo aliquot annis imperio præfuerat, à Vandals Germanica
gente & Gensericho (cuius ante meminimus) duce capta est, Anno
Christi CCCC. XLIII. Christiani tum erant Vandali, sed Arria-
ni, & qui orthodoxis ingens in Africa negotium fecerint. Sed tole-
rabile erat dissidium partium quæ Christum ut communem Domini-
num profitebantur, & spes fuisse arbitra scriptura concordiam inter
eos coalitaram, quorum fides Dominico uerbo ceu sacra aliqua an-
chora niteretur, nisi atrociora subsecuta fuissent. Siquidem Vandals
sub Iustiniano, à Belisario uictis & Gylimario duce eorū capto, Persæ
intestinis Christianorū bellis elati, Heraclio imperante, in Aegyptum
& Africam erumpere ausi, Carthaginem semel iterumq; grauissime
afflxere. Sed & illis (prò dolor) ad sua reuersis Saraceni sæuissimū &
Christianæ religioni uehementer infensem hominum genus, sub eo-
dem Heraclio, circiter annum Christi D. C. VIII, ingenti ui homi-
num ex suis illis Arabijs, Africam ingressi, præclaram illam urbem
cum reliqua propemodum tota maritima regione, occuparunt, & ad
hunc usque diem possident. Porrò ut uetustiora prosequamur, ge-
nuit nobis Carthago Tertullianum patre Centurione, quem non du-
bitat eruditissimum appellare Hieronymus, quanquam infensus ei ob-
errata quædam, quæ illum tamen ut hominem procliue erat designa-
re. Habuit & Cyprianum Episcopum, cuius plenæ apostolico spiritu
ad Cornelium urbis Romæ Episcopum (quem subinde, more veteri-
bus Episcopis familiari, fratrē uocitat) epistolæ palam indicant, quan-
ta dignitate & autoritate inter Africæ Episcopos Carthaginenses fu-
erint. Quanquam illo sæculo syncera fraternaq; Episcoporum studia
hoc solum spectarint, ut qui Christo nomen dedissent, ita disciplinæ
Christianæ uitam omnem addicerent, ut mori etiam & testem uerita-
tis sanguinem fundere brauij & triumphi loco gloriosum ducerent.
Summa tum infamiae nota erat, cum negasse, quantumuis exquisitis
tormentis & supplicijs excruciatum, quem sacro in lauacro cum so-
lenni mundi & carnis & satanæ renunciatione, esset confessus. Ut non
alii

alia magis de caussa tanta illi authori & sæculo de lapsis recipiendis disputatio fuerit. Sed ut uirtutum omnium, ita huius gratiæ pro Christo moriendi exempla in pastoribus erant eximia. Enim uero turpe & impium fuisset tanto ardore & conatu ad certamen inhortari milites Christi, aciemq; contra fidei hostes tanta circumspetione instruere, cuius, qui ductor Ecclesiæ esset, primo in loco non auderet consistere. O felicem illis, quātumuis in speciem duris ærumnosisq; sæculis, Christianorum conditionē, nihil tum in pastoribus simulatum, nihil insincerum uidebatur, & quanquam subinde pullulantibus uicijs, ceu morbis quibusdam, labor curandi Episcopis augeretur (ut nullo unquam tempore à nato Christo satanæ studia interquierunt) tamen ut ingentem charitatis exercitationem sileamus, hic fructus uel maximus inde illis redundabat, quod in sudore & sollicitudine apostolicæ functionis detenti, ne respicere quidem illis in tantis rerum turbinibus, ad auaritiam, ambitionem, dominatum, luxumq; fœdas nimirum pietatis pestes (quibus ociosas & securas mentes impostor ille fraudulentus illaqueat) ullo momento dabatur. Proinde beatissimus ille antistes, qui tanta grauitate, cura, sollicitudine, hoc suam Ecclesiam docuit, ut non tantum Christo uiuere, uerum etiam ingruente persecutione mori assueuerit, exemplo confirmare quod docuisset uoluit, occisus pro Christi nomine Valeriano & Gallo imperantibus, anno circiter quanto postquam dilectissimus frater sius Cornelius Galli & Volusiani iussu Romæ esset interfectus Anno Christi C C L. Sed & Augustini ætate Aurelium habuit Carthago clarum uirum, cui libros suos de Trinitate ille inscripsit. Memoratur & Eugenius orthodoxus præfus, cuius eruditæ aliquot lucubrationes ad Hunnerichum Vandalorum regem scriptæ extiterint, ceu de ipso tradit Gennadius. Sed ad loca nobis reuertendum. Mediterranea Africæ Libyphcenices coluere, genus Punicum, ut ait Liuius, Afris mixtum. Quorum est Bizacenus ager amnem Bragadam transmittens, adeo fertilis, ut centesima eum fruge fœnus reddere agricolis Plinius tradat lib. V. Alibi testatus, eum agrum cum siccus est, nullis tauris arabilem esse: cōtra uero ubi imbribus mā duit, tam benignæ culturæ esse, ut uili etiā asello, & à parte altera iugianu uomerem trahente proscindatur, quod ipsum uidisse se Plinius innuit. Est & Tagasta inter Africæ oppida celebre, ubi se genitū libro Confessionum secundo tradit Augustinus. Est præterea oppidum Madaurense Plinio, in quo natum Apuleium Platonicum ferūt. Sed & Melditanum, seu Miluitanum, quod Optatū habuit præfulem qui ad Valentem & Valentinianū Aug. cōtra Donatianos scripsit, cuius in Catalogo script. Ecclesiasticorū meminit Hieronymus. In tractu litotoris sunt præcipue clara, Oea, Leptis, Taphra, Neapolis, & Leptis

altera, quæ magna cognominatur, præterea Tapsus, Clupea, Zama, quorum cræbra in historijs mentio. Illud obiter monendum ex Lepti tripolitana Septimum Seuerum Imperatorē ortum fuisse, uirum per omnia magnum, si à Christianorum sanguine temperasset. Nullos enim prorsus honores patiebatur in imperio suo uenales esse, uirtuti & bonis moribus, non æri, emptisue suffragijs, uoluit ad publicas functiones patere uiam. Græcarum & Latinarum literarum, sed & Philosophiæ gnarus erat. Atque utinam his ornamentis tam uti pro gloria Christi potuisset, quam est illis contra pietatem abusus. Hic est Septimus qui Lateranum quendam ex amicis præcipuum ad tantas opes prouexit, ut mox ædes eius omnium in Urbe ob ornatum & magnificientiam celeberrimæ haberentur, ac Laterani ædes dicerentur: quod nomen hodieç durat. Aedidit postea & Mauritania Aemilianum Augustum. Adeò nulla terrarum pars fuit, quæ urbi Romæ non imperatores dedit, postquam Senatus authoritate posthabita, exercitus legendorum Augustorum sibi prouincia arrogarunt. Supra Leptim Syrtes. Syrtes ipsæ intra uadosum & reciprocum mare, æstu procellarum exundante, incertis sedibus leniter subsidunt, neque arenarum cumuli aliuionis uehementia congesti, præhendi ob incertas uices, neque caueri possunt. Profunda enim redduntur, quæ paulò ante uadosa erant, contra uero breuia innauigabiliaç, quæ ante nauigabantur. Qua uarietate subinde alternata infamem eius littoris oram atrocitas periculi reddidit, plenis enim uelis adactæ naues, uadoç illisæ fatiscunt & subuertuntur. Harum & Lucas meminit capite XXVII. Actorum, quod nos in Cretæ mentione explicabimus. Duplicauit natura malum, geminosç in sinus condidit, quorum alter Carthagini propior, minorem, alter in Cyrenaicam inclinans maior spacioſiorç maiorem Syrtim amplectitur, quod terrarum inter utranque prominet, clarissimus amnis Cyniphs ex iugis Atlanticis & desertæ Libyæ parte delapsus pelagus influit. Neque minus periculi est illis in locis, præsertim ubi maior Syrtis est, ab arenis continentis, quam pelagi, uento uidelicet agitatis conuolutisç turbinibus, quibus (ut ante diximus) iter ingressum obrui suffocariç contingit. Mirandum autem in tanta locorum desertorum uastitate, quædam esse insularum instar, (Strabo Abales uocat) quæ cætera fertilitate uincant. Est iuxta alteram Syrtim Tacapa ciuitas in medijs arenis sita, solo super omne miraculum riguo ac fertili, biferam enim uitem bis in anno uindemiat. De qua re libro decimo octavo Plinius grauis in primis author prodidit. Sed & hoc dignum scitu in Africa noctes maxime roscidas esse, eodem authore, magno argumento, hoc ipso sollicitam fuisse naturæ prouidentiam, ut multis in locis unius penuriam commodi, alterius prouentu

prouentu compensaret. Rariores enim in Africa imbræ cum sint, rem Deus illi pro imbribus dedit, ne humore cœli frugifera Libyæ prorsus destitueretur. Non prætereundum, etiam in Africa iuxta iam dictas Syrtes & frequentem quondam Lotophagorum gentem, Tripolim esse, à trium urbium numero, Taphræ, Abrotani, Leptis magnæ, quarum paulò supra meminimus, Africanam autē cognominatam, ad differentiā Syriacæ quam Tyrīj, Sidonīj, Aradijç obtinent, uelut annotauit Hermolaus. Ipsæ Aræ Philenorum medio fermè sinu Syrtis maioris appositæ, sunt finis Africæ, ac terminus quondam Carthaginensium regni positus, quum inter hos & Cyrenenses de finibus esset disceptatum. Cuius rei historiam Salustius in bello lugurthino retulit, nec præteriit in Africæ descriptione Pomponius.

CYRENAICA REGIO.

Cyrenaica regio & ipsa ad Africam pertinet, quanquam ab Aegypti regibus aliquando gubernata. Plinius eam, quem admodū & Pomponius, Catabathmo finit, (eo nomine opidum, cum ualle repente conuexa inç Aegyptum inclinante, significans) in totum enim Aegyptus ad circumiacetes terras collata demissiori & humiliore situ esse uidetur, ut nō sine caussa supinā eam iacere, & campestrem patescere, idonei scriptores prodiderint. Vrbs in ea celeberrima, & quæ Cecropis Atenarum regis ætate cōdita esse creditur (uel Eusebio testante) Cyrene fuit, aliquot millibus passuum à littore *Cyrene*, distans, æmula quondam Carthaginis, & clarorum uirorum memoria celebris. Habuit synagogam peruerterem, Iudeis iam olim à Telphalassare Assyriorum rege cum reliqua Syrorum multitudine in hanc Libyæ partem translati, quum uidelicet Achas rex Hierosolymorum, contra Rasim Syrorum & Phacee Samaritarum reges, illum grandi pecunia sollicitatū euocasset, iniuriāmç quam accepisset esset ultus, ceu in libro IIII. Regum cap. XVI. proditum est. Ab hac urbe Cyrenenses dicti, qui ē Cyrene essent, ceu Symon ille Cyrenensis, cuius *Symon Cyrenensis* in Euangeliō fit mentio. Aliæ item in hoc tractu urbēs erant, quæ *Pentapolis*. quoniam cum Cyrene Pentapolim constituebant, Pentopolitanæ non men seruarunt. Ex sunt Berenice, Arsinoe, Ptolomais, Apollonia, & ipsa Cyrene. Quarū tractum cum reliqua Africa uulgas mercatorum hodie Barbariam uocat. Meminit & Lucas huius *Pentapolis*. rum II. capite. Forma littoris, à magna Syrte ferè rectâ in ortum & Aegyptum protensa, nisi quod semel iterumç promontorijs aliquot uidelicet Phycunte & fronte Cherronesi, in pelagus excurrit. Mare sæcum, atrox, & importuosum, quale totius propemodum Africæ

esse memoratur. Marittima satis culta & frugifera sunt, sed quæ arbo-
rem, ultra latitudinem XV. millium passuum à mari, non ferant. Ulte-
rior plaga in Meridiem cōuersa repete arenis & solitudinibus squalet,
inter quas tamen ceu in insulis quibusdam sparsis terras colunt gentes
aliquot. Quarū præcipuæ, Nasamones, Hasbytæ, Macæ, & ultra eos
Orientem uersus Hammanientes Aethiopicis iam proximi. De quo-
rum omnium cultu & moribus Pomponius Plinius cōsiderunt.
Iuxta mare, postremus littorū tractus, quem Alexandria & Aegyptus
excipiunt, Mareotis dicitur, unde quadriduo per desertum sabulosum
De scoti fabulis & aquarum usu prorsus destitutum ad locum eum peruenitur, qui
quondam Iouis Hammonis templum sustinuit, syluarum, fontiumq;
amœnitate & uniuersa cœli clementia eximiu, ad quem Alexandrum
Macedonem fama loci commotum penetrasse Curtius libro IIII. scri-
psit. Minime autem fabulosum arbitror quod de fonte eius loci qui
medio die frigidissimus noctu calidissimus existat, tot recepti autho-
res prodidere. Ut enim inexhaustæ potentiae est opifex ille naturæ
rerum omnium parens, ita profecto in opere illo mirifico, ab se ex ni-
hilo in lucem ædito, gustum sui mortalibus præbuit, & uestigia quæ-
dam impressit, quibus assequi illum pietas & colere ut authorem &
amare ut fontem omnis plenitudinis posset. Certe & Augustinus il-
lius fontis meminit XXI. libro de Ciuitate Dei, capite V. Nec defuit
experienciæ sua occasio, quum armis Romanis omnis ille tractus pa-
tuit, Cornelio Balbo duce, à quo & superatam istam Libyæ partem &
triumphatā fuisse Plinius tradit. Ptolemæus libro quarto Cyrenaicæ
partem Marmaricæ Libyæ nomine censuit, quoniam Marmaridæ po-
puli supra Cyrenaicos & Parætonios late habitarint. Plinius quoque
quinto libro, Mareotim Libyam post Catabathmon Aegypto con-
terminam facit, Marmarides in ea connumerans. Haud quidem diuer-
si, gentium locorumq; nomenclatura, in eo tractu authores, sed eadem
propemodum diuersa quadam ratione tradūt. Quis enim in tanta ho-
minum locorumq; cum uarietate, tum mutatione, perpetuū tenorem
seruare possit paria tradendi? cum in hoc maxime argumenti genere
nihil magis præclaros uiros ad scribendū non admodum distantibus
temporibus impulerit, quām quod interminæ sunt rerū humanarum
uicissitudines. Et quemadmodum homines, ita & regiones, urbes, pa-
gos, uicos & uillas etiā singulas, tot modis ad casum interitumq; expo-
sitas esse uidemus. Sane nec regnis, quæ & ipsa suas habet periodos,
quicquam diuturnum manere, ut uerissimum sit quod sermone uulgi
circumfertur, Nullum unquam sæculum aduentare, quin suam quan-
dam morum & rerum faciem à prioribus diuersam, secum inuehat: ut
non alia in parte naturæ, fidelius nos mortalitatis & incertitudinis re-

rum

*autorn Varietas
Vnde nata est*

rum omnium diuina prouidentia admonuerit, si forte cœlestia cogitare, & ad aliam uitæ conditionem retinendam accingere nos pergeremus. Nam ne terra quidem ipsa adeo in tuto locata est, quin alicubi motibus horrendis aut subsidat & undis cedat locum, aut æstibus replete inundantis Oceani alluatur & flacescat. Quanquam autem dubium non est, quin bonam partem urbium locorumq; quæ memoramus, aut bellorum internitiones aboleuerint, aut absumperint uel sponte enata uel suggesta incædia, aut motus terræ (qui Syriacas Asiae ticasq; præterea & Thraciae Græciae q; ciuitates ceu suo quodam iure percellere & disjicere assolent) quassarint, aut uicinis in agris exortæ calamitates desertas fecerint, seu si nulla iniuria reliqua nocuit, nomina tamen mutari contigerit. Multas autem ipsa uetustas, quæ nihil non consumit, luxauerit. Contra uero multas enatas, quarum hodie alicubi magna celebritas existat, nec notitia ad nos earum peruenerit, ne dum ut ueteres meminisse illarum potuerint. Tamen, utcunque habent res, præstat semel, imò uero necesse est uel uetustissimorum locorum perinde atque illæsa incolumente existant, ad tuendam historiæ cognitionem, summa diligentia meminisse. Ut enim historia res plerunque remotissimis sæculis gestas, ceu recentes offert animo, neque unquam tam nuda est, quin locorum & regionum, regumq; & populorum subinde mentionem inculcat: ratio ipsa flagitat, ut in illa pernoscenda uetustissima quæque, etiam si abolita extinctaue sint loca, tanquam nuper nata ob oculos ponamus, atque non ubi sint, sed quo loco tractuue fuerint pleraque, magna cura perquiramus. Quam operam, si ulli aliij, certe sacro sancti illi Bibliorum libri maxime exigunt: neque potest apostolicarum lucubrationum, ipsaq; in primis Lucæ historia recte sine accurata aliquot locorum obseruatione intelligi.

Loca

Diuus Hieronymus suo in Hebraica loca procemio, tradit Eusebium Pamphili Cæsariensem Episcopum, post decem Ecclesiasticae historiæ libros, post temporum canones, quos in linguam Latinam ipse Hieronymus transtulit, post diuersarum uocabula nationum, quomodo apud Hebræos aliquando dicta sint, & tum dicerentur, exposita, post topographiam terræ ludææ, & distinctas tribuum sortes, ipsiusq; Hierusalem, Templiq; in ea cum breuissima expositione, picturam, ad extremū in hoc laborasse ut congregaret de sancta scriptura omnium penè urbium, montium, fluminum, uiculorum & diuersorum locorum uocabula, quæ uel eadem eo sæculo mansissent uel immutata essent postea, uel aliqua parte corrupta. Quam lucubrationem Latinitate donare Hieronymo haud dubie uisum, nulla alia caussa adducto, quam quod uideret (quod & Eusebius uir tantus ante se uiderat) parum lotis manibus ad tractationem scripturarum accedere, qui no-

titiæ locorum, quibus sacri libri scatent, rudes & ignari existerent. Extant etiamnum Hieronymi in Acta apostolorum fragmenta quædam, palam testantia quantum illi facultati quæ pernoscendis id genus locis impeditur, uir ille doctissimus tribuerit. Cæterum post Eusebianarum lucubrationum interitum, post Hieronymi desiderata id genus monumenta, sic benigne nostro seculo diuina nobiscum misericordia agit (ut cunque exulceratis & ad summum periculum deuolutis rebus) ut cum ipsis sinceræ solidæq; pietatis studijs, uelut postlimio reductis, reliquarum itidem doctrinarum ornamēta, quæ quidem ad huius maiestatem illustrandam conducerent, raro quo piac ac propemodum incredibili prouentu felicium ingeniorum, ita augeſcant, & uires recipient, ut certa mihi spes sit, per bonam Domini nostri Iesu gratiam, breui futurum, ut nihil sint hoc quidem in genere doctrinarum desideraturi, quorum animos, candidus & sincerus amor profitendæ ueritatis imbuit. Nuper Iacobus Zieglerus Landauus, uir non pietate solum, cui merito primas in omnibus tribuimus, uerum etiam eruditione (rara ante in illis qui iactarunt pietatem) & honestissimarum disciplinarum notitia excellens, Tabulis æditis, quibus Aegypti Syriæq; & Arabiarum loca (quatenus illa ad scripturarum explicationem attinere uidebantur) ita in lucem cum pleraq; omnium locorum obscuritate protraxit (idq; diligentissima indicatione adhibita) ut in hoc uno uiro haud dubie sartu tectum acceperimus, quod temporum iniuria, foedaq; illa studiorum ~~ταῦτα~~ in Eusebio Hieronymoq; nobis abstulerat. Me quidem nuperrime Lucæ historiam, rerum ab apostolis gestarum, cum selectis aliquot amicis & fratribus Ecclesiæ nostræ, reuoluentem, nō alia ad hanc regionum & locorum ex picturis demonstrationem, cauſa magis impulit, quam ut paratiſsimis illis ad discendum animis hanc quoque uiam aperiem quam tererent, quod sane egisse me fateor Comitalium more statuarum, quæ alijs, quod ingressæ nunquam sunt, iter indicant: neque pertulsum, ueteribus recentia, alienaç; nostris alicubi miscere. Maxime autem Ecclesiarum pastorumq; ueterum, & rerum ad religionem attinentium, per interualla meminisse, quod operæ huic uideretur responſum premium, si gustum offerrent studiosis, quo deinceps ad reliqua uetera Christianæ disciplinæ monumenta diligentius perquirenda alaci studio firmarentur. Sed uideo me imprudentem etiam, in describendo, indulgere calamo, atque iterum uelut ex integro præfari. Proinde ad reliqua Cyrenaicæ nobis reuertendum. Ammianus Marcellinus qui sub Iuliano militauit, libro uigesimo secundo: Aridiora, inquit, Libyæ in supremo obitu regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis ciuitatibus Pentapoleos, Ptolemæi liberalitate suscepimus.

scipimus. Quibus uerbis innuit, eam cuius paulò ante meminimus terrarum Africæ partem alia sorte populo Romano obtigisse, quām aut Mauritania aut Numidia, aut illa quæ proprie Africa dicitur, obtigerit. Africam enim Punica bella domuerunt, Numidiæ partem, & Mauritaniæ bellum primum, quod cum Iugurtha populus Romanus gessit, aperuit. Illa uero Libya quæ supra Cyrenaicam iacet Appionis regis testamento in ditionem Romanorum peruenit, quod & Eusebius docet: & Pentapolis Ptolemaei dono reliquis prouincijs accessit. Interiora, hoc est, longius remota à littore & Atlanticis iugis diuidua Imperatores Auggusti sequentibus annis tentare & lacessere armis sunt ausi. Notandum autē, eam regionem ferè Libyam *Libya.* uocari scriptoribus, quæ ab occasu Aegypto imminet, nec semper totam illa uoce Africam significari, sicut nec semper generale uocabulum Africæ uniuersam Libyam, sed eam tantum prouinciam quæ circum Carthaginem sita est, significat. Plinius sexto capite libri quinti: Ea, inquit, quæ sequitur regio Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Lucas quoque Actorum II. capite, in gentium enumeratione, hunc tractum designans, Aegypti, inquit, & partium Libyæ quæ est finitima Cyrenæ. Constat autem in tota Cyrenaica frequentes Ecclesiæ, inq; his pastores pientissimos fuisse. Et est uerisimile, statim ab apostolorum prædicatione Euangelion edoctas & conuersas ad Dominum uenisse. Ut enim Alexandrinæ Ecclesiæ uertutatem non attingamus, Lucas ipse tradit Actorum XIII. Lucium *Lucius Cyrenensis.* Cyrenensem prophetam & doctorem inter apostolos & reliquos Christi ministros, qui tum Antiochiae Christi negocium agerent, in primis celebrem fuisse. Præterea ab eodem XV. capite commendantur Cyrenæ quidā, qui quum alijs solis Iudeis dominum Iesum prædicandum esse putarent, nec participes facerent gratiæ Euangelicæ qui ex Gentibus essent, ipsi contra sana doctrina instituti, ipsis etiam Gentibus Christum prædicabant, nec paruo cum fructu, magno scilicet credentium numero ad Dominum conuerso. Tales igitur, quis credit suis defuisse fide saluandis, qui alienis non defuissent. Ecclesiæ autem Cyrenaicæ Alexandrina Diœcesi fuisse comprehensas, illud argumento est, quod aliquot concilijs Alexadrinæ habitis Episcopi Pentapolitani interfuisse leguntur, neque absimile est uero, ad eam sedem, ut facilem aditu, præterea eruditorum hominum fama celebrem, postremo & Apostolicam, confluere solitos, quum aut euocati ab Episcopo, aut alia quapiam religionis caussa flagitante adducti, conuentus celebrare libuisset. Accedit ad hæc quod tractus Libyæ & Cyrenæ, à prouincia Africa arenis & serpentibus supra magnarum Syrtium sinum, seiuungitur, ut non difficilis modo, uerum etiam pericu-

Iosus sit horum ad illos transitus. Præterea Carthagine celebratum à diuō Cypriano concilium extat, in quo expressa parochiarum nomenclatura admonet, ex Mauritania, Numidia & Africa, Carthaginem, ut ad Metropolim, rerum ad pietatem attinentium gratia Episcopos coire solitos, quod & tum factum est, quæstione proposita de baptismo hæreticorum, deç̄ rebaptislandis quos illi tinxiſſent. &c. Ut interim sileamus quod cum Carthago & quæ infra harenas extiterit Africæ Ecclesiæ, lingua Latina peculiariter usæ, & Latinæ hoc est Occidentalis Ecclesiæ (cum contra Orientalis, Græca diceretur) eximia pars fuerint, cum sedes Alexandrina interim Græcam sibi potissimum linguam uendicarit, eamq; ut matrem Apostolicæ disciplinæ, circumpositi per Cyrenaicam Episcopi reueriti fuerint. Cæterum tempus fuit, quum Episcopi dicerentur, qui uulgo nunc Parochi & Plebani dicuntur, uerum alij alijs (ut in ordine honesto, quem Pauli etiam instituto seruare Ecclesiæ decet) dignitate & multorum consensu permissa authoritate præibant, ita dēnum ut reiectis ambitionis illebris, unica eaç̄ maxima Ecclesiæ cura distinerentur: non enim erant apud illos qui Christū essent profesi, maiora clarioraç̄ pietatis continentiae & eruditionis exempla, quām apud illos pastores quibus ceteri fratres Episcopi primatus honorem ad eum modum concessissent. Igitur Ecclesiæ Libycarum duæ sedes erant omnium celeberrimæ, Carthaginensis scilicet & Alexandrina, quanquam Aegypto Alexandria accenseretur. Extat Epistola synodalís ex Nicæno concilio Alexandriam missa, cuius inscriptio apud Theodoreum pro nostra sententia, ad hunc modum habet: τῇ ἀγίᾳ νοῇ μεγάλῃ χάριτι τῷ δεῖ Αλεξανδρεῶν ἐκκλησίᾳ νοῇ τοῖς Ηὔτι τὸν Αἴγυπτον νοῇ λιβύων παντερεὶς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς οἱ νῦν Νικαιαῖ σωμαχθέντες κοιτῶν μεγάλῳ ἀγιᾳ σώματοι συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι, οὐ κυρίῳ χαιρεῖσθαι. Hoc est, Sanctæ magnæç̄ Dei gratia Alexandrinæ Ecclesiæ, & dilectissimis fratribus per Aegyptum & Libyam & Pentapolim constitutis, congregati & magnam synodus Nicææ celebrantes Episcopi, in domino salutem &c. Porro Africæ est contermina Alexandria, de qua mox dicemus.

SEQ VIT VR ASIA.

AEGYPTVS.

Aegyptus.

Vltra Mareotim & iuga montium Aethiopica ab Austro ue-
nientia Aegyptus iacet, fertilissima quidem illa terrarum, sed
quæ & ipsa Nili accessu destituta, famem interdum sentiat.
Alioqui regni uetusitate, cum auita potentia rerumque magnarum me-
moria celebris. Nominis caussa non eadem scriptoribus redditur, alijs
ab Aegyptio rege, cum antea Aeris dicta esset, uocantibus : plerisque
ab

ab Aegypto amne, qui postea Nilus dictus sit, iuxta sitae regioni nomen datum affirmantibus. Certe Homero uatum uetustissimo Aegyptum dictum qui nunc Nilus est Plinius afferit libro quinto, & fit ferē ut in accolā aliquid de amnium nominib⁹ transfundatur. Quanquam autem Aegyptios in arroganda sibi incredibili uetustate & decem millium annorum cursu ceu ex annalibus obseruato ridicule halucinatos fuisse, indubium est. Tamen (ut immodica illa sinamus) propemodum constare uideo, secundum Assyriorum regnum, uix ullum Aegyptio uetustius prædicari. Tempore enim quo Abraham uxore sua comite, in illas terras peregrinus uenit, Nechoiam Pharaonem, Aegypto iam celeberrimæ & frequētissimæ præfuisse, Josephus tradit. Hic uero fuit Pharaon qui, ut Genes. XII. capite scriptum est, uxorem illi abduxit, quam sororem esse crediderat: nongenti autem & quadragintaduo anni à diluuiō ad ætatem Abrahæ numerantur. Eusebio, ut sit consequens, non ita multo post cataclysmum, regnum illud tantis opibus, ut uidetur, auctum, tantaq; hominum frequentia numerosum, ccepisse. Diuitiarum eius tractus multæ cauſæ sunt, quarum potissima, terræ fertilitas, raris quidem imbribus, sed solis propemodum Nili fluentis ita frœcunda, ut non alibi terrarum, aut uberior aut uelocior herbarum & frugum maturitas proueniat, ut tam uere quam eleganter Flaccus, Pinguem & sine imbribus amnem, dixerit. Caius Plinius author est, sic abunde herbis ad cibum accommodis Aegypti agrum affluere, ut uel carere frugibus possit. Quo minus mirum sit, tam large semper & liberaliter exteris eam populis annonæ afflictione grauatis quondam subuenisse. Publicum enim orbis horreum, uerissimo præconio Aegyptum esse ueteres dixerūt, neque ulla imperij prouincia fuit, cui plus debuerit Italia, quoties fame est laboratum, ut interim de consueta annuaq; frumentatione & Canone illo, cuius ipsa fotrix fuit, non dicamus. Certe ueterum Regum curam fuisse legimus, ne hoc munificentiae munus interiret, uecturæ uidelicet celeritate & agrorum simul ubertate, fossis adiuta, quas ultro citroq; ex Nili alueo deductas, terris longissimo spacio immiserunt, ut quoties res postularet conuehi undique nauibus frumentum Niloq; deuehi posset. Eas fossas Augustus post uictum Antonium, & Aegyptum tunc primum in prouinciae formam redactam, ut feraciorem habilioremq; annonæ Vrbicæ redderet, longa oblimatas uetustate militari opere detergit, authore Suetonio. Inde factum ut ducenties centena millia frumenti annua, urbi illata sint, quod & Eutropius in Augusto afferit. Porro non frugum solum olerumq; omnis generis, sed & uini optimi est ferrax, pari modo florum prouentu & odorū diues, nam unguenta preciosissima Aegypto etiam Plinius tribuit. De papyro, lino, alumine,

deçp gemmis quas gignit, referre superuacuum ducimus. Istud obiter
monendum, & in fœminis Aegypti eximiam esse fertilitatem. Nam
cum alijs in terris per quam raru sit geminos nasci, in Aegypto trans-
latitum est, terni etiam & quaterni gignuntur, sed & septenos utero
concipi, ex Trogi authoritate libro VII. Plinius prodidit. Cumq
octauus mensis fermè sit lætalis omni ædito partui, ceu libro octauo
de natura animalium scribit Aristoteles, in Aegypto (quod miremur)
salutaris est. Opes autem eius regni magis licet mirari, contemplanti-
bus regalium monumentorum uestigia, quæ sine inæstimabili ui pe-
cuniarum absolui non potuere, in quorum numero sunt Obelisci, Py-
ramides, Sphinx, Labyrinthus, quorum suo loco fiet mentio. Haud
dubie illas & uectigal auxit in Nilo reciprocum, auxere & redditus
quos immensos ea terra habuit. Toti enim Aegypto incredibilis ue-
cturæ commoditas inest. Ex Aethiopia enim Arabijsç & India iam
olim frequeti nauigatione res preciosæ importatæ & exportatæ sunt,
unde urbí Alexadrinæ emporij fama toto orbe clarissimi extitit. Stra-
bo Amasinus grauis author, qui ætate Augusti, Aelio Gallo eque-
stris ordinis homine Duce stipendia in Aegypto meruit, adçp Syenem
usque & Aethiopicum limitem ingressus, totam eam regionem perlui-
strauit, tradit libro XVII. Ptolemæum Auleten cognominatum po-
stremæ Cleopatræ parentem duodenum millium & quingenum ta-
lentorum annum tributum ex Aegypto habuisse, nec dubitat am-
pliores redditus ærario Romano obtigisse, quippe qui maiori cura
diligentiaç prouinciam administrarint. Summam autem indicatam
à Strbone, Budæus uir doctissimus libro de Asse & partibus, quar-
to, septuagies quinques centenis millibus aureorū, æstimat. Ethæc
quidem ex uectigalibus & tributis. Quid aurum ex Aethiopijs Ara-
bijç obuium, quid priuatas ueterum regum opes & procurationes,
summæ adiiecisse putamus? Tradit enim libro VII. Eutropius ur-
bem Romam post deuictum ab Augusto Antonium, ipsamq Aegy-
ptum receptam, in tantum opibus auctam fuisse propter abundan-
tiam pecuniarum, ut possessionum aliarumq rerum uenialium dupli-
cata precia fuerint constituta, quanquam partem eius prouinciae Di-
ctator ante exhausisset. Nunc de situ dicemus. Ab Austro in Boream
eximie longo tractu porrigitur, Nilumq propè medium transmittit,
nusquam felicior quam ubi undis huius rigua est. Latus occiduum
Libya claudit & Mareotis, orientale Arabia, à Mediterraneo ad Ru-
brum mare expansa. A meridie Cataractæ sunt, hoc est, præcipites &
asperæ montium angustiæ, per quas amnis ingenti aquarum mole
deuolutus, non fluere inter occurantes scopulos (ut ait Plinius) sed
ruere uidetur, A Septentrione autem nostrum mare infidum & rarís
portibus

portibus hospitale claudit. Fuit autem tempus, authore Strabone, quum illud tantum solum Aegypti nomine censeretur, quod irriguus amnis foecundo suo limo posset obducere, à Cataractis uidelicet, & Syene ad usque Nili ostia, quam distantiam Plinius quingentis octua gintaquinque millibus passuum mensus est. Sed ætas posterior (ut fermè uariant regnorum limites) in bonam Arabiae partem ab ortu, ab occasu uero, trans Mareotim & Parcetonium, Aegypti terminos extendit, addita etiam parte, quam à Meridie in arenæ squalore gentes possident, qui Libyægyptij Ptolemæo uocati sunt. Caius Plinius libro quinto à Pelusiaco primum (quod inter Nili ad ortum uersa ostia extimum est) Asiam incipit, ut stet uetus sententia Nilum inter Asiam & Africam terminū esse, quodq; Aegyptus dicitur, nec huius nec illius in totū esse, sed collimitia partium duarum terræ, qua parte amni, cui omnia debent, imminent, in unius nominis appellationem consensisse. Igitur difficilis accessus id regnum esse, recte Iosephus & Ammianus prodidere, ab occasu enim non montana solum, eaq; per ardua, uerum etiā arenosa, & (ubi Mareotis iacet) palustria ambiunt: ab ortu autem montana iuxta Erythræum sinum assurgentia, præterea continens quæ inter nostrum & Rubrum mare est, deserto difficilimo transitu à Petrea, eam & Palæstina dirimit: dein ab Austro montium prærupta, & à Borea importuosum pelagus finit. Sed neque his tantis naturæ præsidij septa & communia, in tanta rerum & hominū copia ab exterorum se incursionibus tueri potuit. Prò Deum immortalem, quām friuolæ hominum spes: quām stulti sæpe conatus existunt. Utinam tandem rerum gestarum, uel veterum uel recentium fide, Christiani principes discerēt, nullum unquam à condito æuo imperium tam firmum & stabile, nullum tam potens regnum, nullam ciuitatem uel optimis instructam legibus tam munitam unquam fuisse, quin aut ceciderit aliquando aut mutarit dominū, ubi id demum fatali prouidētiæ fuisset uisum. Intereunt enim regna & oriuntur. Neque id sentio uelut damnais Ciuiiū rerū administrationē aut prudentiā, & nō uerendos existimem summos illos Magistratus, quos à Deo ordinatos esse Paulus admonet: sed quod ad moderationē animi, adeoq; ad mediocritatē, existimem Christianū principem respicere oportere, ceu concium caducarum rerum, ut Ne quid nimis (quod ille dixit) in uita concupiat, cogitetq; mediocria perenniora ingētibus, & raro esse diuturna, quæ sunt immodica. Ipsa Aegyptus primum à suis, hoc est, indigenis regibus, qui Pharaones dicebantur, gubernata est. Pharaon autem, ut Iosepho libro Antiquit. quarto placet, ueteri Aegyptiorū lingua regem significabat. Nec priuatū hoc, sed cōmune regibus nomen erat, cum singulis alioqui sua nomina essent, authore etiam Eusebio.

H iiiij

Reges Egypti primū
dicebantur pharaones
pharaon egyptiorū lingua
Regem significat

Ita Nechoias Pharao dictus ille quem Abraham uidit, & Cenchres, cuius cor contra Mosen Dominus indurauit, Aerythræis demum fluëtibus obrutus, Eusebio. Quanquam hic Appioni, Amasis, Iosepho autem, nisi fallor, Techmosis uocatus est: sic & alijs alia fuere nomina. Posthos, mutatis rebus, quū Iudæis rex Ezechias præcesset, ad Aethiopæ regni iura deuenere. Deinde Cyrus Persa, quum Medorum & Assyriorum in se opes & regna transtulisset, deuicta Asia, etiam Aegyptio, Sesostre, superbissimo rege deuicto, potitus est. Verum sub Dario cui Nothi cognomentum fuit, defectione facta, suis iterum regibus paruit usque ad Alexadri exitum, qui annis plus minus quadringentis ante natum Christum, Babylone Chaldææ, ex humanis excessit, unde Ptolemæorum regnum, à Ptolemæo Lagi filio præcipue ex Alexandri ducibus initium habuit. Huic enim Aegyptus cum obuenisset, factum est, ut Ptolemæis dictis qui successissent adusque Cleopatram illam quæ sibi admouit aspides, ducetis fermè nonaginta quinque annis Aegypti regnum durauerit. A quo tempore occasione Ciuilium bellorum Romani rerum potiti, mox paulò regnum amplissimum in prouinciae formam redegerunt; ad extreum autem ipsius etiam imperij luxatis viribus, sub Heraclio malis auspicijs lecto imperatore, totam eam Saraceni occuparunt, annos circiter quindecim post Gregorij primi mortem, qui fuit annus Christi D. C. XIX. Reges illi suos Sultanos uocant, uocabulo perinde omnibus qui præsunt communis, atq; Pharaonum ac Ptolemæorum ante fuit. Neque uero Aegyptios sua fraudari gloria par est, quippe illi non tam externarum gentium iugum sustinuerunt, quam imposuerunt. Ut enim alios authores sinam, ipse Plinius locuples testis est, & Aethiopæ præfuisse Aegyptios & Syriae, nec paucis annis illis terris imperitasse. Nunc ad situm reuertemur. Amnis Nilus, ut dictum est, ex Aethiopia delapsus, medium Aegyptum tranar, estq; omnium in Mediterraneum uenientium maximus, septem enim ostijs grandibus effunditur, plusculis interim (quoniam parua sunt) non numeratis. Illorum extrema Canopicum scilicet & Pelusiacum centum septuaginta millium passuum interuallo distant. Quod terrarum interiacet frequentissime habitat, & eximie fertile est. Ab eo autem loco quo diuidere se dextræ & leua digredi Nilus incipit, ferè triquetra forma facet, atque ea caussa ueteribus ob adsimilem Græcæ literæ △ effigiem, Delta uocata insula, quam & inferiorem Aegyptum uocitarunt: quæ non fuisse aliquando, sed stagnantis Nili deuicto limo subsidente post Homeris tempora enata creditur, unde à Seneca dictum uideatur Aegyptum non tam terrarum fertilitatem, quam ipsas terras Nilo desere. Crescit hic æstiuis mensibus, Sole Cancrum ingrediente, Luna

naq;

Reges Egypti
Ptolemæi dicti
sunt a Ptolemeo
lagi filio

naçp (ut Plinius refert) noua quæcunque post Solstitium est, sensim modiceçp, Cancrum Sole transiente, abundatissime autem Leonem, & residet in Virgine, ijsdem quibus accretus modis, in totum autem reuocatur intra ripas in Libra, centesimo ex quo cœpit die, Puteos habet Aegyptus cubitorū notis distinctos, hominesçp Nilometras quibus hoc muneris demandatur, ut quot cubitis amnis cum est maximus, assurgat, diligenti obseruatione percipient, iustum incrementum Plinius tradit esse cubitorum XVI. Minores aquæ non omnia rigant parcus ueniendo, ampliores detinent tardius recedendo, hæ serendi tempora non dant solo madente, illæ absunt, sitiente: ubi plenum incrementum deprehenditur lætum, & ceu festum ab incolis ociam peragit, ubi parce uenire Nilometræ indicant, certatim nulli labori parcitur, quo moles illas quibus immodice exundantem coercent, aperiant, undamçp simul canalibus ductis deriuent, inuitentçp. Eleganter enim Plinius, In XII. cubitis, inquit, famem sentit Aegyptus, in XIII. etiamnum esurit, XIV. cubita hilaritatem afferunt, XV. securitatem, XVI. delicias. Porro in ripas amne collecto, quod ad Libræ finem contingit, satio apparatur, quæ mense Nouembri appetente perficitur. Mësis autem tempus Maius exhibit, teste libro XVIII. Plinio. Sed Senecæ uerba libet huc ex IIII libro Naturalium quæstionum apponere, Quantum crescit, inquit, Nilus, tantum spei in annum est, nec computatio fallit agricolam, adeo ad mensuram fluminis responderet, quam fertilitatem facit Nilus. Is arenoso & sitienti solo & aquam inducit & terram, nam cum turbulentus fluat, omnem in siccis & hiætibus locis fecem relinquit, & quicquid pingue secum tulit arentibus locis illinit. Iuuatçp agros duabus ex caussis, & quod inundat & quod oblimat, ita quicquid non adiht sterile & squalidum iacet, si crevit super debitum, nocuit. Mira itaqz natura fluminis, quod cum cæteri amnes abluant terras & euiscerent, Nilus tanto cæteris maior adeo nihil laedit nec abradit, ut cōtra adiçiat uires, nimiumçp in eo sit quod solum temperet, illato enim limo arenas saturat & iungit. Debet illi Aegyptus nō tantum terrarum fertilitatem, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros ingessit, latent campi, opertæçp sunt ualles, oppida insularum modo extant, nullum in mediterraneis nisi per nauigia commertium, major est lætitia gentibus, quum minus terrarum suarū uident. Hactenus Seneca. Incrementum eius uariæ caussæ afferuntur ab authoribus, quarū tamen mihi probatissima uisa, quam Seneca reijcit (quanquam fassus Anaxagoram, Aeschilum, Sophoclem & Euripidem, tradidisse, inçp ea opinione omnem uetustatem fuisse) quod solutæ magnis æstibus niues ex immanibus Aethiopiæ iugis largius quam ripis accipi queant, defluunt. Compertum autem

uel Senecæ sæculo fuit, Athlantem illum Aethiopicarum gentium arbitrum, etiam æstiuis mensibus circum altissima iuga sua niuosum spectari. Contemplantibus igitur tantum montem ab Occiduo primum Oceano assurgētem perpetuo procursu nunc in Austrum nunc in Boream abeuntem, uniuersam Africam disterminare, alicubi ultra parallelum Cancri solstitiale Meridiem uersus egressum: profecto uero similimum uidetur, tantum niuium dissolui posse, quum ad eum parallelum Sol approximat, & rectis, hoc est fortissimis radijs latera etiam Borealia montium colliquat. Plinius tradit obseruatum, prout niues imbrésue in Mauritania satiauerint, ita partiorē aut uberiorē uenire Nilum. Iuba enim rex studiosissimus, & cui explorata isthæc compertaç̄ esse potuerunt (ut nihil hactenus inuium fuit regum diligentiae) proxime Athlantem Mauritanæ inferioris Nilum exoriri existimauit. Quam opinionem ipsa amnis magnitudo comprobat, tam spacio itinere, quicquid est undarum ex Athlantis iugis læuo latere in Meridiem defluentium, excipientis. Translatitium autem & alijs locis solstitio amnes increscere, in Ponto enim fieri istud, Theophrastus prodidit, hoc ipsum in Gallia Padus facit, etiam foecundans quæ humectauit, authore Plinio. Rhenus noster qua parte Rheticarum alpium conuallibus egressus Acronium lacum fundit, singulis annis crescit solstitio, estq; aquarum ex hyeme modus, pro ut illa montium uertices plus minusue grauarit niuibus. Simili auctu & Euphraten & Tigrim rigare annuo reditu, præter cæteros, Strabo, Plinius, Ammianus, Solinusq; tradunt. Illud memorabile quod libro VIII. Plinius docet, Crocodilum sæuum quadrupes Nilo gigni ex ouo, quantum anserinum est, crescere autem plerunque ad magnitudinem decem & octo cubitorum. Hoc autē bestiæ ingenium esse, ut ouis excubandis eum locum deligat, quem summo auctu suo Nilus eo anno non sit egressurus. Ita optimus ille maximus & incomprehensæ maiestatis Deus noster inter cætera rerum in sua natura insigniū monimenta illi quoque, cætera noxio animali, ut alijs multis, sensum quendā præfagum & diuinantem indidit, uidelicet hac quoq; parte æstimationi cœlestium diuinarum accessionem facturus. Non omissendum, Nilum ubi per Cataractas eluctatus Syenem Insulam præteriit, adeo placido meatu fluere, ut & secūdis & aduersis undis nauiget, atq; hoc certius expeditiusq; quod Austrī Aegyptū non perflat. Vrbes in tota illa regione plurimæ quondam & maximæ, sed Aethiopica & Syriaca bella attriuere, pars Romanorū armis patuit. Insuper tumultibus & rebellione ipsis sibi malum, ut Cæcias (quod dicitur) nubes, attraxerūt, prouocatis ad uindictā Romanis, nam & Copton memorabilē emporioq; maxime celebrē urbē & Busyrim Achilæo quondam

dam authore rebellantes, Diocletianus solo æquauit, multis millibus Iudæorum occisis, non alio nomine quam quod cum Achillæo res nouas moliente pariter conspirassent. Thebas autem Aegyptiacas omnium eius ditionis clarissimam urbem, (quæ & Diospolis uocabatur) Eusebius author est Augusti primum ætate penitus dirutam, cum Cambises eam iam antea grauiter afflixisset, ut profecto uerissime sit à poëta Venusino dictum, Feruntque summos fulmina mortes. Erant sanè Aegypti (ut in abundante & luxuriante solo) natura inflati, uarijque, & imperij, externi præsertim, impatientissimi, tamque ad seditiones proclives, ut leuiculis de causis maximos tumultos excitarint. Supra modum autem superstitioni, & (ut Hieronymi uerbo utar) Dijs foecundi, quippe qui per allium & cæpas ceu numina domestica iurare & animalia quædam ridicula ueneratione colere consueuissent. Neque alia caussa tantum horum in Iudæos odij fuit, quam quod diuersissimam religionem sectarentur, & unum Deum uerum, uanissimæ persuasioni Deorum Aegyptiacorum, constanter anteponebant, ut Psalm C. XLI. patet. Efferebantur præterea puritatis & iustitiae fiducia, cum essent uel una libidine spurcissimi, neque cibum cum Hebræis, neque cum exteris sumebant, Genesis XLII. quasi omnibus illotis ipsi maxime loti essent. Alexander ille Macedo, in quo dubium, fortuna ne plus an uirtus habuerit loci, Aegyptum in ditionem suam redactam in Nomos plures, hoc est, præfecturas diuisit, & qui præcessent Nomarchas dixit, id est, Nomorum præsides, tutius arbitratus genti natura leuem seditiosamque & in calumnias principum pronam, plurium quam unius autoritate administrari, sublata hoc modo saepius concursandi facultate. Plinius quinto libro circiter quin quaginta Nomorum nominatim meminit. Sed & Cæsar Dictator, idem arbitror, quod Alexander metuens extincto Pompeio, regnum Aegypti Cleopatræ eiusque fratri minori permisit, ueritus, ut inquit Suetonius, prouinciam facere, ne quando uiolentiorem præsidem nata, nouarum rerum materia esset. Cæterum postquam prouincia esse coepit, ex equestris ordinis uiris, Augusto decernente, administrata est, authore Cornelio Tacito. Inter oppida famigerata, nullum est in interiore quidem Aegypto secundum Thebas, memoratius Syene, clarissimum quidem illa ætate, sed cui casus, forsque plus famæ quam uirtus peperit: prope enim parallelus Cæcri terris imminet, qui quum Solem sustinet radis perpendiculari decussatis, hora meridiei nullam umbram corporibus addit, sed ut uulgo fertur, absomit. Ideo nullas umbras Syenen flectere dictum: quo nomine fama ueterum in Thebaide urbi notissima facta est. Est & oppidum Tentyra, à quo Tentyritæ audacia contra Crocodilos ex Seneca noti. Est Ptolomais,

& iuxta situm Pthmuis, à quo Pthmuitani dicti. Hoc Phileam habuit Episcopum, clarum virum, qui cum de martyrum laudibus elegantissimum librum scripsisset, demum & ipse persequente Maximino, quod sacrificia deorum respuerat, capite pro Christo truncatus est, ut libro octavo refert Eusebius. Hic est Maximinus qui à Galerio Maximiano Augusto Cæsar cum Seuero lectus, Orienti præfectus est, quum Seuerus Italiæ præcesset, mox paulò ex Cæsare Augustus factus, & Galerius Maximinus appellatus, triennio imperio præfuit homo natus & rudis, per militiæ ordines promotus, patria Dacus, sorore armentarij genitus, & qui Daza vocaretur quum priuatus ageret, fuisse in Christianos animi, quiq; Thebaicam Aegypti undantissimo Martyrum sanguine aspersit, postremo uino, cuius audissimus erat, & crapula distentus, Tharsi obfessus, ne in Licinij manus uiuus ue[n]iret seipsum strangulauit. Eodem tempore Maxentius extitit, Aureli Maximianus. Iij Maximiani Herculij, (qui cum Diocletiano louio imperauit) filius, & Faustæ uxoris Constantini frater, nihil parente mitior fuit, ut sic profecto mirum, Constantinum imperatorem in illa persecutorum corona, respicere ad nostra potuisse, quamquam ne ipsum quidem admodum sincero in Christum animo fuisse constat. Cæterum Phileus Episcopi & martyris in Catalogo scriptorum etiam Hieronymus mentionit. Reliquarum urbium celebrium, Berenice præcipua, & Arsinoe contra intimum recessum sinus Erythræi posita, à quo Arsinoites Nodus dictus est, altissima pyramide conspicuus. Esse & Babylonem in Aegypto oppidum munito loco situm, à Babylonij quondam, sede in illis locis à Regibus impetrata, conditum, Strabo affirmat magnæ fidei author & oculatus, ut sic dicam, testis, quo non aliis scriptorum, quos equidem uiderim, Aegyptum, ut Augusti ætate habuit, diligenter prodidit. Ultra Nilum occasum uersus Memphis iacet, Regia quondam Aegypti principum, & ab ea stadiorum aliquot interuallo Pyramides illæ stupendæ altitudinis turres, interq; orbis quondam miracula habitæ, quarum situm Plinius libro XXXVI. reddidit, non aliud fuisse eas testatus, quam pecuniae regum stultam ostentationem. Habet inferior Aegyptus multa oppida, quarum tamen famam obscurarit Alexandria Canopico ostio uicina, & in Pelusiaco Pelusium, quod nostri uulgo Damiatam vocarunt, recētibus etiamnum (si sunt recentia quæ duobus retro sæculis obtigerunt) nostrorum cladibus nimis notam, saepè capta magno damno, & saepè amissa est, interdum & pactis haud scio quam decoris, Sultano redditæ, his modis illudente nostris ambitione atque auaritia, donec in totum Aegypto atque Syria pelleremur. Quod factum esse lego sub excessum ex humanis Rodolphi Auindspurgij Romani regis, Anno Christi M. C. C. x. Hæc

Hæc est Aegyptus cuius toties Actorum VII. in Stephani oratione fitmentio, Abrahæ, Ioseph & patriarcharum successu memorabilis. Hæc eadem Mosen genuit magnum uirum & in omni Aegyptiorum sapientia eruditum, uocatum autem à Deo, ut eius ductus Israël à dira illa seruitute sua, per admirabilem in terram promissionis emigrationem, liberaretur. Sed & Iosephū Nazarenū cum intemerata uirgine Maria, & Iesu puerō seruatore nostro, parricidale Herodis edictum declinantem hospitio excepit. Postremo & fide in Christum ab apostolis prædicata increbuit, & magnas Ecclesiæ multis sæculis aluit. Præterç supra memoratum Phileam, sanctissimis pastoribus clara, ex quibus tamen Paphnutium uetus historia celebrat, Illum quem Galerius Maximianus dextro oculo mutilatum & sinistro poplite succiso (uulgata tum confessorum poena) ad metallum damnauerat, qui postea à Constantino imperatore ad Nicænam synodum uocatus ac magna ueneratione habitus: unus quorundam Episcoporum sententiæ, qui Episcopis, presbyteris, diaconis subdiaconisq; coniugij usum adimere & lege lata ingerere coelibatum conabantur, sese opposuit, palam confessus honorabiles esse nuptias, & castitatem quandam esse concubitum cum propria coniuge, sicut etiam Apostolus docuit Hebrew. X I I. Quam sententiam coelibis Episcopi, & laudauit Synodus ut piam, & ut salutarem recepit, indignum arbitratus, si, quod Scriptura permittit, humana coërceret præsumptio, & seruandæ castitatis lex, impudenti fornicationis abusu, hoc ipso uilesceret, quod castus manere nemo queat, qui rarum istud donum à Deo non acceperit. Haud indignum arbitrator relatu & Monachismum nos Aegyptijs debere, incognitum ante id æui Ecclesijs, & enatum primo Constantini filijs imperantibus, post Christum Anno CCC. L X. uidelicet à morte Pauli & Antonij Eremitarum. Erant enim plusculi qui eos in uita ceu patres & præceptores essent secuti. Porro sanctos illos uiros persecutionum procellæ, quas cruentissimas Diocletianus Galeriusq; continuo decennio exercuerant, in loca auia & deserta (quæ alii cubi commoda Aegyptus habet) abstruserant, in quibus cum magna abstinentia, precibus scripturisq; uacarent, interdum reuersi ad Ecclesiæ Christum docebant, neq; quicquam diuersum à cæteris fidelibus, præter solitudinem & normulam uitæ paulò seueriorem habebant: ea gratia ἀναχρήστου οὐδὲ ἐρημίτου καὶ μόνων, hoc est solitarij, & qui secessissent, uocabantur. Deinde aducto uitæ instituto & discipulis contractis Monasteria passim instituta sunt, nimirum scholæ quædam ueteris disciplinæ exercendæ, in quibus tamen, ut animus lectione cognitioneç scripturarum, sic & corpus per uices horarum, labore exercebatur: disticabatur non infeliciter cum carnis incentiō & diaboli

Paphnutius. a Egyptijs

nde monasteria.
mittim simpserm.

Paulus
Antonius

avaxwērtaī smt
homines qm̄ in locis
quædam solitarium
secesserunt à beso
avaxwērīzv bel
avaxwērēw id est
secundo

uersutia, & quemadmodum in Gymnasio Tyrone ad certamen Veterani, sic in illis, Abbates, hoc est Seniores eruditione & pietate probati, suos ad luctam in saeculo ferendum, obarmabant. Interim & Episcopis auscultabant, & dominicis diebus in Ecclesiam multi prodibant, consueta cum illa sacrificia peragentes, quod palam in uita Paulae Hieronymus indicat. Nullus inter eos diues, nullus pauper erat, habentes alimenta & quibus tegerentur, his contenti erant, labore manuum parabantur in diem quibus esset opus, si supererat quicquam, egentibus diuidebatur. Et in hoc quidem uitae genere uolunta te non necessitate persistebant, mutare licebat propositum quoties ratio exegisset, neque hoc humanis consilijs dabatur loci, utcunque in speciem honestis, ut & in uiolata cōsistere & praejudicare diuinis possent. Proinde in Episcopos & presbyteros legebantur sæpen numero, qui in hocce studiorum & disciplinæ tyrocinio essent uersati, nulla enim illis uitæ regula alia quam scripturarum, nempe ut perpetua peccati detestatione Christo domino per baptismum commortui, certa salutis fiducia in uitæ nouitate cum illo resurgerent. Quod unum uotum Catholica Ecclesia in omnibus membris suis, capite Iesu Christo ita custodit & seruat, ut si ad incredulorum multitudinem paucitas illa credentium conferatur, haud aliud inuenias quam Monasterium quoddam disciplinæ Euangelicæ, & Ciuitatem Dei, plenam conciubus & cohæredibus Christi, quorum mutuam dilectionem & pacem, non decreta & cōstitutiones hominum quantumvis sibi placentium, sed diuina oracula moderatur, neque cuiusquam tam arcte quicquam priuatum est, quin ipsum commune faciat DILECTIO si usus postulet. Quanquam autem non sim nescius Monasticæ uitæ nec exempla in scripturis nec præcepta esse, & Hieronymus alioqui fautor monachorum, non admodum illorum sententiam probet, qui Eliseum & Ioannem authores id genus uitæ fecerunt: tamen ferenda uidebatur illo saeculo uel nouitas, quæ modo ad disciplinam & eruditionem conseruandam esset admissa, quia nec uota illa quæ uocant (solennia hodie dicuntur) tunc quenquam illaqueabant, & ieunia etiam continua dissimulabantur, neque admodum referebat quo uestitu, modo honesto, incederes: nihil uenale illis aliud quam quod in officiis ueniret. Postremo mendicitate non erant Ecclesijs molesti, lange minus tyrannide aut fastu inflati. Hodie specie uotorum orbis abundant, quæ minus arbitrör, odiosa bonis forent, si tam seuere redderentur, quam supine iactantur. Illud mirum, proximis quingentis annis, triginta amplius monasticas sectas enatas, hodie non numero solum, sed opibus quoque celebres spectari, quum ante id tempus alia regula (quod sciam) non tereretur quam Benedicti. Nam quod de Basilio

&

& Augustino quidam somniant, fide caret. Felicia uero, & preciosa uota illa toties renata, sed nescio quam pia, quae mercedem suam hoc saeculo tanta rerum saeculi, cura recipiunt.

ALEXANDRIA.

DVodecim millium passuum inter Canopicum ostium & Alexandria interest, clarissimam quondam Aegypti urbium, de quo seorsim dicere libuit, quoniam cum nomine etiamnum partem ueteris dignitatis & frequentiae retineret, Alexander Macedo, post inuisam Aegyptum, loci, ubi hodie sita est, opportunitate captus eam condidit, muro per octoginta stadiorum ambitum ducto, ut refert libro quarto Curtius. Plinius quindecim millium passuum laxitatem habuisse tradit. Notandum autem eo loci, ubi nunc Alexandria est, frequetes mortales habitasse, quod & Hieronymus super tertium caput Nahum confirmat, No ueterem urbem eo loco constituens quae semper Aegypti metropolis fuerit. Praeterea & Strabo habitari quædam iamdudum illis locis copta fuisse innuit, quibus deinceps tantæ molis urbs extorta est. Portum eius arcus specie sinuatum, insula Pharos à Septentrione cingit & ceu aggere quodam munit atque ambit. Mare quod utroque à latere, ab ortu scilicet & occasu, inter insulam & continentem interuenit, fallacibus uadis insidiosum, difficulter aditur. Sed fauces tamen, quae ex Aegypto Syriaq; ad nauigantes excipiunt, impeditiores sunt scopolis. Proinde ea ipsa in parte insulæ, quo appellentium saluti consuleretur, Ptolemaeus Philadelphus rex optimus, Sostrati Gnidij architecti arte atque ingenio fretus, turrim è candido lapide eximiè altitudinis extruxit, quam octingentis talentis constitisse alicubi Plinius, nisi fallor, scriptum reliquit. In illa igitur nocturnis ignibus præluminibus nautæ admoniti, cauere periculum, & qua parte ad nauigandum esset, intelligere poterant. Eam turrim posteri ab insula Pharon uocauerunt, moxq; alibi in eiusmodi usum extorta (quod supra monuimus) Pharos appellarunt: qualem in promontorio extitisse cui nomen Ceras fuit, iuxta Bizantium nauibus ponticis alte prælumentem, Ammianus Marcellinus libro XXVII. prodidit. Insulam autem idem Ammianus ingenti aggere in pelagus immisso Cleopatram urbi cōnexuisse scribit, & Heptastadion dorso nomen datum, quoniam ei ab Alexandria ad oram insulæ perducto septem stadiorum longitudo esset, ad eum modum peninsula facta Pharo, quæ ante insula fuisset. Mirum autem quod tradit Plinius noctis diei q; nauigatione olim eam ab Aegypto distetisse, tantum terrarum adaggerarunt littori Nili fluenta. Iam à Meridianò latere Ale-

seorsim

xandria Mareotim lacum habet eximie spacio sum, in quo portus est propter mediterraneam negotiationem aliquanto frequentior quam maritimus, Straboni. Magna uero uecturæ commoditas, propter Euri pos qui ex Nili proximo alueo deriuati, naues inde in lacum tuto deuehunt, urbiq; summittunt. Vrbs ipsa elegantibus quondam strueturis & Aegypti regum in primis domibus clara, sed & uis pulcherrimis diuisa, nec fermè unquam non sereno cœlo. Templum habuit Serapidis illius (cuius libro XVIII. de Ciuitate Dei Augustinus meminit) sumptuosissime extructum, & in eo ingens ridiculi numinis simulachrum, quod ætate primum sancti Ambrosij, conuulsum à Chri stianis disiectumq; est, idq; Theodosio illo qui cum Gratiano imperium tenuit annuente: de qua re Sophronij insignis liber extitit, meminit autem historiæ Ruffinus. Marcellinus tradit adeo columnis & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ornatum extitisse (quæ gentium uesania fuit) ut post urbis Romæ Capitolium, nihil orbis terrarum ambitiosius uiderit. Cæterum magnificientiam ciuitatis, bella partim & seditiones attruerunt, magno illi damno Dictator & Octavius bellis suis ciuilibus fuere, sed eo maximo, quod Dictatore obidente cognita orbi bibliotheca incendio consumpta est. Sed & Caracalla Imperator, homo iracundus & sanguinarius, quem dicacitate Alexandrini perstrinxerant, uno die ingenitem multitudinem dolo suo & militum circumuentam, teste Hero diano trucidauit. Sæuij & Diocletianus, multis Christianorum milibus interfectis. Inter uetera autem urbis ornamenta Musæum fuit, magnifice extructus locus, & honestarum artium professoribus principum liberalitate dicatus. Et Bibliotheca LXX. millium uolumen num toto orbe regum impensis comparitorum, instructa, cui Demetrium Phalaræum Athenensem, clarissimum uirum aliquando p̄fuisse, Diogenes tradit. Cuiusq; locupletandæ studio adductus Ptole mæus Philadelphus, Septuaginta præclaros uiros Hebraicæ pariter & Græcæ linguæ peritos ab Eleazar Hierosolymitano pontifice impetravit, qui partita opera, totū uetus (quod uocamus) instrumentum, haud sanè multis diebus in Græcum sermonem transtulerunt. Operæ pretium fuit præcipuum, libertas ludæorum, quos uarij casus in Aegyptum transtulerant, uelut libri duodecimi secundo capite Iosephus scripsit. Contigit autem hoc ipsum annos ante Christum natum circiter CCC. Super omnia autem, Christianæ Ecclesiæ splendor decus immortale illi urbi attulit. Marcus illam Petri discipulus ^{Marcus E-} uangelista. constituerat, quem primum Alexandriæ Christum annunciasse, & Euangelion suum, quod ex ore Petri scripserat, docuisse, Hieronymus tradit: tantæ uero doctrinæ & uitæ continentia fuisse, ut omnes se statores

ctatores Christi ad exemplum sui cogeret. Cui deinceps sancti uiri suc-
cesserunt, quos & ipsos Chronographi in literas nominatim, ceu in
Catalogum ob apostolicæ sedis Alexandrinæ dignitatem, retulerunt.
Hoc honoris & Hierosolymitanæ & Antiochenæ, ecclesijs pariter
apostolicis tributum fuisse, Eusebius indicat. Sed & Constantinopo-
litani Episcopi eo modo censi relatiꝝ sunt, quo modo seriem Roma-
norum pontificū ad usque nostra tempora quidam deduxerunt. Non
prætereundum, pro ueteri Musæo mox à Marci temporibus scholam
more optimo institutam fuisse, cui Christiani doctores eximiæ pru-
dentiæ & eruditioñis uiri præerant, & κατηχήσεων, id est, institutionum
magistri dicebantur, quod ab illis h̄i quoque qui nuper Christo de-
dissent nomen, necdum summam fidei ac religionis nostræ tenerent,
edocebantur. Præcipuum autem horum Pantænum nomine Hiero-
nymus memorat, cuius discipulus Clemēs presbyter uir doctissimus,
qui præceptorι successit, ut Clementi itidem præceptorι Origenes
Leonidæ martyris filius, à iuuentute omnibus honestis artibus imbu-
tus, sed & linguarum peritissimus factus, uoluptates in tantum fugit
ut zelo Dei, sed tamen (ut Hieronymus scribit) non secundum scien-
tiam, ferro trūcaret genitalia, calcauit avaritiam, scripturas memoriter
tenuit, & in studio explanationis earū diebus desudauit & noctibus,
cibum nunquam sine lectione sumpsit, mille & eo amplius tractatus,
quos in ecclesia locutus est, ædidit. Innumerabiles præterea Commen-
tarios, quos ipse τόμοι appellat, immortali ingenio suo Ecclesijs do-
nauit, sexagesimum nonum annum ætatis attigit, quo tempore tantū
scripsit quantum uix legere ulli uacarit. Quis autem miretur, ut homi-
nem eum in tanta lucubrandi celeritate, multis locis lapsum, in qua ta-
men hoc laudis sit assecutus, ut diuus Hieronymus ingentie fateatur,
magna eum scripturarum sacramenta interpretando aperuisse, & li-
cet detrahatur ei ut dogmatistæ, tamen ut interpreti & qui idiomata scri-
pturarum exacte calluerit, primas dare non dubitat. Quare factum ar-
bitror, ut quoniam tanti uiri monumenta probe & pie traditis sermo-
nibus, dogmata quantumuis impia (quæ nullam tamen animi malici-
gitatem saperent) magno numero superarent, à Nicæna Synodo
damnatus non fuerit, quanquam essent qui bene alioqui de Ecclesia
meritum, ceu fontem Arrianæ perfidiæ traducerent. Vtinam hoc iudi-
cium, quod illis patribus fuit, nostra ætas sequendum duceret. Hodie
clari pījꝝ uiri hæreseos insimulantur ob dogmata quæ scri-
pturis nituntur, & ab his insimulantur, quorum opiniones (quas ha-
bent pro oraculis) si ad uiuum seces, nihil aliud quam hæresim esse
deprehendas, modo hæresis nomine dignum est, dogma pertinaciter
defensum, quod cum apostolica doctrina pugnat. Erasmus Roteroda

origenes

Homata

Hieros. Insimulat

Erasmus

mus uir doctissimus & nostri sæculi alter quidam (si errores demas) Origenes, hoc alicubi laudis illi authori tribuit, ut in scripturis exposendis sic dicat primum esse, ut nemo cum illo conferri possit, atque hanc eum (ut illius uerbis utar) Venerem sic exorsum, ut nemo post illum ausit manus apponere. Demum Tyri mortuus est Origenes magna paupertate, quoniam ante eum Ambrosius Diaconus Alexandrinus homo nobilis, obijset, qui liberalitate & sumptibus in uita illum adiuuerat. Hieronymus tradit Ambrosium in hoc à plerisque reprehensum quod uir locuples amici sui Origenis senis & pauperis moriens recordatus nō sit. Habuit alios quoque Alexandria summos viros, uidelicet Dionysium Origenis auditorem, qui & ipse scholam κατηχήσεων tenuit, & Pierium, qui ob eruditio[n]is famam iunior Origenes dictus est. Didimum item Hieronymi præceptorem, ab ineunte ætate cæcum, ut mirum sit Geometriam discere potuisse. (Eius de spiritu sancto à Hieronymo translatus liber extat.) Et ante hunc Athanasium magnum uirum, qui cum scripturæ deditus & ueritati, Arrianorum se blasphemis de Trinitate disputationibus, quantus erat operosus, in maximam inuidiam non Episcoporum modo complurum, uerum etiam principum Augustorum (quos scripturarum inscientissimos pertinax Aulæ factio dementabat) incidit: ac deinde agitatus insidijs, cum ne tantillum quidem à scripturarum præscripto discedendi adulandue prurientibus auribus animus esset, saepe Alexandria pulsus, & aliquoties in suam sedem restitutus est. Constantius illi infensus ad latebras haud raro conditissimas uirum insontissimum adegit. Cæterum ut erat sagacis animi, plerunque sibi mortem Arrianorum conspiracyibus intentatam, celeri fuga præuertit. Qua de re, quoniam metus muliebris & uitæ cupiditatis amplioris quam Episcopum deceret, suspitione premebatur, Apologia se purgare coactus est. Marcellinus libro X V. author est, & magicarum artium uanitatis quibus instructus futura prænosceret, & in totum arrogantiæ qua altius sese efferret, quam Christiani pastoris ratio exigeret, ab Alexandrinis insimilatum fuisse. Erant hi natura leues & seditiosi, quiq[ue] Episcopis & Ecclesiæ sanam Christi doctrinam æmulanti magno saepe damno fuissent. At uero Liberius Romanæ urbis Episcopus, misertus Athanasij, quod nec uisus nec auditus, tantis insidijs agitaretur, & indicta caussa cōdemnari hominem maxime Christianum nephias duceret, imperatoris Constantij arbitrio palam sese opposuit. Qua de caussa in Synodo quadam Mediolanensi, Arrianorum studijs & fauente imperatore conflatæ, confessim iussu Constantij in exilium trusus, triennio Berrhoeæ Thraciæ exulauit. Dubium autem an exilij molestia an uero pristinæ sedis ac dignitatis amore, seu principis callidissimi

simi (quod & ipsum uero simile) pollicitationibus Episcoporum quo-
rundam hæreticorum precibus impetratis, fractus corruptusq; homi-
nis animus, demum Arrianis & imperatori (ceu Platina scribit) ma-
nus tradidit, cœpitq; deserta Athanasij cauſſa, amplecti quos antea op-
pugnauerat. Hæc ipsa cum essent bona fide ad Constantium perlata,
repente Felix orthodoxus Episcopus, quem maximis uotis in Liberij
locum plebs Romana selegerat, sedem linquere & Liberio Apostatæ
cedere locum magno omnium bonorum mœrore iussus est. Constat
sanè & Vulphilam Gottorum episcopum orthodoxum ante, & do-
ctrinæ fama apud omnes celebrém, à Constātio imperatore pecunij
corruptum fuisse, quo Arrianorum dogma reciperet. Profecto haud
minus illi offensionis pepererunt fidelibus, quām apostolis peperit lu-
das, cum mercede accepta Dominū proderet. Christus enim fures &
latrones uocat loan, decimo, qui uerbo eius prodito & aliena doctri-
na recepta, oues suas hypocrisi, lenocinio pietatis circumlita, inescant.
Sed ut ad Athanasium reuertamur, mortuo Constantio uix credibili
casuum uarietate sub Iuliano imperatore fatigatus, sed ad extremum
Alexandriam regressus in concuſſa animi constantia ex humanis ex-
cessit, cum annis XL VI. Episcopatu functus esset. Hic est Athana-
sius cuius Symbolum passim legitur in Ecclesijs, & de Psalmorum usu
libellus circumfertur, aliaq; maiori cura ædita monimēta, quæ lubens
prætero. Nolebam referre, sed cogor ob fidem historiæ, Arriū ipsum
qui uanissima hæresi tantum incendium ingessit orbi, presbyterum
Alexandrinum fuisse, philosophiae studijs inflatum hominem & re-
fractarium, cuiq; Alexander Episcopus suus uir doctissimus persuas-
dere non potuit, quin fœdo errore trīpudiaret. Concilium Nicænum
conuictum scripturis anathemate percusserat, si forte resipiscendi ul-
lus locus esset. Sed duræ ceruici nihil erat remedij quod adhiberetur.
Atque utinam cum hominis uita error quoque ipse desinset, maiora
incendia à morte flagrarunt & Hydræ in morem pro uno capite cen-
tum repullularunt. Mortuus est Bizantij sub Constantino, sub quo
& emicuit, profluvio uentris repente oborto. Fertur & Basilidem ue-
terem hæreticum Alexandrinum fuisse. Sed nullus ager tam benigne
redit frugem, quin simul quæ sunt noxia, & quibus abuti queas, gene-
ret. Non præterierim postremum Alexândriæ Patriarcham, Ioannem
Eleemosynarium cognominatum, eo ferè tempore durasse, quo post
Heraclium imperatorē urbs illa tam nobilis adeoq; fide in Christum
memorabilis, à Saracenis, fœdo hominū genere, recepta est.

Ndicarum & Arabicarum mercium, per Aegyptum uetus-
stissimam negotiationē fuisse, ipse in primis propheta Esaias
conuincit, qui capite XL V. eius diserte meminit, & uero fit
simile, quod Hieronymus, & ante eum Strabo(ceu dixi) prodidere, na-
ualia eo loco & habitacula frequentia fuisse, quo loco postea suam ur-
bem Alexander extruxit. Sed aucta commercia Augusti imperio con-
stat, paucis antea nauibus per Erythræum egredi ausis, quum postea
contra prædones sagittarijs armatae plurimæ prodiuerint. C. Plinius
sui maxime sæculi, Claudiorum scilicet & Vespasianorum explorator
diligentissimus XXIII. capite VI. libri eam nauigationē ab Aegy-
pto ad Indiam usque & econtrario scripto prodidit, certa notitia pate-
scente, dignumque memoratu adjicit nullo anno minus sestercijs quin-
gentis millibus constitisse merces quas illæ regiones remitterent, &
remissas tamen centuplicato uenisse, cuius summæ tanta magnitudo
est, ut concipi animo & supputari uix possit. Tantū abest ut (quod an-
te quoque in Hispaniæ mentione admonuimus) nostra primum æta-
te summa copia Vlyssipponem nobis illas merces aduectasse, aut illac
primum intrasse maria, credere opus habeamus. Nam ne Alexandria
quidem in totum à ueteri illa negotiatione hodie destituta iacet, quan-
quam negari non possit magnam partem illi Lusitanica nauigatione
detractam, neque Aegypto solum, sed & Siciliæ & Venetis afflixisse
uectigal, tanta mole mercium tot nauium numero quotannis in
Hispaniam importata, ut iam esse cœperit Vlyssippo, quod Alexan-
dria tot ante sæculis fuit: & cum illa urbi Venetæ odores & aromata
cum reliquis exoticis quæ transmarina uocamus submisisset, eaque ma-
gnæ Europæ parti sufficerent, rebus nostra primum ætate mutatis,
Lysibona oceanum Australem ingressa, Antuerpiæ submittat, quo
non aliud hodie Germania celebrius emporium habet. Quam mo-
leste autem hanc uicem Aegyptiorum Sultanus tulerit, ipse prodi-
dit, legatione ad Iulium pontificem Romanum superioribus annis
missa, quæ & dolere illum ob erexit uectigal & simul hoc consiliij
animo uoluere palam innuit, Nisi abstineant Lusitani, hoc se curatu-
rum, ut peregrini nostri itinere ad Hierosolyma & reliquam Palæ-
stinam, prohibeantur. Eiusmodi minis assecuturum se, quod maxime
cupiebat apud Iulium, ceu candidum & religionis amantem Episco-
pum, quique arcere Lusitanos posset, sibi persuaserat, sed infectis re-
bus spe frustratus est.

Aethio-

Ametis huius in Africæ descriptione meminimus, tamen quoniam rerum ad scripturæ captum attinentium memoria celebratur, repetenda est. Hanc maximis quondam & plurimis oppidis habitatam bella perculerunt. Proinde libro sexto Plinius, Aethiopia, inquit, uicissim imperitando seruiendoq; clara, & potens etiam usque ad Troiana bella Memnone regnante, & Syriae imperitasse eam, nostroq; littore, ætate regis Cephei, patet Andromedæ fabulis. Hactenus Plinius. Inter cætera autem insignia, Insulam habet mediam, fertilitate & incredibili hominum frequētia nobilem, quam Nilus primo ambitu suo cōplectitur. Meroë dicta est, quinq; millibus stadiorum à Syene distans, à qua & Meroëni coloni dicti. Alueus Nili lœuum latus stringens, Astaboras, unde & Astobori dicti uideantur Hieronymo quæst. in Genesim. Qua uoce ramum aquæ ē tenebris uenientem significari tradit Plinius. Dexter uero Astusapes, quod & ipsum latētis significationē adiicit. Vrbs in Meroë uetustissima, Saba, quam postea Meroën denominauit Cambises rex in sororis memoriā, ut Iosephus libro Antiquit. secūdo testatur, Strabonem, ut arbitror, imitatus. Sed & Plinius, oppidi Meroës in ea meminit, ab introitu insulæ LXX. millibus passuum distantis, quæ regia Aethiopiæ habita sit. Hæc est Saba illa reginæ Austri sedes (nam & Aethiopiæ *Regina Austri.* & Aegypto præfuisse eam, Iosephus tradit) quam Salomonis fama excitatam cum maximo comitatu & donis plusquam regijs in Palæstinam uenisse, tertij Regum decimo capite legimus. Commēdatur & à Christo Matth. XII. & Lucæ XI. quod amore sapientiæ uel remotissimis à partibus Salomoneū adierit, cum Pharisæi tamen coram admonentem & diuina uirtute se filium Dei esse contestantem, non audirent. Aduertendum autem Meroënos foeminis parere solitos, sequuta ætate Reginas suas Candaces appellasse, uoce perinde communis illis, atque Pharaonum ac Ptolemæorum in Aegypto regibus fuisse ante diximus. Qua de re & Eunuchū illum à Luca memoratum *Eunuchus* Act. VIII. quem ex Esaiæ lectione edocētum Philippus baptizauit, ex aula Candaces reginæ fuisse intelligimus. Præterea Lucæ traditione admonemur, illi genti scripturarum lectionem iam inde à Candaces ætate familiarem atque usitatam fuisse, neque alia caussa Hierosolymam ceu famigeratum religione locū quotannis, quamuis distante itinere, uisitare consueuisse. Caius Plinius scribit Publum Petronium equestris ordinis Aegypti præfectum, Augusti tempore Aethiopiam cum exercitu ingressum, Candacem reginam uicisse, monoculam quidem foeminam Straboni, sed prudentiæ & animi æquitate magnis uiris comparabilem. Nescio autem an illa fuerit, Eunuchi domina,

Candace. Candace, cuius meminit Lucas, an alia. Ipsa series annorum & rerum gestarum propemodū aliam fuisse admonet, nec dubium quin longe post eo nomine Reginæ Aethiopiæ dictæ fuerint. Idem enim Plinius de Aethiopiæ regno (ut Neronis exploratores de eo renūciasse) libri VI. capite XXIX. sic infit: Regnare (scilicet retulerunt) fœminam Candacem, quod multis iam annis nomen ad reginas transiit. Hæc Plinius. Nec mirum uideri debet, quod rerum illic fœminæ potiantur, cum non insueta harum gubernacula fortissimis nationibus fuerint. Nota enim est Assyriorum Semiramis, notæ & Scytharum reginæ, & Theutam quæ Lyburnis præfuit, historia Romana ut quæ urbi suæ negotiū facere ausa sit, celebrat: nec in totum fabulosum esse putandū est, quod de Didone illa Africana uetusas cecinit. Quod ad religionem attinet, habeo authores minime indignos fide, qui hodieq; illam gentem Christū confiteri, nec alio quam ceremonijs (re uidelicet tantilla) à nostris abesse ritibus asserūt. Fertur autem & Indica illa navigatione, quam Lusitani principes peragunt, fidem in Christum occasu austrinisq; Africæ partibus accrescere. Et quoniam in Aethiopiam Mathiam apostolum uenisse prædicatum Euangelion, Sophronius prodidit, fieri potuit, ut terræ illæ aliarum gentiū incursionibus rarius petitæ auitam pietatē retinere, & quod ex apostolo didicissent, in huncusque diem seruare, tueriç; illæsum potuerint. Dignum & hoc obiter notatu mihi uisum, Indorum interdum nomine censerī Aethiopes, sicut è contrario Indi Arabesq; nō raro Aethiopiæ tributi, quod gentium ultro citroq; nauigantium commercio, præterea & formæ similitudine accidisse uidetur. Solibus enim æstiuis Indi haud multo minus quam Aethiopes aduruntur. Vnde nimirum à Marone dictum libro Georg. tertio, ubi de Nilo loquitur,

Et uiridem Aegyptum nigra fœcundat arena,

Visque coloratis amnis deuexus ab Indis,

Pomponius libro tertio famosissimā illam Solis mensam illi Aethiopiæ tribuit. Cuius uisendæ cupiditate adductū Apolloniū Tyanæum philosophum, post multifariam peragratas regiones, demū & Aethiopiam ingressum fuisse, ex Philostrato, ad suum Paulinum Hieronymus scripsit. Tradit & Iosephus (ut & illud adnotemus) Mosen rerū in Aethiopia gestarum gloria magnum fuisse antequam à Deo nostro dux Israëlis transferendi fuisset lectus. A qua opinione minime aliena sunt quæ Hebræorum undecimo capite de Mose referuntur: nec admodum dissentit ætatis ratio. Quadraginta enim annorum fuisse Stephanus Actorū octauo confirmat, quum Aegyptio occiso in terram Madian perfugisset, inibi autē uxore Sephora ducta, reliquos quadraginta exegit, eodem authore, ut iam constet octogenarium Mosen

Mosen ē rubo ad educendum populum Israēlis uocatum fuisse. Deumq; post quadraginta illos annos quibus in Arabia & deserto egit ex humanis excesserit. Et eximie quadrat quod Deuteronomij XXXIIII. capite scriptum est, Mosen centum & uiginti annorum fuisse quando mortuus est. Haud igitur uero simile est, primos quadraginta annos illi uacuos effluxisse, cum & dictis & factis ea ipsa ætate magnum fuisse Stephanus innuat. Testatur autem & scripture uxorem eum A ethiopissam habuisse, quamquam sciam hoc ipsum parum ad historiæ quam Iosephus prodit, evidentiam facere, cum ad Arabiæ gentes præsertim Austrinas, Aethiopum nomen pertigerit, id quod supra dixi, & ante me Iacobus Zieglerus noster admonuit.

ARABIAE TRES, PETREA,

DESERTA, BEATA.

A Pelusio, quod ex ostijs Nili ottum uersus extimum esse diximus, Arabia incipit, & Arabes iam dicuntur, Ptolemæo Aegypti cognominati, partem occiduam Erythrei sinus longo traetu habitantes, quos sequens ætas, uelut ante ex Strabone docuimus, in totū Aegypti nomine complexa est. Extra hanc tres Arabias proximas Aegypto, authores faciunt, quarum prima Petrea cognominata à ueteri urbe Petra, regia quondam gentis, & quæ proxime aduentum seruatoris nostri potètissimum regē Aretam habuit, cuius sæpiuscule Iosephus meminit. Sacra scripture Petram deserti illam uocat, amœno quidem loco, & perfluentे amne irriguo, sed undique montibus & desertis clauso, ut fortasse ea caussa Petra deserti sit cognominata. Termini eius, ab occasu Aegyptus, medio fermè eius Isthmi, qui inter Possidium & Rhinocoruram oppida, seu, quod idem est, inter intimum Erythreum sinum & Syrbonin nostri maris lacum, interiacet. Quam latitudinem terrarum Caius Plinius innuit non amplius centum uigintiquinq; millium passuum patere: Tantulo terrarum spacio diuersissimis à partibus uenientia maria dirimuntur, & quo tertia orbis pars cum tota Aegypto continent adnectitur. Supra Isthmum autem bona pars orientalis littoris Erythrei ad Petream Arabiam pertinens supra sinum Elaniticum & uillam (unde portui nomen est) Elanam extenditur: ab Ortu & Meridie montana ambiunt, hinc à Felice, illinc à Deserta eam distinguantia: nam & hic tractus Arariarum celsissimis alicubi iugis montium surgit, & nisi Erythreum interciperet haud minima pars Atlantis uideri poterant: Minus autem aspera à Septentrione Syria excipitur, adusque lacum Asphalteten & Philadelphiam & Bathanæam immittens, neque usquam est.

fœcundior quam ubi Syriæ coniungitur. Altera Arabia Deserta Ptolemaeo dicta, sparsa est, nec paruis solitudinibus uasta, qua de re non men ei esse putandum est, cum alioqui non paucis oppidis & numerosa bellicosaq; gente habitetur. Habet ab Occasu Petream, ab Ortu sinus Persici partem & Chaldæorum tractum, à Meridie ante dicto montium iugo à Beata illa secernitur, qua Septentrio est Euphrates amnis à Comagene ueniens alluit, æstiui autem occasus latus ea Syria quam *noīlkw*, hoc est, depressam cauamq; cognominant, finit. Ab illis duabus uelut à basi quadam tertia illa Felix dicta Arabia, peninsulæ forma inter duos maximos sinus Meridiem petit, extima fronte ad oratum Brumalem flexa, pluribus in locis maxime fertilis & alicubi etiam biformis, si Plinio credimus, solaq; terrarum omnium, quæ diuinis honoribus dicatum Thus gignens, à Græcis *Eudaimon*, Latinis Felix, & Beata Arabia uocata est. Hæc, præter quam ubi reliquis Arabijs adhæret, circum circa Rubro mari clauditur. Persicum enim sinum à Rubro fundi sicut & Erythræum, atque ea causa Rubri maris nomine censi, de frequenti authorum consensu notius est quam ut explicatione egeat. Nunc terminis datis, ad Petream reuertemur. Parum quidem laudata hæc ueteribus, ob squalorem & sterilitatem, nobis rerum uere diuinorum memoria ita frequens & celebris existit, ut multis nominibus odoriferæ illi ac diuiti & Beatæ quam gentes extollunt, præferri & anteponi debeat. Nam ut summas tantum rerum attingamus, Israëlem siccō pede Rubrum mare transgressum prima omnium hospitali benignitate excepit, nec minus quadraginta annis tenuit. Quo tempore præter ingentia miracula, uarijs modis exhibita, nihil uspiam aut dictum aut factum est, quod typis mysterijsq; nostræ religionis non abundet. Est enim in ea (ut loca memoremus) terra Madian, quæ Mosen aduenam, cum coniuge & charis liberis quadraginta annis aluit. Est mons Sina, prius Mosi uocatione per angelum in flammæ rubi incendio, mox & legis diuinæ eodem in monte datae stupenda reuelatione, nobilitatus. Qua quidem in re, nō gratiæ solum eximia, sed & misericordiæ cuiusdam fuit tabularum legis promulgatio, in qua deserta Dei nostri uoluntas, & quid ipse à nobis requireret, qui salutem nostram meditabatur, apparuit. Verum quia corruptior erat status nostri conditio, quam ut ferre eam, aut ulla ex parte præstare posset, nō illius naturæ, sed nostræ culpæ fuit, quod iram illa est operata. Sic bonæ leges improbos damnant, non faciunt: dehortantur à crimine, non alliciunt: & quod in ipsis est salutem querunt, non peccatum. Quod ipsum cœlestis illa & incompræhensa maiestas, datis illis Tabulis quæsiuit, & infirmitatis nos nostræ admonuit, si forte deicta fiducia & supinitate intelligeremus nullam spem nobis salutis reliquam

Madian.

Sina mons.

quam esse, quam quæ misericordia interueniente donaretur. Ea re pu-
to ab Euangelista Ioanne dictum capite primo, Gratiam nos pro gra-
tia accepisse, hoc est, pro lege Euangeliū, pro Moze Christum, quo-
niam & in lege gratia emicuerit, sed quæ despōsis & pessime conscijs
animis terrori esset, ut nemo malus bonam legem unquam diligit. Per
Christum autem non solum lex impleta, sed & gratia impetrata est,
& uires additæ, quæ legi præstandæ sufficerent. Ut exinde Sinai me-
moria etiam legis nomine credentibus nobis sacra esse debeat, quoni-
am inde patres nostri & pietatis & charitatis consciā doctrinā ac-
ceperunt. Mons autem Chōreb iuxta Sinam est. Hieronymus eun-
dem cum Sina facit. Iuxta autem petra illa qua percussa S I T I E N T I
P O P V L O undas Moses elicuit. Petra illa erat C H R I S T V S de cu-
ius sanguine, ceu docet Paulus, patres nobiscum fide, & nos cum pa-
tribus hodieq; bibimus, certi per sanguinem ipsius redēptionem no-
bis & peccatorum remissionem obtigisse. Vere autem, ô uere fer-
tilem Arabiam istam credentibus, Arabiam inquam Petream, quæ pe-
tram, id est, Christum ita nobis adumbravit: quæ regni spiritualis, cui
externa omnia contemptui sunt, formulam quandam nobis explicu-
it, ut quod in hoc sæculo imbecillum & caducum est, etiam si pingue,
si fertile, si beatum existat, sterile tamen squalidumq; iudicari debeat.
Sic Aegyptus credētibus sterilis est, neque ad eius ollas alij respiciunt,
quam qui carni obsequntur. Contra autem Arabia ista fertilis, quam
nemo tamen petit, nisi qui Deum uocantem sequitur, nec terrena sed
cœlestia æstimat. Hanc Arabiam cum Deserta, uno nomine Caius Pli-
nius Sceniten appellasse uidetur, ἀπὸ τῆς σκηνῆς, id est, à tabernaculo,
quod subinde transpositis sedibus, ubi libuit cilicij metantur. Mos
enim illi genti mutare sedes, & tabernaculis uictitare prout pecus &
pascua inuitarint. Iam ante enim populus Israëliticus id genus mansio-
nibus totis quadraginta annis per desertum uariauerat. Gentium ue-
terum in Petrea primi & celeberrimi sunt Nabatæi, quibus finitimi
Agreni inter Elanitas numerati, ab Agra regia eorum, quos & Aga-
renos dictos esse sunt qui existiment, ut & Agra uelut Agara ab Agar
Abrahæ cōcubina nomen habere uideri queat, est enim & Agara hu-
ius tractus oppidum quod oppugnatū ab Traiano historiæ prodūt,
ut & Agra & Agara legi diciq; oppidum illud constet. Certe Agare-
nos eos esse etiā eruditis uideo placere, qui postea Saraceni dicti sunt,
Ismaelis proles. Nam in hoc & Beatæ Arabiæ tractu illos ceu uete-
rem gentem Ptolemaeus & Plinius connumerat, de quibus mox pau-
lo Stephanus de urbibus, Arabiæ partem Saracem facit, à qua Sarace-
ni dicti uideātur. Et unde Myrrham Saracenicam cognominauit Dio-
scorides, quæ Plinio XII. libro Sambracena dicitur, uelut uir diligen-

*agrei qui et
agareni dicti sunt*

tissimus Hermolaus Barbarus adnotauit. Nihil mirum autem in nominum originibus uestigandis uariare scriptores, cum hæc ipsa tempore etiam & cōsuetudine mutentur. Sunt in ea & alia minime obscura præter Petram oppida, quorū præcipuum Ostracine, iuxta Casium montem, ubi Pompeius, ethnicus quidem homo, sed minime temnendum uariantis fortunæ exemplum, tumulum habuit. Præterea Bostra haud procul Trachonis montibus posita, à qua Bostreni dicti : præterea Gerasa & Philadelphia. Bostrenorum Episcopus aliquando Beillus fuit Origenis contemporaneus, & familiaris, cuius in Catalogo Hieronymus meminit. Extitit & Philippopolis à M. Iulio Philippo Imperatore, in patrio solo (Bostrenus enim fuit) cōdita, Thracensi illi, quam Macedonū reges condiderant, & Scythæ sub Decijs diripuere, cognominis. Primus autem Traianus Petream in prouinciæ formam rededit, & rectorem imposuit. Habet & Deserta, plurima oppida sed, ut dixi, infrequentiora ob solitudines interuenientes. Celebre tamen aliquando fuit Tapsacum iuxta Scenitas Euphratis impositum ripæ, postea & Amphiapolis dicta, haud longe à Palmyrenis solitudinibus, Plinio. Reliqua pars Chaldææ adiacens Nomadas habet, infestos Babylonij & ad latrocinia natam gentem. Ad occasum brumalem Nubeorum Arabum loca non infrequentia, agroq; Damasceno & Libano monti proxima, ut uero simile sit Paulum à tempore uocationis suæ Arabiam ingressum, nō aliam petiisse, quām cuius nunc facimus mentionem. Iam de Felice dicemus. Hæc innumeræ gentes habet, uicis atque pagis magis quām urbibus habitatur, & horum quidem maxime celebres, qui sunt maritimi. Omnium tamen celeberrimum, & unde reliquis terris nomen & gloria, pagum Sabeorum, cuius regio

Saba. Thurifera Saba cognominata, ob syluam centum passuum longitudinis, latitudinis autem quinquaginta. Arbores eius ad Canis ortum, hoc est, circa medium mensis Iulij, incisæ humorem spumeum ædunt, qui concretus aut decidit in solum, unde queat colligi, aut cortici adhærescens depectitur, uelut libro XII. nat. histor. Plinius prodidit. Neque alia eius peninsulæ parte hoc arboris genus prouenit. Plurimarum autem rerum in Arabia prouentus, & ipsa soli nativa fertilitas efficit, ut suas opes Sabeis uicinæ gentes non inuideant. Habet montes, quibus prognata flumina longe lateq; irrigant fertiles campos : Fertur & aurum gignere uulgo inter optima iactatū. Et sua Arabicis gemmis dignitas est. Ipse margo littorum creberrimis promontorijs distinctus nobiles portus & oppida non pauca nudinaria portibus imposta continet : nec Arabicæ solum uerum etiam Indicæ & Aethiopicæ merces contentus negotiatorum & Emporia auxere, incredibili copia rerum per se quidem eximiuarum, sed quas præter me ritum

ritum luxus nostris, aestimatione praferat. Nihil enim hodieq; Orientis mercibus preciosius, nihil charius est, neque alijs è rebus maiora compendia queruntur mercatoribus, quod profecto non accidisset, si more maiorum uiueremus. Porrò non terræ solum Arabicæ sed & undis sua inest fertilitas. Nam & margaritas Arabia, quamquam non sola, tamen præcipuae dignitatis, in Persici sinus littore collectas mitit, quarū aestimationem ad insaniam usq; luxus prouexerat, ut Cleopatrae margarita centies seftertium, hoc est, ducentis quinquaginta milibus aureorum aestimata sit, & altera illa Vnio, quam Dictator Cæsar Seruiliæ emit sexages seftertium, hoc est, centum quinquaginta millibus aureorum Gallicorum, Guilielmo Budæo supputante, fuerit coempta. Vix fidem capit summæ magnitudo, sed uero tamen similis fit considerati in luxu etiam gloriam queri, neque ullam litationem satis grandem illi esse, qui hoc magis ad emendum acceditur, quo majoris aestimatur quod est empturus. Nihil igitur mirum, quod Caius Plinius libro XII. de margaritis scribens, & simul in sui saeculi mores inuehens, Minima, inquit, quaç computatione millies centena millia seftertium annis omnibus India, & Seres, Peninsulaq; illa imperio nostro adimunt &c. Hodie in totum Saraceni dicuntur Arabiarum gentes, habentq; Mecham ualde celebrem urbem, cum alijs caussis, tum quod Mahumetæ prophetæ illorum tumulus in ea uisitetur. Mortuus ille erat XXI. anno imperij Heraclij, qui eiusdem anno XV. innotuit, primo mercator, dein propheta, postremo prædatoriae militiae dux faxq; & caput, ut mirandum sit in Diuos ab illis relatum, cui ne homines quidem boni honestum in terris locum concessissent. Marcellinus libro XXXIII. Arabas omnes, posteritatem Saracenos appellasse tradit. Sed & XIII. libro, ab Euphratis lævo latere adusque Nili supercilia protendi eos affirmat. Inuenio autem primum eos Pompeio Magno res in Asia gerente Romanorum militiam noscere cœpisse, neque exiguum operam Populo Romano nauasse. Mox (ut nulla fides militiae est) uexare limites imperij, perrumpereq; & urgere præsidia Orientis cœperunt, qua re Constantino magno aliquot eruptionibus factis noti iam & magno odio tunc habiti. Demum iterum conuersis studijs Iuliano Imperatore contra Persas proficisci adfuerunt, quamquam lubrica & propemodum uenali fide, ut non iniuria Ammianus libro XIV. inter alia de Saracenis locutus, in hac uerba eruperit: Saraceni nec amici nobis unquam, nec habendi ultro citroq; discursantes, quicquid inueniri poterat, mometo temporis parui uastabant, Miliorum rapaci uitæ similes, qui si prædam despicerint celsius, uolatu rapiunt celeri, & si impetrarint, non immorantur &c. Hactenus Marcellinus. Sed memorandum interim, breui tempore

K ij

adeo illorum potentiam successibus auctam fuisse, ut circiter annum Christi D. C. XVII. Persarum regnum ad Saracenos transierit, deliraçō Mahumetæ superstitione in immensum propagata, post Syriam & Aegyptum & Africam perculsam, magnis copijs in Asiam profecti ipsam etiā sedem imperij Constantinopolim obsidione premerere fuerint ausi: quo tempore Carolus Pipini pater Francorum in Gallijs regnum tenuit. Sed & Heraclij Imperatoris ignauia, exiguus ignis erroris tanti, cum restinguī per initia sine labore potuisset, tandem plurimorum assensu, qui armorum gloria & victoriarū successu religionem æstimabant, adeo exardere malum coepit, ut nullus amplius remedio esset locus. Asiae iam & Africæ pleraque omnia Saracenorum erant, neq; hoc illis satis, in Italiam & Siciliam uiolenta manu ingressi, eas terras plus ducētis annis uexarūt. Postremo sub Constantino illo qui Leonis imper. pater fuit, Anno Christi D. C C. XLII. Gaditano freto traiecto, in Hispaniam profusi, Bethicæ & Lusitanæ & Tarragonensis fertilissima loca occupauerunt. Quo tempore Beda presbyter magna & pietatis & eruditionis fama florebat, qui literis ul tro citroç ad principes missis magna id sedulitate moliebatur, ut militia cōscripta Saraceni Hispania pelleretur. Sed surdis (uelut in prouerbio est) narrauit fabulā. Nec minus septingētis annis (unde temporū desidiam atç adeo ueternum ipsum intelligere queas) securi illi Hispaniam tenuerūt, donec princeps maximus Ferdinandus CAROLI nostri V. maternus auus uniuersa illos breui tempore Hispania pepulit. Cuius unica, sed spectatissima quidem illa uirtute, satis periculi factum nostris, quantum in illarum gentium perfidiam Christianorum principum industriae & magnanimitati licuisset, modo intestinis bellis freno iniecto, arma sua non solum gloriæ sed tuendæ quoque pietati, & publicæ quieti destinassent. Enim uero Saraceni mixtum hæresi & iudaismo, à Mahumete cōflatum delirium sequntur, quod ipsum & Turcæ, qui prima sub Saracenis in Asia stipendia meruerant, ceu per manus traditum receperunt, hodieç custodiunt. Eadem enim est utriusq; gentis religio, idem error, par uesanía, quæ tamen, si Dijs placet, libro quem ipsi Alcoranum uocant, cōditur. Solenne est illis more Iudeorum circumcidere, abstinent & à suilla carne, puto, quoniam Arabia, etiam Plinio teste, sues non habet. Vinum non bibunt, & mense quodam toto ieunant, cætera libidinosi & quibus una uxor non placet, inter multas uoluntur, quas tamen ita ad coniugij iura seruanda adigunt, ut adulteris capitalis pena statuta sit. Veneris diem pro sabbato habent. Nullam foeminam nisi opera facie in publicum prodire sinunt. Christum ex ueteri Hebionis hæresi, purum quidem hominem, sed prophetam tamen eximium fuisse aiunt: ei Mosen & sus-

alcoranum
Saracenorum
librum

um Mahumeten consociant, & legi Mosaicæ non nihil tribuunt. Votis & piaculis quibusdam plurimum deferentes: quo fuso suo tantam orbis partem dementarunt. Sed antequam Arabia digrediamur, non indignum notatu mihi uisum, Aretarum nomen, cum Arabiarum tum Aethiopiæ regibus tritum & peculiare fuisse. Nam & in Syria paululum ante Pompei aduentum Aretas rex à Damascenis receptus, Aretas rex. cuius libro XIII. meminit Iosephus. Præterea Aretas Saracenorum princeps sub Iustiniano, & eodem saeculo Aethiopiæ Aretas, rex potens: postremo Pauli apostoli ætate Damascenorum iterum rex Aretas, ille cuius præfectus Paulo ludæorum suggestione, insidias struxit, & ut è muro demissus elaberetur, adegit, sicut ipse alterius ad Corin thios XII. capite meminit. Sophronius autumat Eunuchum Candaces Felici Arabiæ Euangelion prædicasse. Ego Paulum iam conuersum & reuelatione edocut, & in Arabia Christum docuisse arbitror. Continue enim Christum prædicauit Synagogis, ut ait Lucas, quod is esset filius Dei.

SYRIA.

SOn sum nescius quām late, Pomponio Plinioç Syriæ nomen pateat, sed quo dilucidiora fiant singula, præsertim in compendio, nos eam quæ citra Euphratem est, & ut Strabonis maxime finitione circumscribitur, primum designabimus, mox reliquas illas partes, quibus & ipsis sua nomina sunt, ordine reddituri. Igitur ab Aegypto & supra memorata Arabia, qua in Syrbonin lacum uergit, Syriæ initium est, à Meridie in totū Petrea, Ortū uero brumali Deserta Arabia Palmyrenisç solitudinibus terminata. Latus eius Septentrionale Euphrates excipit, & citra eum Ammani montis Ciliciam disternantis iuga, in Issicum usq; sinum, quo Syria finitur, immissa. Occiduū latus uniuersum, mare alluit quod à Phœnico præcipuo eius littoris tractu, Phœnicium ueteres dixerūt. Terra præstans eximia ubertate, sed hac re præcipue felix quondam, quod in eam fama primum doctrinæ & miraculorum Christi dimanauit. Vrbes eius plurimæ, quarum præcipuas suis locis reddemus. Partes Syriæ sunt, Palæstina, Phœnica, Damascena, Cœle, Decapolitana, Antiochena, & proxime iam Euphrati, Comagenia, Apamenaç, & ubi Scenitis semiscet, fluminis decursu, Paropotamia cognominata. E quibus, quoniam ab occasu Syriam ingredimur, post descriptas Arabias, Palæstinanam expediemus, regionem adeo insignem cum locorum, tum uero rerum gestarū, quas scripturæ memorant, celebritate, ut priuati operis sit illam ad plenum describere, nec possit paucis dici quicquid de illa uel breuissime dicitur.

PALÆSTINA.

Tolemæus quinto libro Iudææ, Palæstinæ nomen tribuit & finiri eam monte Antilibano confirmat libro XVI. Strabo, & libro XX. Augustalis historiæ Tacitus: nec diuersus à Ptolemæo Hieronymus totum tractum quem Iudæorum tribus incoluere, Iudæam uocat. Qui subtilius ueriusq; diuisere, partem Palæstinæ Iudæam faciunt, cui ab Occasu & Meridie Idumæa, à Septentrione & Ortu Samaria Galilæa q; itidem Palæstinæ partes coniungantur. Plinius quinto libro, quanquam Idumæam cum Palæstina confundit (quoniam & Philistim & Edom sparsim ea loca tenuisse constat) tamen hanc à Iudæa, præterea & Samaria & Galilæa separat. Libenter igitur horum sententiam sequimur, qui Palæstinæ nomine ceu generali Idumæam, Iudæam, Samariam & Galilæam complectuntur. Illi enim opinioni & scripturæ suffragantur, & usitata uulgo, Christi & apostolorum temporibus isthæc partitio fuit. Matthæus enim XI. capite de Ioseph, Cum audisset, inquit, Archelaum regnare in Iuda, loco Herodis patris sui, timuit illuc abire, sed oraculo admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ, ac profectus habitauit in ciuitate quæ uocatur Nazareth &c. Parum apte fuisset locutus Matthæus, si alia à Iudæa Galilæa non esset. Porrò ab Archelao deflexit, qui Iudæam post patris mortem ab Augusto acceperat, in Galilæam autem secessit, cui Philippus frater illius, minus saeuus (patrizabat enim Archelaus) Tetrarcha præerat. Proprie igitur hoc loco Iudæa pro parte Palæstinæ accepta est. In eodem capite Bethleem Iudææ cognominatur, ad differentiam eius quæ in Galilæa esset, Hieronymo: quam ipse (Iudæ) non (Iudææ) legit. Sed alia quoque exempla sunt, ut Lucæ undecimo: Ascendit autem Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem David quæ uocatur Bethleem &c. Et Actorum IX. capite: Igitur Ecclesiæ quidem per totam Iudæam, & Galilæam & Samariam habebant pacem. Et Ioan. IIII. capite: Reliquit Iudæam & abiit iterum in Galilæam, oportebat autem eum ire per Samariam &c. Hic Ioannes ita discernit à Iudæa Galilæam, ut intermedium Samariam faciat, quod ita habere re ipsa Ptolemæus indicat. Sed & Idumæam à Iudæa Marcus separat III. capite, his uerbis: Et ingens multitudo à Galilæa secuta est eum, & ab Iudæa & ab Hierosolymis & ab Idumæa & Transiordanie. Porrò quod Hierosolyma hic Marcus nominat Iudææ urbem, ea cauſa puto factum, ut indicaret, uel ex illa urbe multos eum sectatores habuisse, in qua eius perdendi cottidiana consilia captarentur. Transiordanis autem regio ab Hermolao ea dicta, quam Plinius libro quinto Peræam nominavit, de qua suo loco dicetur. Nunc ut eò pergam unde cœperam,

*Transiorda
nis regio.*

ram, admonitum uolumus Lectorem, eam Palæstinam quæ has partes omneis ambit, ab Ortu æstiuo Libano terminari, à Septentrione Phœniciae parte, ab Austro Arabia, ab Occasu mari Phœnicio. Ea ^{summa palestinae} ^{descriptio} dem regio Chanaan quondam, sed proprie qua Iudæa est dicta, terra scilicet promissionis, quam ante Abrahæ in ea loca aduentum & Chananæi & Pheresæi tenuerunt, quod palam ex XIII. capite Gesu est. Terra promissionis deprehenditur,

IDVM AE A.

Vdææ extrema occidentem uersus, & proxima Casio monti, Idumæi tenent, origine Nabatæi, quos orta seditione ^{Idumei} inde egressos, & Iudæis coniunctos eisdem legibus communicasse, Strabo libro XVI. prodidit. Certe, scriptura III. Regum nono capite, in Arabia fuisse, & ad Rubrum mare attigisse Idumæos, testis est. Constat eos à Hierosolymis Meridiem uersus non plus se- ptuaginta circiter millium passuum distantia remotos, authore Hieronymo, qui ab Hebræis fermè haud aliter quam Edom dici eos, ab ^{Edom & Idumea} Græcis autem uoce nō nihil deflexa, Idumæos appellatos tradit, quod ^{eadem est regio} ante ipsum & Iosephus scripsit. Augustinus libro XVI. de Ciuitate Dei, Idumæos patrem Esau habuisse, qui idem quoniam Edom dictus sit, nomen illis exinde datū fuisse existimat. Regio ipsa, qua parte marítima est & ubi Iudææ approximat, eximie fertilis est, in Arabiæ tantum confinibus sterilescit, & mōtibus quos sacræ literæ Seyr uocant, aspera est. Abundat & palmis, unde illud Lucani libro III. Gaza & arbustis palmarum diues Idume. Maroni quoque alicubi palmæ Idumææ celebrantur. Quanquam autem Iudæis hoc modo uicini, & legis eorum utcunque sectatores extitere, tamen ut aduenē & exsortes (quemadmodum & Samaritani) semper illis contemptui fuerunt. Vrbes Idumææ plusculæ numerātur ab authoribus, sed inter eas tamen, quas iam antea Phœnices, & ante hos Palæstinenses tenuerint, ex mediterraneis potissima est Maresa: dein Plinio Rhinocorura maritima, & Raphia paulò remotior à littore: rursum ad mare uergens Gaza & uicina ei Anthedon, post, Agrippias ab Herode uocitata. Præterea & Ascalon & Azotus Philippi prædicatione clara ciuitas, Act. VIII. Azotus ^{Apostoli non} aliæc iuxtaç positæ, Idumæis tribuuntur, quarum aliquas Iudææ alii, philippitetrarche, itinrie non nullas & Phœniciae tribuunt, ut in confessu sit, his locis & se ^{& trachomitian, & frat} dibus gentium, ut sit, nomenclaturam uariasse, quod propemodum ^{ris herodis line cap 3} necesse est fieri, toties succendentibus, qui priores pepulere, præterea summa limitum inconstantia, subinde arbitra uictoria aut ampliante illos, aut coercente, Ascalone Antipater ille Herodis parens, quem

constat Idumæum fuisse, natus creditur. De quo sanè & ḥs qui ei successerunt, quoniam illius ætate Iudæis regnum ademptum, & seruator noster Iesus Christus in mundum natus est, non alienum ab instituto uisum mihi, si totam seriem quam possem breuissime complecteler, haud parum enim inde lucis, nisi fallor, & locorum notitiae & historiæ Euangeliorum accedit. Igitur Antipater magni uir animi, & apud suos fermè propitia fortuna usus, uxorem Arabicæ gentis Cyprin nomine duxit primariæ nobilitatis foeminam, ex qua quatuor filios suscepit, Phaselum, Herodem, Iosippum, & Pheroram, filiam autem æquè dilectam patri, Salomen. Duo ex filiis potissimum emerse sunt, Herodes uidelicet & maior natu Phasenus, quos adultos repente ad amplos honores euexit. Enim uero prudens callidusq; quum ingenti studio Romanos utpote Iudæorum dominos, & qui Palæstina paulò ante prouinciam fecissent, coleret, uideretq; fortunæ & suæ & liberorum summam in illorum fauore cōsistere: bello primum civili Pompeiano, C. Cæsarem Dictatorem in Aegyptum tendentem incredibili animi promptitudine est prosecutus. Mox & bello ei tanta cura, sedulitate, magnanimitate, affuit, uir nimirum & gentium & locorum Aegypti & Arabiæ peritissimus, ut Dictator gratiam refens, & ciuitate illum donaret, & Iudææ tutorem faceret. Tradunt quidam ante quoque hochonoris à Pompeio quum Syriam Imperator cum exercitu ingressus esset, Antipatrum accepisse, Cæsarem autem confirmasse ei dignitatem, idq; uelut auctarium gratiæ adieciisse bene merito, ut Herodes filius eius, nondum quintumdecimum annum egressus, tutor Galilææ esset, Phasenus autem Hierosolymorum dux constitueretur. Quod quidem annos ante natum Christum circiter quinquaginta accidisse constat. Porro Iulio Cæsare Romæ in Pompej curia cæso, & Triumuiratu per Octauium Augustū, M. Antonium & M. Crassum, inuaso, quum deuictis Cassio & Bruto tyranicidis, Antonius in suum Orientem nauigaret, Antipatrum insidijs Malachi Iudæi res nouas molientis, ueneno sublatum de medio intellegit. Interim Iudæi quibus non suspecta modo, sed & molesta fuerat Antipatri ut hominis alienigenæ potētia, ne filij parenti succederent, néue ullo in loco honorifico terræ suæ essent, summis uiribus adnitesbantur, ornatissima legatione ad Antoniū tum in Asia agentē, missa: quam cum Hircanus iam Herodis per Mariamnem filiam sacer, cui Pompeius pontificatum cōtulerat, in accusandis deprimendisq; Herodis liberis nihil diligentiae intermissuram ex antea cōtis rebus cognosceret, uir sua ætate non opibus solum, uerum etiam dignitate & auctoritate magnus, uideretq; quo in loco generi futuræ res essent, si uotis aduersariorū succederet; festinato itinere ad Antonium cōtendit, rem omnem

omnē ut habebat exponit, idq; pro singulari Antonij erga se benevolentia, legationis accusatione reiecta, imperat, ut Herodem & Phaselum tetrarchas lectos ille Iudææ Galilææq; præfecerit. Cuius rei causam tametsi indignissime ferrent Iudæi, tamen Antonium ueriti tum Syriæ imminentem, inuidiam dissimulabant. Rebus igitur ad hunc modum in Palæstina compositis, Antigonus Aristobuli illius, quem uinctum Romam Pompeius duxerat, filius, Hircani autem ex fratre nepos, apud Ptolemæum Minæi, Chalcidis tyrannum magno in honore habitus, post acceptam Antipatri mortem, spe regno potiundi à suis animatus, quoniam stirpis Iudaicæ, neque hoc solum, sed & regum Iudæorum sanguinis esset, ab auo Alexandro altiusq; nobilitate generis deducta, præterea perspectum haberet Antipatri prolem Iudeis inuisam, eaq; de cauſa plurimos ex primatibus Hierosolymis esse, qui in se unum oculos coniicerent, & regem cuperent, nimirum Iudeis Iudeū, ne sua tot sæculis retenta defensaq; dignitas, alienorū tyrannide prorsus succumberet. Pacorum Parthorū regem ingenti pollicitatione inuitatum rogat quo exuli sibi opem ferat: nec alienum à uero, persuasum à Iudeis clanculum Antigonus fuisse, quod id consiliū caperet. Pacorus ipse homo ad bella natus, cum Antigoni promissis, tum uero & Ptolemæi amicitia, maxime autem quod Antipatri filios à Romanis confessis hostibus suis manuteneri cerneret, commotus, ingenti exercitu terra mariq; instructo, duce autem primario Barzapharmane satrapa, in Iudeam rectâ contendit, multisq; oppidis receptis demum ipsa Hierosolyma obsidet. Quo tempore Herodes ex aliquot prælijs cum hoste commissis uictor quidem & in totum rerum à se gestarum gloria insignis ferebatur, tamen quia impar ipse numero, paratis undique Iudeorum insidijs uallatum se, & ab his etiam quibus fidebat proditū intelligebat, uxore clanculum praemissa, & magna familiæ parte iumentis imposita, hostibus inscijs in Idumæam profugit: Antigonus interim urbe potitus Hircanum patruum capit, & uincula Phaselum iniecit, Parthis urbis diripiendæ copiam facit, in plurimos qui aut Antipatri aut filiorum amicitia suspecti erant, animaduertit. Miles præda onustus, nec pudoris nec honesti habebat rationem. Antigonus autem uictoria tumidus, deq; potestate malis artibus firmanda sollicitus, Hircano auriculas abscindit, quo spe illum assequendi in posterum pontificatus deiceret. Eum enim lex haud permittebat ulli, qui aliquo membro mutilatus esset. Insuper & Parthis (quæ ambitionis impudentia est) abducendum tradidit. Phaselus, quia uinctus erat, & moriendum sibi cernebat, capite ultro in saxum magno impetu illiso sibi ipsi mortem acciuit. Dum hæc Hierosolymis aguntur, Herodes nihil segnior aduerso

isto casu factus, quum Rhinocoruræ de fratribus interitu accepisset, re-
pente Pelusium profectus, inde Alexandriam ad Cleopatram Aegy-
pti reginam (Antonij delicias) contendit, dubium huiusne consilio,
an quia in mora (quod dicitur) periculum uideret, nauis ascensa me-
dia hyeme & tempestuoso mari, Calabriæ urbem Brundusium ap-
pulit, atque inde Romam profectus, Antonio quid accidisset ordine
exponit. Hic, Antonius Antigono indignari, Parthorum audaciam
inique ferre, imperij maiestatem contemptui esse, laediç atque immi-
nui etiam Senatus perspiciebat. Ea re factum, ut Herodes ab Anto-
nio Octauioç Senati multis nominibus commendatus, rex Iudæo-
rum crearetur, Publius Ventidius in Syriam ad Parthos coercendos
mitteretur, cui & de Herode restituendo negotium datum est: in eam
rem (quoniam bellum Particum extrahebatur, & corruppendis mi-
litiae Romanæ ducibus magnam uim pecuniæ Antigonus profude-
rat) totum serè triennium consumptum est. Accessit ad hæc quod
Herodes Hierosolymam à se & C. Sosio Ventidiū legato obseßam,
incolumem recipere, & quo plus ei fauoris & gratiæ apud Iudæos
manceret, urbem illæsam sui iuris facere cupiebat. Contra Sosius (ut
est militarium hominum animus) prædam spectare, nec æstimare lu-
dæorum toties rebellium dignitatem. Atqui capta demum urbe, He-
rodes de suo militem donavit, quo ciuibus parceretur, Sosium gran-
di pecunia obsequentem sibi fecit, & facile impetrat, ne religionem
templi miles peregrinus prophanaret, certus haud aliam rem maio-
ris beneficij loco Iudæos habiturum. Antigonus autem mutatis res-
bus, captus & Sosio traditus, Antiochiam Syriæ perductus est, Pas-
corum regem pugna superatum Ventidius occidit, Herodes Anti-
goni salutis, quoniam regiæ stirpis ludæorum esset, impatiens, de-
nuo Sosio grandi pecunia delinito, ut Antigonum occideret impe-
Herodes rex. trauit. Regnum igitur Herodi traditum, haud longe postea Augu-
stus post deuictum apud Actium, Antonium non confirmauit mo-
do, sed & ampliauit incredibili quidem successu, & quem palam erat
certa Dei dispensatione promoueri. Non obfuit Herodi quod Hir-
canum sacerum à Parthis dimissum & reuersum, ob regi sanguinis
opinionem sibi suspectum, interemisset: non obfuit quod Ciuilis bel-
lo uixdum sapiro, partes ille Antonij quem summe dilexit, esset se-
quutus: non obfuere tot genera suppliciorum, quæ post Antigonum
à Sosio extinctum ille Hierosolymis in eos qui aduersarij fuissent, ne-
glectis deditæ urbis conditionibus, summa tyrannide exercuisset. Fa-
cile omnia Cæsar ignouit, quod obtēderet Antoniana se militia absti-
nuisse, & policeretur, eo se deinceps in Augustum animo futurum,
quo in illum fuisset. Erat hic ineluctabilis prouidentiæ tenor, ut uerax
assereretur

assereretur spiritus Dei, ut scripturarum oracula complerentur, ut ad hunc modum sceptrum Iudeorum sub aduentum domini de semoribus auulsum, alieni & qui horum stirpis non essent acciperent. Herodes igitur iam sublimis regno, uarie se gessit, nec facile erat aestimare, bonis ne an malis regibus annumerandus esset, qui sauitiam tot generibus clementiae cælatam dissimulabat, auaritiam tam uaria liberalitatis specie sucabat. In exteris quidem ferè semper humanus & beneficis, maxime autem in Romanos, quos non donis solum ingentibus, sed conditis etiam urbibus honorauit. Vxores ei fuerunt minimum nouem, ex quibus multam prolem suscepit. Cæterum è filijs potiores fuere, Alexander, Aristobulus, Herodes, Philippus, Archelaus, & ex Doside genitus Antipater, quorum Alexandrum & Aristobulum ex Mariamne Hircani filia genitos, Romam erudiendos misit. Et quum non modo Hierosolymam, sed & ipsam Iudeam uix aëstemandis sumptibus uario ædificiorum genere exornasset, demum regni eius anno XVIII. ad templum extruendum conuersus, incredibili ipsum magnificantia, spatio octo annorum erexit, additis porticibus uario opere uisendis, sed & portis templi, magnitudine & artificio adeo præstantibus, ut unam ex illis uulgo Speciosam appellarent, Porta speciosa. & Porticum quandam propter operis elegantiam primi conditoris nomine dignarentur, nec enim aliter à Iudeis quam Salomonis porticus est appellata. Igitur Herodis opus fuit, quod apostoli admirati Christo uisendum commonstrarunt, atque ille diceret, futurum ut lapis super lapide mansurus non esset, Matthæi uigesimoquarto. Certum autem non tam religionis gratia templum à se conditum fuisse, quam ut hoc modo Iudeorum animos sibi reconciliaret. Volebat quidem & legis obseruator uideri, sed diuersum studia & mores probabant, præterea immodica regnandi cupiditate, studioq; illo perpetuo, quod Romanis colendis obseruandisq; impendebat, corruptus, legis sanctimoniam Paganismi imitatione foedauit, iam enim antea quum Galilææ præcesset, templum Dictatori etiamnum in humanis agenti, candido è marmore, iuxta urbem Paneada, ubi Iordanis ortus, condidit. Sed & Augusto quinquennales ludos, theatrumq; & Amphitheatum contra gentis morem exædificauit, præterea & trophæum & statuas posuit, Iudeis omnia indignissime ferentibus, apud quos illius existimationi non paru obfuit, quod palam interdu fassus esset, dolere se & indigne ferre, quod Cæsaris signa & imaginem templo à se cōdito inferre & collocare, lege prohiberetur. Sed & alia id genus animi eius indicia de Iudaismi contemptu, & amore in deos Romanorum & Gentium ritum, magnū argumentū erant. Aetate autem ingrauescēte, quum desicere se uiribus sentiret, suspicione quadā senili,

odij publici, & quod esse plures putabant, qui eum ob cœptam insolen-
 tiā extintum cuperent, tanta animi feritate exarſit, ut ne à domesti-
 cis quidem & intimis eius aulæ amplius amaretur aut ferri posset: lon-
 ge autem crudelissime in eos est debacchatus, qui quantamcunque su-
 spicionem affectati regni de se præbuiffent, quæ rabies illi primum à
 Mariamne præ cæteris adamata coniuge animum alienauit, quod im-
 modico in filios iam tum exosos patri, fauore esse uideretur. Mox &
 in filios ipsos haud improbe de patre meritos, immania meditatus,
 Alexandrum & Aristobulum Mariamnes natos, coram Saturnino
 Syriæ præſide accusauit, & inuitu propemodum Saturnino, ad mor-
 tem adegit, utq; in carcere strangularētur curauit. Neque hac uindicta
 crudelis animus satiatus est, Mariamnem in quam immodico amore
 ante deperierat, occidi iussit. Insuper & Iosippum clarum uirum foro
 ris suæ Salomes maritum, ex qua Berenicem præstantissima forma
 puellam genuerat, interfecit. Sed & Antipatrum, quem inter filios
 eius postremum numerauimus, cōiectum in uincula pauculis diebus
 antequam nocentem animam exhalaret in carcere necari iussit. Super
 omnia autem uesaniae & crudelitatis eius facinora atrocissimum illud
 memoratur, quod cum ex Magis natum in Iudæa intellexisset infan-
 tem, qui rex Iudæorum esset futurus, & quo loco natus esset Scribæ
Pueri innocentes eum & Pontifices de prophetarum testimonij admouiffent, pueros
 omnes Bethleemiticos, qui bimatum attigissent aut infra eum essent,
 occidi mandauerit, tanta quidem animi impotentia, ut accelerata la-
 nienā (ne quis alias ei quām quem ipse designasset, in regno succede-
 ret) in grege illo mactatæ innocentia, etiam filium amiserit. Qua de re
 Macrobius libro *Saturnalium* secundo de facete ab Augusto dictis
 scribens, in hæc uerba tradit: Augustus, quum audisset inter pueros
 quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici,
 filium quoq; eius occisum, ait, Melius est Herodis porcum esse quām
 filium. Et recte quidem Augustus, nam porco ille utpote Iudaizans
 pepercisset, qui per furorem stabiliendæ tyrānidis filijs non pepercit.
 Ad extremum autem dum hisce furiarum stimulis exagitatus per im-
 mania sese facinora uolutat, graui morbo correptus aliquandiu decu-
 buit, cumq; nec pharmaca toties repetita, nec thermæ quas saluberri-
 mas Iudæa habet, quicquam proficerent, & spe omni medici destitue-
 rentur, post obsignatum de more testamentum, morbo inualescente,
 & iam pudibunda uermibus erodentibus, putoreq; artuum omnium
 intolerabili exorto, ne tunc quidem animi ferocia deposita, annum cir-
 citer quartum post natum Christum, moritur, anno ferè septuagesi-
 mo ætatis, quū iam quatuor & tringita annis regno præfuisset. Me-
 morandum autem & magnum funestu animi eius argumētum, quod
 cum

cum ad certum diem optimates Iudeorum magno numero Herichun
tem euocari iussisset, caussam sc̄issitantibus amicis, mandarit, ut si, per
eos dies ceu putarat, mori eum contingeret, illis simul specie funeris
in Amphitheatrum conuocatis, milite immisso ex improviso ac sine
discrimine uniuersos trucidaret. Geminum eius rei fructum futurum
dictitans, & quod quietius regnum teneri à suis posset, & quod Iu-
dæi qui uiuum odissent, se mortuo, uel inuiti plorarent. Monstro igit
tur illo libidinoso, funesto & parricidalí de medio sublato, Arche= *Archelaus*
laum filium quem successorem pater testamento reliquerat, confessim *Toparcha*.
eo auditio, miles magna cum acclamatione regem salutat: cumq; dia=
dema ille offerret, recipere noluit, odiosum hoc futurum, sed & dubi-
um honorem arbitratus, quem Cæsar nondum confirmasset. Proin=
de Romam festinato itinere ad Augustum cōtendit, à quo honorifice
susceptus negotio in aliquot dies protracto, demum ita ad gubernan-
dum admissus est, ut dimidiā partem regionis Iudææ, quæ antea pa-
tri Herodi tributa pep̄disset, ipse Toparcha administraret, Idumæam
scilicet, Iudæam & Samariam, Philippo fratri Bathanæam Tetrarchi=
am, cum Trachonitide & Auranitide assignauit, Herodi filio, Galilæā *Philippus et*
& Transordanem contribuit. Salome sorori non solum Iamniam,
Azotum, Phaselin, reliquaq; quæ testamento ei frater legasset, con=
cessit, sed insuper & Ascalonem adiecit, & Berenice Salomes ex Io-
sippo filiam honore prosecutus, liberalia ei dona contulit. Dum haec
Romæ agerentur, magni in Iudæa motus uarijs & caussis & partibus
excitati, non Iudæis modo inter seconflictantibus, sed & templo
cuius pars igne conflagrauerat, exitio fuere. Simon quidam nomen
regium Cæsare non expectato inuaserat, quem mox Quintilius Va-
rus qui tum Syriæ præerat, punitum coercuit, Iudæamq; Herodis li-
beris ex principis decreto attribuit. Cæterum Archelaus patre nec mi-
tior nec melior, cum nouem annis toparchiam suam insolentissime
administrasset, optimatum querelis apud Augustum postremo eius
uitæ anno delatus, missis qui caperet, Romam adductus & in urbem
Allobrogum Viennam relegatus est. Eiusq; regio mox tributaria fa-
cta, & Syriacæ dispensationi coniuncta, per præsides & procurato-
res administrata est. Iosephus libro Antiquitatum XVIII. Cyreni=
um Consularem, primum horū fuisse tradit qui Augusti fauore, pro-
uinciam Archelao erectam rexerit: quo tempore primus census in
Iudæa iam prouincia sit actus: insigni profecto & obseruatu digno
errore, cum Lucas fide historiæ multis Iosephis anteferendus, secun-
do capite prioris libri hanc descriptionem à Cyrenio, Syriæ præside,
factam tradat antequam saluator noster natus est. Quod ipsum ui-
uente etiamnum Herode patre contigisse, non Matthæus modo sa-

cratissimus author, sed & Gentium historia conuincit. Aut igitur Iosephus de censu alio loquitur, post Archelai repulsam acto, qui prius eius terrae non fuerit, quanquam ipse (nisi interpres lapsus est) primum fuisse putarit. Aut intelligendum est, Cyrenium iam antea Syriæ præsidem sub Herode facile consentiente (regnum ille ceu precarium tenebat, & totus hærebat à Romanis) primum illum censum egisse, pulso uero Archelao, Iudeam petere iussum quo regiae pecuniae habita ratione ipsam quoque regionem in prouincia formam priorem redigeret. Enim uero sub Pompeio Iudei & uectigales & *Judas Galileus.* tributarij Populo Romano facti sunt, ut immerito Iudas ille cuius in Actis Lucas, & ipse etiam Iosephus meminere, ob Augusti censum ceu oneris noui tumultuari perrexerit. Id annotandum duximus, ne quem Iosephi lectio perturbaret. Cyrenio igitur in Iudea gubernanda Copinius successit, cui deinde Marcus, deinde Annius Rufus Tiberio imperatore, & Valerius Gratus, post quem circiter decimum ter *Pontius Pilatus* tium Tiberij annum, Pontius ille Pilatus qui Iudeis gratificaturus de Christo Domino nostro supplicium sumpsit. Quo tempore Philippus & Herodes fratres, tetrarchæ, in magna dignatione erant: & *Herodi* præcipue fauebat Tiberius à quo & cottidianis beneficijs ornabatur, quanquam libidine crudelitate & animi fastu haud dissimili patri, quem mox paulò præmaturus Philippi obitus & arrogantior *Herodes junior* rem & potentiores fecerat. Hic est Herodes maioris Herodis filius, qui scelerata libidine adductus in Galilæa sua Ioannem Baptistam gladio percussit. Qui Christum à Pilato, quo de caufsa eius cognosceret, missum, quanquam Galilæus putaretur, remisit tamen etiam ignominia affectum, hoc uidelicet honoris Pilato tribuens, ut quoniam captus Hierosolymis esset Christus, eum animum præsidi testatur qui inuiolatam eius iurisdictionem cuperet. Ea re demulsum Pilatum putamus, ut quoniam præter solitum honorari se ab Herode ut præsidem uideret, deposita similitate amicus fuerit factus. Porro Tiberio mortuo, Pilatus quum decennio iam Iudeæ præfuerit, ob animi insolentiam & quod Iudeis frequenter negotium ficeret, à Vitellio contra Parthos proficidente, Romam ire iussus, Marcellum quendam successorem accepit, illum, qui Caipha pontificatu deiecto, Ionatham ei Annae pontificis filium substituit. Pro arbitrio enim Præsidum ambitione & inuidia Iudeorum agitato, honor pontificatus subinde uariabat, neque quicquam erat urbi ad exitium properanti, aut quietum, aut integrum, Præsectorum interim auaritia eiusmodi dissensionum & altercationum prouentu eximie saginata. Cui camino (quod dicitur) oleum addebat, pessimorum principum Tiberij & Caligulae libido & luxus. Siquidem Caligula sexto anno post mortem

mortem Christi ad imperium prouecto Iudæus Agrippa dities ho- Agripparex.
mo & callidus, quemq; fama etiam nobilitatis commendabat, emersit. Erat hic Herodis maioris ex filio Alexandro (qui patre accusante cum Aristobulo fratre in carcere perierat) nepos, Cypridis autem Herodis itidem ex Phaselo fratre proneptis maritus, & illius Herodiadis quam Philippus uxorem habuerat frater: quem Romam profectum Cæsaris demerendi gratia, Tiberius in uincula coniecerat, quod pa-
lam dixisset, cupere se eum diem uidere, quo C. Caligula amicus suus imperio potiretur. Nec mora, Tiberio mortuo, Caius illum exem-
ptum uinculis ut optime de se meritum, regem Iudææ, imposito etiam diademate, constituit. Duas præterea Tetrarchias, Lysaniæ, & Philip-
pi, qui sub Tiberio ex humanis excesserant, contribuit. Ea res magna-
rum postea simultatum cauſa fuit, Agrippæ regium decus Herodem quamvis patruum & sororium, inuidia tamen accenderat, contrà, Agrippa alienatum à se nulla iusta cauſa Herodis animum quum ui-
deret, pro hoste habere coepit, quem antea ut amicum & necessarium coluisseſſet. Mox, gliscentibus insidijs & odio flagrante, apud Caium accusatus Herodes, quod ingenti armorum ui comparata cum Arta-
bano Parthorū rege, aduersus Caium conspirasset, damnatus à Caio,
& Lugdunum ut remotum ab Oriente locum in exilium trusus est, inq; Agrippam non regio ſolum, quam ille tenuiſſet, ſed & opes translatæ ſunt. Eo tempore Petronius Iudææ præfectus, Caij statuam in templum iuſſu principis locaturus, maxiſi tumultus cauſa fuit. Iudæi enim summis uiribus reluctant, palam significabant bellum po-
tius quam impium Petronij consiliū admissuros. Proinde rex Agrip-
pa cum cerneret periculum & peregrinam haberet Iudæorum obſti-
natiam, Petronio prius persuaso, deinde & Caio principe mitigato,
pacem Iudæis impetravit. Rechte tum quidem illi, & ut antea ſæpe ex
lege ſentiebant, cæterum inutilis hic & odio magis gentium quam can-
dido pietatis ſtudio receptus cultus illorū erat, qui interim nihilo me-
liores Meschiah ſuū, id est Christum Dominū, nō modo ad mortem adegerant, ueluti criminofum, ſed etiam rediuiuum in suis & inaudita
uirtute operantem, incredibili odio persequebantur, ut recte de illis ad Romanos Paulus dixerit, zelum eos habere Dei, ſed non ſecundum ſcientiam: nec iniuria Stephanus duros ceruice, cordeq; & auribus incircuncifos dixerit, qui ſpiritui sancto ſemper reſiſterent. Rebus igi-
tur ad hunc modum habentibus Herodes tertio imperij Caligulæ anno, ægre exilio ſolutus, Chalcidi quæ Syriæ eſt ciuitas, Toparcha
præficitur, deinde & in regni partem cum Agrippa admissus, nec mo-
ribus melior factus nec animo, ad priorem uæſaniam rediit, multaq;
ſuperbe, insolenter & tyrannice ab eo commissa in ſummam homi-

nem indignationem præcipitarunt. Impie ille & atrociter Iacobum Ioannis fratrem capite plexit, Petrum apostolum in uincula coniecit, ultiō animo aduersum nostros usque ad uitae exitum sœuijt. Porrò Claudius imperator factus, regnum Agrippæ confirmatum auxit, addita ea parte regni, quæ auo Herodi in Iudæa Samariaq; paupererat. Ad hæc Hierolymorum muniendorū ius impetravit, quod alijs plerunque magno constitit: non licebat enim prouincialibus, aut diruta illorum armis loca restaurare aut afflcta munire, nisi id demum principi placuisset. Neque dubium erat, quin eam urbem muro à fundamentis circunducto inexpugnabilem reddidisset, nisi coepti operis magnitudine in suspicionem rebellionis adductus imperator, desistere Agrippam cœpto iussisset: idipsum diuina haud dubie prouidentia ordinante, quæ certo proposito urbem illam subuerti non muniri uoluit. Quum igitur ad quartū usque Claudiū annum Agrippa regnasset, graui morbo correptus haud multo post, Cæsareæ mortem obiit, anno ætatis quinquagesimoquarto, regni septimo, unico filio Agrippa relicto, qui tum Romæ apud Claudiū liberaliter educabatur, & ætatis annum decimumseptimum non excesserat: quem statim à funere parenti surrogare Claudio molienti, amici obstituerunt, teneriorem illum per ætatem arbitrati, quām ut regno tot obnoxio rebellionibus, sufficere uideretur. Missus igitur Cuspius Fadus ad gubernandum donec ille adolesceret. Nec multo post (quoniam ita Claudio placuisset) per Felicem Pallantis fratrem in regnum institutur, amplius quidem illud, sed paterno arctius: Iudæam enim regno subtractam Claudiū, & post eum Nero nulla euidenti cauſsa, equitibus Romanis & Libertis eius permiserunt. Felix autem homo folidus avarusq; & qui pecuniam à captiuo etiam Paulo sperabat, Drusillam Iudæam Cleopatræ & Antonij neptem matrimonio sibi iunxerat: fidentior inde factus, maxime autem quod coniugem suam Claudio Cæsari sanguine propinquam sciret, per omnem sœvitiam & libidinem ius regium in prouincia seruili ingenio exercuit. Sed cum Claudiū obitu pariter ille suo honore defunctus, & sub Nerone minus tum perditio maloq; quām postea fuit, deiectus magistratu successorem habuit Festum Portium procuratorem, qui usque ad Vespasianorum ductum & Iudaici belli initia durauit. Felicis & Festi etiam Lucas in Actis meminit, coram quibus utcunque integris Paulus uel ex catenis cauſsam dicere non est ueritus. Cæterum quum uideret quanto Iudæorum odio premeretur nulla iusta cauſsa, sed obtentu tantum religionis abrogatae, quæ tamen ob uetus statem & legis autoritatem, & (quæ præsentissima pestis est ueritatis) multis sœculis deducta cōsuetudine fucum imprudētibus, & ignarisi V E R I T A T I S faceret,

faceret, satius duxit, spiritu id sancto suggestente, Cæsarem quantumvis malum & impium, sed Iudæis tamen iniqua molientibus non fauentem appellare, quam contaminatis & uenalibus iudicij (quando semel de scripto & lege controverti coeptum esset) arbitrium Iudaismi permettere. Atqui inquis, & Romæ damnatus est Paulus, quid illi igitur prouocatio cōtulit: incidit in Scyllam cupiens uitare Charybdim. Damnatus est fateor, sed placuisse prouidentiæ video, ut & Paulo doctore non Romæ solum, sed & in Gentibus quas ante Christum docuerat, doctrina Euangeli⁹ confirmaretur, quod sanè magna acceleratione pietatis factum, ante diximus. Ad hæc non legimus Paulum ut apostatam (qualem insimulabant Iudæi) neque ea causa uelut Iudaismi uiolati reum, sed ut Christi præconem & Gentilium deorum spretorem corona martyrij insignitum esse. Cæterum quoniam in Præsidum & prouocationis mentionem incidimus, commodum duxi⁹ & hoc adnotare, de grauioribus caussis Præfectos prouinciarum cognoscere solitos fuisse, ita tamen ut Appellationi interdum locus cederetur. Herodis autem accusatio (ne quid aliud testimonij aferamus) quam contra filios coram Saturnino habuit, palam indicat multis locis, ne reges quidem ordinariæ ditioni Præsidum exemptos adeo fuisse, quin ad illos cauſarum maxime criminalium cognitio pertineret. Interdum autem rei ad urbem cum Elogio mittebantur, id est, cum testificatione criminis scripto comprehensa: saepè & in prouincia poenas dabant, Elogio, seu, ut sic dicam, indice criminis commissi, cuius ergo damnati essent, promulgato. Quem morem multis in locis ex ueteri consuetudine ductum, hodieq; durare uidemus. Eam rem ferè ueteres Elogij uoce significabant, ad quem modum & Ter-
Elogium.
tullianus libro de Resurrectione carnis: Concupiscentia, inquit, totum hominem Elogio transgressionis inscripsit. Et Ammianus libro decimoquarto de Gallo Cæsare locutus: Denique, inquit, Antiochiae ordinis uerendi duces sub uno Elogio iussit occidi. Et de Caligula Suetonius: Tres, inquit, gladios in necem suam paratos Marti ultori consecrauit, addito Elogio. Hoc est inscriptione, de qualitate facti testificante. Tale & Pilati præsidis Elogium fuisse uidetur quod super caput crucifixi Domini posuit: nam & Matthæus XXVII. capite: Et imposuerunt, inquit, super caput eius cauſam ipsius scriptam, Titulus crucis id est, crimen uidelicet commissum, cuius cauſa in crucem esset actus, Christi affixus.
Porro triplici illud lingua scriptum erat, nimirum uulgandi illius con filio, quoniam præter frequentiam populi qui ad festum undique pro more confluxerat, in prouincia & Græci & Latini, & qui indigenæ erant, Hebræi uersarentur. Hoc ipsum & Iudeorum uerba concidunt, ad Pilatum Ioannis XIX. Noli scribere, Rex Iudeorum,

sed quod ille dixerit, Rex sum Iudæorum: uelut innuentes constare Pi-
 lato, quod hac maxime cauſa eſſet crucifixus. Notius autem eſt, quām
 ut egeat explicatione, Elogium in bonam partem acceptum, & rerum
 præclare gestarum fuſſe. Quanquam haud indignus annotatu eſt lo-
 cus ille Capitolini in uita Gordiani iunioris, ubi tradit Gordiano in
 Syria tumulum extructum, Elogio Græcis, Latinis, Persicis, Iudaicis,
 & Aegyptijs literis insculpto ornatum fuſſe, nimirum ut laus tanti
 principis ad multorum notitiam perueniret. Porro neque maius ne-
 que certius ullum innocentiae Christi dari testimonium potuit, quām
 quod aduersarij criminis loco intendissent: quod tamen reipsa non
 crimen, sed de prophetia de promptū ueritatis præconium erat. Lon-
 ge ante Zacharias istud per spiritum uiderat, Ecce rex tuus uenit tibi
 mansuetus sedens super asinam. Sic & Caiphas Christum uafro con-
 filio perditurus, incarnationis eius mysterium enuntiat, melius eſſe af-
 serens unum hominem mori, quām perire totam gentem. O ueren-
 dam illam cœlestium rerum certitudinem: adeōne inconcussa P R O-
 V I D E N T I A E decreta ſunt, ut illis impij etiam & inuiti, nolentes ta-
 men suffragentur? Sed reuertendum nobis ad institutum eſt, & de
 Præſidum quidem potestate iam dictum, nunc reliqua reddemus. He-
 rodes iunior haud ita multo ante Felicem Iudæam administrantem,
 Herodis iu- eo morbo quo pater perierat captus, & ipſe uentre uermibus eroſo
 nioris mors. perit, authore Luca Actorum duodecimo. Neque existimandum eſt,
 id genus morbos de naturæ lege profectos, sed diuina magis ultione
 immifſos fuſſe, cum alios quoque hac plaga legamus de medio subla-
 tos tyrannos, qui innocentem Christianorum sanguinem fudiffent.
 Tertullianus in libro ad Scapulam, Cl. Lucium Hierominianum
 Cappadociæ præfectum, quum Christianos uexasset, uiuis uermibus
 ebullientem deceſſiſſe tradit. Sed & Galerium Maximianum, qui cum
 Chlоро Constantini patre imperium tenuit, uermibus præcordia ro-
 dentibus, & sub uitæ exitum etiam eruptatis misere interiſſe Eutro-
 pius uicinus Conſtātini temporibus author prodiſit, & Lætus Pom-
 ponius in Chlоро Imperatore idem referens: Incidit, inquit, in mor-
 bum: ulcus inguinibus innatum uirilia exedit, marcescente tota illa
 corporis parte uermes pullularunt, remedia deerant, medici despera-
 uere &c. Et paulò infra: Ex eo, inquit, morbo perit, homo gloria rei
 militaris illustris, uerum saeuitia in Christianos crudelis, unde foedum
 exitū habuisse creditus eſt. Hactenus Lætus, alibi testatus, ipsum met
 Galerium ſuspicatum fuſſe, hoc ſe morbi genere correptum, quod li-
 centius Christianos eſſet persecutus. Qua de re, uelut poenitens, de-
 creta in horum necem publicata reuocarit, & accersiri Christianos
 iuſſerit, qui pro salute principis orarent. Agrippa autem deductus
 à Fe

A Felice, quum Paneadem, Bathanæam, Trachonitida & Abilenen Lysaniæ, nobiles Tetrarchias accepisset, uxore Berenice ducta, regno usque ad tempus subuersionis Hierosolymorum præfuit. Hic ^{Agrippa} est Agrippa iunior dictus, qui apud Lucam Pauli se sermone tactum simulat, ut Christianus fieret. Eiusq; oratio illa est, quam Iosephus libro de bello Iudaico secundo retulit, qua Iudeis suaderé est conatus, ne inuiditæ se Romanorum potentiae opponerent, cuius & Egesippus Iosephi abbreviator libro secundo meminit. Haud uero sum nescius quid de maiori Agrippa Eusebius senserit, uidelicet eundem eum fuisse cum Herode iuniore, qui Cæsariæ à uermibus erosus interiit. Sed diuersum ut senserim ipse mihi etiam Iosephus author fuit. Memorandum autem ac stupendum etiam, Antipatri prosapiam tot dignitatis & potentiae gradibus in sublime euectam, uniuersam intra spatiū annorum quinquaginta post mortem Christi sublatam fuisse. Verum est illud Claudiani, Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant. Nec diuturna solent esse imperia scelere quæsita. Porro regno exutis illis, quum excisa iacerent Hierosolyma, omnisq; dignitas Iudaica interisset, quod reliquum ditionis erat, totum id Romanis cessit. Hæc de Antipatro & posteris qua potuimus breuitate, ex Strabone, Cornelio Tacito, Iosepho, Egesippo, Eusebio & Hieronymo decerpsumus, ad quos uberiorem harum rerum historiam desiderantes remittimus.

IV DAE A.

Iудæa sequitur longe celeberrima quondam Palæstinæ pars, nec hodie à ueteri illa terrarum fertilitate, quamquam aliæ gentes colunt, degener. Meridie & Occasu Iudææ miscentur, propemodum incerto limite, propter sedem ueterum populorum subinde uariam. Nec est uerius Iudæa, quam in ipso meditullio inter mare Mediterraneum & Asphaltiten lacum, ubi & potissimum locis culta est: contra Septentrionem trans Ioppen ^{toppe} ritimam & mediterraneam Hierichuntem, præterea & trans lordas ^{Hiericho} nem usque ad montana, quæ Petream Arabiam excipiunt, protensa est. Nomen ei potissima tribus Iuda indidit, & ab Occasu quidem Ortum uersus dimensione sumpta paulo est longior quam sit lata. Ioppe oppido à Bethleem non amplius XL VI. millium passuum interalloc distante, quemadmodum diuus Hieronymus uetus eius terræ incola prodidit. Constat autem Arabicas solitudines proxime agrum Bethleemiticum incipere. At qua parte Iordanem transit, etiam Plinio, si Hermolaum audimus, Peræ dicta est, id est,

L 115

peræ est regio ex trans
Iordanem fructa trachonitidem & itiniam
lince cap 3

Iudea trans Iordanem trans amnem posita. Quia uoce & terra quæ trans Euphratem est trans Tigrim sunt, & Transdanuiani ueteribus, ut nobis hodieç qui trans Rhenum sunt Transrhenani dicuntur. Citatur & Matthæi locus IIII. capite, Secutæ sunt eum turbæ de Galilæa, Decapoli, Hierosolymis, Iudæa & Transiordane, πόλεις τοῦ Ἰορδάνου, quod Erasmus, à regionibus trans Iordanem sitis, transtulit. Porro & Iosephum & Egesippum eo uocabulo usos esse, ipsi interpretes testantur. Et Plinius libro VI. in Parallelorum digestione citeriore Iudæam nominat, ut & ulteriorem uelut amne diuisam intelligere opus habeamus. Loca Iudææ oppidaç plurima quondam ut reliquæ quoque Palæstinæ: nec enim ullorum in scripturis aut crebrior est aut sacratior memoria: terram promissionis præsertim resç in ea gestas contemplantibus. Sed omnium longe clarissimum Hierosolyma fuit in medio Iudææ situm, & umbilici instar habitum, tantoç alij cunctis sublimius, quanto Iudæa cæteris Palæstinæ partibus celebrior extitit. Ipse Hieronymus occasione situs, ut arbitror, non Iudææ solum, sed & terrarum circumquaç iacentium medium eam esse tradidit, locum Ezechielis quinto capite, In medio gentium posui eam, & Psalmo LXXIII. Operatus est salutem in medio terræ, &c. ad eum modum interpretans, ut orientalem illi Asiam, occidentalem Europam, à Meridie & Austro Libyam & Africam, à Septentrione Scythas, Armenos, Persas, & reliquas Ponti nationes fecerit. Quæ ratio medij tametsi ad excussam dimensionis normam non admodum quadrat, tamen, quoniam Ezechiel gentium meminit quæ Palæstinæ circunfunduntur, nec facile locum alium dederis ex quo in omnes terræ partes aut expeditior aut commodior esse transitus posset, profecto non modo non absurdâ Hieronymi sententia, sed ad natuum sensum explicandum etiam idonea, & propheticō maxime sermoni congrua est. Quod ad nominis rationem attinet, tradit idem author libro de locis Hebraicis Hierosolyma initio Adonibezeth tenuisse, inde lebusæos à quibus Iebus dicta, quibus pulsis Dauid multo post tempore totius eam Iudææ prouinciæ metropolim fabricatus sit, & provinciæ metropolis fuit locum templo emerit & impensas structuræ Salomonis filio reliquerit. Iosephus libro VII. belli Iudaici à Melchisedech eam conditam, dein à Dauide primum omnium Hierosolyma nuncupatam fuisse affirmat. Vt cunque uero illa habeant, dubitari non potest uarie eam per initia (ut assolet in fundandis urbibus) exædificatam, neque tanti temporis decursu, toties captam, direptam, dirutamç, eandem faciem seruare potuisse. Quantum autem ueterum scriptorum lectione collegimus, existimamus eam urbem nullo unquam tempore

*Ex his satis constat
Hierosolyma non esse
in medio terre*

*Hierosolyma totius Iudeæ fuit conditæ
in tempore abrahæi, q[uod] melchisedech fuit tempore
ama abrahæi ut constat
ex cap. 7 ad hebreos*

tempore ornatiorem munitiorem fuisse quam quo lux illa cœlestis Iesu Christus Dominus noster in orbem natus est. Quod ipsum partim ex Plinio, qui post euersam Hierosolymam sub authoribus excidij Vespasianis scripsit deprehendimus, clarissimam eam urbium Orientis fuisse, testante, partim & ex Tacito qui famosam eam fuisse tradit, sed præcipue ex Iosepho, situm Hierosolymorum singulari diligentia complexo, edocti. Tacitus libro XXI. ubi de bello Iudaico: Hierosolymæ, libris Vrbem, inquit, arduam situ opera molesq; firmauerant, quis uel plena satis munirentur. Nam duos colles in immensum æditos cludebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati, ut latera oppugnantium ad ictus patescerent. Extrema rupis abrupta, & turres, ubi mons iuuisset, in sexaginta pedes, inter deuexa in centenos quaque attollebantur, mira specie & procul intuentibus pares. Alia intus mœnia regiae circumiecta, conspicuoq; fastigio turris Antonia in honorem Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis proprij muri labore & opera ante alios: ipse porticus quis templum ambiebatur egregium propugnaculum: fons perennis aquæ, cauati sub terra montes, & piscinæ, cisternæq; seruandis imbris. Hucusq; Tacitus. Ex cuius descriptione facile intelligitur quod perquam obuim est in sacris literis, ascendere Hierosolymam referentibus qui alijs è locis eò essent profecti, contrà uero, descendere qui Hierosolymis essent digressi, nimirum propter arduum urbis situm. Ambitus eius triginta stadiorum fuit, & pro ædificiorum augmento populiq; frequentia ad triplicem murum creuerat, quorum extremus non agita turribus prominebat: unde uerissimum esse arbitror quod Tacitus refert initio obsidionis omnis ætatis sexusq; ducenta millia hominum Hierosolymis fuisse. Iosephus historiæ Iudaicæ locupletissimus testis, Antoniam, ait, non turrim modo ut Tacitus, sed arcis instar propugnaculum fuisse, haud longe à templo situm, quod postea Romanus miles præsidio imposito munierit, festis maxime diebus excubante, ne quid Iudeorum coetus rerum nouarum pro gentis obstinatio, moliretur. Porro non hic solum quanquam munitissimo ædificio, sed & alijs itidem ingentibus structuris urbem Herodes exornauerat, quarum præcipuum atrium suum fuit, tanta elegantia & magnificientia conditum, ut scribenti sibi casum urbis lachrymas obortas fuisse Iosephus fassus sit, quum ruinæ eius recordaretur. Puto autem illud fuisse in quod Christus ad Herodem Tetrarcham ductus est. Longum esset amplissimas Pontificum domos, & Præsidum prouinciae ædes quæ Prætoria dicebatur, enumerare: præterea fora, tribunaliaq; & Lithostratum illud sublime, in quo Pilatus iudicis officio functurus, confedit, quando de Christo salutari nostro ad crucem figendo pro-

scripsit plinio
sub antoribus Vespasianis post erecta
hiero solymam

Hierosolymæ, libris
descriptio
Ardnam id est altam qz
centibus in eam ascende
bant

Turris Antonia.

Templum.

Domus Herodis

prætorium est dominus
presidi, i prætoris prouincie
Lithostratum.
nde. & Ioannes
cap. 13. ait ducunt ergo
peccatum a capha in præto
rinn id est in dominum
prætoris pilati

proselyte id est aduenere
proselytus is a tndeis
accusatnr, qm in confor-
tam sre religiom, pelle
isent hnde & matthys
cap = 3. vae hobiis Siloham
scribe, & pharisei h7poc-
rite, qz ciremmitis mare
& aridam vt faciat
vni proselytum

Betheda.

Probatica
piscina.

Mons Oliueti.

Cedron.

Et anno incarnationis
christi 73 vt scribit
solini fol. 106.
anno Münsteri scholasticq.

Apostolos intelligit
piscatores

πενταλια id est armata
ra, Apparatus armorum. omnibus saeculis uictoriae genere ultra limites etiam Romani imperij
Hoc no[n] intelligitnr q[ui]cqm[od] ad armari
In primam militem pertinet quasi dicas
ora sum simul arma, que ad virum pertinet
P. ambrosius vertit b[ea]n[us]tatem armorum

nuntiauit Ioannis XIX. Tradit Iosephus & Helenæ illi Adiabeno-
rum reginæ proselytæ magnificas ædes Hierosolymæ fuisse ad radis
cem montis appositæ, & extra urbem ei uita defunctæ Mausoleum
positum fuisse, quod eam urbem aliquando famæ laborantem eximia
sua liberalitate iuuisset. Sed & fonte cuius Tacitus meminit, Iosephus
Siloham uocat: unde piscinæ quoq[ue] cuius Ioannis IX. capite memi-
nit nomen fuisse uerosimile est. Plures autem in urbe piscinas fuisse,
præter Tacitum etiā Neemias retulit, ob aquarum scilicet copiam, quæ
uberrima Hierosolymæ fuit Strabone teste, quum totus tamen ciuita-
ti adiacens ager undis careret. Ioannes quito capite Bethsedam nomi-
nat celebrem piscinæ, quæ & Probatica dicta est, προβάτης, quoniā
morem haberent sacerdotes in ea oues litandas abluendi. Mons Oli-
uarum proximus urbi imminebat, prope medius profunda ualle fiss-
us, qua torrens ille Cedron memoratus Euangelistis perfluit. Adeò
autem mœnibus uicinus erat, ut in fatali illa obsidione Titus Vespas-
iani filius, Iudæos fame conjecturus cum murum ingenti opere cir-
cum urbem duceret, partem etiam montis Oliueti complexus fuerit,
teste Iosepho. Nec illud quidem tacendum, ornatisissimas quasc[ue] Hie-
rosolymorum structuras ferè candidi marmoris fuisse, nec ea ætate lu-
dæis opes defuisse, quæ id genus sumptibus sufficerent. Huius urbis
tam ornatæ, tam amplæ, tam florentis, Christus uicem doluit, Christ-
stus inquam qui ad seruandum sanandumq[ue] aduenerat: & fleuit su-
per ea, quòd propediem in manus Gentium esset uentura, quæ solo
ipsum æquarent, nec relicturæ essent lapidem super lapide, eò quòd
diem uisitationis suæ non intellexisset, Lucae XI. Secundo enim an-
no imperij Vespasiani, circiter annum à mortuo Christo quadra-
gesimum, gemina æstate, Hierosolyma, obessa, capta, & in cineres
redacta est, hominū omnis ætatis & generis eo bello intra & extra ur-
bem sexcentis millibus uario casu extinctis & mortuis. Belli caussam
Suetonius & Tacitus rebellionem Iudæorum fuisse tradunt, sed inde
natam quòd antiquis sacerdotum literis contineri palam ferebatur, eo
ipso tempore fore ut ualesceret Oriens, profectiç ludæa rerū potiren-
tur, quòd ipsum in se transferentes ludæi, imperij iugum excusserant.
Cornelius Tacitus pari levitate in uolucrum huius prophetiæ ad Ve-
spasianum & Titum retulit. Cum citra controuersiam, prophetiæ de
regno illo spirituali fidei & redemptionis per Christum, quod ex Iudea
in uniuersum orbem uenturum esset, canerent, à pauperibus illis ser-
uis Domini nuper à piscatura ad munus Euāgelij uocatis, non armis,
non foederum nexu, nō opum & honoris fiducia, sed humilitate, uir-
tute, panoplia militiæ spiritualis, doctrinaç & exemplo, inaudito-

tum

tum omnium toto orbe maximi, propagatum. Video autem constare apud receptos authores Hierosolyma eo ipso die inuasa & capta, quo antè Babylonij cepissent, annis ab Antiochi captiuitate (de qua mox dicemus) C C X X X I X. à secunda autem ædificatione templi quæ secundo anno Darij facta est, annis D. X C I. à prima Salomonis extractione M. C. I I. annis. Titus tanto rerum successu urbem cepit, ut palam ipse fateretur numinis se fauore adiuvari. Adeo nihil est tam firmum & potens, nihil tam forte & munitum quod casurum non sit, ubi ille, in cuius manu omnia existunt, decreuerit. Fata uiam inueniunt. Nec illud quidem paruum inflictæ ultionis argumentum, quod cum Aelius Adrianus imperator, annis ferme quinquaginta post subuersionem à Vespasianis factam, Iudeos intra rudera habitare, & iacentem in fauillis urbem, utcunque structis ædificijs excitari permisisset, adeò ut præteritum urbis casum rebus prosperrime cedentibus, liberalitas & munificentia principis, qui de suo nomine Aeliam uocasset, resarcitura uideretur. Repente tamen natum apud principem consilium, omnia grauissimo casu prostravit. Nam dum diuersa ille religione decreta, Ioui templum iuxta posuit, dum suorum deorum imagines erigit, dum peregrinis sacris honorat, postremo & genitalia præcidere Iudeos uetat, tumultibus prium excitatis, mox rebellione facta bellum exortum est, in quo (si Dionis credimus) non Aelia solum sed uniuersa etiam Iudea ad interacionem usque uastata est, quinquaginta millibus uirorum qui aut prælijs aut excursionibus interierant, desyderatis. Eutropius author est postea Christianis relictam eam, qui incoherent. Certum autem quantumuis afflictam, Constantino imperante rursum non modica hominum frequentia habitari coeptam. Vnde Hieronymus ad Paulinum scribens ætate sua celebrem & uniuersi generis hominum toto orbe concurrentium plenam, & Aeliam dictam fuisse, prodidit. Frequentem fecerant tranquilla tempora, & quies à persecutionibus, maiorq; securitas Ecclesiarum, quam sanctorum locorum fama in Syriam & Iudeam illexerat, neque deerat communibus uotis principum fauor. Quanquam ne sic quidem honos loco mansit, nec tuta ab exteris fuere quæ multis iam annis conualuerant. Persæ enim Cosroæ regis auspicijs Iudeam ingressi, urbem illam, ingenti hominum strage facta, & Episcopo Zacharia capto, diripuere, Heraclio imperante, annis post natum Christum sexcentis & nouem, post Hieronymi mortem centum octuaginta septem. Satis constat ea incurssione Iudeorum manum, quæ se cum Persis coniunxerat, non patrum damni nostris intulisse. Ad extremū Vrbanus II. urbis Romæ Pontifex, quem Petri cuiusdam Heremitæ querelæ commouerant, Con-

Titus & vespasianus

Aelius adrianus

Hierosolyma postea dicta est aelia.

Constantinus imperator

cilio in Gallijs habito, repetendæ illius author fuit. Quo tempore Galliarum & Germaniæ principes flebili Urbani oratione perluas, ualidissimo exercitu comparato, non Hierosolyma solum, sed iustum etiam Syriæ partem Saracenis erectam, regno Hierosolymorum rea cens instituto subdiderunt, Anno à Christo nato M. X C. IX. Durauit regnum adusque Rudolphi Auindspurgij Rom. regis mortem, annis paulò minus ducentis: dubium maiore ne clade amissum an retentum. Certe nec pactis, nec foederibus unquam stetere partes, & mos quidem inoleuerat Crucis (ut aiebant) prædicandæ, qua signati milites, plerunque nostros maiori damno quam hostes afficiebant, grauissimis alicubi eo prætextu motibus excitatis. Sed & conatus principum haud dubie pius candidusq; parum prosperis successibus excipiebatur, neque ulla uictoria illis incruenta stetit, quanquam tolerabile istud quidem fuisset si perpetuum: & si non oleum (quod dicitur) & operam perdidissemus, post tantorum principum clades, toties nostris fusis fugatisq; tota demum Syria amissa. Quam retineri in fide potuisse, sunt qui tradunt, modo cōcordem per initia conatum nostrorum, auaritia & ambitio quorundam non turbasset.

T E M P L V M.

Templum.

Conmodum mihi uisum, & de templo seorsim dicere, quod ipsum quanquam sæpe antea spoliatum, immēsæ tamen opu lentiæ fuisse antequam exscinderetur Cornelius Tacitus pro didit. Condiderat illud initio Salomon quadrigenitis octuaginta annis post Iudæorum ex Aegypto migrationem, ut tertio libro Regum legitur. Neque aliud ullum magnificentiae operis & impensarum regalium certius indicium, quam quod sacræ literæ testantur, plus censem quinquaginta millium hominum opere, septimo demum anno ad finem perductum esse, ut mirum nō sit famam illius toto terrarum orbe increbuisse. Positum tradunt in ædito & conspicuo colle, non suapte modo natura, sed & arte munito. Verisimile autem tum maxime ut muniretur curasse Iudæos cum iam Babylonij uastassent, & rurus post solutū exilium restauraretur. Quum oppugnaret Pompeius ingenti fossa & firmis mœnibus cingebatur, quæ res in cauſa fuit, ut tertio primum mense, nec nisi obseruato ieunij die caperet. Tradit autem Ezdras, seniores quosdam ex Iudæis cum instauratum ab exilio intuiti essent, plorare coepisse, prioris templi memoria, cui secundaria illa structura non responderet: citra controuersiam enim & splendi diſſimum & pulcherrimum fuit quod Salomon, ut erat à parente iussus, extruxit. Cæterum ut regibus Iudæorum post Dauidem & Salomonem

monem res aduersæ frequenter acciderunt, ob neglectum uiui Dei cultum, ita neque Templo unquam sua religio & dignitas illæsa permanerit, postquam aras illi peregrinas excelsas & lucos frequentare, præterea templum (quod miremur) contemptis legis ceremonijs claudere, & Gentilium se sacrorum uanitate conspurcare coepissent. Nec in poenam solum & uindictam diuinæ iustitiae irrogata illi genti afflictio est, sed & in admonitionem, ut neque regno neque templo, figuris nimirum & umbris rerum tribuerent, sed ad altiora intenderent animos, finemq; inquirerent, cuius gratia illa fuissent introducta. Id quidem adeo disertæ per prophetas egit, ut palam innueret ne legem quidem tanta comminatione promulgatam, bonam se dedisse, nec placere hircorum & taurorum sanguinem &c. Hinc illa est rerum causumq; in regum & sacerdotū historia uarietas. Regnum toties inuisum, demum & translatum. Templum tot modis spoliatum, incensum, restauratum, rursus spoliatum. In qua tamen uicissitudine afflictionum nihil horum sic in totum sublatum aut subuersum est, quin ad præscriptum per prophetas finem suum peruererit: Legi durandum erat ad Ioannem, Templo ad mortem Christi, & solutum illud in cruce templum triduoq; reædificatum. Sed & regnum tum primum Iudeis in totum ereptum est, quum ille ueniret qui erat mittendus. Nos hoc loco paucis & qui templum inuaserint, & qui instaurarint censemus. Primum, post diuīsum Iudeis à morte Salomonis regnum, Sesach, quem Sussachum Iosephus nominat, Aegypti rex & amicus Hieroboam: quippe qui profugum in aulam suam recepisset, post captam Hierosolymam ipsum etiam Templem spoliauit. Inde graibus inimicitijs inter Israëlem & ludam enatis, Iosas rex Israëlis Amasia deuicto nō urbem modo cepit, spoliato templo, sed & thesauros regios abstulit. Nec externis modo, sed domesticis etiam regibus ad prædam patuit, Achaz Iudæ princeps impius homo, & regnandi gloria elatus, quo regem Assyrium Teglathphalassar tum Syriam populantem, contra Phaceen Israëlis regem concitare, & suarum partium facere posset, quicquid potuit pecuniarum corradens, ne Templo quidem pepercit, quanquam eluso consilio. Simile quiddam & de Ezechia Iudæorum rege scriptura prodidit, sed pio & Deo charo principi iustissima facti caussa fuit. Maluit hic pecuniam quam urbem perdere, nec ultionem quæsiuit ut Achaz, sed liberationem, & caducæ rei dispensatio saluti multorum cōsuluit. Sed & ipse hostis potentia elatus, quum datam Ezechiae fidem uiolasset, diuina ultione repressus est. Vtinam nostri iam olim Ezechiae consilio in Saracenos & Turcas essent usi, aurumq; quod in perfunctionias illas expeditiones profusum est, hosti datum, & pactis redempta pax esset (quod illustrem Senatū Reipub.

Venetæ aliquoties fecisse legimus) profecto melius haberent res Christianorum Orientis, quam perpetuo illo belligerandi more hactenus habuerint. Praeclare enim Cyrus ille Alexandrinæ urbis sub Heraclio imperatore Episcopus, qui quum armata manu imminere Aegypto Saracenos uideret, neque ullam spem haberet in Heraclij ope, ignauius tum ut tempora ferebant agente, optimum ratus cum gente pacisci ad prædam nata, annum eis tributum aliquot millium promittit. Hostis conditione accepta toto triennio Aegypto abstinuit. Demum delatus apud Heraclium Cyrus, ut qui Aegypti opes in hostem transferret, Manuelem quendam Armenium successorem accipit, quo tributum negante, continuo Aegyptum Saraceni occupant. Imperator pœnitentia ductus, Cyrum mittit oratum Saracenos, ut finibus excedere annumq; ut hic ante dedisset tributū accipere uelint. Tum quidam ex Saracenis ingentem quandam columnam digito ostentās, Putas ne, inquit, Cyre fieri posse, ut hanc columnam deuores? Quo fieri posse negante, Tam, inquit ille, difficile est factu ut deinceps nos Aegypto excedamus. Ita saepe nostris obsuit temeritas. Contrà fides seruata hosti &, quæ eximium Christianismi ornamentum est, mansuetudo sæpiissime profuit. Est & sub loachimo rege spoliatum templum, & mox paulò Sedechia capto, incensum & dirutum, annis quadragesimatis quadraginta duobus postquam à Salomone esset conditum, eo fermè tempore quo Tarquinius Priscus Romæ regnauit, annis ante natum Saluatorem paulò minus sexcentis. Inde restauratum, Vagoles Artaxersis illius cui Ocho cognomen fuit Praefectus, uiolauit, testibus Iosepho & Eusebio. Mirum autem ab Alexandri postoris, Ptolemæis uidelicet & Antigonis, adeo indignis modis tractari Iudeorum religionem potuisse, quum ipse tamen Alexander Syriam cum exercitu ingressus, non urbi solum Hierosolymæ, sed & Templo honorem habuerit, neque ab immolando pro legis ritu abhorruerit, & Andromachum in Aegyptum moturus tutorem dederit. Contrà, illo mortuo, Ptolemæus Lagi filius, qui primus inter eius duces Aegypto præfuit, fœde prophanaisse Templum legitur. Sed omnium insolentiam Antiochus uicit Asiae rex, qui Epiphanes, id est, illustris cognominatus, quum Senatus authoritate Aegypto cedere iussus esset, Iudeam ingressus Templum spoliat, uasa conflat, Iudeos ad idolorum cultum adigit, qui parere nolle occidit. Samaritis ut louis ædem in monte conderent, author fuit, denique à sacris suis in totum coercitus Iudeis, aram extruxit, & super ea porcos immolauit. Adeo nullum superfuit contumeliæ genus, quod deus illorum idololatriæ uelut tationem redditurus, non immiserit. Haud obscure enim diuus Augustinus libro XVIII. de Ciuitate Dei indicat, Iudeorū cultum ab eo tempore

tempore quo prophetæ apud illos esse desiderabant, quotidie in deterius collapsum elanguisse. Quanquam autem essent ex omni numero magni quidam heroës, qui Templi populiq; religionem saluam cuperent, & eximie de uindicanda Iudæorum libertate mererentur, neque maligne conatibus interdum succederet, tamen ut in rebus ad ruinam interitumq; pronis, nihil solidum, nihil diuturnū erat, subinde prospera aduersis turbabantur. Postremo Romani, qui post Africam & Asiam debellatam, Palæstinæ pepercerant, intestinis Iudæorum discordijs adducti, uicto Antiocho, etiam Iudæam subiugarunt. Primus Pompeius in uiolatum antea Romanæ militiæ Templum, cepit, & iure uictoriæ ingressus, cæteris abstinuit. Dein M. Crassus homo auarissimus, expeditione contra Parthos suscepta, famaq; diuitiarum Templi commotus, ex itinere Hierosolyma diuertit, aurumq; quod ille intactum reliquerat, Templo abstulit. Cassio quoque tyrannicidæ Syriam uexanti, sacrum illud patuisse constat, quod ante quidem & Gabinius & Scaurus & Varus affligerant. Titus uero Vespasiani filius, structuræ, arbitror, admiratione captus, cum post direptam urbem, tantum opus in imperij ornamentum manere cuperet, onustum præda militem ab incendio frustra arcere conatus est. Arsit igitur inuito eo Templum, quod (ut Iosephus ait) sententia Dei dudum damnauerat, aderatq; euolutis temporibus fatalis dies. Mirum autem quod idem Iosephus asserit, eodem die sub Tito incensum, quo ante Babylonij incendissent: hoc est decimo Augusti die. Verum Titus, qui seruare Templum nō potuit, hoc impetravit à milite, ut saltem turres aliquot superesse sineret, quæ indicio esse posteritati possent quantam urbem Populus Romanus deleuisset. Constat autem Templum à Babylonij incensum, primū restaurari ab his coeptum, quos Cyrus exilio adhuc durante dimiserat, quem numerum quinquaginta millium fuisse Eusebius scribit: postea uero captiuitate in totum laxata, secundo anno regni Darij ceu tradit Aggæus, à Zorobabel & Iesu filio Zoëdech utcunque quadragesimo demum anno absolutum est, annis ducentis ante Alexandrum. De hac ædificatione locus ille Ioannis XI. capite accipitur, Quadraginta & sex annis extructum est Templum hoc, & tu in tribus diebus eriges illud: Nō plus enim septem annis in eo condendo Salomonis, quamquam ingenti hominum numero, laboratum est. Herodes coeptum opus octennio absoluerat. Fractæ erant exilio opes, & remoram Samaritanis iniicerant toties restorationis impedito consilio, qua re factum, ut ne cōferri quidem primæ illi structuræ secunda potuerit. Memorandum autem quod libro XXII. de luliano imperatore Marcellinus scribit, Fuentem eum Iudæis de Hierosolymis condendis & reficiendo Templo, post fatalem illam subuersio-

nem decreuisse, negotiumq; Alippio cuidam Antiocheni qui Britannias ante rexerat, maturandum dedisse. Qui post coeptum opus re horrenda ceu prodigo admonitus, ob crebras flamarum eruptions, quæ inter fundamentorum uestigia eructassent, intermittere laborem fuerit coactus. Certissimo argumento, non placere domino, ut post abrogatam legis iustitiam, & consummationem à Christo præstata, Templum denuo, uidelicet umbra post lucem, restauraretur. Necq; est ut quisquam de Ammiani bona fide dubitandum existimet, quum in Oriente sub Iuliano militasse eum constet.

I D V D A E O R V M D I S P E R S I O .

Voniam in hanc rem incidimus, uisa mihi & Iudæorum dispersio ad locorum memoriam capiendam digna quæ referetur, maxime quod uarie magis quam uere quidam de illa tradiderunt. Sparsos Iudæos primum intelligimus, non sponte Palæstinam egressos, sed aut ui abductos quum essent captiui, aut iure belli uenditos, aut qui compulsi rebus aduersis, fuga sibi consuluerint. Primus omnium Teglathphalassar Iudæos in Cyrenem sparsit: nec multo post magnum eorum numerum è Galilæa & iuxta iacentibus terris, in Medium & Persicem transtulit: quod ante Romanam conditam factum esse Eusebius affirmat, alio item tempore ab illo, quo Syria iuasa Rasin regem occidit. Sæpe enim Syriam cum exercitu ingressum eum, ex quarto libro Regum intelligimus. Post hunc Salmanazar, & ipse potens Assyriorum princeps, Samaria occupata, regem Osiam deuictum cum reliquo Israële, qui decem tribubus censebatur trans Euphratem & Tigrem, multò antequam tribus luda caperetur, abduxit. Neque enim hæc propinquo aliquo tempore, sed iusto annorum interuallo gesta sunt, nec à nobis de quibusuis, sed de memorabilibus tantum dispersionibus fit mentio. Porro Nechaonem Aegypti regem quum aduersum Assyrios in Iudeam exercitum duxisset, loacham regem captiuum in Aegyptum deduxisse tertio itidem libro Regum traditur. Miserabilis tum status Palæstinæ fuit, quum inter Assyrios Aegyptiosq; uelut de regno est certatum, in medio enim posita nullam unquam lætam uictoriæ habuit, sed perpetuis iictibus partium, & ceu rupes aliqua marinis exposita fluctibus, aut hinc aut illinc exterræ tempestatis procellis obruta est. Dispersionum autem longe maxima, fuit in Babylonica illa captiuitate, cuius tamen, ut postremæ scriptura (quod sciam) meminit, quando loachimo rege cum omni familia abducto, mox paulò Nabuchodonosor euersa urbe Sedechiam filij & luminibus orbatū, cum maxima captiuarū multitudine transtulit:

quam

quam Matthæus *κατικεστάρης Βαβυλῶν* uocauit, & uulgo transmigratio Babylonica dicitur, septuaginta annorum spacio determinata, quo tempore Assyrī & Persæ rerum in Asia sunt potiti. Erat tum in Aegypto Pharao, Vaphres uocatus, ad quem sub Babyloniorū aduentum magna Iudæorum pars, conscientia rebellionis territa, ne in regis, ultionem quærentis manus inciderent, confugit. Ut eo tempore etiam Aegyptum Iudæos incolere ex dispersione cœpisse intelligamus. Verosimile autem nec Sussachum in capiendis Hierosolymis prorsus hominum libertati pepercisse, cum & Ptolemaeum illum Lagi, cuius supra meminimus, post captam urbem plurimos Iudæorum captiuos in Aegyptum traduxisse, constet, qui multis post annis à Philadelpho illo de quo est in Alexandria dictum, manumissi sunt. Ex Titi autem Vespasianiꝝ uictoria multa millia Iudæorum uendita sunt, quorum haud dubie miserrima dispersio fuit, cum non abducerentur, sed uenirent, longe autē deterior emptitij quam captiui cōditio esset. Quanquam autem gens illa pro legis suæ & institutorum ratione, proꝝ reliquarum nationum contemptu quodam antea nunquam nisi grauibus, ut dixi, causis exagitata in alienas se terras contulerit, sed in Palestina ceu auita & à patribus recepta sede, continuerit: tamen postquam Iudæa Populi Romani prouincia facta est, & domesticarum dissentionum, factionum, tumultuū nullus finis esset, præterea uarie se duces legionum & militiae Romanæ in administranda illa regione gererent, exire in alias prouincias & pro iure quo imperij iam pars esse uidebantur, cæteris itidem terris, urbibus, agris qui ditionis Romanæ essent immigrare cœperunt. Ad quem modum Giscalis Galilææ oppido relictis Tarsum migrasse Pauli apostoli parentes diuus alicubi Hieronymus innuit. Quanquam, ut à nobis est in Peloponneso dictum, odiosissimo semper Iudæorum cum Gentibus commercio, quippe qui synagogas suas frequentarent, & prouincialium sacris ritibusꝝ detraherent, ut non raro principes, Iudæorum incolumitatem & ut eis in prouincijs locus esset, contra Gentium insultationem diplomatis atque etiam edictis tueri fuerint coacti. Porrò, qui ad hunc modum sparsi essent, auitæ sedis & religionis memores, singulis annis Hierosolymam ceu ad metropolim & sacrorum matrem dona mittere, & ad festos dies uel remotissimis à locis aduolare, temploꝝ & sacerdotio præcipuum honorem impendere, consueuerunt. Neque id à Iudæis modo, sed & à Gentibus templi fama excitatis, factum est: quod uel una Eunuchi Candaces profectione intelligitur. Et Augustum Cæsarem templum uel absentem coluisse, & eximijs donarijs ornasse, Josephus author est. Hinc illa apud Lucam Act. capite II. à tot regionibus profectæ multitudinis frequentia. Hinc & Pauli singulare

studium festis diebus Hierosolymam proficisciendi, qui non alio aut tempore aut loco maiorem occasionem doctrinæ Christi in fratres propagandæ, captare poterat. Hactenus de Iudæorum dispersione quam Gentes fecere. Nunc de illa dicendum, quam nostri qui ex circuncisione credidissent, non à Gentibus, sed ab ipsis Iudæis, sunt persessi. Quando mortuo Christo & rediuiuo & in cœlos assumpto, doctrina eius nihilo minore odio in discipulis est horum malignitate delata accusataq; & summi criminis loco habita, quām antea in magistro & domino fuisset. Sunt exempla eius rei pluscula apud Lucā in Actis: sed & literæ Paulo tum persecutori traditæ, qua uæsania & rabie in dominicam doctrinam accēsi furerent, documēto sunt. Non satis erat illis urbe summouisse nostros, nisi & in reliquam Syriam ad pœnam qui conquirerent, mitteretur. Diuus Hieronymus libro quinto Commentariorum in Esaiam, tradit Iudæos non in Syriam solum, sed & in omnes gentes literas dedisse, ne passio Christi reciperetur, totumq; orbem huiusmodi blasphemiae dissemination impleuisse. Vnde illud quoque accidisse arbitror, ut etiam Romæ sub Claudio aduersum nostros qui tum primū illò uenissent, tumultuari propter Christum (teste etiam Suetonio) coeperint, atque ea re Claudium seditiones indigne ferentem, ad hoc ipsum impulisse, ut Iudæos in totum urbe pellearet. Nec alia magis caufsa, rebus postea mitigatis, suam illam ad fratres qui Romæ erant, epistolam scripsisse Paulum, quām ut dissidiorum molestia de medio sublata, conceptū Gentibus in Iudæos odium tolleret, rursum & circuncisioni supercilium detrahheret, doceretq; nec præputium nec circuncisionem quicquam esse, sed iustitiam quæ ex fide esset in Christum. In Iudea uero tametsi nomen Christianum summa inuidia premeretur, neque esset ulla nostris à pœnis quies, tamen in summis illis procellis ecclesiam tutatus est dominus, sed pauperem, & cuius alimoniae de aliarum ecclesiarum liberalitate Paulus apostolus prouiderit. Iudæi suo in templo stipem faciebāt, quo uentre ociosorum alerentur, mactabant animalcula, quæ sacerdotia saginarent: denique in uasa & luxum aboliti splendoris pars opum profundebatur, quo externa niterent, cum ipsis intus putescerent. At Paulus fraternalæ charitatis præscripto, uel ab Europæ Ecclesijs colligit quod pauperibus sanctis in alimoniam suggerat. Ii templa erant Dei uiui, in speciem squalidi & neglecti, intus puri hoc est sancti. Petrus autem ad fratres per Asiam dispersos scribens, sanè neque hos solum qui ob fidem in Christum Hierosolymis essent pulsí, neque illos qui antè in ea loca uenissent, seorsim uidetur accipere, sed generaliter complecti sparsos. Ipse enim Paulus Christo per synagogas Asiae prædicato, perquām multos Iudæorum ad fidem conuertit, teste in Actis Luca.

Fratres di spersionis.

Porro

Porrò doctrinæ Pauli etiam Petrus meminit, uelut innuens haud latere fese, quod ea ipsa profecissent. Non prætereundum autem ecclesiam Hierosolymitanam, Claudij temporibus haud incelebrem fuisse, quoniā illi legalium ceremoniarum obseruatio fauoris aliquid apud Iudeos conciliasset. Et Hierosolyma ipsa Gentis caput haberentur. Post subuersionem autem quæ annis decem & septem post Claudij imperatoris morte facta est, & urbis & ecclesiæ dignitas ad Cæsaream transiit. Nam & Tacitus qui post excidium Hierosolymitanū scripsit libro XXI. Cæsaream caput Iudeæ facit, & Hieronymus in epistola quadam ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, indicat, etiam sua ætate Cæsareā metropolim Hierosolymæ fuisse. Quanquam huic urbī uel afflictæ & dirutæ, semper honos habitus apostolice sedis, ob tot tantarumq; rerum & in primis Apostolorū memoriam, honoris prærogatiua iam olim seruata, & Nicenæ etiam Synodi decreto constabilita. Tanta autē legis cura primis illis fratribus Christum cōfessis adfuit, ut Eusebius tradat, non nisi ex circuncisione illis lectos episcopos fuisse, & ex gentibus tum primum admissos, cum fractis Iudeorū rebus, & urbe subuersa, diuina etiā ultione in templum esset sœ uitum. Certè Iudaizasse etiā Iacobum apostolum, primum ecclesiæ illius Episcopum, illa palam testantur quæ Lucas Actorū XXI. tradidit, quod quidem haud ita factum intelligimus, uelut incognita illi iustitia fidei fuerit, qui Gentes tamen legis onere non grauandas censuisset: sed quod externo illo & per se innocuo cultu, parcendum Iudeis existimauit, quo maior ei occasio de illis persuadēdis & Christo lucrificandis, ad manum esse posset. Ob quam rem & Paulo conflatam inuidiā hoc prætextus genere declinare, & munus ministerij illius fauorable efficer fuerat conatus. Nihil enim in religione controuersa intempestiuā libertate nocentius est. Iam & catalogis censos Hierosolymitanos pastores, & Ἀπόστολοι inscriptos fuisse constat, ut alios quoque maiorum Ecclesiarum præsides, ceu à nobis in Alexandria dictum est.

SAMARIA ET INIBI DE

IUDAEORVM REGNO.

Samariam pulcherrimo Palæstinæ & uberrimo loco sitam esse Hieronymus tradit, quanquam nec Iudeæ magnitudine nec Galilææ conferenda. Habet ab æstiuo Occasu mare nostrum, & in littus cui Cæsarea urbs clarissima imposita est, prominet. Ad Boream & latus Orientis Galilæa excipitur, proxime lacum Tiberiadis, & Iordanem etiam transgressa ad Arabica usque deserta immittit. Iosephus libro belli Iudaici III. à uico Genaniæ incipere eam, & usque ad Atrabitenam Toparchiam contingere, prodidit. Primum

M iij

*Sichiem ciuitas
Samarie*

Salmanazar

Samaritani

quidem illa à duabus tribubus, Ephraim & Manasse, possessa, mox & regno Israëlis attributa. Quandoquidem Salomone rege mortuo, cum maior tribuum pars filij eius Roboam fastum plus quam tyrannicum ferre nollet, & defectione facta, Hieroboam præclarum illum uirum sed humili ortum genere, regem creatum sequuta esset, Samaria sedi delecta est inç ea Sichem uetus & patriarcharum memoria celebrata ciuitas, quam Abimelech iam antea euerterat, ab Hieroboam extructa & pro regia habita est. Durauit autem id regnum ducentis quinquaginta annis ad usque Salmanassarem Assyriorum regem, à quo Israël, ut antè diximus, captus & in Persas & Medos abductus est, annis haud multo minus ducentis ante id tempus quo regnum Iudeæ ad extremum Nabuchodonosor sustulit. Porro Israële sublato Salmanazar memor quanta difficultate Sichimam & reliquas Samariæ urbes cepisset, præsidio ab Assyria missò totam illam regionem communivit. Eusebius milites illos Samaritas, id est custodes dictos autumat, uelut inde Samariæ nomen exortum esse putandum sit, cum longe uetustius & alijs quoque de causis natum esse, uel ex ipsa scri-

pturæ authoritate constet. Mixtum autem & militare hominum genus, quanquam Mosi legem recepisset & iactata religione Deum se Iudeorum colere profiteretur, tamen interim dij s itidem suis seruiebat, iuxta consuetudinem Gentium de quibus in Samariam fuerant translati, qua de causa Iudeis quanquam & ipsis haud admodum sui iuris obseruantibus, inuisi semper Samaritani fuerunt, & contrà, Samaritanis Iudei religione diuersi. Vtique enim populo legis possessionem sibi uendicante, grauiissimis sape dissensionibus est laboratum. Neque alia magis causa templi restaurandi consilium tam diu protractum fuit, quum iam Babylone Iudei reuersi essent, quam quod Samaritani æmuli iam, non religionis modo, uerum etiam gloriæ, populum captiuitate fractum & uelut nouum qui tot annis absfuerat, apud Syriæ præsides & Satrapas Persarum, calumniosis delationibus criminari & quibusvis de causis arcessere, tantumq; negoti concitare perrexissent, ita alienatis principum animis, ut ægre illi, rebus propriis cognitis detectaç Samaritanorum inuidia ad templum reædificandum admissi fuerint. Suum iam templum Samaritæ meditabantur, & inique ferebant populi postliminio reuersi incrementum, à cuius iam olim potentia sibi timuissent. Neque paulò minus crudeles in se Israël & Iuda fuerunt (qui regum tamen exterritorum arma in mutua excidia euocarant) quam postea Samaritani & Iudei fuissent. Iosephus tradit hoc ingenio Samaritanos fuisse, ut quoties aduersis rebus Iudea premeretur, Iudeos se esse pernegerent, contrà, prosperis in rebus Iudaismum maxime profiterentur.

Versuti

Versuti homines, & qui posthabita honestate, ex uno ore (quod dicitur) calidum & frigidum efflare consueissent. Notandum autem à Samaritis eo primum tempore suum illud in monte templum esse ^{Templum} conditum, quo Dario iam ab Alexandro deuicto, Syria Macedonum ^{in monte.} armis petita est. Tum Sanabalath, antea Darij per Syriam præfectus, mutatis rebus (ut fit sæpe) magno militum numero ad Alexandrum defecit, filiamq; Isacham nomine, Manassæ, laddi Hierosolymorum pontificis fratri, quo cum illi familiaritas intercesserat, matrimonio elo cauit. Ea re cognita laddus fratrem, ut qui contra legem alieno se matrimonio prophanaisset, accusatum urbe summouit. Sanabalath laddi fastum indigne ferens, simulq; generi fortunis & honori consultum cupiens, fauore Alexandri impetrato templum ingens super montem Garizim proximum Samariæ condidit, generumq; ei præfecit. Qui locus posteris annis sanè celeberrimus factus est, cæterum cultu ob Gentium & Iudæorum confusa sacra, prophano foedoq;. Verum Deum ore fatebatur, & re ipsa plures colebant. Creatorem adorabat, & rebus interim creatis par honos habebatur. Specie tamen cultus & fama templi elati, adeò sibi fiducia quadam superstitionis placebant, ut Alejandro mortuo coram Ptolemæo Philometore, ad quem tum Palæstinæ iurisditio pertinebat, de religione contenderint, rege tum quidem pro Iudæis pronuntiâ. Eius delubri Samaritana illa meminit Ioannis IIII. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis quod Hierosolymis est locus ubi oporteat adorare. Et Iesus contra, Mulier crede mihi, uenit hora quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis patrem &c. Magnum autem & odij in Iudæos & contemptus argumentum fuit, quod Iudæis quacunque caussa Hierosolyma digressis ad instar Romulei asyli perfugij locus apud Samaritas fuit, si Iosepho credimus. Ne uidelicet deessent qui odisse pergerent. Neque illud fortasse prætereundum, quanquam haud ignotum uulgo, Iudæis ab exilio reuersis, longo tempore nulos reges sed sacerdotes & principes uiros loco regum fuisse, quemadmodum primis illis post trigeminum captiuitatis annum Cyri favore regressis, Zorobabel & Iesus præfuisse leguntur. Regni uero sublati euidentem caussam fuisse idolorum cultum ex quarto Regum capite decimo septimo deprehenditur. Sed iterum locus regno factus est, nimirum ut compleri prophetia posset, de regno Iudaico tum demum in totum auferendo, quum qui mittendus foret, adpateret. Paucis igitur annis antequam Syria Romanorum facta esset, circa belli tempus quod aduersum Iugurtham gestu est, Aristobulus Ionathæ filius primus post Babyloniam transmigrationem rex pariter & pontifex diadema sibi sumpsit, Aristobulo lamneus succedit,

qui & Alexander dictus est, impotentia animi & tyrannidis sœvitia
 infamis. Quo defuncto uxori eius Alexandri laudatissima matrona
 habens regni tenuit, relictis ex Alexandro filijs duobus Aristobulo
 & Hircano, quorum alterum Pompeius rebus Iudaicis præfecit, alte-
 rum, ut ante dictum est, Romanum uinculum duxit. Primus qui præsidia
 & legiones Syriæ & Palæstinæ imposuit, quiq; Iudeos prius uectig-
 les, mox & tributarios fecit. Dein fauentibus Romanis armos Anti-
 pater extulit, post quem Herodes filius, cuius regno sceptrum Iudeis
 ablatum est. Satis autem superq; ex Iosephi & Eusebij historia con-
 stat nunquam deteriorem Iudeorum uitam in totum fuisse, quam sub
 aduentum Domini nostri Iesu Christi, neque deinceps ad excidium
 usque ullum malitiaæ finem fuisse. Ut ea caussa Iosephus homo Iude-
 us, & mysterij incarnati saluatoris ignarus, ingenue fassus sit corru-
 ptissimum sui sœculi uitæ genus, merito diuina ultiōne punitum, & fa-
 talem Iudeorum interitum fuisse. Primum pontifices ad summa re-
 rum gubernacula euecti, ambitione, fastu, luxuq; tumebant: nulla eis
 legis cura, nulla pietatis erat, primas sibi partes ceremoniæ uendica-
 uerant, atque hæ quidem non tam ex legis decreto, quam proprijs
 sanctionibus introductæ, magna parte diuinis decretis repugnabant.
 Proba species habitus, facies composita, & in sacris non inconcinni
 mores erant. Cæterum peractis illis & arbitris remotis, ad dolos, frau-
 dem, calumnias, æstuans inuidia animus redibat. Neque quicquam
 Pharisaico supercilioso aut iniquum aut impium erat quod modo ad
 quæstum faceret, in quo (teste etiam Paulo) summam illi pietatis sta-
 tuebant. Alijs autem illorum exemplo ad paria contendentibus, insi-
 dias parare, percussores summittere, ueneno tollere, consueti: ne ipsi
 quidem templo parcebant tot nominibus illis sacro, quin sanguine
 interdum percussorum madesceret. Iosephus author est, in templo
 fratrem à fratre ambitione debacchante, stricto gladio interemptum
 esse. Sed & noxiæ conspirationes urbem replebat sanguine. Ut non
 iniuria Christus Matth. XXIII. illorum hypocrisi perstricta, deal-
 batis eos sepulchris similes esse dixerit, quæ foris quidem speciosa ui-
 derentur, intus autem plena omni spureitia essent. Sed & Iсаiæ oracu-
 lum notare illos innuit: Populus hic labijs me honorat, cor autem
 eorum procul abest à me, frustra me colunt docentes præcepta, doctri-
 nas hominum. Præterea culicem colare & camelum glutire illos dixit,
 præteribant enim quæ nō licebant, abiiciebant quod concessum erat.
 Iniquius ferebant iuramentum per aurum templi, & per donum al-
 taris factum, quam quod per ipsum templum, ipsamq; aram factum
 esset: hoc est, sua pluris faciebat quam quæ essent iuris diuini. Re ipsa
 natio prava & adultera erant. Quos uerissime Christus progeniem,
Ioan-

Ioannes genima uiperarum dixerit, Stephanus autem Act. VII.,
proditores & occisores Christi. Quorum hoc præcipuum studium
erat, ut quām plurimos ex gentibus in suam factionem traherent, &
quo plus apud eos sibi fauoris esset, in suum morem transgressos,
proselytos facerent, quod ipsum non legis modo commendandæ
sed priuati etiam commodi studio siebat. Super omnia autem, con-
tra legem, gentium sibi potentiam foederibus conciliabant. Romam
etiam iam olim legatis missis, qui id agerent, quo illis per foederum
uincula sedem auitam & regni dignitatem tueri, præterea synagogæ
immunitatem retinere possent. Praesidibus postea prouinciæ haud
raro ingenti largitione corruptis impetratisq; quo suis studijs uel-
lent patrocinari, neque inuasim semel honoribus deesse. Notæ sunt
largitiones Hircani in Gabiniū, notiores Herodis in Sosium, alio-
rumq; in alios de quibus qui uelit nosse, Iosephum & Eusebium le-
gat. Mirum autem, unde illis animus largiendi, quorum auaritia
præ cæteris mortalibus insignis esset. Intelligebant arbitror ne opes
quidem illis consistere posse, qui regno semel essent exuti: Et libe-
ralis esse etiam auaritia assolet ubi lucri spes refusserit. Praeclarum
autem istud Oniæ iusti facinus, qui, ut libro decimoquarto Anti-
quitatum Iosephus tradit, Aristobulo & Hircano fratribus bellige-
rantibus, quum Aretas Arabum rex Hircani partium, Aristobulum
in templo diutius obsedisset, nec caperet, protractus à milite in medi-
um, & (quoniam haud multo ante orando pluuiam impetrasse cre-
deretur) orare iussus esset, ut Aristobuli milites dissiparentur: stetit
in medio, atque in haec uerba orauit: Deus omnium rex, quoniam &
hi qui mecum consistunt tuus existit populus, & qui obidentur tui sa-
cerdotes sunt, peto ut neque istos exaudias contra illos petetes, neque
illos contra hos orantes, &c. Indignum ratus est uir optimus, in ciui-
libus dissensionibus aut illi aut isti parti uictoriā precari, cum neutra
agat ex officio. Neque dubium est, quin Deus populum illum perdi-
turus, iuxta prophetarum testimonia, uertiginem erroris & ciuilium
armorum furorem eorum animis immiserit, qui merita demum ultio-
ne exciperet. Quanquam autem uehementi illa & atroci Vespasia-
norum expugnatione, ita profligatae ludæorum res fuerunt, ut ne sus-
spicio quidem rebellionis aut studij rerum nouarum reliqua esse ui-
deretur, tamen ita semper odiosum molestumq; illi genti utcunque af-
flictæ, alienæ dominationis iugum fuit, ut præter etiam spem & opis-
tionem omnium, contemnere periculum & in rebus uel deploratis
tumultuari ausa fuerit. Adeò non satis erat tot semel capitibus trun-
catam Hydram illam, nisi alia succreuiſſent quæ cæderentur. Sub
Adriano rebellarunt ludæi infelicissimo successu, de quo ante dictum

est. Iustiniani ætate annis post Christum fermè quingentis in Palæstina Julianum quendam legerunt & coronarunt, arma recta in Christianos moturi, sed insolentiam Imperator, capto & decollato Juliano, represerit. Idem Phocate imperante seditione mota Anastasium Antiochenum Episcopum unco tractum & ore obscoenis oblitum, inter fecerunt, magno simul ciuium numero interempto & parte urbis incensa. Persarum irruptio eos tum animauerat, nec satis illis fuerat Antiochiae tumultuatum, nisi sua cum Persis manu coniuncta uel Hierosolymæ diripiendæ authores extiterint. Fecerunt & Septimio Seueru negotium, sed coerciti sunt. Deinde Gallo Cæsari imminuerunt, nocte quadam plusculis militibus dolo interemptis: ob quam iniuriam Gallus, ut erat crudelis & ultiorij animi, Cæsaream, Tiberiadem & Diopolim clarissimas Palæstinæ urbes in quas illi se patrato facinore sparserant, celeri impetu concremarit, authore Eusebio. Memorabile autem quod tradit Hieronymus, nobilem Cypri urbem Salaminem, Traiano imperante, ab illis deletam fuisse, accolis omnibus interfectis: quod facinus sola illis, ut arbitror, doloris impatientia, & quod nulla amplius spes salutis eluceret, extorserat.

GALILÆA.

Samariam Galilæa sequitur, fertilissima regionum & uiorum quondam fortium altrix, situq; adeò felici, ut cum Samaria reliquisq; adiacentibus regionibus ob soli ubertatem de palma certet. Iordanis illam clarus amnis è Libani radicibus delapsus fermè medium findit, uicis iuxta clarisq; oppidis frequens, ambitiosus enim est & subinde sese præbet accolis, Plinio. A Septentrione eam Libani & Antilibani altissimorum montium iuga claudunt, partem occiduam Phœnicia excipit, cum qua illi tanta uicinitas est, ut uel Hieronymus Samariam & Galilæam eius partes fecerit, Libanū regioni Phœniciae attribuerit. Terminatur ab Ortu Syria illa, quam ob demissam à declinitate montium planitem Coelen appellari ante dictum est. Qua parte ad Meridiem spectat, Samaria & Arabiæ arenosis terminatur. Vniuersam ueteres in superiorem & inferiorem diuiserunt. Superior Libanum, seu Antilibanum dicere malumus, & Iordani fontes habet, Galilæa gentium dicta, quoniam extima sit Palæstinæ, etiam gentium: ipsis Syris contermina. Inferior lacum Tiberiadis ambit, trans Iordanem autem plerisque locis montana exasperant, inter quæ etiam desertis squalent. Montium ea parte præcipui Trachoni dicti, inter quos Gaulon ciuitas celebris quondam in tribu Manasse, præterea regio Trachonitis. Bathanæa, à quibus locis Tetrarchiæ Gaulonitidi, Trachonitidi & Batha-

Mons libanus etiam
antilibanus etiam dr-

Galilea

Bathanæ nomina data. Constat autem à quarta regni portione Tetrarchiam dictam, & Tetrarcham Præsidem eius siue regem. Nam & Lucas Act. XII. Herodem iuniorē regem uocat, qui Tetrarcha fuit, ^{Tetrarcha.} & paterni tantū regni partem tenuit. Sicut & Agrippa minor itidem Tetrarcha, rex à Claudio Cæsare dictus est. Certe Plinius libro V. Tetrarchias in regna descriptas fuisse commonstrat. Apud Eusebium in Chronicis Tetrarchæ quatuor numerātur, Herodis filij, quos parte regni paterni Augustus donauerit: uelut inde uerisimile sit nominis originē deductā esse. Cum ante hos Herodes pater, uiuēte etiamnum Antipatro Tetrarcha Galilææ factus fuerit, & C. Plinius libro V. decem & septem Tetrarchias in Syria esse tradat, sicut & Toparchias in Iudæa decem, quas ordine enumerat, à quibus Toparchæ uocati locorum Præfecti, quos paulò longius à regni specie abfuisse satis constat. Intelligimus igitur Syriae administrationem initio Græcis quadri partitam fuisse, atque inde Tetrarchias ipsas regiones suis limitibus determinatas, & Præsides earum Tetrarchs appellatos fuisse. Deinde illis amplius diuisis, & aucto portionum numero, uetus interim & primo datum nomen mansisse. Porro & in Galatia & Licaonia præfecturæ fuerunt non paucæ Tetrarchiarum nomine, quarum capite XXVII. & cap. ultimo libri quinti, C. Plinius meminit. Lysaniam autem non Herodis (ut apud Eusebium legitur) sed Ptolemai Minæi, Chalcidis iuxta Libanum montem tyranni filium fuisse Josephus docet. Cuius regni pars etiam Abila fuit celebre & populosum Syriae opidum, quod apud Ptolemaeum Lysanum dictum est, à quo Tetrarchia Abilene cognominata, quam Lysanias post patris Ptolemei mortem uiuente adhuc Augusto accepit, & multis post annis Tiberio imperante tenuit. Proinde scientissime Lucas secundo capite prioris libri de hisce partibus ad hunc modū locutus est: Anno decimoquinto imperij Tiberij Cæsar, Pontio Pilato præside Iudææ, Tetrarcha uero Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Itureæ & Traconitidis regionis, & Lysania Abilenes Tetrarcha, &c. Iturea enim finitima fuit Galilææ genitū, quam Philippo Augusti liberalitate contributam supra diximus. Dicta autem illa est ab Itureis bellicosa gente, haud longe Damasco mōtanis inhabitāte, de quibus etiā Vergilius: Iturei Scythicos torquentur in arcus.

LOCA IUDÆÆ, SAMARIAE, GALILÆÆ.

NE toties repetendo locorum situ historiæ seriem satis alioquin uel breuitate impeditam turbare cogeremur, placuit simul Iudææ, Samariæ & Galilææ loca duntaxat insignia ordine

N

enumerare. Multis hoc ipsum egit Hieronymus in quæstionibus & locis Hebraicis, & extat libellus illius titulo, qui de locis quorum in Actis Lucas meminit, conscriptus est. Nuper & Zieglerus noster Pa

læstinam singulari diligentia non descripsit modo, sed & Tabulis ex-

aratam proposuit, ut eisdem hoc labore supersedere potuerim, nisi ante receperissem ea me semel loca redditurum, quorum scriptura No-

Mons Oliuarū. ui (ut uocant) testamenti meminisset. Expediam igitur paucis. Oliua-

rum montem, cuius in Hierosolyma meminimus, Lucas Act. I. iter

sabbathi ab illa absuisse ait, hoc est, quantum abesse Iudeo sabbathi

die licuisset, id spatium duorum millium passuum erat. Ab hoc mon-

te (ut pie & eleganter ab Erasmo dictum) Christo itum est ad crucis

ignominiam : ab eodem itum est ad gloriam. Ad eius enim radices

Gethsemani. uillula erat Gethsemani, & iuxta eam locus, quo appetente iam capti-

uitate, cum discipulis suis peracta ecceña dominus oratū abiit, Matth.

Bethphage. XXVI. Nec procul alias uiculus Bethphage, in quo, domino per

montem Oliueti intraturo, iumentum apostolorum uestibus instra-

tum est, Matth. XXI. Lucæ XIX. Vertex montis uel Hieronymi

etate dominicæ ascensionis uestigia tenuit, ceu liber ille de locis Acto-

Bethania. rum Lucæ scriptus innuit. Nec procul Hierosolymis Bethania uilla

quindecim plurimum stadiorum spacio absuit, Ioannis XI. uicina au-

tem Oliuarum monti, Mar. XI. Simonis leprosi, præterea Marthæ

& Mariæ hospitijs, & ex mortuis suscitati Lazari memoria nobilis.

Locus autem ille, ubi Saluator pro omnium salute crucifixus est, pro-

ximus urbi fuit, ad Septentrionalem plagam montis Sion Hierony-

mo. Golgotha uulgo dictus ab Caluarijs hominum, de quibus sum-

ptum esset supplicium. Quo loco tribus horis uiuum inter latrones

pependisse, & nona primum hora mortuum, quum sexta esset in cru-

cem actus, Matthæus indicat. Horas autem non nostro, sed Babylo-

niorum more diem ab ortu auspicantium, sumplisse ludæi uidentur,

Hora, Prima. ut prima hora sole oriente, sexta meridie, nona declinante iam ad ue-

Sexta, Nona. sperum sole obseruata numerataꝝ sit. Id quod & Euangeli historiæ

confirmat, quæ Christum captiuum initio in Caiphæ atrium ductum,

excussumꝝ ea nocte à Sacerdotio tradit. Sed & Petrum (ne quis pri-

mam noctis horam intelligat) ipso gallicinio Christum abiurasse con-

stat. Matthæus XXVI. capite ordinem rei gestæ prosecutus, Mane

autem, inquit, factō &c. uiinctum eum adduxerunt & tradiderunt Pi-

lato præsidi. Porrò & Lucas XXIII. capite auditæ eius caussa, & co-

gnito quod Galilæus esset, ad Herodem Tetrarcham, qui tum forte

Hierosolymis agebat, à Pilato missum fuisse Christum ceu ditionis

eius hominem, palam indicat. Deinde spretum ab hoc, & remissum,

post ludorum ad rauim usque clamantium querelas auditæ, demum

traditum

traditum ad crucifigendum fuisse. Ut eiusmodi actione haud dubie bonam diei partem insumptā, & sexta primum hora, hoc est, ipso meridie Christum affixum cruci fuisse intelligamus. Enim uero eo tempore quo passus est Christus, id est, VIII. Calendas Apriles, Sexta ^{Idem dicit lactantius} hora ad solis ortum propter aequinoctij uerni aequalitatem eximie ^{fot s 4 fib 4 de vera} quadrabat. Neque alieno sensu à Christo Ioannis XI. dictum est: ^{sapientia} Nōnne duodecim sunt horae diei? Quanto enim minor est latitudo ^{Duodecim} parallelī cuiuscunq[ue] ab aequatore, tanto maior est dierum noctium, ^{hore diei.} in uniuersum aequalitas. Porro si hora tertia Petro Apostolo Act. II. matutina est (hanc enim uel hac sola caufsa ab ebrietatis suspicione uindicat) consequens est Sextam in meridiem inclinasse (cum & prima hora matutina esset ut supra) ac Nonam in uesperem. Nam si nonna hora, ut à nobis annumeratur, mortuus Christus fuisset, umbra exorta naturalis, & extra miraculum fuisset. Aequinoctij enim tempore in Iudaea Sol nona post meridiem hora profunde occiduus est: quod à parallelō latitudinis, uel ab his qui Cosmographiam à limine salutarunt intelligitur. Atqui tenebræ illæ super terra Iudæa factæ ^{Tenebre ortæ} Christo paciente, summæ admirationi fuerunt contuentibus, cum, ^{super terram,} quod tribus horis, id est, quoad in cruce uixisset Christus durassent, tum etiam quod tempore insueto, sole scilicet cœli umbilicum tenente, accidissent, nec deliquium pro naturali syderum cursu contigisset. Tum enim luna decima quinta, hoc est plena erat, & ex diametro aduersa soli, nec umbra terræ officiebat, quæ diuersum semper & oppositum uiæ solis semicirculum occupat. Verumq[ue] sit, quod super illo Matthæi loco Hieronymus tradit, Paschæ tempore lunam semper fuisse plenissimam, & solis defectum nunquam nisi ortu lunæ fieri solere. (Quo in loco non *κοσμικόν* Hieronymus, sed *ἱλιακόν*, id est, solarem, ut astronomi eum uocant, ortum intelligit, luna uidelicet suo motu corpus solis transiente, & uespertino iterum emergente, id quod proximis à nouilunio diebus fieri assolet.) Nec audiēti sunt qui Dionysij sententiam de eclipsis afferunt, in quorum numero est Lyranus, qui eodem tamen in loco hoc ipsum quod probat redarguit, & errore uix digno eius nomine, ab ortu lunam approximare Soli uelut motu primi (ut uocant) mobilis, ac non magis proprio motu ab occasu ortum uersus, Dionysij autoritate, puto, deceptus credidit. Ut interim non dicamus quam ridiculum sit Paschæ tempore, id est, plena luna eclipsim quererere. Ne Chorebo quidem tot modis stulto istud somniare liceat, ne dum philosopho, quanquam quid huic Epistolæ Dionysij tribuendum sit, quam uulgaris iactitat, & quid de authoris nomine aestimandum, abunde duo eruditionis lumina, Laurentius Valla & Erasmus Roterodamus, suis in nouum Testamentum annotationis

nibus prodiderunt. iam ut ad horas reuertamur, ipse Hieronymus

Hora sexta. propheticos sermones in hoc adducit, ut Sexta hora, hoc est, meridie tenebras illas obortas esse doceat. Amos VIII. Occumbet sol meridie, & contenebrabitur super terram in die lux. Et Ieremias decimoquinto, Occubuit sol cum adhuc media esset dies. Clarissime autem Matthæus in XXVIII. capite, Vespere facto Iosephum de Arimathia corpus Iesu iam mortui à Pilato impetratū cōdidisse tradit, ut uel eo solo loco ante uesperam mortuum eum cōstet. Nec adnotassemus tam leuicula, & quæ merito fastidio esse uel parum peritis possint, nisi eam nouerimus quorundam inscitiam esse, quæ uel hoc in scirpo nodum quærat, & coram Ecclesijs in dubium uocet, quæ ostiarij & æditui ipsorum pro comperto habent. Vnicum enim caput uicesimum Matthæi de operarijs clarissime eam horarum quam dixi, observationem uulgatam Iudæis fuisse indicat. Præterea & breuiores dies esse in illo climate innuit, quām in nostro cœlo, quod undecima illic hora uesperascit, cum æstiui dies nostri eam partem diei tardius habeant. Quæ iam nunc explicare non attinet. Proinde reliqua prose-

Ager sanguinis quemur. Agrum illum sanguinis Iudæ proditoris pecunia emptum, Hieronymus proxime Golgotha fuisse tradit. E remotioribus autem

Arimathea. ab urbe locis Arimathea fuit, haud procul Lydda, uicus Iosephi decurionis illius qui Christi corpus sepulturæ tradidit, Lucæ XXXI I.

Lydda. Lydda ipsa, quæ postea Diospolis dicta, præcipuum inter Iudææ oppida fuit, in quo Petrus Aeneam paralysi decem & octo annis labo-

rantem, non sua sed Christi uirtute liberauit, Actorum IX. Proxi-

Assaron. mus ei locus Assaron, cuius itidem apud Lucam fit mentio. Quan-

Saronas. quam Hieronymus Commentarijs in Abdiam non Assaron, sed Sa-

ronas apud Lucam legit, plagam intelligens campestrem iuxta Lyd-

dam. Et in libro de locis Actorum Lucæ, Saronas, inquit, quod in-

terpretatur Campestris regio, est Cæsareæ Palæstinæ usque ad oppi-

dum loppe pertingens. Et mox paulò, Sed & inter montem Thabor

Saron. & stagnum Tiberiadis, regio Saronas appellatur. Porrò Saron idem

author in XXXV. caput Isaiae scribens, campum uel loca campestria

Emaus. interpretatus est. Emaus authore Luca prioris libri XXXII I. capite

sexaginta stadijs ab Hierosolymis absfuit: uetus oppidum, & cui Ro-

mani post deuictam Iudæam nomen mutarint, à uictoria Nicopolim

appellantes. Plinius quinto libro Emaum inter Iudææ Toparchias

censet. Nostris memorabile Emauntis nomen est, ob Christū quum

à resurrectione cum discipulis hæsitantibus profectus, cœnatusq; ex

panis fractione cognitus est. loppe uicus, quondam oppidum uici-

num Diospoli, & antiquius terrarum inundatione creditum Pompo-

nio, à quo & loppica Toparchia cognominata, aspero & impor-

tuoso

tuoso littori nostri maris imposita, bellis Iudaicis quod Neronis auspicijs, ductu autem Vespasianorum actum est, saepe direpta, postremo euersa est. Vulgo hodie laphet dicitur, primaq; in Palæstinam peregrinantes excipit. Extant adhuc ueterum ædificiorum uestigia quædam in ædito littore, iuxta quæ domus aliquot raræ & paucæ habitantur. Ioppe Petrus princeps apostolorum apud Simonem Coriarium diuersatus, discipulam Domini cui Dorcas nomen erat, à mortuis suscitauit, Actorum IX. Clarissima autem urbium Palæstinæ Cæsarea, ante Turris Stratonis uocata, quam bellis fractam Herodes Cæsarea. Antipatri filius continuo decennio non æstimandis sumptibus extruētam Cæsaream in gratiam Augusti Cæsar is uocauit, cui & templum erexit, & ludos quinquennales siue Olympicos dicauit. Caput eam ludææ fuisse ante diximus, quare & nostris metropolis facta est. Sed clara ante omnia celeberrima Ecclesia, quæ à Cornelij Italicae cohortis Centurionis primum domo Petri ministerio cōuersa baptizataq; exordium sumpsit, cuius Lucas Actorum decimo capite meminit. Certe Paulus alicubi ecclesiam, quæ in domo Cornelij Cæsareæ esset, salutari iubet. Habuit & Philippus euangelista in ea urbe domū uel Pauli Philippi hospitio nobilem. Hieronymus in uita Paulæ indicat, sua ætate cellulas quasdam eo loco monstrari solitas, in quibus Philippi filiæ prophetæ mansitassent: meminit harum Lucas Actoru[m] uigesimoprimo. Huius Cæsareæ episcopus fuit Eusebius ille Pamphili cognominatus, uir doctissimus & diligentissimus, sub Constantino Imperatore, cuius & uitam scripserat. Eius Ecclesiastica historia, & opus Chronicum, præterea & de Præparatione euangelica libri extant. Tanta amicitia Pamphilum coluit, ut ab eo cognomen sit mutuatus. Aluit & Origenem hæc urbs, & bibliothecam habuit Pamphili & Eusebij diligentia instructissimam. Pamphilo autem (Maximino in nostros insaniente) in ea ipsa urbe martyrio coronato, Eusebius sub Constantio demum Constantini filio mortuus est. Est & Stratonis turris dictus locus alias à Cæsarea Iosepho, haud procul Hierosolymis, ubi Aristobulus Hircani Iudei filius Antigonum fratrem insidijs petitum interemit. Gazam urbem pleriq; Iudeæ tribuunt: nam ad tribum Iuda pertinuisse eam constat, ueritatem autem fuisse sacra historia testatur. Quanquam suspicari video Hieronymum, sit ne hæc uetus illa Gaza, an alio in loco sita, quam temporum iniuria extinxerit, alio mox in loco eius nomine Gaza enata, quæ hodieq; extet. Pomponius libro Geographiae primo, à Cambyses Persarum rege uocatam autumat, quoniam bello contra Aegyptum suscepto, illò regias opes contulisset. Curtius ait Gazam uocari eas Persis, Pomponius Aerarium maluit. Vt cunctæ ea habeant, constat Gazam expugnata etiam Iudea celebrem fuisse,

N iiij

*Eusebius Historia**Gaza.*

fabuloso quidem nec admodum fertili agro septam, fertilem tamen Christo, & apostolicæ doctrinæ munere felicem. Habuit inter alios eximum doctrina & pietate virum Sylvianum Episcopum illum, qui Diocletiani iussu interfactus & martyrio coronatus est. Portus Gazzæ clarissimus in ipso littore uiginti stadijs ab urbe abest, quem Constantinus Imperator de suo aliquando nomine Constantiam, deinde Julianus iterum Gazam, sed maritimam uocari uoluit. Et ex me-
 Bebleem. diuerraneis Iudeæ præcipua fuit Béthleem ciuitas, Davidis patria, memoria autem nati Seruatoris sacratissima. Iosephus nescio quid secutus libro Antiquitatum octauo, hanc & Hebron pariter uetus-
 stam, à Roboam Salomonis filio conditas existimat: magno errore, quum longe illo antiquior utraque fuerit, nisi restauratam ab illo fuisse intelligimus. Abest à Hierosolymis sexto miliario in partem Meridiei. Locus ipse ubi natus est dominus I E S V S, ab eius regio-
 nis Christianis semper magno in honore habitus, sed simpliciter ut erat, relictus, ostensusq; aduenis. Postea Helena Constantini con-
 iunx magnifica templi structura complexa est. Sanè magnus ac nescio
 an superfluis etiam usus templorum huius ætate increbuit. Nam &
 Oliuarum monti templum impositum, & in eo loco ubi Christus orauit pariter Ecclesiam extructam fuisse ex Hieronymo constat. Ego natuum locorum situm, ut erat quum Christus in terris ageret, uisere maluisssem, quām recentium ædificiorum ornatum intueri. Sed per-
 rigit tamen maior pars tantorum sumptuum, Persarum & Saraceno-
 rum incursionibus. Diuus Hieronymus ætate iam ingrauescente, quū sui sæculi mores, & quorundam etiam Episcoporum insolentiam fa-
 stidiret, in rus illud Bethleemiticum sese contulit, nec procul oppi-
 do cellulam, hoc est, domum uitæ à turba remotæ paratam, quam
 Monasteriū. Græci uovasq; ea cauſa uocarunt, cum paucis amiculis incoluit. Id nominis ad ea quoque loca translatum est, in quibus plurimi simul habitant. Et Monasterion dictū, quod alio nomine Cœnobium, ho-
 die ut in mutata religione, mutato etiam nec satis probato uocabu-
 lo, Claustrum dicitur. Hieronymus Cellulam suam uocat, haud lon-
 ge ab Archelai sepulchro, quod in publica uia spectabatur, in qua no-
 nagesimoprimo ætatis anno imperante Theodosio excessit. Anno
 post Christū natum, CCCC. XXII. Vir eruditionis & diligētiæ incomparabilis, & qui trium linguarum, Hebrææ, Græcæ & Latine-
 næ peritissimus fuerit. Falsum autem Monachum fuisse eum, ut ho-
 die sunt Monachi, alijue regulæ quām doctrinæ Christi, aut Votis
 illis, quibus hodie iurati quidam seruiunt, mancipatum fuisse. Hoc
 enim Monachorum genus Hieronymi ætas in totum ignorauit, &
 longe alij erant qui tum Monachi dicebantur. Qua de re qui nosse
 uelit,

locos natuōs vt
 erant qm̄ christi
 in terris geret, qm̄
 recentius edificavit
 opificiū pater hiem

Hieronymus Vir
 trilinguis 91 ann.

uelit, Desiderium Erasimum in uita Hieronymi legat. Erat in eodem tractu Chebron oppidum uetustissimum Philistinorum metropolis: ante Cariatharbe dictum, quoniam quatuor uirorum, Adam, Abraham, Isaac & Iacob uicus esset, in quo sepultos illos Hebrei affirmant. Fuerunt inter haec ab Herode condita oppida, Alexandrium, munitissimo loco in memoriam Alexandri filij: Herodium pariter munitum, à quo postea circumiacens regio nomen traxit, ut libro quinto, capite decimoquarto Plinius scribit. Fontes iuxta fuerunt aquarum salubrium, quorum alter frigidus, alter calidus, non procul remotis scaturiginibus, medico balnearum usu, quorum Iosephus meminit. Sed & patris memoriae consulturus Herodes, urbem condidit, & Antipatrida uocauit, fertili in loco & amne praeterfluo, ad quam milites iussu Claudij Lysiæ tribuni, secunda uigilia Paulum à Hierosolymis iumento impositum deduxerunt, Actorum uigesimotertio. Bellis mox paulò attrita est, & Hieronymi æta te semidiruta iacuit. Est & Cypris ciuitas ab Herode in Iudæa in Cypridis matris memoriam extructa. Trans Iordanem autem inter celebriora, Macherus, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis Plinio, ubi Ioannem Baptistam ab Herode decollatum fuisse creditur. Luxta fons calidus medicæ salubritatis Callirrhoë, aquarum gloriam ipso nomine præferens, Plinio. Hoc ipso fonte Herodes rex diu lauit æger, sed nullo fructu, quum fatalis esset morbi cruditas. Nonnulli & Bethabaram Iudææ tribuunt trans Iordarem, Ioannis baptismo notam, Ioannis primo capite. Quo loco ob ueteris baptismi memoriam multos fratres baptizatos fuisse ætate sua Hieronymus tradit. Et Constantinus Imperatorem expeditionem in Persas meditantem, hac caussa baptismum distulisse traditur, quod cupisset in Iordanie baptizari. Sed morbo interceptus Constantinus quando baptizatus
haud multis ante mortem diebus ab Episcopo Nicomediensi admodum grandis natu tinctus est, Læto. Certe Ramah Iudææ uetus Ramah.
oppidum, cuius Ieremias trigesimoprimo capite meminit. Locum citauit Matthæus capite secundo. Ante omnes autem nobilis Hierichus, non tam diues & felix Balsami uinetis, quam beatæ Hierichus.
quondam fragrantia prædicatio nis C H R I S T I, quem frequenter his in locis uersatum Euangelistæ indicant. Sed & Zacheum in eo tractu de arbore uocatum constat. Vrbs ipsa in planitié sita, ad latus montem habet superne sterilem, cuius declivio Balsamus seritur, humilis arbuscula, nec absimilis uiti, quæ cestate aliquoties incisa gratissimi odoris lachrymam fundit, quam Opobalsamum dicunt: surculi item & farmenta de ea resecantur, quæ & ipsa magnō ueneunt. In sola autem Hierichunte liquor ille manat, Pli-

nio. Quanquam Dioscorides primo libro & in Aegypto nasci Balsamum, & in Cœlesyria quæ inter Libanum & Antilibanum iacet, Strabo : præterea in Arabia Sabeorum tractu maritimo Hermolaus, prouenire existimēt. In una certe Hierichunte nasci Balsamum etiam Iustinus trigesimo sexto libro uidetur innuere, ut sit uerissimile æmulatione factum, ut nomen celebre & famigeratum etiā alijs pariter odo-
 riferis humoribus sit attributum, quo pretium ad cresceret. Fontem au-
 tem Hierichuntis magnum & riguum, quem miris laudibus ab acco-
 lis celebrari Iosephus scribit : pestilentem antea Heliseus purgauit, si-
 cut quarto Regum secundo capite traditur. Proxime Asphaltiten op-
 pidum est Massada excenso loco & aspero situm & Ionathæ pontificis
 quondam opus, quod Herodes natura loci adductus munitissimum
 fecit, addito etiam commeatu cæterisq; ad ferendam obsidionem ne-
 cessarijs, ut si ita libuisset, in illud se tuto perfugio posset recipere. Insig-
 nes quondam fuerunt Sodoma & Gomorrha, quippe quæ reges
 suos, scriptura teste, habuerint, & in omnium fertilissima ualle condi-
 tæ fuerint, quod palam Moses Genesis decimotertio indicat. Hiero-
 nymus uallem Salinarum dictam fuisse tradit. Quanquam Moses
 Siddim dicere eam uidetur Geneseos decimoquarto : Omnes hi, in-
 quit, conuenerunt in uallem Siddim, ubi nunc est mare salis. Porro
 mare Hebræi etiam lacum nominant : ut hoc loco Asphaltiten, quem
 hodie mortuum mare uulgaris appellat. Tacitus de eo loco libro ui-
 gesimoprimo in hæc uerba prodiit, Haud procul inde campi, quos
 ferunt olim uberes, magnisq; urbibus habitatos, fulminis iactu ar-
 sissem, & manere uestigia, terramq; specie torridam uim frugiferam
 perdidisse : nam cuncta sponte ædita aut manu sata, siue herbas tenus
 aut flores, seu solitam in speciem adoleuere, atra & inania uelut in cine
 rem euanescent. Ego sicut Idumæas urbes igne cœlesti flagrassæ quon-
 dam concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpiç; superfu-
 sum spiritum, eoq; foetus segetum & autumni putrescere reor, solo
 celoq; iuxta graui. Hæc Tacitus. Samaria diei itinere ab Hierosoly-
 mis distans clarissima etiam Regum tempore ciuitas, uiginti stadio-
 rum ambitu complexa, primum omnium ab Amri Israëlis rege in
 monte condita, quem à Somer domino eius agri duobus talentis
 emptum, urbi extruendæ destinavit, conditamq; Somer à domini
 nomine dixit, quemadmodum in historia Regum libro quarto, capite
 decimosexto legimus. Eam & Isaias qui sub Achab rege prophetauit,
 septimo capite Schomeron, ut celebrem iam & notam uocat: ut errare
 constet eos, qui eam post translatum Israëlem, hoc primum nomen
 accepisse ab Assyriorum præsidij putarūt. Eam urbem ab Hircano,
 intestinis Iudeorū bellis, haud multo ante attritā, Herodes rex, in gra-
 tiā

Mare mortuum.

Sodoma.

Gomorrha.

Samaria.

tiam Augusti restauratam Sebasten, hoc est Augustam nominauit. Hodie uestigia tantum ueteris structuræ cernuntur, neque quicquam ferè est eius reliquum (ea est bellorum rabies) præter solum nomen. Sanè & Philippi prædicatione clara fuit Actorum VIII. Vicina autem ei Sichima, quæ post Neapolis dicta, fontem illum Iacob iuxta ha**sichem.** buit, Christo cum Samaritana colloquente memorabilem. Sed & opidum eius hospicio clarissimum factum est, Ioannis IIII. Ex Neapolis illa Iustinus fuit, ex Philosopho Christianus factus, deinde delatione Crescētis Cynici Romæ ob Christi nomen interemptus. Cuius in Catalogo Hieronymus meminit. Contra Gitto uicus ignobilis Samariæ Simonis illius Magi patria, quem sub Claudio Cæfare Romæ **Simon Magus.** plurimis admirationi fuisse Eusebius tradit libro III. Præterea Caparthea itidem uiculus qui Menandrum genuit Simonis discipulum, & ipsum Magica uanitate celebrem, quorum fit ab Irenæo libro de Hæresibus primo, mētio. Meminit Simonis Lucas Actorū VIII. Contra urbem Samariam meridiem uersus, duo oppida uisebantur Ioannis Baptistæ munere clarissima, quorum alterum Salem Iordanis **Salem.** ripæ impositum, alterū Aennon ad eundem amnem situm, quo loco **Aennon.** plurimi sunt à Ioanne baptizati, Ioannis III. Prædicare ille in deserto, trans Iordanem pœnitentiam coepérat, mox & in Bethabara aqua tinxit, ubi & Christum baptizatum ex his quæ Matthæi III. & Ioannis I. capite traduntur, apparet, I O R D A N E M amnem Libani **Iordanis.** iugum quod Antilibanum uocant duobus fontibus effundit. Porro Libanus adeò altus est, ut media etiā æstate niuibus tegatur. Tacitus enim de Iudæa locutus, Præcipuum, inquit, montium Libanum erigit, mirū dictu, tantos inter ardores opacum fidumq; niuibus &c. Fontium alter Ior, alter Dan, dictus Iosepho, qui ut undis, sic & nomine coēunt, & Iordanem faciunt. Amoenum eum esse & nauigiorum patientem Strabo author est. Plinius libro quinto ipsum fontem fluminis Paneada uocat. Iosephus montem ex quo labitur, Panium. Sed & oppidum præclarum inter riuos fontium situm, **Paneas dictum est,** quod ipsum Philippus Hærodis Tetrarchæ frater, in Augusti honorem à quo eas terras acceperat, ornatissime extrectum Cæsaream, uo**Cæsarea** cauit, & Philippi postea cognominata est, ad differentiam eius quam in Iudæa rex Herodes extruxerat. Cæsareæ Philippi Matthæi decimosexto capite meminit. Eusebius autem Cæsariensem mulierculam illam fuisse ait, quam profluvio menstrui laborantem, Capernai Dominus liberavit. In cuius rei memoriam statua in eo oppido, Gentium more, posita fuerit, quam uidisse se Eusebius libro VII. Ecclesiast. historiæ testatur. Iordanis ipse haud procul à fontibus lacum fundit, quem Samachonitin uocat, à quo centū uiginti stadijs delapsus, alium

Lacus Tiberiadis efficit priori maiorem Tiberiadis cognominatum, à Tiberiade scilicet
^{Tiberiadis.} cet oppido, quod Herodes Tetrarcha paternum morem secutus, ne
 immemor Tiberij beneficiorum uideretur, extructum eius Principis
^{Genesar.} nomine donauit, à quo & Tetrarchiam acceperat. Scriptura eum Ge-
^{Genesareth.} nesar & Genesareth nominat, quo dimisso Iordanis multa solitu-
 dine peragrata demum se Asphaltiti lacui miscet, aquasq; laudatas,
 ut ait Plinius, perdit pestilentibus mixtas. Neque dubitandum uide-
 tur illis in locis aliquem meatum iam olim fuisse, qui amnis decursum
 exceperit & ebiberit, cum nulla exitus uestigia appareant, & lacum
 illum præsertim ea magnitudine qua nunc est, non semper fuisse, non
 modo sacræ sed & prophanae literæ indicent. Et Iosephus primo li-
 bro Antiquitatum puteos ibi fuisse olim, nec paludem effectam an-
 tequam Sodomorum ciuitas euerteretur, affirmet. Ipse Genesar amce-
 nissimo situ clauditur, cumq; latitudine quadraginta, longitudine au-
 tem centum stadia habeat, nihil circa illum effetum, nihil sterile esse
 cernitur. Vites, palmas, nuces, oleas habet, & aquæ eius non suaves
 modo potu, sed etiam æstate recentes & gelidæ existunt. Piscium ue-
 rò supra alios eximius sapor est. Oppida in littore multa, sed memo-
^{Capernaum.} ratissimum Capernaū, Iordanis ostio lacum introeuntis proximum,
 frequentissimo Christi non hospitio solum, sed & opere mirabilium
 rerum celebre. Secundum ab hoc eodem littoris tractu Tiberias, de
 quo dictum est. Hinc Taricheæ sunt seu Tarichea (utroque enim mo-
 do profertur) munita ciuitas, à qua & lacus aliquando Taricheus di-
 stus. Hæ à Vespasianis patre & filio in bello Iudaico obseßæ, & præ-
 lio nauali captæ sunt, multis millibus hominum interemptis & lacu
 submersis, uelut Iosephus libro III. belli Iudaici scribit. Supra Ca-
^{Bethsaida.} pernaum Bethsaida ad ipsam iam Iordanis ripam sita est, quam Phi-
 lippus multis magnisq; ædificijs ornatam, mutato nomine Iuliadem
 nominauit, ob Iuliam Augusti filiam, cuius in hoc tractu etiam Plinius
 meminit. Adeò alte Antipatri familiæ regnandi libido insedit,
 ut non destiterint uelut gratitudinem testari, dicatis urbium nomi-
 nibus, ne non memores esse liberalitatis uiderentur, qua Romani
 in illam essent usi. Pari enim studio & Herodes illius frater præter
 Tiberiadem alias quoque urbes, aut nouas condidisse, aut instau-
 rasse, dicatis nominibus legitur. Hæc est Bethsaida quæ Petrum,
 Andream & Philippum apostolos Domini genuit, quanquam in-
 grata alioqui in Christum cuius doctrinam non recepit: unde illa
 comminatio Lucae decimo: Væ tibi Corazim, uæ tibi Bethsaida.
^{Corazim.} Haud longe enim à Bethsaida Corazim oppidum absuit, Christi
^{Magdalum.} miraculis celebre, Matthæi undecimo. Fuit & Magdalum in eodem
^{Thabor.} tractu, inter lacum & montem Thabor, qui alias Ithabirius dicitur,
 trans-

transformatione Christi clarum. Juxta Magdalum Dalmanutha erat, Dalmanutha
haud ita longe à Bethsaida, cuius loci Marcus VIII. capite memi-
nit. Præterea ciuitas Nain non minimi nominis inter Galilææ oppi- Nain.
da, in cuius portis uiduæ filium Christus ex mortuis suscitauit. Cana Cana.
notum oppidum, & primo Domini miraculo memoratum. Oppi-
dum autem N A Z A R E T H ædito in loco situm, angelicæ salutatio- Nazareth.
nis, sed & incarnationis uerbi cœlestis, & nutritiæ Iosephi memoria sa-
crosanctum, à quo Christus Nazarenus cognominatus. Et Christia-
ni Nazareni, quanquam per contumeliam dicti, ut Julianus Impera-
tor eos Galilæorum filios & Christum Galilæum uocitabat. Alioqui
ex Nathanaelis uerbis Ioannis I. capite colligitur non admótum
integris moribus Nazarenos fuisse. Sed ne ludææ quidem illo sæcu-
lo quicquam integrum erat, ut merito Ioannes in initio sui Euangeli,
in propria uenisse Christum, & à suis nō receptum fuisse contestetur.
Et Christus neminem prophetam in patria acceptum esse palam mo-
nuerit. Proinde in totum nihilo est deterior electorum conditio, quæ-
cunque demum nota de communi hominum culpa illis aspergitur,
modo ipsi se se malorum consortio non inuoluerint, & proba durent
conscientia. Zabulon non tribus modo, sed & oppidi nomen, Ne- Zabulon.
ronis ætate munitissimi, de quo est apud Iosephum. Memoratur &
Sion inter Galilææ loca, & Sephoris minime obscura ciuitas. Trans
lacum autem, primæ laudis ager est Genesareth dictus, qui lacui dedit
nomen, aliquot stadijs iuxta ripam expansus eximia fertilitate. Cuius
oppida, Gamala aspero & munitissimo situ, & Gadara, à qua Ga- Gadara.
dareni dicti. Marci V. Venerunt traecto mari in regionem Gada- Gadaren.
renorum &c. Lucæ VIII. Nec longe distas Gergesa, quæ & Gerasa
dicta, unde & Geraseni & Gergeseni nominantur. Matthæi VIII.
de Christo qui à Capernaio in diuersam ripam nauigauerat: Et cum
uenisset, inquit, ad ulteriorem ripam in regione Gergesenorum &c.
Iuxta Gadaram lacus est Straboni aquæ adeò noxiæ, ut potum in eo
pecus & unguis & pilos amittat. Zieglerus minime leui coniectura,
sues illas quas legio dæmoniorū inuaserat, eum in lacum præcipitatas
fuisse annotauit. Est eodem in tractu Amathus thermarū salubritate
famigerata, cui ab aquis nomen esse Iosephus tradit. Sed abundat præ
cæteris Syriæ locis, calidæ aquæ fontibus Palæstina. Remotior autem
à lacu, & iam in Arabiæ deserta inclinans Pella, & clarissima urbium
Philadelphia & Scythopolis, à Scythis Syriam aliquando ingressis di
ccta. Nec tacendū oppidum Abila, Elisæi prophetæ patria, & Thesba,
à quo Thesbiten Eliam dictum constat. Sunt & Giscalia Galilææ mu-
nicipium, quo à Romanis capto, parentes Pauli Tarsum migrasse in
Catalogo Hieronymus asserit. Idem author & Paulum Giscalis natu-

famigerata

*h, catalogo
hieronimi Legitur*

& Tarsum cum parentibus uenisse, nescio quid securus, prodit, cum ipse tamen Paulus toties admoneat non Giscalis se sed Tarsi natum. Et de Palæstinæ quidem locis haec tenus.

PHOENICIA.

ACæsarea uenientem Iudææ oram, urbs Dora excipit, inde litotoribus magno flexu ad Boream uersis Carmelus imminet mons celsus & scripturæ etiam celebris, à cuius uertice amplissimus in mare prospectus est. Tacitus libro XVII. inter Syriam & Iudæam Carmelum posuit, puto quia Phœniciam Syriæ annumeat. Maritima autem fermè regio est Phœnicia, contigua Galilææ quoad usque Libano monti approximat. Quin Libanus Syriam à Cœle & Galilæa gentium æditissimis iugis disternat, Phœniciam & oram eam quæ Tyrijs adiacet, demissior iam & minus arduus ingreditur. Trans Libanū quicquid Phœniciae est, Syria circumfundit, eoq; terrarum confinio factum, ut qui iuxta habitant uoce composita Syrophœnices dicti sint, perinde ut alijs locis saepe, ut Celtiberi in Hispania, in Asia Gallograeci, in Africa Libyæthiopes, & Libyphœnices: in Ponto Armenochalybes: in Phrygia Mysomacedones, &c. Sed & Syrophœnissæ, ut arbitror, ab hoc loco nomen fuit, cuius meminit Marcus VII. capite. Prima urbium celebriorum, & Iudææ proxima Ptolemais colonia, maritima, ameno montium iugo clausa, cum amne Belo lente meante limosoq; & insalubrium aquarum, sed celebri tamen ob arenas quas tot retro sæculis uitrarijs officinis exhibuit: quarum fine trigesimisexti libri C. Plinius meminit. Haec uitas Paulum ex Asia regressum cum suis exceptit, die uno apud fratres moratum, Actorum XXI. Deinde promontorium Album dictum, & mox splendidissima quondam Populo Romano colonia Tyrus, septingentorum aliquando passuum interuallo remota à littore, & plane insula, antequam eam Alexander aggere immisso continentí adnecteret. Iosephus C. C. XL. annis ante templum Hierosolymitanum conditam putat. Certe mentionem eius in libro Iosue scriptura facit, ut facile inde ueritatem aestimare liceat. Huius rex olim Hiram ille, siue (ut Iosephus uocat) Iromus, qui Salomoni Cedros & Abietes in Libano cæsas, pro templo ædificando summisit. Vetus historia Tyrum ut multarum urbium parentem celebrat: in primis autem Leptis, Uticæ, Carthaginis, Gadium, ut docet Plinius. In illa urbe Paulus septem diebus cum fratribus commoratus, sed & commonefactus ne Hierosolyma peteret, nihil minus profectus est. Hieronymi uero ætas in Syriam profectis locum monstrauit in littore, ubi ipse cum fratribus ad

Tyrus Gadiæ mater ualibus urbium

ad nauim deductus orasset. Hodie nec obscura est nec infrequens, sed ante omnia clara sepulchro Friderichi Sueorum ducis, & Imperatoris Romanorum, quem Itali Barbarosam cognominant. Princeps ille maximus & splendidissimus, & tum animi tum corporis summis uirtutibus clarus: dubium, suo ne consilio, an aduersariorum magis inuidia ad opem Syriae quam nuper ceperamus, ferendam adactus, ingenti exercitu Germanicæ maxime militiæ comparato, primum Constantinopolim, dein Bosphoro traecto Asiam ingressus, tanto Saracenis & Turcis terrori fuit, ut totis horum castris trepidaretur. Nec dubium quin eius auspicijs & ductu partis uictorijs constabiliri per Asiam res Christianæ potuissent, nisi aliter diuinæ prouidetiae fuisset uisum. Iam ille minorem Armeniam ceperat, & uictor imminebat Syriae, exercitu & impedimentis per Taurum in Ciliciam traductis, quo in loco dum à uenatione æstuans cum paucis in amne quodam, more Germanis usitato, lauat & natat, undis arreptus mergitur, tanto omnium mœrore, ob casum cum rarum tum inopinatum, ut uix fidem capiat ulli unquam Principum tantum lachrymarum datum fuisse. Ibi Friderichus filius charissimi parentis corpus undis extractum & loculo inditum, Tyrum pertulit, qua in urbe eximio funere & publico omnium luctu demum sepulturæ traditum est, anno imperij eius XXXVII. Anno à nato Christo, M. CXC. Tantum absuit ut nostram esse Syriam cœlestis illa Pronœa uoluerit. Id qua cauſa factum sit ipsa nouit, quæ nihil non nouit. Suspicamur autem auariam quorundam obfuisse conatibus, quam indignam iudicarit diuina iustitia cui succederet. Successit quidem aliâs, sed extrema dies hanc haud dubie sagenam discutiet. Nunc ad institutum reuertendum. Trans Libanum in littore Sidon iacet, Metropolis quondam celeberrima, & ducentis stadijs à Tyro remota, in qua uitriariae officinæ quondam plurimæ fuerunt, arenis Beli amnis eò transuectis, quibus fusis tersissimum uitrum conflabatur: de qua re est apud Plinium, & Strabonem libro decimo sexto. Sed & scripture testis est Christum in harum urbium fines uenisse Matthæi capite decimo quinto, Marci septimo. Et Paulus iam catenatus Sidoni applicuit, Actorum uigesimo septimo. Isdem locis Sarepta fuit ciuitas inter Tyrum & Sidonem sita, cuius illa uidua memoratur, ad quam Heliam uenisse Christus Lucæ IIII. meminit. Notandum autem Decapolim proximam Galilææ gentium fuisse, uocabulo à decem urbibus imposito, cuius in hoc tractu Plinius quinto libro meminit. Clarissime autem Marcus septimo capite, quum inquit: Et rursum egressus de finibus Tyri & Sidonis, uenit ad mare Galilææ per medios fines Decapolis &c. Puto autem & illum Decapolitanum fuisse, quem Christus legione libera-

tant abfuit

sidon.

sarepta.

Decapolis.

tum, ad suos ire iussit, Marci quinto. Post Sidonem Berytos est, haud procul ab Lyci amnis ostijs, quam hodie Barutum uocant, omnium eius littoris nundinario mercimonio clarissimam. Deinde Byblos pariter clara, & Tripolis, à trium urbiū obtentu, Tyriorum scilicet, Aradiorum & Sidoniorum: quanquam Pomponius trinum locum singularis stadijs interuenientibus Tripolim fuisse tradidit, sed Plinio magis acceditur, qui & hoc ipso loco Diospolim censem, alijs diuerso loco sitam. Sed meminisse oportet quod Hermolaus admonet, frequenter accidere ut eadem à diuersis, modo in Phoenice, modo in Cœle, modo in Palæstina referatur. Fluuiorū huius littoris clarissimi sunt, Adonis proxime Byblum mare ingressus: & iuxta Aradum Eleutherus, toto illo tractu Conchylio & purpura tingendis uelleribus laudatissima.

SYRIA RELIQUA.

Syria.

Hinc iam proprie Syria est, & à Gabale promontorio Laodicea uinetis clara, libera quondam quum res Romanorum in columnes essent, ex qua Pamphylus ille presbyter fuit uir magna doctrina & pietate, quem supra Cæsareæ coronatum martyrio dimisimus. Scripsit eius uitam Eusebius. Huius Laodiceæ episcopus fuit Apollinarius ille doctus homo, patre presbytero genitus, cuius Hieronymus meminit. Interiora ad Arabes Scenitas & Palmyrenum tractum abeunt. Proxime autem Galilæam & Libanum illum ex quo lor-

Damascus. danis nascitur, Damascus iacet, urbs præter uetus statem Pauli etiam ad Christum cōuersi memoria nobilis, Actorum nono. Hieronymus innuit ætate sua metropolim eam Saracenorū fuisse, adeo iam tum imperij perrupto limite, ut externarum nationibus tantæ urbes patuerint. Damasci lapis Alabastrites nascitur, adeo tractabilis, ut ad uasa

Alabaster. unguētaria excavetur, Alabastra dicta, ut Plinio XIII. libro, cap. II. unguenta optime seruantur in Alabastris. Est & alia Laodicea haud longe Damasco, quam Seuerus imperator Coloniae iure donauit: ut Vlpianus Tyrius in titulo de censibus tradit: quanquam corrupte in eo titulo, ut alia quoque locorum uocabula, eius urbis nomen in uulgatis exemplaribus legitur. Plinius eam ad Libanum cognominat, ad maritimæ uidelicet differentiam. Eodem loco & Chalcis est in fertilissima Syriæ parte condita, & proxime eam Abila quæ & Lysanium

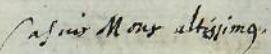
Abilene Tetrarchia. Ptolemæo: unde Abilatæ dicti & Abilene Tetrarchia, quam Ptolemaum Minæi tenuisse dum uiueret Augustus, deinde Lysaniæ filio reliquam ante diximus. Sunt & aliæ clarissimæ, sed præcipua Palmyra, situ diuisis soli, & aquarum amoenitate spectabili, quanquam uasto undique ambitu arenis includitur. Conditam esse à Salomone scri-

ptura

ptura memorat, à Damasco XXVII. millibus passuum, à Babylo-
ne uero sex dierum itinere remotam, hodie uulgari eius gentis lingua
Thadamum uocari aiunt. Citra quam Apamia, fluuió quem Plinius
Marsiam uocat, apposita, ager eius eximia fertilitate laudatur, & ferūt
quidam ab Alexandri successoribus prius Pellam, sequuta ætate Apa-
miam nuncupatam. Emisa ciuitas nota est, à qua Emiseni & Emesenii
dicti. Eius episcopus Eusebius ille fuit Emesenus, cuius lucubrationes
aduersus Iudeos & Gentes, etiam Hieronymus laudat. Heliopolis
præterea & Berœa, à qua Berceenses Plinio, maxime autem mediter-
ranea Hierapolis, quæ alio nomine Bambice, alia ab Asiatica illa, de
qua suo loco dicetur. Ab Ortu uero & Septentrione ripariorum Eu-
phratis celeberrimum est Zeugma, cum ponte memorabili, & transi-
tu in Mesopotamiam trito, distare eam ab intimo sinu Issico CCCC.
stadijs Strabo tradit. Sunt & Samosata non incelebría, unde Samo-
sateni dicti, quo nomine Paulus ille fuit Antiochiæ Episcopus, uanis-
simæ superbiæ homo, qui Christum purum hominem esse nugaba-
tur. Longe diuersus ab horum sententia, quos audio alicubi in hoc esse,
ut credamus uidelicet cœlestem quandam carnem Christum assum-
psisse: nec tam uere hominem fuisse quām creditur: quorum pessime
locatum otium curiosa illa uanitate nō aliud magis assequitur, quām
ut offensis perculsisq; optimorum animis, non se solum ipsos, qui ui-
riboni habiti sint, sed etiam doctrinam pietatis sobriam nuper tanto
successu postliminio restitutam, & ab illis tanta cum asseueratione de-
fensam, uel hoc nomine suspectam reddat, quod in istam uertiginem
tam foedam, demum studijs illis suis, uelut ad errorem natis, adigan-
tur. Quæ certe non fierent, si tam uenerabundi ex ipsis adytis scriptu-
rarum, oracula sensuum auferremus, quām arroganter & curiose no-
stros illis plerunque ingerimus. Porrò Samosatenum & Lucianum il-
lum fuisse constat, qui ob contemptū religionis ~~et~~ dictus est, cuius
decantatissimi dialogi sub Traiano scripti circumferuntur. Comage-
ne ad Amanum & Taurum immittit, non magna regio, & Augusti
primum ætate prouincia facta, in qua caput Samosata, de qua iam di-
ctum, & Germaniciæ clara ciuitas à Germanicianis, id est, his qui ante
in Germania militassent, ut uidetur, dicta, non autem à Germanis:
quanquam Germanos, ut antea quoque in Macedonia sub Dictato-
re, ita & in Syria stipendia meruisse sub regibus etiam Iudeorum,
Aquilasq; populi Romani in Mesopotamiam & Persidem sequutos
esse constat. Fuit olim Germaniciæ præclare instituta ecclesia, sicut &
in reliquis per me hactenus memoratis Syriæ urbibus. Sed ad mariti-
ma reuertendum. Et à Laodicea quidem digressis mons Casius fit ob-
uiam, fama notior quām ut multis referre sit opus, Iulianus Antio-

Eusebius Emesenus

collige hinc Vadianum noua-
Religionis fuisse

Casius Mons alterius

chiæ hyemans eum ascendit quo Solem secundis gallicinijs per tenebras orientem contueretur. Ascenderat ante eum & Adrianus : ambitus ad cacumen XIX. millium passuum est, Plinio. Hinc Orontis ostium est amnis ab Antiochia uenientis, quem inter Libanum &

Antiochia. Antilibanum in Ccele oriri Plinius & Strabo authores sunt. Ipsa Antiochia rerum aduectiarum copia celebris, C XX. stadijs abest à mari, à quo & nauigia aduerso amne intrant. Vrbem Orontes medium diuidit, ponte amplissimo imposito, & utraque in ripa urbes uelut geminæ suis discretæ mœnibus, quas demum solidus murus longo ambitu claudit. Condita existimatur à Seleuco illo primo Syrorum rege, deinceps ampliatam ab Antiocho, nomen eius retinuisse. Iosephus Seleuciam, Pellam, Laodiceam, Apamiam, Emesam & Berceam, Seleuco conditoris tribuit. Iuxta Antiochiam Daphne est, amœnum & ambitionis suburanum, ut uocat Ammianus. Orontes ipse aliquando Ophites dictus, & etiam Typhon Straboni. Nomen datum ei ab Oronte Cambyses filio in eo merso quidam tradunt: alij ab eo qui am nem ponte primum obduxerit, certe & urbem Orontin aliquando dicam fuisse constare uideo. Sed hæc grammaticis relinquenda. Nostris semper hæc urbs magno in honore fuit ob ueterem apostolorum memoriam, & Sauli ac Barnabæ uocationem, & quod prima fuit Syriacarum urbium à Damasco, quæ post digressos Hierosolyma discipulos, Christianam religionem tanta cum ueneratione excepit. Sed

Christiani. & discipuli Christi hac primum urbe Christiani dicti, Luca teste Acto rum XI. Et doctrinam Euangeliū primum Antiochiæ à legis ceremonijs & Pharisaicæ iustitiæ superstitione vindicatam cōstat. Dissensione enim exorta, & conuentu Hierosolymis habito, traditio Pauli & prophetarum qui Antiochiæ docuissent, non recepta modo, sed & defensa, & contra iactatam operum iustitiam, magno apostolorum consensu vindicata est. Antiochiæ autem & Petrus, si Eusebio credimus, multis annis Episcopus præfuit. Et Lucas medicus Euangelista, discipulus & comes Pauli patria Antiochenus fuit, cuius Euangeliorum duo libri extant. Ut non sit dubium principem quondam illam Apostolicarum Ecclesiarum, & inter omnes Orientis summam fuisse. Habuit & Ignatium Episcopū, apostolici pectoris virum, qui non dubitauit omne sibi suppliciorum genus imprecari, tantum ut Christo demum frui liceret, cuius magna cum laude Hieronymus in libro illustrium Ecclesiæ virorum meminit. Mirum autem urbem à mari remotam adeò obnoxiam terræmotibus fuisse, ut nec bella, nec incendia frequentius nocuerint. Iustinianus Imperator ætate sua concussum, quum restaurasset Neópoli uelut auspiciatore nomine uocauit. Est & principum insidijs petita, Julianus autem adeo exosa, ut summa arte

collige & hanc Vaditum non erit

ostendeva Per

arte in illam calatum strinxerit, hodieq; extet aduersum Antiochenes elucubrata oratio. Qui de moribus eius urbis meminerunt, aiunt paulò profusiores in luxum & uoluptatem fuisse, præterea dicacitate quadam intempestiuore principibus detrahere solitos, qua una re llianus offensus, hostis factus fuerit, qui antè amicus fuisset. Nostri quoque quatuor retro sœulis cum reliquis quibusdam Syriæ locis, etiam Antiochia potiti erant, sed & hanc (ut omnia) breui post tempore, maiori cum clade amisere, quam cepissent. Haud longe uero ab ornatissima illa ciuitate, in prominente littore Seleucia sita est, Pieria *Seleucia.* aliquando cognominata, ex qua in Cyprum commodissimus traiectus erat. Lucæ X III. Et ipsi quidem emissi à spiritu sancto abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt in Cyprum. Hæc est Syria, celesterrima terrarum, quam totam olim Dauidi Hierosolymorum regi paruisse constat. Diuiso autem Iudeorum regno, in manus Assyriorum uenit, & à Parthis, Medis, Persis, Macedonibus, postremo uero & à Romanis gubernata, ad extremum in Saracenorum potestatem peruenit. Proximis autem annis, Selinus Turcarum imperator ingenii expeditione in eam suscepta, pulso Saraceno aut in ditionem accepto pleraque omnia eius loca suæ ditionis fecit. Vrbi etiam Hierosolymæ fœdus Mahometi sectator præsidet.

MESOPOTAMIA.

Vltra Syriam, Mesopotamia iacet, latissime patens regio, neque solis amnibus Euphrate & Tigri clausa (quanquam ea parte proprie Mesopotamia est) sed in Assyriam quoque & *Mesopotamia.* Chaldæam, translato nominis usu, ob amnes quibus itidem hæ terræ alluuntur. In Transtigrana enim regione ex Armeniorum & Medorum iugis, clari amnes in Tigrim ueniunt, Licus, Caper, Zerbis. Sed & Chaldææ magna pars non circumfluos modo maximos illos amnes Euphratem Tigrimq; uerumetiam irriguos habet & altero Euphratis alueo media fnditur. Inde à Plinio dictum libro VI. capite XX VI. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, uicatim dispersa, præter Babylonam & Ninum &c. Quo loco has urbes in Mesopotamia censem, quarum tamen illa, cis confluentem Euphratis, hæc trans Tigrim, in parte Assyriæ posita est. Vnde & à Stephano ea pars Chaldaæ in qua Vr oppidum erat, Mesopotamia dici potuit, Actorum VII. de Abraham: Cum esset, inquit, in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charran. Inquit enim paulò infra: Tunc exiit è terra Chaldæorum & habitauit in Charran, uelut innuens illis locis commune Mesopotamiae nomen fuisse. Porrò uocatum esse in Chaldaæ

vr Chaldeorū.

à Domino Abrahamum, palam illa conuincit, quæ Genesis IX. capite ad finem scribuntur, ea enim caussa Thare cum filio, nepote, & uxoribus de Vr profectus in Haran uenit, ut iret in terram Chanaan. Id si suopte consilio, ac non uocatus Thare instituisset, profecto euilesceret uocationis mysteriū. Ergo in Mesopotamia, id est in Chaldæa uocatum, Stephanus indicat. Mesopotamia autem tota illa laxitas terrarum dicta, hoc est, Interamna. Ita enim *μεσοπτανίας* uocabulum redidit Seuerus imperator coram Senatu, si Lampridio credimus, his uerbis: Terras Interamnas Mesopotamiæ neglectas scilicet, ab imputra illa bellua recepimus. Strabo author est, ab Euphrate illi latitudinem esse per Tigrim duorum millium quadringentorum stadiorum, hoc est, trecentorum millium passuum. Vbere quidem in totum solo, sed qua parte amnes irrigant, longe omnium Orientis terrarum fertilissimæ. Taurus eam ab Armenijs summoget, hac parte Niphates dictus, cætera amnes, ut dixi, determinant. Ipse Euphrates ex Armenia majori ueniens, per asperrimas Tauri angustias duodecim millium interuallo eluctatus campestria Syriæ alluit, diuque recta in Austrum fertur adusque montana Babyloniam, à quibus retro in Boream flexus uago procul, uelut Tygris alueum uestigaturus, incedit. Demum iuxta uicinum quem Massicen Plinius uocat, duobus alueis nō amplius coitu*s* finditur. Et lœuo quidem Seleucia præterita multis passuum milibus emensis, in Tigrim influit: dextro uero in meridiem uersus Babylonem delabitur media quondam urbe diuisa, nunc solitudo est, quam perfluit, nec multo post fossis in riuos deductus, paludibus absorbetur. Plinius scribit fuisse, qui Cobarim præfectū Mesopotamiæ, alueo manufacto, Euphraten in Tigrim abduxisse tradiderint, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret. Sæpe id, magnorum amnium coercendo impetu fieri assolet. Diuerso à latere Tigris in eadem Armenia conspicuo fonte ortus, non findit Taurum ut Euphrates, sed subterlapsus, eo rursum latere ubi Assyria est, emergit. Eundem autem esse illud argumento est, quod illi demersa, hic egerit, summaque aquarum celeritate uectus, & alicubi etiam uadosus, mox receptis annibus auctus, dispalescit sæpe, grandes insulas amplexus, postremo in meridiem recto cursu conuersus haud procul Ctesiphonte Euphratem recipit, atque inde ingens inter Chaldæam & Persidis partem quæ Susiana dicitur, in sinum Persicum duobus gradibus alueis euoluitur. Tigris ob uelocitatem dictus Medis & Persis, hoc nomine sagittam appellantibus. Cuius rei Plinius & Curtius testes sunt. Constat uero utrumque amnem post æstiuum solstitium increscere & rigare proxima, ut in Aegypto Nilum, nisi quod neuter limum deuehit, aut aruis inducit, sed undis tantum uterque foecundus est, Strabo libro

*Tigris & Euphrates codicis
Hilo tue augeantes uaranigates*

bro XVI. id fieri ob niues in Armeniæ montanis eo maxime tempore liquefactas afferit, Euphrate plerumq; ob nimias undas damnofo. Proinde id studium accolis est, ut præaltis aggeribus alueum comiuntant, fossasq; quam longissime ab amne in plana didecūt, itidem uallatas, ut cum libuerit, aut contineant meatibus obstructis (quos Cataraçtas Marcellinus uocat) aut ijsdem laxatis undas in plana emitant. Idem & ad Tigris alueū fieri assolet, qui & ipse ad instar Nili ad Canis exortum tumet, de qua re libro XXV. Marcellinus. Tanta igitur in illis locis fertilitas est, ut exiles agri quinquagesimum, cultiores etiam centesimum foenus reddant, Plinio. Summa autem fecunditas iuxta Seleuciam, terris ipsos inter amnes iam angustis & uelut in mucronem fastigiatis. Interiora alicubi & desertis squalent, multisq; in locis ingens aquarum penuria est, quod mirari subeat in tanta amnium frequentia. Sed & fontes rari, quos condere accolae, exterarum gentium incursionibus, assolent, quo longius hostem penuria fatigatum, arceant. Sed & aestus interdum tantus in Mesopotamia est, Curtio teste, ut pleraque animalia nudo solo deprehensa interimat. Alit & leones, quemadmodum & Syria, qui cum brumæ tempore mites sint, aestate ferociunt, Ammianus id muscis & cestris tribuit, à quibus in calore incitati saeuiant. Oppida Mesopotamiae plurima, sed omnium, quæ meminisse referat, Charræ præcipuum, iuxta quas M. Crassus, Charran gurges ille auaritiae interiit. Nobis Abrahamo omnium credentium patre celebris est, qui uocante Deo, Chaldæa digressus Charris cum suis habitauit. Scriptura Genesis XII. Haran uocat id oppidum, Ste Haran phanus Charran Actorum VII. sicut & quinto capite Iudith Charran legimus. Haud procul ea Nisibis est clarissima quondam urbs, quæ & Antiochia dicta, & Mygdonia cognominata quibusdam, ab interfluo amne Mygdone. Sed Plinius eam Mesopotamiae partem à Macedonibus Mygdoniam dictam ob suæ Mygdoniæ similitudinem, tradit, unde etiam Nisibi cognomentum sit datum. Habuit hæc Constantino imperante Iacobum Episcopum uirum doctissimum, qui Nicenæ Synodo interfuit. Sed æque clara Edessa fuit, frequente quondam Ecclesia & Effremo Diacono, qui Syra lingua scripsit, nobili. Meminit eius Hieronymus, qui & uolumen eius de Spiritu sancto in Græcam linguam translatum, legisse se ait. Vicus Arbela trans Tigrim est, inde famigeratus quod Darium supremo Alexander illic uicerit. Etiam si non iuxta Arbela, sed ad Gaugamela obscurū antea locum, Darium debellatū esse Strabo tradit. Fuit & Cercusium iuxta Xaborectoram clara ciuitas, quam Diocletianus mœnibus turribusq; fortissimā fecerat, ut perfugio esse Romanis posset. Nicephorium uicū iam olim Alexāder in memoriam uictoriæ munierat, postea

à Constante Cæsare Constantia appellata est. Zaita item locus celebris, in quo Gordiani tumulus ille fuit, tot inscriptus linguis, quem Licinius postea bonorum omnium hostis, confregit, cuius antea in Idumæa meminimus. Fuit & Singara proxime Tigrim Romanæ militiæ nota urbs, infra quam diuersa in ripa Ninus quondam stetit, infra à nobis dicenda. Sed & Amidæ & Misabdæ rerum Persicarum scriptores saepe illo tractu meminere. Notandum uero Assyriæ & Babyloniacæ nomina haud raro confundi scriptoribus, propter uices regnum, & alternata dominia, fuit enim tota Mesopotamia aliquando Assyriorum. Contra & Babyloniacæ tanta claritas fuit, ut & Assyria & reliqua Mesopotamia inde Babyloniacæ nomen acceperit. Neque istud transmittendum, praeter Arabias superius à nobis memoratas aliam in hac regione statui, Plinio, Curtio, Herodiano, Solino, cæteris Messorum cognominatam, quanquam alijs quoque locis Mesopotamiae, alijsq; nominibus interim cognominati Arabes coluerunt. Sed illa memoratur præcipue ob fertilitatem (tricelimum enim foenus reddit) in qua Charras & Edessan Plinius statuit, & odoriferam etiam iam civitati authores produnt. Curtij hæc uerba sunt: Euntibus à parte lœua Arabia odorum fertilitate nobilis regio campestris interest, inter Tigrim & Euphratem iacens, tam ubere & pingui solo, ut à pastu repellit pecora dicantur, ne satietas perimat. Caussa fertilitatis est humor, qui ex utroque amne manat, toto ferè solo per uenas aquarū redundantem. Hæc Curtius. Nescio autem an indiligētia lapsus, an uero quenquam secutus, C. Solinus in beatæ Arabiae relatione, inter flumen Tigrim & Euleum, illam statuit, quanquam suspicer eum locum insigni mendacem carere, qui tamen ex XXVI. capite VI. libri Plini, ubi Chracis fit mētio restitui posse. Hieronymus author est Christianorum solitariorum magnam olim frequentiā in Mesopotamia fuisse, quod haud dubie soli fertilitas, ut in Aegypto effecit, & quod in Mesopotamia maxime mediterranea, secessus sunt non pauci fabulosa ariditate clausi, sicut in Libyægypti ora Abases illæ, quarum libro ultimo meminit Strabo.

CHALDAEA.

HAnc sequitur Chaldaea ab Occasu & Septentrione, præterea & ab Ortu Euphratis ambitu terminata. Oram reliquam Orientis Tigris à Susiana disterminat. Meridianam partem sinus Persicus excipit. Plagam occidentalem montana illa à desertis Arabiæ summouent, quæ à Ptolemæo Babylonica cognominatur. In ea, præter summam fertilitatem, Chaldae quondam syderalis scientiæ præstantia laudati, quoru oppidū Hipparenum fuit. Sed ante omnia celeberrima

berrima urbs Babylon Chaldaicarum gentium quondam caput, & Babylon.
 quam summam in toto orbe claritatem obtinuisse aliquando, etiam
 Plinius affirmat. Porrò ueteres trium clarissimarum urbium hoc tra-
 ctu meminere, uidelicet Babylonis infra Euphratis in Tigrim perdu-
 cti fossam sitæ, & Seleuciæ quæ inter amnis fuit, & Nini, quæ in ora
 Assyriæ Tigridis ripæ imposita fuit, Plinio, ita tamen ut Seleucia inter
 hanc & illam propemodum medio situ fuerit. Memoratur & Ctesi-
 phon recentior quidem, sed par & magnitudine & munitionibus Se-
 leuciæ. Ninus sanè uetustissima regum Assyriorum regia fuit, quam Ninus.
 scriptura Niniuen nominat Ionæ prophetæ claram uaticinio, unde Niniue.
 Niniuitæ dicti, de quibus Christus Matthæi XII. Condiderat eam
 primus Assur, à quo Assuria, seu quod idem est Assyria circumiacens
 regio uocata est: deinde Beli filius Ninus maritus Semiramidis am-
 pliavit, clarissimis ædificijs auctam, primus quidem ipse, omnium qui
 in Asia imperarunt. Enimuero haud aliud à diluvio, aut uetustius aut
 celebrius regnum memoratur scriptoribus quam Assyriorum. Con-
 stat autem & sub Nino, uel Eusebio suffragante, natum esse Abra-
 ham, tanta illius urbis uetusitas est. Sed & posteriores reges Assyrio-
 rum seu Medorum, Iudeorum maxime cladibus notos, Ninum te-
 nuisse Hieronymus tradit, ut Phul, Teglatphalassar, Salmanazar,
 Sennacherib, quorum armis Samariam exhaustam, & decem tribus
 Israël in Assyriam & Medos translatos fuisse diximus. Nino mor-
 tuo Babylon à Semiramide condita, & amplissimis operibus orna-
 ta communitaç est, tantumq; potentiae & dignitatis accessit urbi,
 ut posteris sæculis etiam regno fuerit exaltata, & Ninum urbem,
 resq; Assyriorum afflixerit, neque leuis caussa fuerit translati Impe-
 ri⁹ Assyriorum ad Medos, id quod annis nonaginta plus minus an-
 te captum Israëlem factum legimus. Florentissimum autem fuit Ba-
 byloniorum regnum sub Nabuchodonosore illo qui Syriam maxi-
 mo exercitu ingressus, Iudeam sæuissima captiuitate exhausit. Pli-
 nius sexto libro, Vrbem sexaginta millia passuum amplexam fuisse
 tradit, muris ducentos pedes altis, quinquaginta latis in singulos pe-
 des ternis digitis mēsura ampliore quam nostra, interfluo Euphrate,
 mirabili opere utroque. Hæc est Babylon illa decantatissima pro-
 phetis, & Danielis in primis uaticinio memorabilis. Quam ad sum-
 mum dignitatis, potentiae, splendoris & diuinarum prouectam, ubi
 luxu & libidine diffluere, & uoluptate perditis regibus parere coepis-
 set, diuinæ iustitiae ultio in manus Medorum & Persarum contradic-
 dit. Capta est enim à Cyro Persa & Medo Dario, Balthassare Nabu-
 chadnezaris nepote interfecto, regnoq; ad Medos prius, mox & ad
 Persas translatu; de qua re est apud Danielem. Si cui uacat legat Hero

Transmigratio
in Babylonem.

Babylon qualiter

dotum libro primo, qui & urbis situm & historiam captiuitatis abunde est prosecutus. Mirum autem, urbem adeò potentem, ut uel orbis admirationi fuerit, ita subuerti diruique potuisse, ut Hieronymus alicubi tradat, sua ætate, id est, Honorio imperante uix è ruderibus loci deferti incultique, uestigia extitisse quæ urbis situm indicarent. Notum insuper & Alexandrum Macedonem post uictum Darium & regnum Persarum in se translatum, Babyloniae mortuum esse anno ætatis trigesimo secundo, à cuius obitu diuiso inter duces regno, cum Ptolemaeo Lagi Aegyptus, Macedonia Philippo, Asia Antigono cessisset, Seleuco qui & Nicanor cognominatus est, Syria & Babylon & reliqua Orientis pars obuenit. Qui haud multis annis à morte Alexandri Seleuciam illam à se nominatam, hac maxime caussa condidisse fertur, ut uicinitate Babylonem exhauriret, & sui potius nominis memoriae consuleret, breuique obtinuit, ut non solum frequentia uicerit mox paulò Seleucia, sed & nominis partem in se Babylonis transtulerit, Babyloniam enim uocatam esse eam, etiam Plinius prodit. Adeò nec regnis, nec urbibus quicquam uspiam aut stabile aut diuturnum est, si laxatas ambitioni habenas permittas. Enim uero rebus Macedonum in Oriente collapsis, quum Arsacæ uirtute Parthi rerum essent potiti, Ctesiphon ad exhauriendam itidem Seleuciam (Parthi ambitioni etiam inuidiam coniunixerant) exstructa, & regia Parthorum facta est. Hæc contra Babylonem in orientali Tigridis ripa uisebatur, extima ferè (quod sciam) urbium Orientis quæ ditionis Romanorum fuerint. Cæterum ut Babylonis memoria Chaldaeam finiamus, uideo dubitari, ex urbe ne prior Petri epistola, an uero ex hac Babylone ad fratres per Asiam dispersos scripta sit. Profecto Babylone scriptam uideri, ea uerba conuincunt quæ quinto capite leguntur: Salutat uos ea quæ est in Babylone uestræ consors electionis Ecclesia. Hieronymus quidem in Catalogo ubi Marci meminit, Romam illius nomine figuraliter à Petro intellectam asserit. Sed & hanc nostram Babylonem intelligi, nec à Petri ad circumcisionem uocati, ministerio, neque ab historiæ fide quæ tot annis in Syria eum egisse comprobant, neque planè à literæ sensu alienum est. Neque ambigo illic congregationem aliquam credentiū fuisse, cum in uicina Arabia, & ipsa Meso potamia in qua & Babylon Plinio censemur, præterea ultra Babylonem in ipsa Perside celeberrimæ Ecclesiæ fuerint. Neque ignoror & in Aegypto Babylonem fuisse, sed ad illam uenisse Petrum equidē libenter crediderim. Liberum autem est Lectori, ut in re contraversa, sequi quod similiūm uero iudicauerit.

*Dicitur vero isti nomen scripta sic
prior Dñs Petri epistola.*

Babylon a= dubitari, ex urbe ne prior Petri epistola, an uero ex hac Babylone ad pud Petrum. fratres per Asiam dispersos scripta sit. Profecto Babylone scriptam uideri, ea uerba conuincunt quæ quinto capite leguntur: Salutat uos ea quæ est in Babylone uestræ consors electionis Ecclesia. Hieronymus quidem in Catalogo ubi Marci meminit, Romam illius nomine figuraliter à Petro intellectam asserit. Sed & hanc nostram Babylonem intelligi, nec à Petri ad circumcisionem uocati, ministerio, neque ab historiæ fide quæ tot annis in Syria eum egisse comprobant, neque planè à literæ sensu alienum est. Neque ambigo illic congregationem aliquam credentiū fuisse, cum in uicina Arabia, & ipsa Meso potamia in qua & Babylon Plinio censemur, præterea ultra Babylonem in ipsa Perside celeberrimæ Ecclesiæ fuerint. Neque ignoror & in Aegypto Babylonem fuisse, sed ad illam uenisse Petrum equidē libenter crediderim. Liberum autem est Lectori, ut in re contraversa, sequi quod similiūm uero iudicauerit.

Car

ABabylone lœuorum ad oram Persici sinus iacentium terrarum prima Susiane est, dein Persis, inde Carmania. Nos uero or dine propter Persicum sinum, de Carmania primum, hinc & de alijs ordine dicemus. Habet hæc ab Ortu Gedrosiorum tractum ad Indos usq; immittetem. Meridianum latus Indicum pelagus alluit. Persis ab Occasu, à Septentrione Parthis coniungitur, à quibus eam & Gedrosijs altissima Caucasi mōtis iuga alijs atque alijs nominibus uocata dirimunt, neque usquam desertior est quam ubi illis approximat. Maritimam frontem Oceanī, celsum promontorium finit, inde sensim cedentia littora amplum sinum recipiunt, insulis aliquot distin ctum, inde peninsulæ forma procurrentes uenientibus ex aduerso Arabiæ montanis ita ad proximat, ut fretum intermedium quo sinus Persicus funditur, nō amplius quinq; millibus passuum latum sit, authore Plinio. Gentium extimam oram habitantiū, præcipuæ Chelonophagi & Ichthyophagi dictæ Macedonibus, quod testudinum pisciumq; Oceano captorum carne uicent, & etiam pecori pastum ex piscibus parent Strabone authore libro XV. Illarum tantam in Indico mari magnitudinem esse, Strabo & Plinius tradūt, ut singularū superficies habitabiles casas integrāt, atq; inter insulas Rubri præcipue maris his nauigent cymbis. Pomponius libro tertio Carmanos sine ueste ac fruge, sine pecore ac sedibus esse, & pisciū cute se uelare tradit. Quarum gentium & Hieronymus libro contra Iouianum secundo meminit. Interiora & iam Persici sinus littora paulo cultiora sunt, nec marinis tantū opibus, sed & ære & ferro illis locis abundant. Oppida eorum plura, quorum precipuum Alexātria, ab Alexādro conditum, quem & cultiores reddidisse illos & à pertinaci piscium esu coercuisse, historiæ memorat. Ptolemæus & Carmanam metropolim mediterraneam facit. Inter amnes primæ claritatis est Hytanis aurum trahens, Andanis item & Corius in eundem Persicum sinum elapsi. Sophronius author est, etiam illi genti Thomæ prædicatione Christum innotuisse, apud quem tamen nisi fallor mendose γερμανοῖς pro καρμανοῖς legitur. De Germanis enim inter Persas, Parthos, Medos & Hircanos, nulla, quod sciām, scriptoribus mentio, sed de Carmanis tantum, quos Persis & Parthis proximos, notius est omnium consensu, quam ut afferatione sit opus.

PERSIS ET SVSIANE.

Snde Occasum uersus Persis est, fertilis iam & culta, & regno quondam omniū Asiæ maximo & potentissimo, nobilitata. Quippe non contenta in Syriam, Aegyptum, Aethiopiam,

Asiam, Pontum, Armenias, & regna Parthorum usque in Indiam distinctionem propagasse: Europam etiam perculit, pontibus per maria ductis. Nec enim petituri Macedones Persidem uidebantur, ni priores Persæ Græciam prouocassent. Hæc gens, ut tradit Plinius, semper Rubrum mare accoluit, propter quod & sinus Persicus ab eis dictus, quem perpetuo tractu à Bagrada fluuiō usque ad amnem Oroasit tenuere, Ptolemæo. Inde uero ad Tigrim, Susiana est, utrancq; ab Austro Rubrum pelagus finit, à Chaldæis Tigris, à Medis Caucasia iuga disterminant. Regni caput olim Persepolis iuxta Araxem fluuium procul à mari condita, quam Alexander orbis terrarum spolijs refer tam cepit & diruit, multis auri talentorum milibus receptis. Ex maritis urbibus Cyrus frequens quondam, quam Plinius Cyropolim, Stephanus à Persis Cyrechatam uocatam ait, in qua Episcopus fuit Theodoreetus ille uir doctissimus, cuius Ecclesiasticae historiæ lucubrations extant, præterea pro fide nostra contra Gentes libri duodecim, quos ipse Sermones appellat, nuper à Zenobio Acciaolo Florentino in gratiam Leonis Pontificis Latinè uersos. Fuit & Laodicea in Perside ab Antiocho condita & Passagarda Magorum castellum, in Magi. quo Cyri sepulchrum fuit, Plinio. Magi Persis magno in honore & ueneratione fuere, ut nec publica sine eorum consilio administrarentur, nec legitime factum uideretur quod horum sententia non approbasset. Porrò Magi apud ueteres non malefici modo, ut uulgus hodie nominat, sed artium rerumq; in naturæ uarietate eximiarum cognitione præstantes dicebantur, quos Græci honesta prorsus appellatio ne Philosophos, Latini Sapientes uocabant. Ad quem modum de Magis locutus Plinius libro uigesimoquinto capite II. Pythagoram & Democritum de naturis herbarum scripsisse tradit, peragratiss prius Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptiæ Magis. Præcipue autem Persici, disciplinam futura præsentendi sibi uendicabant, translatam aliquando ab Histaspœ Darij superioris patre à Brachmanis Indiæ sapientibus, quos & Apollonium adiisse Philostratus scripsit, quam posteris deinceps illi ceu per manus tradiderint. Hi sunt illi Magi qui stela ducente Christum recens natum adierunt, & muneribus oblatis adorauerunt. Ab Oriente enim uenisse eos Matthæus testatur, nominat autem è Persia Chrysostomus. Diuus Hieronymus Commentario in Isaiam septimo tradit illos admonitos à dæmonibus, uel inuitis Christum confidentibus, qui regnū eorum esset extincturus. Quædam & Augustinus libro de Dæmonibus ad eum modum retulit. Profecto tantæ rei sacramentum tam diserte à prophetis prædictum, in ipso nativitatis filij sui articulo, ne sapientiam quidem & potentiam mundi huius cælandum Deus noster duxit, æditis etiam prodigijs, quibus

quibus inteligerent supra naturæ vires esse quod ageretur: sicut & pa-
storibus miraculo, Christi nativitas angelis annunciantibus reuelata,
Lucæ II. capite traditur. Verisimilius autem mihi uidetur Magos
à domino sancto suo spiritu pro gentiū uocatione coram Iudæis con-
testanda, ad Christum querendum excitatos, quām admonitos à dæ-
monibus. Quanquam palam est, ne hos quidem illius aduentum la-
tuissē, qui scriptura teste toties eum filium Dei sunt confessi. Sed diuer-
sa de illis ut sentiamus, nisi fallor, cum stella admonet noua & miracu-
lo ædita, tum etiam oblatio munerum & prona adoratio quam Chri-
sto exhibuerunt. Quanquam autem constat translatitium esse Persis
hoc modo reges suos adorare, tamen hoc nouum fuit, quod nato pue-
ro, non suo in regno, sed & paucis cognito, & longe distante regione,
præterea non in arce aut aula, sed humili hospitiolo hochonoris tri-
buendum duxerunt. Certe & oraculum, quo per somnium sunt ad-
moniti palam conuincit, Deo nostro illos curæ fuisse. Plausibilis ue-
ro quām uerius, quod hodie uulgo creditur, reges eos fuisse, non phi-
losophos, cum diuersum uel ipsa Euangeliū historia innuat. In urbe
etiam uictrice gentium Roma prodigia extiterunt, quæ de rege illo
Gentium admonuere. Suetonius in Augusto ex Iulij Marathi autho-
ritate tradit, ante paucos quām Augustus nasceretur menses, prodigi-
um Romæ factum publice, quo denūtiabatur regem populi Romani
naturam parturire, Senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno
genitus educaretur. Eos uero qui grauidas uxores haberent (quod ad
se quisque spem traheret) curasse ne Senatusconsultum ad ærarium
deferretur &c. Quod prodigium Marathus & Suetonius ad Augu-
stum retulere, uelut nouum foret, regem nasci populo Romano, qui
Syllas iam & Marios pertulisset, & quorum regnum nō Augustum,
sed Cæsarem dictatorem cum ingenti Reipub. clade exorsum esse con-
stat. Sed & ciuium uana spes erat, liberis suis ea caussa præ Senatuscon-
sulto timentium. C H R I S T V S erat quem parturiebat naturæ pro-
uidentia, qui sub Augusto natus est, cuiq; Romani Imperij magnitu-
do cessit, Imperatoribus etiam regem illum agnoscentibus, qui antea
τοῖς ἡλίῳ seruissent.

N V N C ad Susianen ueniendū, quæ ab Oroati fluuio ad Tigrim
trium millium stadiorum longitudine in ora ipsa panditur. Habet au-
tem nomen à Susis metropoli, & ueteri regum domicilio, quam Mem-
nonem condidisse iuxta Coaspem fluuium cum ponte, Strabo tradit.
Plinius ab Dario Histaspis filio, cuius arcem Euleus fluuius circumeat
CCL. millibus passibus à mari. Mediterranea Susarum asperrimis
& difficilimis aditu montibus, præterea & latrocinijs infestis à Perside
summouentur. Per quæ loca Alexander non sine periculo post Susa

capta direptaque suorum copias traduxit. Curtius in Susiana Satrapenam statuit nobilem regionem proxime Susa. Annium autem Susianæ, clarissimus Euleus est, uel hoc nomine celebratus scriptoribus, quod Persarum reges quibus rarus alioqui usus uini est, eius undas propemodum solas bibere consuerint, quia cæteris leuior puriorque existeret. Notandum autem Elimaidem in Susiane esse, *μεγάλων*, id est, Magnam cognominatam regionem, ad eius differentiam quæ in *Me-Elamite.* dia est, à quibus Elimaitæ & Elamitæ dicti, à Luca etiam inter peregre profectos censi, Actorum secundo. Plinius Susianam ab Elymaide Euleo disternat. Proximi autem Tigri, sunt Characeni itidem in Susiana, Ptolemæo, quorum oppidum Charax clarissimum, in intimo sinu Persico & etiam Italiæ notum quondam, Arabicarum mercium Emporium, Plinio. Ut ridiculi sint, qui ex Arabia hac cauſa re-*Aurum.* ges ad C H R I S T V M profectos putant, quoniam Auri, Thuri^{Thus.} & Myrrhae Euangelista meminerit. Quasi uero ditissima Persis hisce *Myrrha.* rebus tanta copia a uicinis Arabibus importatis caruerit, cum Plinius tamen libro VI. tradat Arabes Parthis uendere solitos, quæ ē mari aut syluis caperent, nihil autem contra redimere. Ex quibus uerbis intelligimus eam Persarum (quos & Parthorum nomine Plinius comprehendit) fuisse opulentiam, ut pretiosas illas Arabum merces non ullius rei permutatione, (nulla enim egebant Arabes) sed numerata tantum pecunia comparauerit. Locus autem Dauidis Psalmo LXX. quo abutuntur, non ad Magos, sed Reges attinet, qui in Salomonem liberales essent futuri. Tropologia autē ad Christum, quem uel gentium principes honore essent prosecuturi. Supra Characen Collei memorantur latrocinij infames, & quoniam asperis locis habitant, terræ cultura neglecta, rei militari & merendo æri magis dediti sunt. Prodigia gens animæ, ut Silij uerbis utar. Nec Elamitæ huius sceleris suspitione uacui quondam, de quibus Strabo meminit. Fuerunt & Lazi, & supra Persidem Vxij bellicosi & Mardi, proximi iam à Septentrione Medorum tractui, de quo infra. Dignum autem memoria quod libro IIII. Q. Curtius scriptum reliquit, Persas regum arcana incredibili fide cœlare, non metum, non spem elicere uocem qua occulta prodantur, ueteres reges disciplinam silentij uitæ periculo sanxisse, & linguam grauius fuisse castigatam quam ullum probrum. Qua cauſa Alexandri consilia saepe perplexa impeditaque fuissent, quod eorum omnium quæ apud hostem gererentur esset ignarus. Inter suppliciorum autem genera excoriationem Persas habuisse Marcellinus libro XXXIII. tradit, poenam sine dubio uiciniis etiam gentibus cognitam, ut uerisimile sit, quod de Barptolemaeo Orientis apostolo excoriato, proditum est. Nec tacendum Xerxis fa-

cinus

cinus plenum humanitatis, qui cum exercitum suum innumera hominum Asiaticorum multitudine congregatum ex aedito quodam loco conspicatus esset, memor mortalitatis, illachrymari coepit, quod post centum annos nemo ex illo superuicturus esset. Hoc factum libro IX. Valerius illi uitio uertit, uelut uitae immodicæ cupidio, ego contra laude dignum puto, ac mirandum etiam quod regi & potentia & felicitate maximo hoc in animu incidere inter uictorias potuit, ut se suosq mortales esse fateretur. Frequenter enim in prosperis rebus fragilitas humanæ obliuiscimur.

ASSYRIA, SITTACENA, ADIABENA.

Assyria Transtigrana est, & Armenia maiori à Septentrio ne, ab Ortu Media, à Meridie Susiana (immanibus mōtium iugis interuenientibus) clauditur. De hac & in Mesopotamia dictum est. Eius regio, qua Susianæ imminet, Sittacena dicta, & iam extra ambages amnium posita, cui nomen Sittaca urbs dedit à Græcis condita, proxime montem Zagrum ex Medis uenientem. In quo & Ctesiphon illa cuius supra quoque meminimus. Ptolemæus supra Sittacenam Apolloniatem regionem statuit, dehinc & inter amni Arbeliten, de qua ante dictum est. At Plinius sexto libro confusis nominibus eandem Arbeliten, Palestinen & Sittacenam uocat. Strabo eandem Sittacenam & Apolloniatem ab Apollonia dictam. Ita fit saepe, ut locorum uicinitas ipsa etiam nomina communia habeat. Sittacenam ab Occasu finit Tigris, tot iam fluminibus auctus, quem accolæ à Borea reflexum Passitigrim nominant, teste etiam Curtio, apud quem tamen Phasim Tigrim pro Passitigrim mendose legitur. Inter flumina autem sita Adiabene, nomen à transitus difficultate sortita est, ferè enim tot amnibus diuiduæ terræ pro incerto uarioq auctu cursuq fluiorū difficulter permeantur. Διαβωνη Græcis transire significat, unde αστρεια cum priuatiua, ipsa regio dicta. Quanquam Ammianus qui his locis stipendia meruit à fluminum nominibus, prouinciæ datū nomen fuisse autumat, confessus interim hanc, quam diximus, ueteribus uisam nominis causam. Idem author Osrohenos illi assignat, & horum municipium Ecbatanam facit, alia haud dubie à Medicis Ecbatanis, de quibus suo loco dicetur. Constat Osrohenos bellicosos homines esse, & sagittandi peritissimos, quorum magnum numerum Alexander Seuerus post deuictos illis in locis Parthos, Romanæ militiae adscripsit, & post eum Galerius Maximinus contra Germanos eduxit, utilissimam eam militiam ratus aduersus nuda &

procera Germanorū corpora. Tantæ molis erat Germanos uincere. Sed & illud non indignum relatione est, Romanos haud unquam longe ultra Ctesiphontem in Ortum progredi ausos, nec impune fecisse, si qui tentassent, neque unquam, quod sciam aut Medorum aut Persarum sedibus horum signa illata fuisset. Traianus quidem felicissima in Parthos uictoria potitus hoste represso limitem restituit, Ctesiphonte, Babylone, Seleucia, & Edessa, claris urbibus ab hoste receptis, præterea maiori Armenia, Assyria & Mesopotamia in prouincia formam redactis. Post enim & Galerius Maximinus prosperrime gestis rebus, quinque Transtigritanas prouincias statuit, quarum eius sæculi nomina erant Asarzamena, Mozena, Zabdiena, Rheimena, Carduena, quas Iouinianus Imperator post Iuliani casum turpi ignominiosoq; fœdere cum hoste iecto, omnes restituit. Incertus igitur Imperij limes Tigris fuit, nec diu retenta sunt, quæ ultra eius ripam Romaní cepissent, saepe ita amissa, ut præstiterit nō fuisset capta. Proinde prudenter Adrianus promotum à Traiano limitem ipse coercuit, Euphrate contentus, quo dubiam fortunæ aleam declinaret. Nunquam enim inulta cessit Romanis uictoribus Parthorum tentata libertas, neque ulla alia gens, exceptis Germanis, illata damna seuerius uindicauit. Quippe qui à Lucullianis Pompeianisq; expeditionibus post Armenias & Syrias occupatas, ad usque casum & interitum Imperij, Consularibus & Patritijs ducibus cæsis non sese modo ipsos, sed & prouincias quas eis Romanæ uictoriæ abstulissent asseruerint. Nunc ad propositum reuertendum. Nec tacenda naturæ in Syria opulentia, multis in locis liquore, quem Naphtam uocant, extante, quo non aliis citius pertinacijs conceptum semel ignem fouet aut retinet. Ammianus picea eum specie & glutinosa, & bitumini persimilem esse tradit, neque alia re ulla extingui flagrantem, quam iniecto pulvere. Similis naturæ limus est Comagenes stagno quodam effusus, Maltham uocant accolæ, quem accensum terra tantum extingui tradit libro II. Plinius. Bitumen quoque & Assyria & Chaldæa tanta copia reddit, ut in Babyloniae muris condendis pro cemento ipsum fuisse constet. Limus est (quod miremur) aquis extractus in Assyria iuxta lacum qui Ammiano Sosingites dicitur, in Iudæa uero è lacu, qui ea causa Asphaltites dictus est, quod cætera sterilis hunc unum lentorem ædat, qui mortalibus in usu sit. Asphaltum enim Græci bitumen uocant, & Pissasphaltum, quod liquidius est, authore Plinio, quoniam ad picis naturam accedat. Curtius quoque iuxta Mennium oppidum Chaldææ fontem esse tradit, qui ingentem bituminis uim effundat. Mirum autem in undis, tam aduerso incendijs elemento, materiam inueniri adeo amantem ignis, ut ardore eum complexa undas ita respuat,

spuat, ut affusis ardeat magis. Est & in hominum ingenij mirandum, quod Plinius prodidit iuxta alueum Tigris oppidum esse Babylacem CXXX. millium passuum à Susis, cuius incolae aurum odio habent, & conquisitum defodiant, ne quo cui sit in usu. Quam diuersis illi à nostris moribus dissentiantur. Nostrum enim illud Ouidianum est primo Fastorum,

Aurea nunc uere sunt sacula, plurimus auro

Venit honos, auro conciliatur amor.

Sed & in Sittacena ecclesias Christianorū fuisse, notum est, ac ne nunc quidem liquet an desierint, quum sit certum hodieq; apud Indos frequentes esse Christianos. Legimus tamen sub Constantino in Simeonem Ctesiphontis Episcopum clarum uirum, & multos suarum ecclesiarum fratres à Sapore Persarū rege saeuitum olim esse. Et extat epistola apud Theodoreum Constantini ad Saporem, pro fide Christiana tuenda, quam ille antea esset persecutus.

MEDIA, PARTHIA, HIRCANIA.

Media, inquit Plinius, ab Occasu transuersa, oblique Parthiæ occurrens utraque regna includit. Habet ipsa ab Ortu Caspiorum & Parthos, à meridie Sittacenen & Susianen, & Persida, ab Occasu Adiabenen, à Septentrione Armeniam &c. Includere dixit utraque regna, quod à Caspio pelago longo introitu ad usque Carmaniae desertæ immittit, & ceu cuneo quodam Parthiam à Persia diuidit. Sed in Occidua quoque parte Caspiorum, Pomponius & Ptolemaeus locant, amnibus claris Cambysē & Cyro proximos, ut sit uerisimile toto eo littore hoc nomine authoribus uocatas fuisse gentes quæ accolunt. Porro Caspium sinum & portas Caspias Plinius ab his qui ad Ortum habitant, dictas tradit. Iuga uero montium illic interrupta opere manufacto, ut uix singula plaustra meare possint. Portæ dicuntur, nomine Tauri montis angustijs admodum uulgari. Medorū caput, Ecbatana sunt, urbs maxima, quam Seleucus cōdidiit amoenissimo in loco, aëreq; æstiuo in primis salubri. Aestatem enim Ecbatanis Medorum principes, hyemem Seleuciæ Mesopotamiæ transigere solebant. Est & Apamea Medorum inter insignia oppida præcipuum. Hæc est Media fortissimarum gentium, in quam Iudeos post captam Samariam translates fuisse, ante ex Eusebij authoritate diximus. Multis ista annis Assyriorū regibus paruit, ac deinde à Sardanapalo effeminatisissimo principe defecit, Arbacto præside eius, ad regni culmen eucto, à quo usque ad Astyagen illum, qui Cyri Babyloniacæ domitoris maternus avus fuit, florentissime regnatū est annis plus minus CCCL.

Hinc ad Persas summa imperij Orientis peruenit, Astyage à nepote suo Cyro capto & Hircanis imposito, uelut lib. primo tradit Iustinus. P A R T H O R V M tractum Caucasus ramis suis ut brachijs complectitur, cætera planum & desertis etiam alicubi squalentem : plana eius æstiuus maxime calor, montana uicissim brumæ frigus infestat. Proinde per uices in æstate sub mōtanis locis potissima amoenitas, in hyme me clementius per plana coelum est. Parthis uicinæ gentes sunt, à Meridie Carmani per deserta sparsi, à Septētrione Hircani, ab Ortu Arij, ab Occasu, de quibus iam dictū est, Medi. Plinius VI. libro semper fuisse Parthiam in illis montium radicibus tradit. Primi autem hoc nomine dicti quoniam exules essent, quos Parthos sua lingua Scythæ uocant. Caput horum Hecatompylos urbs regia, quam CXXXIII. millibus passuum à Caspijs portis abesse tradit Plinius, alicubi testatus in media eam Parthia sita esse. Memoratur & Choara locus amœnissimus Parthiæ, Choana à Ptolemæo dicta, diuersus ab illo quem libro XLII. Iustinus Daran siue Dasan nominat, authore Hermolao: ab rege Arsace in præruptis montium conditum, circumq; affluentis simæ fertilitatis. Sed non est instituti nostri, Parthorum loca, quæ plurima feruntur, referre, sicut nec aliarū regionum. Quid enim hoc aliud esset, quam actum (quod dicitur) agere monendus tantum, ut in festinato opere & in transcurso Lector, quo locorū commemoratione iuuet memoriam, & quod nobis duntaxat adumbrantibus intelligit, hoc ipsum apud ueteres scriptores diligētius perquirat. Plinius Arsaciam inter potissimas Parthiæ urbes enumerat, & iuxta Nisæos equis nobiles campos, præterea Parthiænen regionem & Alexandropolim conditore Alexandro, qui hæc loca cultiora frequentioraq; reddidit: quanquam ne sic quidem admodum per initia profecit. Tradit enim Iustinus, Alexandri successoribus quum Orientis regna diuiderentur, adeo cōtemptui Parthiam fuisse, ut externo eam socio Stenagori gubernandam tradiderint. Post, rebus felicius auctis ita creuit præter omnium expectationem genus illud hominum ad bella haud dubie natum, ut cum Romanis ceu diuiso terrarum orbe, de imperio magna gloria certarit. Paruerunt illi ab initio regni, Medis & Assyrijs, dein & Persis. Macedonibus etiam seruierunt, quorum uexatis & per Asiam imminutis rebus, occasione discordiæ intestinæ, fratrum Antiochi & Seleuci, superioris Antiochi nepotum, primo bello Punico, L. Manlio & Attilio regulo COS S. defecerunt. Mox ab Arsace, obscurò quidem, sed magnanimo industrioq; homine, regni fundamen tis iactis, intantum creuere, ut Trogo teste, non minus Arsaces eis memorabilis factus sit, quam ante Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus fuerit. Sed & memoriæ beneficentiae eius

eius hic honor tributus, ut omnes ex inde reges suos Arsaces nuncupant. Inde res illorum indies magis ac magis creuere, sed florentissimæ post Augusti excessum uisæ sunt, quo tempore inter eos & Romanos, ceu æmulos gloriæ, uincendi ardor palam erupit, neque ulla partibus quies fuit, subinde alternantibus uictorijs, donec Roma Imperio prorsus exuta est. Potentiæ hoc uel unum magnum argumentum est, quod Marcum Antonium triumuirum sedecim ualidissimis legionibus Syriam ingressum, multis prælijs illorum attritum, demum fuga sibi consulere coegerunt. Bello caussam præbuerre auxilia Cassio & Bruto in Thraciam contra Augustum & Antonium missa, præterea & dolor de Crasso, quem haud multo antea Horodes rex deprehensum interfecerat. Mirum autem ad eum modum illis gentibus regnum constitisse, ut toties uelut per uices mutatum, nunquam tamen interierit. Eripuerant Macedones, sed Parthi uendicarunt. Hodieq; Persæ retinent auitam dignitatem regni. Porro ipsa successio ad hunc modum habet. Primi Assyrj rerum potiti à Nino, ut ante dictum, Medis cesserunt Arbacto transferente, inde Cyrus ad Persas transtulit, Alexander Persis domitis Macedonibus suis reliquit, His Arsaces Parthis suis eripuit, multis saeculis deinde ab his regnatum ad usque Alexandrum Seuerum, annis post natum Seruatorem nostrum ducentis, quo tempore Artabanô rege ab Artaxerse Persa uicto, ad Persas rursum regni apex translatus est. Inde ad Saracenos, Turcarum mercenario milite, qui ex Scythia se receperat, adiutos, Persicum regnum peruenit, haud multo ante Heraclium Imperatorem Orientis, maximoq; Christianæ pie-tatis casu. Ex eo enim tempore Turcæ per Asiam celebres esse, & uictoriarum successionibus elati, aspirare ad regnum coeperunt, breuiq; omni Asia sunt potiti. Sed afferuerat tamen non ita pridem Persis regnum suum Tamberlanes ille, qui captum Turcarum principem Pazaiten in cauea aureis catenis ligatum, ad mortem usque ceu uisendam bestiam circumduxit, exercitu eius ad internationem cæso, in quo ducenta millia hominum perisse recentior historia prodidit. Id uero contigit Anno Domini, M. CCC. XCVII. Bonifacio nono, Romano pontifice. Hodie in hoc totus est Psophis Persarum rex, ut auitam gloriæ suis afferat. Nunc ad Parthos revertendum, ac de moribus quidem eius gentis, si quis nosse pluscula uelit, legat librum quadragesimum secundum Iustini. Vino ferè factio ex palmis utuntur in potu. Sed tanta illis bibendi auiditas, ut certent etiam, & gloriæ loco ducant, si quis potando quamplurimos uicerit. Quem morem iam olim à Carolo alijsq; Franciæ regibus sublatum, nuper iterum Germaniæ nostræ luxus militaris intulit,

pestem bonorum morum, & quo non aliud ullum uitium disciplinæ etiam militari magis noxiū aduersumq; existat. HIRCANI inter Parthyænen & Caspium pelagus siti sunt, gens ad arma nata, & quæ laboribus periculisq; militiæ indurata, alacritate quadam prælia ineat. Clauditur ab Ortu Occasuq; & Meridie Caucasi iugis, quarto latere, in ipso Caspio littoribus transuersis inter ortum Solstitialem & Boream usq; ad Margianam procurrat. Metropolis Hircanorum Hirca- nia dicitur, amnis clarus Sibaris, quem Q. Curtius libro quinto Sio-berim, Diodorus libro XVII. Stioberim, paucis, ut saepe fit, literis mutatis, nominant. Multus est in eius descriptione Curtius. Ab his Caspium mare Hircanum quoq; appellatum, atrox, sœuum & impor-tuosum, raris insulis, quarum potissima Talca contra Hircanorum lit-tus posita. Illius aqua longe dulcior quam reliqua marina, quod propter magnitudinem amnium, circumquaq; magno numero Caspium ingredientium, accidere non dubitat Plinius. Veteres regnum Hirca-norum dixerunt, necq; aliter quam uice regni ab Alexandri successoribus est administrata: quod ideo annotandum duxi, ne quis angustam esse eam regionem suspicaretur. Hircais & Parthis Thomam aposto- lum Christum prædicasse Sophronius tradit.

SATRAPIAE CITRA INDVM.

Nter Parthos Carmanosq; & Indiam terræ iacent altissimis montibus inclusæ, quas Satrapias, hoc est, Præfecturas Plinius uocat. Persæ enim Satrapam Præfectum nominant, ut inde intelligatur, Persarum Parthorumq; ditioni eas attinuisse: quamquam idem author alicubi Indiæ partem eas à quibusdam creditas esse innuit. Strabo est author, Satrapias illas, nec Parthorum semper nec Indoru fuisse, sed uicissim rebus, ut sit, uariatibus iam his, iam uero illis paruisse. Probabilis igitur M. Agrippæ sententia est, capite XXVII. sexti libri relata, Plinio. Quæ Mediam & Parthiam & Persiden ab Oriente Indo, ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro Caucaso dicto, à Meridie Rubro mari, hoc est, Persico sinu terminat &c. Quo loco Agrippa non sedes ipsas gentium, sed regni limites designauit, ad quos Parthorum Persarumq; nomen pertigerit. Satriparum nomina sunt, Aria, Paropamissus, Arachosia, Gedrosia. Gentes, Arij, Paropamissadæ, Arachosi, Gedrosi. Ptolemæus Drangianam Ara-chosiæ adiicit ab Occasu, & Carmanis finitimam. Plinius certe his locis Drangas censet, sicut & Strabo libro X V. Dignum autem relatione, quod Plinius annotat, Parthorum duodeuiginti regna (sic enim diuidūt prouincias) inter duo maria uidelicet Rubrum à meridie & Hir-

& Hircanum à Septentrione fuisse, quorum undecimi superiora à confinio Armeniæ Caspijsq; littoribus adusque laxartem & Scythas numerata, reliqua septem meridiem uersus inferiora appellata fuerint. Evidem arbitror, Margianam, Bactrianam & Sogdianam ex superioribus regnis ad Parthos attinuisse. Et aestimari haud dubie Parthici siue Persici imperij magnitudo inde potest, ut non sine causa Romanum imperium omnium potentissimum indignum duxerint cui parerent. Enim uero illis ceu domesticis uiribus Scytharum auxilia, cum quibus ex æquo (ut ait Plinius) uiuebant, accesserant, neque horum solum, sed & Sarmatarum Asiæ. Persis enim ne Albani quidem euocati opem denegarūt, & à Tanai profectum militem affuisse illis satis horum scriptorum fide constat qui res Persarum in literas restulerunt. Singularis autem Parthorum in deuinciendis Scythis prudenter extitit, nam cum terram fertilem possiderent, & immensi reditus regnorum essent, suspectum autem haberent Scytharum robur studiumq; militiæ promptum & exercitum, præterea ardore merendi solicitari se abs quo quis domino, & mercede conduci paterentur, priores ipsi Scythas multa amicitiæ specie, sed & donis & pollicitationibus suos fecere, ut quoties res postulasset, numerosa illi auxilia summitterent. Inde geminus fructus Parthis erat, & quod tuendo limite & hoste arcendo, obiectare Scytham periculis licebat, utpote conductum & magnis stipendijs excitatum, quæ alea Scythis non sine multo suorum casu ludebatur. Et quod iugis militiæ molestia, fracto consumptionoq; eius gentis robore, hoc minus rebus nouis studerent, aut Parthorum regno quacunque causa prouocati, damnosí esse pergerent. Nec male locata ea pecunia uidebatur, quæ tanto cum fœnore ad creditorem redisset. Tradit Iustinus Scythas à Parthis cōtra Antiochum aliquando solicitatos, quum cōfecto iam bello superuenissent, calumnia tardius lati auxiliū mercede fraudatos fuisse. Contra uero Scythas tantum sibi itineris frustra emensum, questos, stipendum pro uexatione, uel alium hostem poposcisse. Demum superbo responso offensos Parthorum fines uastare cœpisse. Ea re Phraharten regem expeditione in eos suscepta, prælio uictum & occisum fuisse, quod exemplum haud dubie Parthos admonuit, ne quid simile deinceps in Scythas committerent, sed industria illa, quam diximus, obseruarent. Nunc reliqua adiūciamus. Paropamissus oppida habet Cartanam & Alexandriam præcipua. Amnes claros Ochum in Caspium exuentem, & Choem in Indum. Infra eum Arachosia, in qua alia Alexandria amnis Arachotus ingens in Indum egressus ingenti prius lacu fuso. Est inibi & Arachosia oppidum Plinio, quod Ptolemæus (nisi sit corruptus codex) Arachotum nominat à Semiramide illa Ba-

bylonica, quæ & ipsa Indos petiit, conditum. Supra eam in Occasum æstuum Ariana regio sparsis sedibus incolitur, ob interuenientia deserta, & pleraq; loca feruoribus ambusta. Habet amnem clarissimum Arium & iuxta ab Alexandro itidem conditam Alexandriam. Infra quam ad Austrum siti Drangæ, dein Gedrosi, quorum pars Pandi & Arbi, frequetes populi. Strabo in Gedrosia & Nardum & Myrrham nasci tradit, sed & Alexandru cum exercitu illic periclitatu, ob æstum, arenas, & serpentes passim latitantes, à quibus morsus Miles magno numero interierit. Amnis ibi maximus, & suo alveo Oceanum ingressus, Arbis Plinio & Ptolemæo authoribus dictus, cum oppido eiusdem nominis. Sunt alij quoq; Gedrosorum amnes, qui in Indum sese exonerant. Plinius nono libro, de Indici maris beluis locutus tradit Gedrosos Alexandri clasium præfecto prodiisse in domibus se fores maxillis beluarum facere, ossibus autem tecta contigare. Quod sanè minime fabulosum existimadum est, ea ossa contemplatis, quæ uel à Mediterranei maris beluis allata, in templis etiam dicata conspicuntur.

SATRAPIAE AD CASPIVM.

Sunt iuxta Caspium sinu regiones trans Caucasum Parthorum imperij, quas & ipsas Satrapias uocare libuit, quod horum præfectis paruisse eas constet. Hæ sunt Margiana, Bactriana, quibus finitimæ, sed magis orientales Sogdiana & Sacarum regio, sui quidem iuris quondam ut tradit Curtius, sed Persis haud incognitæ. De Margiana sic Plinius libro VI. Sequitur regio Margiane, appicitatis inclytæ, sola in eo tractu uitifera, undique inclusa montibus amoenis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter arenosas solitudines per centu uiginti millia passuum, & ipsa cōtra Parthicum tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat, qua diruta à Barbaris Antiochus Seletici filius eodem loco restituit Seleuciam. Hactenus Plinius uerba recensuimus, qui eodem in loco urbem septuaginta stadiorum amplam, & Margo claro amne qui in Oxum influit, perfluam, postremo & Antiochiam appellatam scribit. BACTRIANA iuxta iacet, meridie Caucasus montibus ab India & Paropamisso seiungitur, ab Occasu eam Ochus amnis, ab Ortu Oxus includit. Media ipsa Bactro secatur præcipue claro, unde Bactrum dictum constat, oppidum eorum quod ante Zariaspe uocatum est. Bactri horrendis ingenis sunt, multum à cultu Persarum alieni, rapto uiuere & in armis esse affueti. Magna illis frumenti ubertas, cuius grana tantæ magnitudinis ferunt, ut singula

singula (inquit Plinius) nostras spicas æquent, condere illud assolerent
folsis in terram ductis, Syros uocant Barbari, quas ita solerter abscon-
dunt, ut nisi qui defoderunt inuenire non possint. Similem usum af-
seruandi frumenti Pannoniæ habent. Curtius libro VI. Bactria-
næ, inquit, terræ multiplex & uaria natura est, alibi arbor & uitis lar-
gos mitesq; fructus alit, solum pingue, crebri fontes rigant, quæ mitio-
ra sunt frumento conseruntur, cætera armentorum pabulo cedunt.
Magnam deinde partem eiusdem terræ steriles arenæ tenent, &c.
Et paulò infra: Qua mitior, inquit, terra est, ingens hominum, equo-
rumq; multitudo gignitur. Itaque Bactriani equites triginta millia ex-
pleuerant. Ipsa Bactra regionis caput sita sunt sub monte Paropamis-
so. Bactrus amnis præterit moenia, is urbi & regioni dedit nomen.
Hactenus Curtius. Non tacendum autem Bactrianos camelis præ-
stare, melioribus quam Syria gignat, de quibus est apud Plinium. Cæ-
terum & regni & rerum gestarum gloria hæc regio à scriptoribus me-
moratur. Nec obscurus est Eucratides rex, qui à Demetrio aliquan-
do Indorum rege obsessus trecentis militibus sexaginta millia homi-
num assiduis eruptionibus uicit. Paruerunt post Alexandrum, & Ma-
cedonibus Bactriani, deinde uarijs bellorum casibus agitati, non re-
gno solum sed & libertate amissa in Parthorum potestatem uene-
runt, authore Iustino. Trans Oxum fluuium S O G D I A N A est,
in quorum ultimis finibus Alexander oppidum de suo nomine Ale-
xandriam uocatam condidit: quanquam Ptolemæus alia quoque par-
te contermina Sacis Alexandriam diuersam ab illa statuit libro sexto.
Oxus ipse proxime Caucasum è lacu defluens Bactrianam longo tra-
mite alluit, deinde flexus in Occasum tendit, tanto auctu confluens
tum amnium, ut alicubi septem stadiorum latitudinem habeat, Stra-
boni. Recipit autem ferè inter postremos Margum ex Margiane ue-
nientem, inde magna uī undarum in Caspium sinum euoluitur. Tur-
bidus autem Oxus & potu insalubris est. Proditur & Sogdianam
multis in locis harenis sterilem & squalidā, aquarū penuria cultorem
non admittere, quod sanè multis locis, Orientis præsertim & Austri,
alioquin fertilissimis accidit, neq; solis duntaxat ardor eius rei cauſa
est, de qua fortasse in India dicemus. Finis Sogdianæ à Septentrione
illa Scythia existit, quæ laxarte amni prætexitur. laxartes omnium
Caspium intrantium fluuiorum haud dubie maximus, Sacharum pri-
mum finibus nascit, multisq; in se receptis amnibus decursu ambitio-
so utrinq; habitantibus colonis sese præbens, procul ostijs Oxi Hirca-
num ingredit. Strabo author est ex India septimo die merces ad Oxi
alueū prouehi posse, quæ inde in Caspium, inde aduerso Cyro amne
in Armeniā & Pontū expedito itinere importari queant, quod ipsum

& Plinius ex Varronis autoritate capite decimo septimo libri sexti confirmat. Si cui uacat legat Strabonem libro undecimo. Haec est Sogdiana quae aris Herculis, Bacchi, Cyri, Semiramidis, Alexandri, onusta est, ambitioso nimirum uictoriarum commento, ut quantum gloriae uincendo illi essent assecuti, posteritas cerneret. Cæca mortalitas his modis affectat æternitatem, cum solam animi bonitatem æternam esse cōstet. S A C H A R V M regio extrema proximaq; in Scythiam conuerso Cauaso, nemorosa, & pastu quām frugibus uberior à Massagetiſ, Comariſq; & iuxta agētibus Essedonib; incolitur, paruisse illos Persis Curtius tradit. Sed & Solinus colliminium Persici regni & Scythurum iuxta laxartem statuit. Memorabiles autem Plinio Dāhæ, & ab eo dicti Sacæ, etiamsi Persæ Scythes in totum Sacas uocant, authore Herodoto, tamen priuatim Ptolemæus Sachis eam partem tribuit, à quibus montana Caucasi transgressis diues illa India conspicitur, de qua iam nunc dicemus. Sachis autem & uicinis populis Christum dominum Thomæ ministerio prædicatum fuisse, Sophronius & ante eum Eusebius scriptum reliquerunt.

INDIA, SCYTHIA, TAVRVS.

In iam procul à finibus Caspio & Persico, digressa Asia, in Ortum abit, Tauriçq; altissimi mōtis iugis distincta in duo latera, longe lateçq; expanditur. Tribus eam à partibus Oceanus finit: qua Septentrio est, Scythicus: qua Ortus, Eous & Sericus: à meridie Indicus uocatus, immenso littorum procursu, ut non dubium sit, longitudine ex fide tabularum & Cosmographica supputatione sumpta, reliquæ Asiae parem eam, magnitudine autem seu latitudine longe ampliorem, totamq; ferè solidam esse, & æquali littorum margine, nisi ubi Indicus eam Oceanus uno alteroue sinu ab Astro lacinat. Sed neque his, utcunque alte ingredientibus, ita stringitur, quin occiduam Asiam latitudine exuperet. Pars huius Australis, ab Occasu Indo amne in rubrum mare, teste Curtio, influente, Borealis freto, quo Caspius sinus funditur, terminum habet. Sunt item partibus sua nomina innumeræ gentes complexa, quod enim à Tauro in Boream iacet Scythia, quod in Austrum, India dicitur, præterea medium hanc Ganges fluuius intersecat, mons illam Imaus diuidit, proinde intra Imaum & extra Imaum Scythia dicta, sicut diuerso à latere intra Gangem & extra Gangem, India. Nos quo distinctius accipi singula & intelligi queant, primum de Tauro tot gentium arbitrio, secundo loco de India, postremo de Scythia dicemus. Breuiter quidem de omnibus ut in opere conciso, & præcipuis tantum indicandis suscepto,

suscepto, quo ad reliqua perquirienda lectoris animus adduci uia compendiaria posset. Montes Asiatici cohærentes sibi, qua ad Tanaim & Asiam Syriamq; pertingunt, in totum Tauro scriptores terrarum attribuunt, quem Macedones Alexandrum secuti, Strabone authore, Caucasum dixerunt. Gentes quæ accolunt alijs atque alijs ac subinde nouis nominibus uocant. Proprie tamen Taurus est ubi à Medis Assyrijsq; ueniens Armeniam atque Asiam inter maria iacentem ingreditur. Huius initium ab Eoo littore Plinius auspicatur, finem autem in Pamphiliæ promontorio Chelidonio etiam Strabo determinat. Illinc sensim molliterq; exurgens, repente fit celsus atque ingens, perq; medium illam incedit Asiam, & donec Gangem fundit, fermè integer & solidus est, fit quidē uno alterōue cornu meridianus, uelut Indiam prætentans, tamen nusquam ample ingreditur, sed coeptum seruat līmitem, & à fontibus primum Gangis ad Septentriones & Oceanum Scythicum dispalescit, nihil minori altitudine quam in Indiam erat ingressus. Sed & iugis porrectus ceu brachijs in Scythiam immittens supra Caspium grandibus syluis opacat terras & amnibus rigat, uelut sensu quodam captandæ gloriæ, quam tamen haud alia ex re ambit, quam ut quam plurimis sese impertiat. Nam & ad Austrum digressus primum Arianen & Paropamissum antea à nobis memoratas Satrapias cingit, inde ne à desertis quidem & caloribus abhorrens, ad rubrum usque Oceanum ingressus Carmanos à Gedrosijs summouet. Cæterum ubi Indum fluuium ædit, præ altitudine etiam æstiuis mensibus riget, nec alio in transitu eius grauius periclitatum fuisse Alexander exercitum legimus. Inde Persis, Parthis, Medis, Assyrijs multipartitus imminet, largissima sui copia facta, & quanquam altrinsecus abit in latera, tamen medium interim cursum pertinaci iugo dirigit, adeò ut Tigrim & Euphraten in Armenia ortos amnes, uelut inuitus transmittat. Postremo fessus demittit sese humiliori iam incessu uagus, pelagoq; demum quod Asiae minori præiacet, excipitur. Plura eius nomina memorantur, nec mirum in tantis terrarum spacijs, & gentium, quas iuicat numerositate, cum unius frequenter loci plura nomina audiamus. Vbi incipit, Imaus est, ea uoce, uelut indicat Plinius, niuosum accolis significante. Inde Hemodus & Paropamisus, inde magis in occasum progressus Oroates, & illa rursum parte, qua immanni sua altitudine in Boream & Scythicum Oceanum excurrit, Imaus dictus Ptolemæo. Inter Parthos uero & Persas, Choatras, Assyrijsq; imminens Zagrus, citra autem etiam Parachoatras. Ad initia Mespotamiae Niphates, ἀπὸ τῷ νείφατῳ, ut Hermolaus Venetus testatur. Qua Medium ingreditur, Caspius: Antitaurus autem in Armenijs iam mediterraneus & regionem Sophenen dictam, ab Austrinis par-

tibus summouēs. Haud procul inde Masis dictus, enim uero & Gordyus Armeniæ, unde in Tigrim amnes defluunt, & Abus qui Euphraten & Araxem fundit, Tauri esse ramenta uidetur. Moschicus est à Septentrione. Pariedrus autē ab occasu, Armeniam finiens. Supra Colchos Coraxicus & Heniochius, ab iuxta colētibus Heniochis, dicitur. Sed & Gordisci nomen in minori Armenia perfert. Supra Albanos autem ubi portae sunt Gordyæus, & haud procul dissitis iugis Poliates. Proxime autem Cilicum mare, Amanus. Inde Ciliciam Pamphiliām & à Cappadocicis Galaticisq; populis disternitās, qua Asiæ iam proprie dictæ incumbit iterum Taurus, Celenius, Cragus. Atq; hæc quidem cohærentium ferè iugorum nomina. Extant sparsim per Ionia, Lydiam, Phrygiam, & Troadem inclytī mōtes, Tauri ut uidentur pars, quorum nomina suis locis redditur. Plinius author est Scythas, suas terras ingressum, Graecasum uocare, quoniā niue candeat. Simul autē atque frangi coepit & innumeratas obire gentes, Ceraunius in uniuersum uocatur, etiā si nominibus populorum per quos meant laciniæ, distinguuntur. Quod ipsum suis in Plinium castigationibus uir disertissimus Hermolaus Barbarus adnotauit. Quantus autem incedit, clarissimorum amnium fœcundus & genitor & altor est, admirabili etiam hac in parte prouidentiæ artificio, quæ montes planicie non hac solū cauſsa imposuit quo mortalibus donari amnium perennitas posset, uerum etiam ceu de industria sublimes, ad solem & æstus expositis partibus, hoc est Indiæ & Aethiopiæ prætexuit, ut niuum capax altitudo magna illas copia reciperet, nec facile dimitteret, sed asseruaret æstibus, ut gelidus & in sublimi retentus humor, appetente primum sole, in tanta imbrīum penuria, squaloreq; arenarum & siccitate colliquatus, alimenta præberet amnibus, sitimq; cessantium terrarum riguis incrementis dilueret. Crescere enim etiam Indiæ flumina æstate, & proxima rigare instar Nili, Euphratis & Tigris, certum est, C. Plinio eam cauſsam inter alias fertilitatis Indiæ in primis reddēte. Quod ad Indiā attinet, primus eam Alexander Macedo cum exercitu ingressus mortalibus aperuit pleniore notitia. De Herculis enim & Bacchi gestis rebus non modo incerta fuere à Græciæ scriptoribus, sed fabulosa etiam pro sua illa ad nugandum procacitate prodita, nullum apud eos tam impudens mendacium esse Plinius dixit, quod teste careat. Idem incomptam Septentrionis oram, quæ supra Mœotim est, Griphium & Arimasporum, sed & Hiperboreorum, commentis asperserūt, æditis etiam uoluminibus. A quo uanitatis genere ne hos quidem qui Alexandrum comitati sunt & Indiæ res literis mandarūt, in totum abstinuisse, Strabo grauis in primis author indicat. Constat tamen propè omnium consensu, & recentissima etiā experientia, plurimis

rimis illam gentibus pro magnitudine habitatam, inter quas tamen deserta exustaꝝ solibus loca, sed & bestijs alicubi infesta, & syluarum uastitate inculta iaceat. Latitudo eius à Caucaso ad Oceanum, hoc est, à Septentrione ad Meridiem inæqualis est. Nam quæ citra Gangem terra iacet, minus abit in Austrum, atque ea re ubertate soli temperieꝝ cœli maiore esse creditur, certe plures eam amnes rigant, quam illam Eoam quæ ultra Gangem dicitur, trāsit tamen parallelum Tropicum æstiuum, ferè undecim graduū distantia, & ad duo decimū gradum latitudinis ora littoris penè media attingit, Ptolemæo. Quæ ultra Gangem est, quanquam inter Taurum & Oceanum angustis lateribus extat, maxime ubi sinibus inuaditur, tamen ultra æquatorem circulū etiam Ptolemæo nouem minimum gradibus procurrit. Et si nuperisse cōperta sequimur, ad Brumalem Parallelū extima immittit. Ganges fluuius omnium toto orbe maximus creditus, ab Imao delapsus decem & nouem fluminibus, hisq; magna parte nauigabilibus receptis, uastus incedit, & alicubi lacus uerius quam fluuius, latitudine centum stadiorum patescit, nusquam angustior VIII. mille passuum, nec minore usquam altitudine quam XX. passuum, authore Plinio, qui & Indum XIX. amnes recipere prodidit, cæterum aquarum modestia quadam nusquam latiorem quinquaginta stadijs, aut altiorem quindecim passibus. Igitur India quæ inter hos amnes iacet mercium diues, omniumq; illius oræ partium fertilissima est, quippe illi etiam hyems fructus ædit, omniaq; in totum in ea regione grandiora prærioraꝝ proueniunt, quam alijs terris. Plinius tradit Indos prope gentium solos nunquam emigrasse finibus suis, quod haud dubie soli ubertatem arguit. Migrationes enim sponte susceptæ haud alia magis cauſa fiunt, quam ut mutatis sedibus meliora cultioraꝝ occupentur. Animalium maximum apud illos elephas, usu eius adeò uulgato, ut iunctis illis etiā arent & inuehant. Arbores multis locis liniferæ: gemmarum & margaritarum magna copia. Piper sola mittit, reliqua magna parte cum Arabicis & Aethiopicis littoribus communia habet. Mirum autem in tanta laxitate terrarum & montium, quæ aurum tam & argentum ferat, neque æs illi neque plumbum gigni, quod ueteres modo prodiderunt, sed margaritis illa permutari. Deserta eius dracones habent, tantæ magnitudinis serpentes, ut elephantes, cum quibus eis perpetua discordia est, circumflexu facilí ambiant, nexuꝝ nodi perstringat, ut libro octauo scribit Plinius. Megaschenes prodidit sexaginta amnes Indiæ numerari, Gentes centum uigintinouem, quarum multa regna existant. Ciuilioribus autem populis multiparitatem uitæ rationem degi, alijs tellurem exercentibus, militiam alijs capescientibus, multi merces suas euehūt, res externas inuehunt. Respu-

blicas optimi & ditissimi temperat, iudicia reddunt, regibus assident, quintum genus horum, celebratae illuc, & propè in religionē uersæ sapientiae deditum, ut ait Plinius, uoluntaria semper morte uitam accenso prius rogo finit. Duplex eorum genus esse, quorum alterum intra nemora & sylvas degere traditur, non dissimili ritu Essænorum Syriæ, Bragmanes & Gymnosophistæ uocantur scriptoribus, præcipue autem Straboni & Philostrato. Dicuntur & Samanæi qui carnibus uesci nephias habent, panis tantum & publico Orizæ farinæq; cibo aliti, ceu libro II. contra louinianum ex Bardesane tradit Hieronymus. Ante aut dictum à nobis coloratos esse Indos, uerum nō tam exustos, quam sunt Aethiopes. Plinius XIX. capite sexti libri scribit à Gange uersa in Meridiem plaga tingi sole populos, quantumq; ad Indum accedant, tantū colore præferre sydus. Quod sanè admiratione dignum est, cum Indus amnis exitu suo in Rubrum mare, haud ita multū trans Parallelum æstuum abeat, & Orientis pars quæ ultra Gangem iacet, ad æquatoriem etiam attingat: præterea Claud. Ptolemæus in extima Sinarum regione in qua Cattigara oppidum est, Aethiopes Indiae statuat, coloris, ut uidebatur imitatione ita dictos. Sed fortasse de Indis qui citra Gangem sunt Plinius est locutus. Quanquam manifestū est nigroris cauſsam ex toto sole non esse, alioqui candidi nascerentur Indorum infantes, quod Strabo negat, sed calorem corporum & siccitatem, præterea & sanguinis aduersionem, ingeniumq; semenis unde foetus cōcipitur, pariter ad hoc facere, ut hæ gentes atrore sint infectæ. Qua de re Albertus Germanus in libro de natura locorū tradit. Sed & solis ardor quamuis uehemēs, æqualitate tamen noctium cum diebus illis in locis temperatur, & Lusitana maxime nauigatio prodit quantum ueterum quidam errarint, qui intra tropicos habitari terras negarunt. Sub æquatore enim dies perpetuo non longior duodecim horis est, breviaq; illuc dilacula & crepuscula sunt, propter sectionem horizontis cum æquatore angulis rectis, nec uariat usque adeò declinatio Tropici, iuxta quem dies plurimū sesqui hora noctem superat, quin si aliæ caloris aucti cauſæ nō acceſſerint, temperata etiā & comoda illis in locis habitatio esse mortalibus queat. Ad hunc modum Architectus cœlestis, in suo illo creationis opere, diabus potissimum rebus, & uices temporum digessit, & tenebras noctium ardoribus operuit, longiusq; ad latera summotis, longiorem lucis præsentiam impartitus est, uidelicet rotunditate terræ, & obliquo illo meatu solis à Tropico in Tropicū, æquinoctij circulo obliquis angulis intersec̄to, quem nos ex circuli imaginarij obſeruatione, in stelligero cœlo, distibuto designatoq; syderum habitu, deprehēdimus. Inde omnis dierum noctiumq; & partium anni uariatio manat, fitq; diuino munere, ut æsta-

tis tempore hoc longior dies sit incolis regionum, quo longius ab æquatore illi abscesserint, atque hoc modo solis distantia lucis diuturnitate compensetur. Neque nobis tantopere dissitis ab æquatore, hibernarum noctium molestia inique ferenda, qui sciamus alijs quoque diuerso in latere positis tunc luminis calorisq; beneficentiam imparati, qui & ipsi sole ad nos redeunte, suam hyemem tanta tenebrarum longitudine, ex æquo ferunt, quo æstatis munere nos perfuerimus. Sane nec hyems extra naturam est, & ex niuibus magna commoditas deprehenditur, obiectis uidelicet uehementi in frigore aruis, radicibusq; & semiinibus à gelu, ne prorsus enecet tantisper defensis, donec serenitas adueniat, quæ & niuem diluat deruetq;, & luce terras foueat. Sed ut redeam unde cooperam, adeò nota tritaq; nobis hodie India facta est, ut eam nullo non anno ingrediamur, & homines Indos etiam Germania uideat, nec miretur amplius. Proinde in spem adducor fore ut propediem eius quantumuis remotæ, pleniorem notitiam habituri simus, modo sint, qui regum animos ad honestissima illa gentium perquirendarum studia excitare non desinant. Illud interim gaudio esse pijs debet, quod in his remotissimis regnis sunt, qui Christū I E S V M nobiscum confitentur, & quibus magnus quoque honos habetur. Sophronius tradit Barptolemæum Indos primum eruditissime. Sed & Thomam in Indiam uenisse idem hoc ipso innuit, quod Calaminæ illius ciuitate obdormiuisse eum tradit. Quod ipsum & Hieronymus confirmat de Panteno scribens in catalogo, qui sub Caracalla imperatore, & Demetrio Alexandriæ episcopo, legatis Indiæ postulantibus, missus fuerit. Meminit & Rufinus Meropij cuiusdam philosophi, qui Constantino imperante Indiam ingressus, occasionem augeandæ illic religionis nostræ haud paruam præbuerit. Postrema terrarum & sub axem iam uergētia, diuerso à latere Caucasi SC YTHAE tenent per gentes innumeræ sparsi, quarum nulla tamen exiguo suorum numero clauditur. Mons Imaus Caucasi ramentum, quem & Graucasum accolæ, id est, niue candidum uocant, duplices facit, ut ante dictum est. Atque horum quidem qui extra Imaum in ortum iacet, præcipui memorantur Seres, Plinio, Solino, Marcellino, maximis annibus ex Hemodis, sed & internis domesticisq; montibus exortis, longe lateq; diuidui. Horum syluæ lanam aedunt, quam aqua perfusam ex arborum frondibus depecti & colligi ueteres prodidere. Proinde & Sericam dictam à gente, neque alia preciosiora censeri uestimenta solita, quæ de huius lanuginis filis texta sunt. Porrò cōstat eam telam differre à Bombycina, quæ multis iam à saeculis uulgatissima est, uermiculis eam aedētibus, qui Mori folijs passim, & iam nunc etiā in Germaniæ locis aliquot ad eum usum nutrīuntur. Dubium vero an

cœli & loci ingenio lanam illam à Seribus missam sponte arboreis ædant, an animalcula sint, quæ more aranearum eam texant. Iulius Pollux à uerme procreari ait, qui σίρης dicatur. Vnde & Seribus nomen esse uideri possit. Certe Apollinari Ser dicitur singulari numero illius loci accola, ut pluratiuo Seres, de quibus iam diximus. Nec sat scio an probe Seruius, qui confusis lanæ generibus, Apud Indos, inquit, sunt quidā in arboribus uermes qui Bombyces appellātur, qui aranearum more tenuissima fila deducūt, unde est sericum, nam lanam arboream non possum accipere quæ ubique procreatur. Hactenus Seruius. Ipse Plinius receptus in primis author seorsim & lanæ meminit Bombycinæ, & lanuginis sericæ, quam & caniciem uocat libro sexto, neque uerum in eius relatione ulla mentio est, cum Bombycinam tamen uermibus tribuat, libro XI. Et Marcellinus non uerum sed arborum foetum uocat lanā sericam. Sed & Plinius capite X. & item XI. libri duodecimi laniferarum arborum meminit quas nulli uermes uestiunt: sed alia naturæ munificētia longe diuersa, hoc ferunt ipsæ, quod Seres de suis arboribus decerpunt. Vetus autem fama est has gentes à reliquorum mortalium consuetudine abhorrere, sua tantū uendere non emere peregrina, ac ne linguae quidem illis cum aduenis commercium esse, sed rerū precia oculis aestimari. Pomponius libro III. tradit eos rebus in solitudine relictis, absentes peragere. Vnde à Marone ante dictum uideri queat, Ignoti facie, sed noti uellere Seres. Ex quibus omnibus intelligimus haud infelices illos esse, quippe qui paucorum indigent, commendātur enim à frugalitate, & apud se natis contēti uiuere dicuntur. Felicissimi autē quod propè soli Scytharum, armorum usum ignorāt. Parcis eorum opibus nemo inuidet, & quoniam proximis iniurijs non sunt, raro etiam iniuriā patiuntur. Sed nec terra horum maligne cultoribus respōdet, & est cauſa cur soli agere, & suis rebus perfrui uelint. Gentium secundum Seras præcipuæ Esedonum, Tocharorum, Phrynorumq; quarum Plinius, Dionysiusq; meminere. Sed & Atacori sinitimi Seribus memorantur, ab omni noxiō flatu collibus seclusi, eademq; qua Hyperborei aëris temperie, ceu Plinius libro sexto tradit. Qui & Eoum Oceanū & Sericum circumnauigari asserit. Præterea etiam Scythico emenso, Seleucum & Antiochum reges per fretum supra memoratum in Hircanum mare & Caspium uenisse ait, præfecto classis eorum Patroclo. Ut nō dubium sit fabulosa esse, quæ de imperio illo supremi syderis gelu & glacie antiquitas nulla fide prodidit. Citra Imaum feræ gentes & bellicosæ reliquam Scythiā amne Iaxarte Oceanoq; & freto Caspij maris clausam, dissipatae & per solitudines habitant, de quibus quum Parthorum faceremus mentionē, ex parte meminimus. Post arma potissimum illis uenationis

uenationis studium est, nam & syluis immanibus claudūtur, quarum tam uastam alicubi solitudinem esse ferunt, ut in prouerbium etiam abierit & Scythica dici coepit quævis solitudo paulò asperior ampliorē. Sed & ferarum nullis gentibus maior aut numerus, aut uarietas, ut de magnitudine taceam. Habet quidem Africa præter ferocia, uenenataq; etiā uaria, sed quæ in totū magis ad admirationē ædidiſſe uideatur natura, quām ad usum. Scythia illa ferè noxijs uacat, nec nisi ab irritatis læditur, & magnum ex omni uenatione emolumentū est. Et si Rutenis & Moscouitis, quibus plurimum cum nostris commercij est, credimus, exuuiæ murium & in totum pellificium illud nobile Mardrorum & Zobellorum (ut uulgo uocant) magna parte Scythiae illi, cuius in præsentia mentionem fecimus, debemus. Nihil enim diversa est hæc regio Scythařum, ab illa quam uulgas mercatorum hodie magnam Tartariam uocat. Quod ad mores attinet, raro illis ad luxum quicquam, rarius ad molliorem admittitur. Aduentitiarū rerum nulla admiratio, ac ne usus quidem eorum, quæ luxare uires aut subuertere animum, & illaqueare noxiarū rerum desyderio possint. Proceris sunt corporibus, uigore artuum eximio, & pro cœli aërisq; natu ra fortitudine singulari. Quo dono, quamquam haud cōparabili cum animi bonis, tamen per se etiam laudabili & eximio, gentes ab æstu & solibus ad Septentrionē remotæ præcipue excellunt. Quanquam citimis, nec ad eum modum à Phœbi semita remotis locis, hoc idem montana & ædita accolis præstant, ob altitudinem uidelicet loci habitati, quod Septentrionalia propter latitudinem habent peculiare. Cuius rei cauſas euidentes afferunt authores, qui de rebus in natura insignibus scripserunt: præcipui autem ex Græcis Aristoteles & Alexander, ex nostris Albertus Germanus, uir modis omnibus magnus, si in meliora tempora incidisset. Porrò Scythæ ferendis laboribus, iniuria cœli toleranda, perferenda fame, non ipsi modo se assuefaciunt, sed & iumenta ad eum modum indurant, ut insueta etiam alijs pabula petant, nec raro arborum folijs & fruticum surculis faturentur. Inde fit, ut militiæ tempus minimo illis sumptu, plusculo autem compedium peragatur. Neque alia gens uspiam, quæ breuiori tempore longiora itinera perficiat, aut militet tam peregre. A Tanai & Riphæis iugis Persarum opes militiam cōscribere solitam, ante monuimus. Par illis & in castris uelocitas, quum procul abesse credūtur, proximi sunt, & improvisi obruunt: quum paratum accinctumq; hostem intelligunt, eadem qua uenerant se uelocitate subducunt. Interim in aquatione & frumentatione coercenda, & intercipiendo commeatu solertissimi. Sanè nec pugnant cominus, nisi multis à cauſis de uictoria persuasi, atq; hoc consilijs semper primo loco habēt, ut uexatū incursionibus ho

stem, præterea fame, uigilijs, stationum molestia premant, tædioqz
militiae afficiant: ad copias transferendas, & castra moueda impellant,
ut ponè sequendo adoriri sparsos, & cōficere imparatos queant. Qui-
bus artibus graues populi Romani legiones, haud raro in Oriente
magnis cladibus affecerunt. Nunquam uero plus damni ab illis est,
quam cum in planis locis bellum trahitur, & omnia uagis excursibus
patent. Memorabile autem, quod libro XI. Strabo scribit. Haud sci-
re se à quoquam in literas relatum, quod in horū fines unquam quis-
quam cum exercitu sit ingressus. Quod ipsum seu metu, siue solitudi-
num & asperi coeli horrore factum est, profectò caussa fuit, ut Scythiae
tractus diu incognitus, ne nunc quidem aliter quam finitimarū gen-
tium commercijs, aut horum relatione qui inde in alias terras sunt
egressi, patuerit. Sed & Seleuci & Antiochi regum diligentiae aliquid
gratiæ deberi ex his quæ Strabo & Plinius prodidere colligitur. Scy-
thæ porrò perinde atque Parthi & Persæ, inter masculas uirtutes tacis-
turnitatem habent, & ad faciendum quam dicendum promptiores
sunt. Mirum autem hanc illos constantiam retinere posse, quos constat
interim ebrietate uinci, cuius propè indiuiduus comes esse loquacitas
assolet, ut uere sit ab Horatio dictum:

Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Sed hoc maiori laude digni habentur, quod ne ebrj quidem effutiunt
secreta, & malefido arcanorum custodi uino, freна iniçint. Iustinus
secundo libro & de uetustate illos gloriari solitos, cumqz Aegyptijs
antiquitatis præcipuis iactatoribus contendisse, & uicisse tradit. Sane
& Hieronymus Quæst, in Genesim originem eorū ad Magog Iaphet
filium retulit, cuius Geneseos X. capite fit mētio. Gentes referre haud
attinet, cum quia plurimæ, tum etiam quia uagæ, necqz uno tantū loco
celebres. Vnnos libet memorare, quorū inter Scythicas gentes etiam
Plinius meminit libro VI. quanquam Thunnos eos nominat, sed
rectius Vnni sine th, quemadmodum ex Eustachio Hermolaus docet.
Vnnos etiam Dionysius poëta uocat. Extimos aliquando eorum qui
ad Cronium oceanum & Caspium fretum habitarunt, quorū originis
eos Vnnos esse credit, qui postea circa Mœotim coluere, demū Lon-
gobardis in Italiam ingressis, Pannonias occupauerunt, hodieqz uoce
uetusta Vngari dicti, bellicosa gens, & quæ sub Lhudouico Arnulfi
Francorū regis filio imperatore, annis à nato Christo D. CCCCIX.
Toxone patre & Geyca filio ducibus, uniuersam ferè Germaniā atro-
cissima uastatione perculit, Rhetico agro, & patria nostra Sangallo, ur-
beqz insigni Basilea, direptis, & magna parte incensis. Eodem tempo-
re & in Gallias irruperunt. Postremo & in Italiam, necqz hanc solum,
sed & Germaniam, ut in terrore & trepidatione tributariam sibi sece-
runt

Vadiani Authoris patru

runt, quanquam haud diu ea gloria freti. Porrò neque ingenia literis & artibus capiēdis nata Scythiae defuere. Anacharsis philosophus notus est, quem Athenae instituerant, uir nō eruditione solum, sed & continentia quadā singulari, qui apud Ciceronem in quinta Tusculana: Mihi amictui est, inquit, Scythicum tegmen, calcamentum, dolorum callum, cubile terra, pulmentū fames, lacte, caseo, carne uescor. Hic est Anacharsis, qui à quodam interrogatus, an in Scythia essent tibiæ? Ne uites quidem, inquit: subindicans tibijs & saltationibus facile care re, qui uino nō madent. Iterum rogatus, quo pacto quis abstemius fieret: Si turpes tibi ebriosorum, inquit, motus ob oculos ponas. Idem, ut prodit Diogenes, tres uvas uitem ferre dixit, primam uoluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris. Innuens modicum usum uini salutarem esse, & ad hilaritatem etiam attinere, immodicum morbos & dolores parere. Sophronius & ad Scythes Christi Euangeliū per Bar ptolemæum & Andream prædicatum fuisse, indicat: nec de hoc dubi tandum, cum prophetia testante, in omnē terram sonus Dominici uerbi exierit. Quod ipsum mox paulò clarius ostendemus.

In viuum.

SARMATIA ASIATICA.

Reliqua terrarum laxitas qua cítra fretum ad Rhipæos montes Tanaimq; & paludem Mæoticam excurrit, Sarmatiæ Asiaticæ tribuitur, Scythiae uidelicet pars, eiusq; incolæ Scythæ Sauromatæ dicti: ab occasu quidem Tanai claro amne quem ab accolis Silin uocari Plinius prodidit, Europea Sarmatia discreti: à parte autem Meridiei à Colchide, Hiberia & Albania, summoti Caucasijs montibus: qui hoc à latere etiā seipso altitudine uincere dicuntur. Illis propemodum ex æquo uita degitur. Deserta tamen & neglecte cultura magis quam urbes aut opulētos agros sequuntur. Pars eorū uastis solitudinibus insident, nec certis sedibus pleriq; manent. Gentiū eius tractus ipse Plinius libro sexto, sed & Pōponius primi libri fine, & in libro III. ubi de Scythia, diserte meminere. Non tacendū Rhipæos montes etiā alipiū nomine censi quibusdā, & Inalpinos accolas eius dictos esse, quorum & Tibullus meminerit. Quod Ianus Parrhasius haud incelebris ætate nostra Grāmaticus adnotauit. Secūdū Tanaim maximus amniū Sarmaticorum memoratur Rha, qui multis alijs receptis magna ui undarū in Caspiū pelagus profluit. Iuxta eum radix illa medica memoratissimè salubritatis, quam Rha seu Rheon Barbarum uocat, nascitur. Porrò Ponticū Rha, alijs generis radix, quam Rheon Galenus & Paulus, Cornelius Celsus, si Hermolao credimus, radicem Ponticam uocauit, supra Bosphorus Cimmeriū, ut libro III. Diosco

Rha barbarum ubi in dñe

rides author est, prouenit. Dubitat autem Marcellus interpres eius, eadem ne sit quam Barbaram & quam Ponticam hodie medici dicunt, an diuersa: Hermolaus Corollarij tertio libro palam seperat, longe preciosiorem faciens Barbaram illam, quae Reu uulgò dicitur, quam Ponticam, cuius solius meminisse Dioscorides uideatur. Marcellinus libro XXII. quanquam non indicato discrimine de Maeoticis gentibus & Tanai locutus, Huic, inquit, Rha uicinus est amnis, in cuius supercilij quædam uegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum. Sunt alij quoque haud ignobiles Sarmatiæ fluuij in Maeotin exeuntes, quorū præcipui Lagous & Antacites, haud longe Tyramba oppido, à quo Antacæi pisces, quos & in Borysthene capi Herodotus tradidit. Hj pro ossibus cartilagine habet. Et Antacæorum præstantissima falsamēta quotannis à Maeotica palude in Adriam usque inuehi solitum, Hermolaus asserit. Sunt igitur Antacæi, qui & Istrum aduersum è Ponto ingressi, Pannonia inferiori mēsibus maxime Octobri & Nouembri capti, clarissimæ urbi Viennensi magna copia inuehuntur. Ipsi uidimus plerosque magnitudinis pondo CCCC, minimos quinquaginta, frequentē numerum circiter pondo centum, ducenta, trecēta, plus minus, quorum magna pars falsamentarij cedit. Sed & recenter coctis eximia suauitas, & negant horū lactibus quicquam in cibo aut dulcius aut delicatus repe riri. Miror autem hac quoque in parte naturæ uim, ut non minus in undis pisces quam in terris uolucres aut feræ migrēt, centum quinqua ginta minimū milliaribus Germanicis ex Euxino mari in eum usque locum Pannoniæ ubi illorum capture est, aduersis, suauibusq; undis innatātibus. Et memoria teneo Antacæum duobus milliaribus supra urbem inclytam Viennam captum piscatoribus magno miraculo, paucos annos antequam illustris princeps Cæsar Maximilianus ex huma nis excederet. Porrò peculiare isthochabēt amnes Scythici, ut præ cæteris piscoſi existant. Sed & ferarum ingens, ut alij itidem Scythis, copia est Sauromatis: canesq; non robore solum & magnitudine, sed & ferocia admirandi, quorū usum non in uenatu solum aduersum quantum immanes feras, uerumetiā in bello contra hostē præcipuum esse, memoratur. In hac Scythia parte Turcæ Pomponio & Plinio positi sunt, quorum originis existimātur, qui hodie in Asia & Europa latissime dominātur, post Macedonas & Romanos haud dubie potentissimi, ut Patriarcha ille Aquilegiensis, suis in Plinio castigationibus trādit, quod sanè hoc certius est quo maior illis ab huius morte, gentium, urbiū, terrarumq; accessio facta est. Annus enim iam quadragesimus agitur ex quo Barbarus immatura morte, & ætate etiamnum florida, nec leui literarum iactura Romæ decessit. Sed redeo ad Scythas, qui li cet

cet sœuas fermè frigore & niuibus hyemes habeant, tamen haud est illis adeò assidua cœli tamq; inimica semper inclemens, quin contra, æstiuos menses & temperie aëris eximia & ubere rerum prouentu peragant, ut parum æque quidam ueterum scriptorum eam partem orbis ceu damnatam, & frigoribus quasi perpetuis infamem traduxerint, ut sinamus interim modestiæ gratia inexcussum, quod tantopere dissentient, quæ prodidere. Enimuero si sereno cœlo soloq; fertili Hyperborei ad extimum Septentrionem, illorum testimonio, remoti frumentur, si tam clemens Arimphæis & ipsis in penitissima Scythia locatis, aër est, si tanta rerum ubertas quantam illi prædicant sponte etiam enascentium: quid oro cauſſæ sit, cur minus fertilibus alicubi locis agere Sauromatis & Scythis uideri debeat? qui tot tamen parallelorū interuentu soli magis adproximent. Præterea experientia constet, Prutenorum & Liuonorum (ut hodie uocant) maritimam oram, quorum paralleli ad sexagesimam tertiam partem latitudinis abeunt, uel negligenteri culturæ benignissime frumentum reddere solere, & intimus interim angulus Mæotidis ubi Alopetia insula prætenditur, quinqua gesimumquintum gradum latitudinis ab æquatore circulo non excebat: citra quem tamen maior frequentiorq; Sarmatiæ, cuius modo facimus mentionem, pars iacet, ut dubitari nequeat nihil obesse, quin illi ut austro sunt & solis uiae propiores, ita quoque temperiem cœli haud minus commodam habeant, atque illi habēt, qui propius Axem habitat. Sed omnem ambiguitatem Maximiliani Imperatoris ad Moscos nuperrima legatio sustulit, nihil horum agris, quæ modo ad commodam uitæ alimoniam attinēt, deesse confessa. At uero indubium est illorum ditionē ultra Hyperboreos patere. Nec hoc quidē prætereundum Sarmatas cum Europæos tum Asiaticos, & cōfusas illis Mæoticas gentes, incantādi præstigio, alijsq; id genus magicis artibus fuisse notatos, quod manifeste docent ex Græcis Dionysius poëta & interpres eius Eustathius, Latinorum autē Pomponius Mela & noster Augustinus. Sed & Flaccus in Scythicarū gentiū Catalogo libro quinto: Centoras, inquit, & diros Magico terrore Chostras. Fuisse & Amazonum turbam illis in locis magno cōsensu traditur, Sauromatidas dietas ueteribus, propter Sauromatarū uidelicet & Geloscytharum con-nubia, quos ideo ῥωμηκατηλύες dictos uolunt, quoniā uictricibus illis paruerint, & ad sobolem procreandam fuerint obsecuti. Profecto non in Scythia solū, sed & in Asia, & Aethiopide & India Gynæocratias fuisse scriptoribus memoratas, alio loco monuimus: sed ciuilis us his honestiusq; imperitandi genus in suos, quam Scythicis illis Virginibus in Scythes fuerit. Etenim & nostra ætas habuit principes alicubi fœminas, tantæ prudentiæ (quanquam id rarū in hoc sexu est)

ut uiris etiam admirationi fuerint, inter quas præcipue laudatur Eli-
sabeta, Ferdinandi Hispanorum regis, qui ob pulsos Saracenos Ca-
tholicus uocatus est, cōiunx, auia materna Caroli & Ferdinandi prin-
cipum, qui hodie rerum potiuntur.

PARADISVS.

Post Indiam & Scythias commemoratas libuit pauculis &
de Paradiso dicere: suspicatus parum æque laturum lecto-
rem, si tot terris, gentibusq; peragrandis, nusquam eius loci
qui maxime quæritur, meminisse. Scripti quidem iam olim ea de re
complusula in Apologia qua doctissimo viro D. Ioanni Camerti
Theologo respondi, sed ad paucorum fortassis manus illa peruenie-
runt, proinde quando me prioris sententiae nō poenitet, repetam bre-
uiter, præforq; quod antea quoque testatus sum, nihil me præfractius
assertum, neque præiudicatum ullis, seu ueteres aut mediæ ætatis
Commentatores sequi lubet, seu recenter prodita quæ meliora cer-
tioráue duxerint, recipere. Haud nescius hoc nos honoris ac uenera-
tionis diuinæ scripturæ debere, ut quæ parum in ea perspicua esse ui-
dentur, ita ceu suspenso gradu tractentur, ut neque nobis arrogantiū
tribuisse, neque aliorum iudicij, seu, ut Paulus ea uocat, prophetij fi-
dentiū, quām Christiana modestia ferat, detraxisse uideri queamus.
Igitur Geneseos secundo capite ad hunc modum habet Moses: Plan-
tauerat autem dominus Deus paradisum in Eden à principio in quo
posuit hominem quem formauerat. Et paulò inferius: Tulit ergo do-
minus Deus hominem & posuit eum in Paradisum uoluptatis, ut
operaretur & custodiret illum. Et in fine tertij capitilis de Adamo iam
in peccatum lapsi, locutus: Et emisit, inquit, eum dominus Deus de
paradiso uoluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est, ejecitq;
Adam, & collocauit ante paradisum uoluptatis Cherubim & flam-
meum gladium uersatilem ad custodiendum uiam ligni uitæ &c. Ex
quibus locis apparet Ἀρτον, id est hortum illum in quo primi homi-
nes egerunt certo loco & priuato fuisse, qui Eden cognominatus sit
ob delicias loci, siue in Eden, id est in delicijs plantatus fuisse intelliga-
tur, ut passim exponit Hieronymus. Etenim probabile fit hoc ipsum,
hac quoque cauſa, quod à Mose dicitur arborem uitæ in medio pa-
radisi, lignumq; scientiæ boni & mali Deum produxisse, præterea sca-
turiginem fluuij in quatuor capita diuisi, paradiseon irrigasse, sed in to-
tum clarissima uideri postrema tertij capitilis uerba, quæ Adamum
emissum è paradise in terram ut operaretur eam, indicant: sed & clau-
sum eum locum & præmunitum custodia, ne cui mortalium aditus
pateret.

pateret. Alio quoque in loco Sodomæ & Gomorrhæ tractus paradi so domini comparatur, ob fertilitatem, Geneseos XIII. ceu inde intel ligi debeat, eum hortum alicubi gentium etiamnum existere. Quibus præcipue Geneseos locis commota, ut arbitror, uetus uarie de para diso tradidit: alijs ut docet libro octavo super Genesim Augustinus, paradisum sola allegoria explicantibus: alijs nudam historiam sequentibus, nec admittentibus allegorica: tertij, ita historiam tractantibus de paradi corporali ut interim mysticos & rerum spiritualium sensus non excludant. Quorum sententiā idem author secutus palam assertit, Deum sine mysterijs rerum spiritualium corporaliter præsentatis, hominem in paradi agere noluisse, & in arbore uitæ, præterea in illa dinoſentia boni & mali, non uitam ipsam nec dinoſentiam, sed sacramentum uitæ & dinoſentiae fuisse, quanquam re ipsa arbores illæ extiterint in horto quæ ab initio Adam cum Hæua tenuit. Recte enim Hieronymus in Danielem scribens eorum deliramenta damnat, qui umbras & imagines rerum pro ipsis rebus sequuntur, & flumina paradiſi arboresq; allegoriæ legibus subuertunt. Nec uideo ab horum sententia dissentire Ambrosium, quanquam studiosum allegoriæ, sed historiæ tamen fidem agnoscentem. Cæterum, ubi sit Paradisus aut fuerit, magna quæſtio est. Lactantius Firmianus proxime à me nominatis antiquior, decimotertio capite libri secundi tradit Deum hortum illum foecundissimum & amoenissimum in partibus Orientis omni genere ligni arborumq; conseruisse, scripture, ut arbitror, adductus Geneseos II. Plantauerat autem dominus Deus paradiſum uoluptatis in Oriente &c. Ad quem modum uulgatam lectionem uel sua ætate habuisse palam innuit, suis in Genesim expositionibus Hieronymus. Citatur & Augustinus ad Orosium scribens in eandem sententiam, nisi quod seiuinctum à terris Oceano, & ad Lunarem usque circulum pertingentem paradiſum facit, dubium an Platonis, an ullius alius opinionem secutus. Ille enim in dialogo qui Phedon inscribitur, Socratem in carcere, quum iam uenenum sibi hauriendū esset, de animarum immortalitate disputantem inducit, ubi terræ cuiusdam sublimis, & supra elementorum fines positæ meminit amœnissimæ sanè & iucundissimæ, ad quam iustorum animæ, uitæ longè præstantissima com mutatione facta, commigrent, & felix æuum degant &c. Etenim Augustinum Platonice philosophiæ fautorem ne dicam admiratorem fuisse, satis multis è libris suis cōstat. Certe eum cæteris omnibus cum Cicerone prætulit, alicubi testatus haud aliena à Christianismo inter dum tradidisse, ut inde fortasse uerisimile fuerit, hoc magis Socrati cam disputationem arrisuisse uiro tanto, quod & Mosis historiam & Hebræorum libros legisse Platonem creditur. Nam hoc ipsum Euse

R

*Augustinus de
Platone & orac.
tu socrate*

bius Cæsariensis libro præparationis Euangelicæ undecimo & duodecimo multis confirmat. Profecto & Tertullianus uetus author, in Apologetico aduersus gentes, scriptores Ethnicos pleraque omnia à prophetis accepisse si quid recte tradidissent, quædam autem & tradendo uiciasse innuit, Paradisi nominatim mentione facta, ex cuius amœnitate illi Elysios campos, beatorum spirituum sedem descripserint. Sed ipsa Tertulliani uerba adscribemus: Omnia, inquit, aduersus ueritatem, de ipsa ueritate constructa sunt, operantibus æmulationem istam spiritibus erroris: ab his adulteria huiusmodi salutaris disciplinæ suborta, ab his quædam etiam fabulæ immisæ, quæ dissimilitudine fidem infirmarent ueritatis, uel etiam si possent, euincerent: ut quis ita non putet Christianis credendum, quia nec Poëtis nec Philosophis: uel ideo magis Poëtis & Philosophis existimet credendum, quia non Christianis. Itaque & ridemur Deum prædicantes iudicaturum, sic enim poëtæ & philosophi tribunal apud inferos ponunt. Si gehennam comminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad pœnam thesaurus, proinde decachinnamur, sic enim illis & Pyriphleton apud mortuos amnis est. Et si paradisum nominemus, locum diuinæ amœnitatis, recipiendis sanctorum spiritibus destinatum, materia quadam igneæ illius zonæ à notitia orbis communis segregatum, Elysij campi fidem occuparunt. Vnde hæc, oro uos, philologis aut poëtis tam consimilia: Non nisi de nostris sacramentis, ut de prioribus. Ergo fideliora sunt nostra, magisq; credenda, quorum imágines quoque fidem inueniunt de suis sensibus. Hactenus Tertullianus. Idem sentiens cum Eusebio Græco authore & se iuniore, scilicet, Ethnicos mutuatos ex sacris nostris libris pluscula, sed uiciose detorta, quibus nostra ut fideliora merito præiudicare debeant, atque hoc magis decere ut ueritatē retineamus de suo fonte haustam, quo leuius Ethnici deliris sensibus suis ad fabellas ad imponendum natas accedunt. Igitur cum is author tam eruditus, quo neminem alium praeter Irenæum antiquiorem Latinorū Ecclesia habet, nihil dissimulet Socratem ex sacris libris mutuatum, quæ de terra illa cœlesti disputauit, non alienum uero fuerit, uel Augustinum uel alium quempiam ueterum, ad eundem modum quo ille de paradiſo, utpote intercluso iam & communito à mortalium aditu loco, obiter sentire uoluiffe, quæ boni consulere nemo nequeat. Quanquam Tertullianū liquet, nō de ullo horro terrarum, qui primos nostros parentes aluerit, sed de cœlesti beatorum sede locutum esse. Locum enim definit sanctorum spiritibus destinatum, segregatum autem à communī orbe, zona ignea, hoc est, nisi fallor, ignis ambitu & regione, ut nostri uocant, quam infra sphæram lunæ philosophi collocarunt. Ad quem sensum si Augustinus exposue-

exposuerit, nec de corporali terræ parentum primorum domicilio, sed de cœlesti Paradiso senserit, haud dubie uel Socratem commode, uel Tertullianum imitatus uideretur. Ait enim Eusebius etiam Socratem de cœlesti terra locutum fuisse. In carcere enim & in extre-
mo spiritu de animarum migratione differens, amicos ne illachrimen-
tur admonet, lætandum esse non dolendum innuens, quoties con-
ditio melior à deteriore secernitur. Nemo autem tam hebes animi
puto, aut nescius rerum est, qui animas corporis ergastulo liberatas ul-
la corporali uisibilium rerum amoenitate capi, aut oblectari posse, si-
bi persuadeat: sed norit oportere spiritale esse & extramundanum
quo fruuntur. Proinde fateor admiratum me esse, quid nam Celum
Rhodiginum recentissimum scriptorem, minimeq; indoctum homi-
nem ad hoc impulerit, ut in uolumine illo sexdecim librorum, quos
Antiquarum lectionum inscripsit, Socraticam sententiam, ad terre-
strem paradisum primorum hominum, ac non potius cum Tertul-
lianico & Eusebio sed & cum ipso Socrate, ad beatorum ultramun-
danam mansionem, referendam esse duxerit. At est in nobis natu-
ra comparatum, ut præiudicio caliginem oculis nostris obturbante,
plerunque in rebus haud ita obscuris hallucinemur, & magnos er-
rores magnorum uirorum authoritate persuasi, transmittamus. Be-
da presbyter Augustinum, ut arbitror, secutus haud diuersum quam
ille tradiderat, prodidit, ad lunarem usque globum altitudine para-
disum pertingere asserens: quod cum Thomæ Aquinati absurdum
uisum esset, ita mitigat dictum à Beda, ut similitudinem quandam
temperiei aëris paradisi, & eius quietis serenitatisq; quæ supra ele-
menta est, secutus uideri debeat, non autem sic accipi, quasi re ipsa ul-
lus terræ locus eò usque pertingat. Mire autem opinionibus uaria-
tum est à recentissimis glossatoribus Petri Lombardi Parrhisorum
episcopi, quem sub Fridericho primo, annos circiter quadringentos
septuaginta post Bedæ tempora, ueterum aliquot scriptorum senten-
tias concinnasse & in quatuor libros distribuisse, satis constat, annis
quinquaginta ferè ante Mendicantium (quos uocant) natos Ordini-
nes. Mox tanta Scriptorum multitudine, collectitiam eius farragi-
nem, dubium exponentium ne, an implicantium, ut fidem uix capiat,
ullum ab hominum memoria scriptorem, tot interpretes naectum, qui
ipse tamen haud aliud quam interpres, & humanarum opinionum
magis quam diuinorum rerum sarcitor fuerit: etiam si fatendum est,
nec indoctum eum nec indiligentē uirum fuisse, sed talem tamen, qui
præter expectationem uel suam, uel aliorum sui temporis, nouo &
inauditio Theologiæ generi, à Catholica Ecclesia mille & ducentis an-
nis haud magno dispendio morum aut pietatis ignorato, fenestram

Thome agnitione

glossaribus

aperuit. Quam sortem Gratiano quoque obtigisse uidemus, & ipsi
 non indiligenti homini, sed cui longe aliter ceciderit institutum, quam
 sperauit. Voluit enim, nisi fallor, prodesse compendio, in eo maxi-
 me sæculo, quod librorum summa & penuria & raritate laborabat.
 At uero dum hoc agit, tantum pelagus induxit interpretum & com-
 mentariorum, ut satius fuerit, librarijs conductis, Pontificum rescri-
 pta, Synodorum decreta, ipsaç in primis ueterum authorum uo-
 lumina integra ædere, quo in multorum uenissent manus, quam ad
 hunc modum à ueterum lectione, in tot quæstionum, dubiorum, &
nodorum deuteroses, & prægnantium (ut uocant) difficultatum, an-
gustias, amphractus & præcipitia lectorem præter etiam expectatio-
nem abducere, ut de scriptura interim sileamus, quam constat, præ il-
lorum tractatione, multis sæculis si non contemptam, certe intermis-
sam, & à multis neglectamq; fuisse. Sed redeo ad Lombardum, simi-
lia passum. Qui libro sententiarum secundo, distinet. XVII. &
XXIX. citatis antiquorum, in primis autem Augustini sententijs,
quum campum illum paradisi haud longe, & leui passu ingressus es-
set, interpretes longissime digressi magna dissentione cōflictati sunt,
alijs in ortu paradisum, in occasu alijs, multis intra torridam Zonam,
nonnullis supra mediam aëris regionem eam statuentibus. Porrò &
torqueri quosdam obseruatum, propter amnium tanto interuallo di-
stantium, ortus, qui tamen è paradiſo scriptura teste fluant. Plerosq;
suspensos tenet uitæ lignum & dinoscientiæ fructus, non paucos Che-
rub remoratur & Romphæa. In summa autem ambiguitate haud ali-
ud frequentius perfugium doctioribus, quam ut se se alienosq; à decer-
nendi temeritate coercent, certi interim pro Augustini sententia,
Deum hæc & alia posse, etiam si animus humanus non assequitur.
Hoc solo conueniunt fermè, quos equidem uiderim, quod priuatum
locum, seclusumq;, & à mortalium notitia remotum esse paradiſum
definiunt. Quoniam hoc ipsum & Moses sensisse uideatur ceu ante
diximus. Nec aliud ab illis docetur, qui & ipsi post Lumbardum ex-
titere Bibliorum interpretes, præcipuo autem Lyrano, quem uel ipsa
tamen historiæ series diuersæ sententiæ admonere potuisset. Enim-
uero ut mundum ipsum ad contestationem potentia, maiestatis, iu-
stitia & gloriae Dei creatum & productum esse recipimus: ita eius
caussæ finem quendam, in homine ad similitudinem Dei creato, si-
tum esse, & exinde omnia potissime propter hominem comparata
fabrefactaç, ex hoc maxime intelligimus, quod Moses post descrip-
tam terræ aridæ ab undis separationem, stellarumq; creationem à
quibus terra illuminaretur, præterea omne genus animalium produ-
ctionem; dominum Deum ad hunc modum locutum tradit Gene-
seos

seos primo : Faciamus hominem ad imaginem nostram secundum similitudinem nostram, V T P R A E S I T p̄scibus maris & uolatilibus cœli & iumentis, uniuersæq; terræ, omniq; reptili quod mouetur super terram. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & foeminam creauit eos. Benedixitq; eis Deus, & ait eis Deus : Crescite & multiplicamini, E T R E P L E T E terram, & subiçite eam, & dominamini p̄scibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Dixitq; Deus : Ecce dedi uobis omnem herbam afferentem semen quæ est super faciem O M N I S T E R R A E, & omnis arbor in qua est fructus arboris seminans semen, uobis erit in escam & cunctis animantibus terræ, omniq; uolucri cœli, & uniuersis quæ mouentur in terra &c. Quibus uerbis testatur propheta, in usum hominis creata omnia, eumq; solum ad imaginem Dei & similitudinem conditum : iam tum significans longe aliam conditionem esse hominis, postremo creati, & ad imaginem conditoris, quām reliquorum uiuentium quæ illius gratia condita uiderentur : quippe principem eum & dominatorem cæterorum in terris statuit. Factum enim esse ait ut p̄f sit, etiam p̄scibus maris & uolatilibus cœli. Item, ut terram non repleret solum propagatione cui benedictum est, uerum etiam sibi eam subiçeret, & omnium animantium generi dominaretur. Hoc ipso enim quod dixit, Replete terram, dominamini uniuersis animalibus, subiçite terram : clarissime docet, totam terram extantem & omnigenis (ut tum erat) consertum fructibus, sedem & hortum illum Adæ & posteritatis futuram fuisse. Tota igitur terra paradisus ille erat, ubertate, amœnitate, felicitate, circunquaque illustris, in quo nihil dum sterile damnatum aut noxium erat : nam ne mortem quidem gustasset innocens iustaq; hominis conditio, si serpens ille qui ab initio malus & mendax fuit simul homini non fuisset noxious. Accedit ad hæc quod Adamo in paradiſo posito, omnis generis animalia Deum obtulisse, Geneseos secundo capite scribitur, uidelicet ut nomina illis imponeret. Omne igitur animalium genus paradiſus, immo uero omnia animalia, continebat. Non consequitur autem, ut si demus locum illum in quem creatus Adam translatus est, eximie ac p̄æ cæteris terræ tractibus amœnum, præterea arboribus illis, uitæ & dinoscientiæ, constitum fuisse, ideo diuersum eum, aut exemptum reliquis terris esse. Etiam si incertum arbitror quo in loco primus patens nondum patrata p̄euaricatione, aut solus ipse, aut postea cum coniuge degerit, quis enim hoc in tanta regionum tractuumq; immensitate indicet: præsertim quod historia Geneseos adusque Noam & diluvium, non nisi duorum locorum priuatim, quod sciam, meminit.

R ij

Enos scilicet urbis à Cain conditæ, & Eden, ubi paradiſus fuit, id est locus ille destinatus, quem primum duo homines, Adam & Heua incoluerunt. Cæterum ubi Enos fuerit, uideo quidem quosdam indicare ausos, sed sine testimonio, authores enim qui ab illis citantur fluxæ maxime fidei sunt. Nec me præterit quid de oppido Paradiso cuius haud longe Damasco, Mela, Plinius & Strabo meminere, multi sentiant. Quid Iudæi de Chebron quæ Cariatarbe, id est quatuor uirorum urbs dicta sit, referente etiam Hieronymo, quoniam Adam, Heua, Isaac & Jacob illic sepultos esse sit creditum. Quod si maxime esset, ut afferitur, tamen ne sic quidem notus nobis locus illæ primæ uoluptatis fieret, partim quod egressus illum Adam, post irrogatam terris maledictionem, alio in loco habitauisse scriptura teste memoratur, partim etiam quod tot sæculorum, quibus ille uixit, excursu & in tanta proliſ ſuæ ſuorumq; multitudine, uariari subinde & transſerri ſedes potuerunt. In totum autem ſpaciosam & amplam regionem complexum fuiffe locum illum uel primis parentibus attributum in Eden, cuius Moses meminit, cum animalium mentio ſupra memoratorum, tum amnium paradiſum rigantium ſitus, hodieq; notus, conuincit. Quis enim, uel à limine ſalutatis Geographiæ ſtudijs ignorat, Aethiopiam & Aegyptum, per quas Nilus ingreditur? quis Armeniam, Mesopotamiam, Syros, Arabas, Persas, Assyrios, per quas Tigris & Euphrates meant? Denique quis patentissimum Indiarum tractum nescit, quem medium rigat Ganges? Quod si maxime dubitetur de quibusdam amnibus, ut uideo de Gange & Nilo dubitari, illi ne ſint quorum meminit Moses, an alij, tamen ex origine duorum fluuiorum Tigris & Euphratis, de quibus ut à Moſe non minatis, nemo unquam dubitauit, latu amplumq; fuiffe locum Eden conuincit. In Armenia enim quæ maior cognominatur, non Euphrates modo & Tigris, sed etiam Araxes & Cyrus clarissimi amnes, haud ita procul diſſitis fontibus meant, quod ſi & hos ipſos Prophetæ intellexiſſet, tamen nihil minus consequens foret, ampliſſimo tractu locum delitarum expaſum fuiffe. Siue illorum ante diluuium certus aliquis fons fuerit unde laberentur, ſicut ueteres Caspium ex Oceano defluentem, occultis meatibus diſfluere crediderunt, ſiue fontem eum Oceanum ipsum intelligimus, qui liquorem his amnibus impertiāt ut Damascenus existimauit. Paradiſus igitur, ut ſummatim dicamus, nec diuifus aut ſegregatus ab aliarum terrarum continentē, nec insueta eleuatus altitudine locus, ſed ipsa continens fuit terrarum, quatenus ab undis extitit, nec continens ſolum, ſed & insulae & quicquid ex decreto creatoris exemptum undis fuit, ad ſedem & cultram humanæ propagationi paratum. Cuius partem fuiffe intelligiſſet.

intelligimus, hortum illum aut Orientis aut delitarum, sine dubio exi
 mie ornatum & constitutum, in quem Deus factū de limo terræ primum
 hominem transtulit, dubium quidem quo loco, sed in Oriente tamen
 haud dubie positum, quod palam ex amnium paradisi nomenclatura
 deprehenditur. In illo arbor uitæ fuit, æsu saluberrimo, præterea ar-
 bor uetiti fructus scientiæ boni & mali, quibus id nominis non hac
 quidem cauſſa datum est, uelut in arbore aut ex arbore, uita ulla in-
 terior, aut scientia eſſet, sed quod hisce externis ceu signis positis, &
 (ut Augustinus ea uocat) sacramētis, primi homines de internis etiam
 & spiritualibus admonerentur. Etenim homo tueri ſeſe obedientia
 & uiuere potuiffet, nec uesci uetitis, ſed libertate in qua conſtitutus
 fuit abuſus, præbere aurem ſerpenti maluit, & legem creatoris uelut
 inuidentem & arcentem à melioribus non contemnere modo, ue-
 rumetiam prodere, ſublimia nescio quæ & dijs paria ambiens, ſed
 & aduersus Deum (ō facinus indignum) quaſi parcum remunerato-
 rem, qui nihil tamen meritis ſuapte bonitate & uitam & felicitatem
 donauerat, intumescere, Socius conſiliorum diaboli factus, & ob cul-
 pæ mox agnitæ reatum, in eadem mortis & damnationis uiucla con-
 iectus, in quæ ille antea ſuis itidem bonis abuſus inciderat. Hinc illa
 uiro & mulieri nuditas deprehensa, quæ ante caſum, induita innocen-
 tia latebat. Hinc mali ſcientia, quum Adam fugeret, cum puderet fa-
 cti. Tergiuersando enim hoc magis prodiſit conſientiam quo ſuca-
 tiuſ criminis cauſſam amolitur, reamq; agit coniugem, cui quidem le-
 gem uiolanti, non obſequi ſed imperare debuerat. Mifer autem &
 moeſtus tandem uidit & cognouit, quod minime cognitum fuiffe
 præſtitifſet: nempe quām bonum & exoptabile fuerit frui innocen-
 tia, parere Deo, diligere ipsum, eius uoluntati obſecundare, ab eo fo-
 lo haerere, quod ipsum tamen de gradu iuſtitiae detruſus, præſtare am-
 plius non poterat. Quid inquis? Nesciréne præſtat quām bonum ſit
 Deo credere & parere eius legi? Bonum eſſe non poſſe putabam, qui
 hæc ignoraret. Certe bonū eſt peccatori agnoscere culpam, & dolere
 de peccato. Nec ſpiritu domini caret animus, qui talia non ſimulate
 præſtat. Necq; aliud hodie nobis per miseraſ illam carniſ ſeruitutem,
 maius aut tutius refugium, quām quod à nobisipſis ut reis mortis, do-
 lore & detestatione mali, ad eum tendimus manus, cuius ſoliuſ miſe-
 ricordia ſeruari nos ſcimus. At quanto ſatiuſ fuiffet tueri innocētiam,
 & à uetito cibo abſtinere, quām crimen tanto posteritatis malo com-
 missum deprecari, contraq; dominum & creatorem impia præuarica-
 tionē pefſum abitum eſſe fateri. Quottus autē quifq; eſt ex omni mor-
 talium numero qui hoc ſenuſ capiatur, ut errata ſua faltem intelligat,
 nedum doleat. Sed legem obijcis naturæ. At ea percellit cōſcientiam,

non tranquillat, & gratia animari nos ad pœnitentiam, non natura, theologi paulò saniores confirmant. Siquidem dura est doloris etiam iusti conditio, quoq; magis æstuat & animum affligit, hoc felicior rem esse illum testatur qui, quod doleat, non commilit. Quanquam nosmetipsos plerunque respicimus dolentes, nec æstimamus quām indigne egerimus, sed quām ægre illo quod amisimus careamus. Ita dolent in seruitutem redacti, dum meminerunt libertatis, quam insig-
ni aliqua culpa amisere. Sic mœrere decoctores uidemus dum diui-
tiarum quas possederunt, recordantur, & iam miseri discunt quanto
satius fuisset recte uti diuitijs, quām indulgere uoluptati. Multos cra-
pula grauibus morbis implicat, plerosque ob crimen paternis sedibus
exilia summouēt. Dolent igitur, anguntur & mœrent, qui in has mo-
lestias incidēre. Sed quanto præstabilius fuisset, illos uitæ parsimonia
sanitatem tueri, quām ad eam sic respicere, ut de recuperanda despe-
rent, hos autem uirtute & probe gestis rebus patriæ frui dulcedine,
quām amissæ tanta animi perturbatione recordari? Breuiter infelici-
tas est nouisse malum in quod incideris. Miseria autem, ne dicam stul-
titia, detestari casum cuius tute tibimet ipse author fuisti. Vehemen-
tissimi enim sunt arietes illi, qui ad hunc modum patrati sceleris ream
conscientiam quatiant: & hoc acriores esse tædiorum stimuli asso-
lent, quo excellentius & præstantius iudicamus quod amisimus, sed
seruile quiddam secum trahunt & de felle magis præsentium malo-
rum quām de æqui aut iusti amore manant. Antea boni maliq; &
mortis nomina tantum norat Adam, dum innocens degeret, mox
lapsus (ut in omni casu) quid bonum fuisset, quid malum & mors
essent, magno suo suorumq; malo didicit. Ita enim diminutus capite
est, ut nec se asserere in pristinam libertatem, nec assequi ipse quo-
cunque conatu dominicam legem potuerit. Hærebat iam uenis &
medullis concupiscentia, satanæ persuasio alte radices iecerat, origi-
nalem conditionem mortalis fragilitas extruserat, atque inde caro es-
se humanum genus cœpit, sui amans, obtenebratum desiderijs, nec
ullarum minus quām diuinarum rerum obseruans. Ita enim malo
prævaricationis uitiata est natura primorum hominum, ut cum an-
tea pro uoluntatis & arbitrij libertate accedere ad Deum licuisset,
post lapsum, ne uelle quidem carni remanserit, dixit enim D E V S:
Non disceptabit spiritus meus cum homine perpetuo, quia caro est:
Geneseos sexto. A talibus igitur initijs, quum Adam seruus esse pec-
cati cœpisset, non nisi seruos genuit: quæ sanè conditio ex pri-
mis illis parentibus in omnem posteritatem traducta est. Ut omni-
no D O M I N O opus haberemus, qui pro beneplacito uocatio-
nis suæ seruitute eximeret & donaret libertate in se confisos & cre-
dentes

dentes, quando primi parentes hoc ipso maxime deliquerant, quod seruaturo non credidissent. Is demum fuit D O M I N V S ille coelorum & terræ, Iesus Christus, iam tum quidem hoc ipso adumbratus fidelibus, quod uenturum ē mulieris semine, Deus prædixit, qui serpentis caput esset calcaturus. Cæterū testante Elsaia, aliunde ille quām de contagione incarnatus genitusq; in mundum uenit, cuius quidem incomparabili uindicatione, sic sumus manumissi, imo uero nec manumissi, sed redempti, ut non libertini (quod omnium tamen manumissorum est) sed uere liberi facti in filios & cohæredes cœlestium rerum, inenarrabili illa misericordia interueniente simus cooptati. Inenarrabiliem dico, quia nec bonitas & magnitudo illius qui præteritus & contemptus est enarrari, nec eius qui præteriit & contempsit ingratitudo digne unquam referri poterit. Ut sileā interim quod leges raro benignæ sunt admonitis, sæpius parcunt his qui ignorantes peccant. Haud enim indignum est commiseratione quod à nescijs committitur. At quum admoniti peccant, non animi solum insolentiam leges sed & fastum & perfidiam æstiment. Ut nimirum in primorum parentum delictum, hoc maior misericordia fuerit, quo indignior erat præuaricatio cui parceretur. Certe uim & magnitudinem eius hoc ipso deprehendimus, quod non nos solum quos præcessit Christus & qui secundarium eius aduentum ē cœlis expectamus, sed patres etiam nostros qui multis annorum millibus priorem illum aduentum præcesserant, ex anticipata spe & fide in eum qui uenturus erat, liberarit & saluauerit. Et hæc fuit illa C R V C I S potentia, quam scitissimis numeris Fortunatus Episcopus, ad hunc modum complexus est:

De parentis protoplasti
Fronde, factor condolens:
Quando pomi noxialis
Morsu in mortem corruit:
Ipse lignum tunc notauit
Damna ligni ut solueret.
Hoc opus nostræ salutis
Ordo deposcerat
Multiformis proditoris
Ars ut artem falleret
Et medelam ferret inde
Hostis unde læserat &c.

Enimuero ut aliæ cauſſæ sint, q; uibus ad eum modū cœleſte illud ar-
canum diuinæ maiestatis omnia dispensarit, tamen (quantū intueri in
illa caligans hominis animus potest) iustitiae eius fuſſe uidetur, ut ra-

fortunatus Epistolographus

tionalem creaturam, prius quidam angelicam, mox & humanam ad imaginem suam conditam, libertati arbitrij relinqueret: ut, quoniam illæ uolentes tantis rebus abusæ essent, nō haberet ulla creatura quod responsaret, sed semel mundo testatum fieret, solum Deum uere & ex se bonum esse, & æterna sua libertate non nisi bonum constitutum extra omnem lapsus & erroris aleam consistere, reliqua omnia ita infirma caducaç̄ esse, ut nisi ille uegetet & cōseruet pessum abeant; ut hoc modo omnis gloria in Deum redundet, per quem & in quo (ut inquit Paulus) omnia. Porrò & sub peccatum omnia conclusa, ut misericordia in omnes, agnosceretur. Peccatum autem acceptum arbitrij libertati qua primi homines abusi sunt, referimus. Homo non adactus, sed uolens, quin & de lege seruanda cum pœnæ notificatio ne admonitus. Ut palam iam iustitiae diuinæ sit, quicquid peccato irrogatur à Deo: contra uero misericordiæ, quicquid uitæ aut salutis his quorum damnatio est, impertierit. Bonos considerat primos homines Deus, bonos esse iusserat, donarat libertatem quo commendabilius obedientiæ studium esset, & ut mandato fieret locus. Frustra enim illi mandatur, ut obediatur qui non potest non obediere. Potuit igitur obediere Deo, & auscultare satanæ potuit. Hoc ipso uero quod elegit, sui mali fuit author, nec latuit dominum futurus casus, nihil minus tamen cadere & præuaricari libertatis fuit. Sed præscientiam diuinam obijcis quæ non fallitur, ut exinde labi primos homines optuerit. Profecto lapsi sunt, præsciente domino. Cæterum ut nec mandatum de non uescendo illos priuauit libertate, aut ad seruandum impulit, ita nec præscientia. Impium enim est & ignorantia plenum putare, aut inducere in animum, quod incolumi præscientia non potuerit primos homines isthac libertate donare dominus, cum id ipsum palam scriptura prodat. Quanquam dispensationem consiliorū Dei ab æterno decretam, uel uno Christo domino teste uideam. Video tamen certo sua culpa primos homines peccasse, & abusos libertate, qua bene uti potuissent. De hac enim, nisi fallor, scaturigine fontes illi incomprehensibilis gloriæ, bonitatis, iustitiae & misericordiæ Dei, manant, quocunque animus cogitantis sese uerterit. Arbor ergo ligni uitæ in horto illo stetit, pariterç̄ arbor scientiæ boni & malii. Sacramentis iam tum egit Deus cum homine, & per externa internorum admonuit, spiritualiaç̄ corporalibus adumbravit, & non mina dedit rerum quarum admonerent, ut ferè ubique eum morem scriptura seruauit, & hodie regnum fidei, quod est regnum spiritus sancti, in omnium credentium cordibus, per sacramenta & signa uisibilia, Baptismum maxime & Eucharistiam, in Catholica Ecclesia exercetur, quibus itidem rerum quas exprimunt quasç̄ offerunt animo,

animo, nomina imposita sunt: recte enim uereꝝ, id est secundum scripturam, aqua qua tingitur lauacrum regenerationis, & panis eucharistiae recte & uere corpus Christi, uinumꝝ recte & secundum scripturam sanguis Christi dicitur. Horum enim consecratione & usu, certo uescuntur credentes & corpore uero & sanguine uero Domini. Aliud tamen est quod sensus accipit oblatum, aliud quod mens & animus amplectitur. Hoc enim fauibus receptum uentriculo & alio conditur, illud cordi animoꝝ per fidem insidet: nec dubium quin ut uerus panis & uerum uinum est, quod consecrat, ita uerum etiam corpus Iesu, & uerus sanguis in cruce fusus pio animo ad fruendum, hoc est uescendum, obueniat. Sed longe aliud erat arbor uitae quam uita illa cuius admonebat, & longe aliud scientiae arbor quam ipsa scientia, ut supra ex Augustino dictum: ita longe aliud sunt signa Eucharistiae ab his quae apredit animus, & quibus cor per fidem uescitur. Arbitror autem & haec mysteria paradisi externis signis indicata, ut alia multa ueteris testamenti rerum mutatione inducta cessasse, quum uidelicet primi homines lapsi essent, & non modo serpenti quae crimen conflarebat, uerum etiam terrae toti quam incoleret posteritas, maledixisset dominus, noxijsꝝ & damnosis rebus orbem aspersisset, ut mox paulo, non mors tantum in nostra corpora pro suo iure sauiret, sed bestiae quoque & morbi diutini, insuper & coeli & elementorum iniuriæ affligerent. Nec aliud maledictionis uoce intelligo quam mutationem primæuæ amoenitatis & ubertatis, in eum statum quem hodieꝝ orbis retinet, hoc est laboriosum, mortalem, uarium, ærumnis plenum. Qui quidem diuinæ beneficentiae moderatione, quanquam à primis illis delicijs & beata fertilitate degener factus est, tamen sudori & laboribus ita sufficit etiam ubertatem, ut terræ terris, & populi populis ex abundantia submittere alimoniam possint, unde & prima ueterum commerciorum & commigrationis gentium initia manarunt. Porro quod fame, quod musca, quod peste, quod bestijs affligimur, merito ueteris transgressionis uelut nota quadam censoria admonemur, ne supinos nos efferamus, sed extimulemur potius ad eum suspiciendum qui nostri est misertus, cum damnare potuisset. Longe uero grauissimum est & plenum periculorum satanæ regnum, in totum pariter orbem ex prima illa serpentis impostura, cum humano genere propagatum, plenum inquam iniquitatis concupiscentiae & desideriorum, quod soli inobedientiae acceptum referimus. Etenim hoc magis noxiū infestumꝝ intelligitur, quo præstantior externis illis caducisꝝ rebus animus est, quem prope solum appetit. Porro ut alia quoque huius immanitate deuinci uastariꝝ demus, liquet tamen nullam quantumuis preciosarū rerum cladem tantā esse posse, quanta est

animarum iactura, quæ cum orbis etiam interitu conferri nequeat.
 Enim uero Christus unius animæ lucrum pluris quam orbis fecit: ut li-
 quida cauſa sit cur orare nos ne tentatione succumberemus, iuſſerit.
 Et Paulus apostolus, ad externa illa incommoda patienter ferenda, &
 ceu irrogata à domino quæ feramus, hortatus, contra spirituum falla-
 ciam, id est, illud ipsum satanæ regnum, Panoplia etiam fidei obarmat
 credentem, ne quod uulnus ab hoste accipiat. Nouit enim quam ſæ-
 uus ille infirmis immineat, qui fortem callidus præcipitasset. Igitur fa-
 cramentis illis paradisi post uiolatam legem intermissis, & alia facie
 terris per maledictionem inducta, ipsum pariter decorem paradisi ter-
 restris de medio sublatum eſſe, hoc ipſo, ut arbitror, intelligitur, quod
 paulò supra ex scripturis terram totam primæuis illis delicijs uestitam
 fuiffe demonſtrauimus. Nec nos remoratur quod ait Moses, domi-
 num Deum Adamum de paradiſo uoluptatis emiſſe ut terram ope-
 raretur. Intelligimus enim eum de conditione in conditionem, neque
 hoc fortasse ſolum, ſed & de loco in aliū locum, ut exulanter, ne
 ubi præuaricatus eſſet, habitaret, emiſſum, atque hoc modo etiam eie-
 ctum fuiffe & ante paradiſum uoluptatis cherubim locatum & flam-
 meum gladium uerſatilem ad custodiendum uiam ligni uitæ circun-
 ductum &c. Hoc eſt, immortalitatis donū ad coelos receptum, uitam
 perpetuam mundo ereptam interpoſita Machæra illa igneæ zonæ
 quam ueteres quoque ceu limitem quendam fecerunt rerum caduca-
 rum & celeſtium, ut locus immortalitatis non amplius terrenus, ſed
 celeſtis, à noſtro orbe latiſſime ſeparatus existat. Ad quem modum
 uir doctiſſimus florens Tertullianus, idemq; author uetuſtiſſimus,
 interpretatus eſt. Ut titul ſequitur scriptura ſimplici rerum narratio-
 ne, & in ſublimium arcanorum descriptione, ad noſtrum maxime ca-
 ptum ſeſe demittit, ut à figuratis etiā in uolucris uerborum & noſtræ
 imbecillitati maxime appoſitis, non abhorreat. Nec statim eſt à literæ
 ſenu remotum, quod de ſpiritualibus & inuiſibilibus traditur. Ho-
 rum enim non minus eſt historia, quam rerum corporalium, alioqui
 non niſi allegoria enarrari inuiſibilia poſſent. Quod non eſſe palam
 priuum caput Ioannis Euangelistæ, de uerbo per quod omnia ſunt
 creata conuincit, præterea & ſerpens hoc ipſo loco Mōſis in quo non
 allegorice modo, ſed ex literæ historia ſatan intelligitur, eodem modo
 & cœli nomine creati (ut in Genesi ſcriptū eſt) angelicæ naturæ crea-
 tionem uideo à doctiſſimiſ interpretibus intelligi, ut ad hunc modum
 Moses non aliud indicare quam coeleſtem paradiſum uoluerit. Quan-
 quam nec allegoriā admodum remoror, modo hoc mihi detur, ut
 neceſſariam eam, non aſcitiā, ad literæ ſenſum capiendum dicere li-
 ceat; & ideo hiſ uerbis uſum Moſen, ut ex illis aliud intelligamus,
 quod

*Panoplia
romathea*

allegorice

*allegoriā nō vnu
dor. L. nō xpſto. /
vnu vnu aut
mīc*

quod proprium Allegoriæ esse libro XV. de Trinitate docuit Augustinus. Proinde & Chuonradus Pellicanus homo citra controuer-
siam & pius & eruditus, & cui in Bibliorum tractatione, ut peritissi-
mo Hebraicæ linguæ interpreti, fidere possis: suis in Genesim nuper
æditis commentarijs de illo loco Mosi locutus, Picturatus, inquit, ui-
detur esse sermo, significans idem quod, Firmissime muniuit paradi-
sum contra homines, hoc est, facultatem ac spem omnem ademit feli-
citer ac perpetuo uiuendi & mortem evadendi in hoc sæculo &c. Cer-
te scriptura Noui Testamenti non alius usquam quam coelestis ac ul-
tramundani paradisi meminit. Christus Lucæ XXII. ad latronem,
Hodie, inquit, mecum eris in paradiſo. Spiritus huius cum spiritu seu
anima Christi futurus erat in gaudio, loco haud dubie ingentium deli-
ciarum, sed quas terrestris paradisus spiritui, ut supra est dictum, non
exhibit. Paulus item in secunda ad Corinthios XII. in tertium se cœ-
lum raptum innuens, & in paradisum raptum se tradit: licet uero du-
bitet in corpore ne an extra corpus raptus fuerit, tamen non dubitat
Ambrosius Apostolum exponens, in coelestem eum paradisum esse
raptum, nempe illum de quo Christus latroni sit locutus, & ubi Hie-
rusalem, mater nostra, existat. In eum locum si sint rapti Enoch & He-
lias, non refragatur Ambrosius. At in terrestrem aliquē locum trans-
latos, etiam Augustinus abnuit. In Genesi quidem & epistola ad He-
bræos Enoch raptus traditur, nec ulla fit loci mentio ullius: nec aliud
in Regum historia de Helia legimus. Iesus quidē Naue in paradisum
raptum asserit, sed coelestem illū intelligi debere, satis illa conuincunt,
quæ secundo capite quarti libri Regum de Helia in cœlum rapto refe-
runtur. Sunt planè præter iam memoratas, cauſſæ aliæ quoque quæ
æquo Lectori facile suadent, ut re propius inspecta, colligere animo
possit, terrestres delicias quæ innocentiae paratæ erant, hoc est, consis-
tum illum paradisum primorum parentum desijſſe. Quarum præci-
pua est, quod Moses Genesis V I I. tradit terram totam & omnes
montes sub uniuerso cœlo, aquis diluuij obrutos & mersos, ipsamq;
continentem centum quinquaginta dierum spacio, durante diluvio,
uastatam fuisse: quam sententiam ut indubitatem Augustinus libro
de ciuitate Dei XV. contra ueterum quorundam deliria, aquis mon-
tes eximentium, magna asseueratione tuetur. Si igitur illuuiie tam ue-
hementi tamq; immensa terrarum facies occupata est, orbe in uniuer-
sum merso, quis credat hortum illum primis hominibus ad colendum
datum, extituisse? Aut enim tota terra sub undis non fuit, aut locum
paradisi undis obruit diluum. Præterea Genesis tertio capite ita ad
Adam dominus locutus est: Maledicta terra propter te, in laboribus
comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit

S

Enoch & helias

desijſt Hle paradiso
Kephisdiluum vniuersam
tota obruisse teſſer
angustus

tibi, & comedes herbas terræ. Quo loco simpliciter, ni fallor, terram uniuersam intelligit. Indefinitæ enim locutiones (ut quorundam more loquar) plerunque in scripturis uniuersalibus seu in genere enuntiatis æquipollent: nec exemplis est opus cum id nemo nesciat. Quod si propter uiolatam ab inobedientibus legem splendor uetus terrarum interiit, primigena illa uenustate ablata, certe uerosimile non uidetur, eum locum in quo patratum est crimen atque unde maledictio telluri irrogata est, præterea labes & interitus reliquæ hominum propagationi immissus, suum decorem retinuisse. Quin contra in scripturis uidemus pleraque loca flagitorum, parum honestis nominibus ceu inustis notata esse, uidelicet ne memoria commissæ impietas aut criminis intercideret, quanquam non loci, sed hominum culpa fuisset. Vt isthæc subinde cogitati uerosimilius videatur, aut exustum solibus locum illum, aut alijs causis desertum factum esse, ubi scelus tantum primi homines perpetrarunt, quam aut habitari frequenter, aut sua etiamnum florulentia durare. Quod si quis est, qui terrestris illius adhuc amœnitatis ullum usum reliquum indicare queat propter quem adhuc durare credi debeat, equidem lubens mutauero sententiam. Etiam si fatear hoc me non uidere, sed certus sim spiritus bonorum hominum, qui hac luce defunguntur nulla amœnitate corporali capi posse. Corpora autem resurrectionis itidem spiritualia, nec terrestris sed cœlestis conditionis, Christo & Paulo testibus, futura esse, & si quæ iam sint in gloria terrestri amœnitate non capi. Ad quid igitur, dico, terrestris amplius aut quæritur paradisus aut intelligitur? Fine autem ut sit, sicut esse contenditur, primum nobis mortalibus uia ad illum præclusa est, dein immortales facti ante diem resurrectionis frui eo non possumus, ut antè est dictum. Vbi uero aduenerit dies ille qui animas corporibus & corpora animabus reddet, nihil terestre sequemur, sed erimus ut angeli Dei: & uictores per Christum, de ligno illo uitæ cuius Apocalypseos secundo Ioannes meminit, ædemus, & spiritualis ille cibus non corporalis erit. Non sum autem nescius, præclarum authorem Lactantium Firmianum paradisi delicias in hoc asseruari tradidisse, ut iudicio in terris facto, Deus iustos uiros & cultores suos in eundem locum morte sublata reuocet: sic enim scripsit libro diuinarum institutionum secundo. Sed meminisse oportet, illorum errori inuolutum fuisse, qui putarunt credentes post aduentum Christi in terris mille continuis annis suauiter acturos, antequam postrema satanæ ex catenis dimissi rabies mundum quateret, ac demum regnum illud cœleste inciperet. De qua re compluscula, ex Mileniorum hæresi (ita enim à mille annis hi uocati sunt) prolata libro ultimo cōscripta, ad quem Lectorem remittimus. Vt nihil agant, qui

qui Lactantium tueri pergunt. Porrò si ulla de terreno regno instau-
rando scripturarum argumenta suppeterent, longè similius uero es-
set, terram uniuersam pristina dignitate & amoenitate donatum iri
à domino, ut hac quoque à parte auferretur maledictionis calamitas,
quām quod tractus ille duobus hominibus per initia attributus, tan-
tam electorum frequentiam manere, uideri debeat. Et essent loci scri-
pturæ ad hoc ipsum accommodi, ut ille Petri de nouis cœlis, & terra
noua, secunda Petri ultimo, nisi cōstaret Milliariorum uanitatem iam
olim, nec strepitu partium nec inuidia hominum, sed aptissimis scri-
pturarum telis confossum, ut plura de ea referre opus non habeam.
Et de paradiſo quidem hactenus.

ALBANIA, HIBERIA,

COLCHIS, BOSPHORVS.

Supradictum est à nobis, Sarmaticas gentes intra Mæotin
& Rha fluuium diffusas ab Austro Caucasijs iugis finiri, ci-
tra autem in Caspium, & Pontum inclinates, hinc Albanos,
illinc Colchos, inter utranque autem gentem Hiberos iacere, à quibus
inter se perpetuo montium tractu discretis, sua nomina etiam terris
imposita sunt: & Albania inde, & Hiberia, & Colchis dicta est. Præ-
cludit illas atque excipit à meridiē Armenia, maior cognominata &
Moschicis immissa montibus, de qua mox dicemus. Orientale latus
quod Albaniæ est, sinus ille Borealis Oceani, quem Hircanum & Ca-
spium adpellari diximus, terminat. Occidentale, qua parte Colchis
facet, Pontus alluit Euxinus. Media ipsa Hiberia Caucasijs & Mo-
schicis montibus, quæ Tauri pars sunt, uelut septis quibusdam inclu-
ditur. Terrarum illic angustia siue Isthmus, qui duos illos sinus inter-
cipit, non amplior CL. M. passuum est, tam arcte rursum Asia,
duorum occurſu marium premitur. Perfodere eam Seleucum Nica-
norem cogitasse, Plinius ex Nepotis authoritate prodidit. Nec defue-
re ueterum quidam qui occultis meatibus in Pontum influere Caspi-
um putarunt. Constat enim, teste etiam Plinio, Euxinum mare per
Thracion Bosphorum ferè meridiem uersus fluere, undarum uideli-
cet ui ac multitudine fere in Propontida exonerante, quod ipsum ex
amnium Mæotin & Euxinum ingredientiū cum numero tum etiam
memorata scriptoribus magnitudine accidere uero simile est. Nam
quæ de Caspio ab illis sunt prodita, Strabo libro undecimo ut indi-
gna fide respuit. Plinius autem capite XIII. libri quarti, illa de caus-
a à quibusdam creditum tradit Pontum caput & fontem reliqui ma-
ris esse quod terris interiacet, quoniam æstus inde semper in Propon-

tidem, nunquam reciprocantibus undis influant. Ipsi ALBANIA superfusa montibus Caucasijs adusque Cyrum amnem ubi Armeniae & Hiberiae confinium est, descendit, clarisq; amnibus e Caucaso uenientibus perfunditur. Primae gloriae Cambyses est, quem magnis aliquot fluminibus, inter quos & Hiberus est, receptis, sed & nauium patientem Cyrus excipit: a quo Cambysena regio dicta. Secundum Cambysen maxime clari Cassius & Albanus memorantur Plinio. Terra non aëris solum salubris & sereni, sed eximiæ etiam fertilitatis est. Multis in locis semel sata bis téruè fructum reddunt, nouellæ uites in bimatu feraces cernuntur, adultæ ferè tantū reddunt, ut pars uuarum maxima in palmitibus relinquatur, sicut libro XI. scribit Strabo. Paralleli latitudinis, ijdem Albaniæ, Hiberiae, & Colchidi sunt, qui Pannonijs, Datiæ, Mœsiæ, ut indigne eius terræ fertilitatem Aeneas uideatur admiratus, uelut remotioris a sole & temperie, cum nec Pannonijs nec Datijs nec Mœsijs prædicata desit fertilitas. Et satis constet, suum quibusq; locis Genium esse, tractumq; Albanorum non in Ortum solum, uerum etiam ad Oceanum deuexa planicie conuersum, præterea & a tergo altissimis montibus septum & multis magnisq; amnibus irriguum, breuiterq; tali situ esse qualis fertilium locorum assolet. Oppida eius regionis plura, sed ex ueteribus memoratum, Chabala. HIBERIA quo angustior est, hoc frequentius habitatur, sed minus tamen memorabili rerum prouentu. Vrbium eius, celeberrima Harmastis, Plinio, quæ & Harmosice dicitur Straboni. Difficiles autem sunt aditu Hiberi, propter montium quas diximus angustias, & itinera alicubi etiam manu excisa. Quanquam in totum uix alijs in locis difficilior est transitu Caucasus, quam ubi Hiberos & Albanos a Scythis Sauromatis disternat. Pilæ illæ sunt seu portæ Sarmaticæ & Albaniæ Ptolemæo, Plinio Caucasiæ dictæ, & inter ingentia naturæ opera relatæ, montibus repente interruptis, adeoq; ad transitum permittendum inuitis, ut qua iter est, fores etiam ferratis trabibus obdantur, & orbis terrarum eo loco portis (mirum dictu) discludatur. Haud longè & Armenicæ pilæ sunt, nihil æquiores transeuntibus, ut magnæ Pompeio gloriae fuerit ingredi cum exercitu ad Hiberos aeso, licet post deuictum Tigranen nihil illi imperium uidebatur propter famam uictoriarum, quæ fortibus etiam & inaccessis terrori esse consuevit. COLCHIS extima est occasum uersus, & nobis proxima, regio non historia modo celebrata, sed & fabula, Medeæ scilicet & Iasonis, & aurei illius uelleris fama, quæ unde locum habuerit, & unde Poëtis nugādi occasio data sit, abunde explicuit libro undecimo Strabo. Constat hodieq; eum tractum auri & metallorū esse diuitem, sed gentium haud dubie mutatione facta. Veteres enim Colchos origine

gine Aegyptios fuisse, atque his demum locis con sedisse, quum Sesostri potens Aegyptiorum rex, post Europam in uasam & tentatam Scythiam, partem exercitus apud Phasim fluuium, dubium an data opera, an itinerum & militiae pertesam, reliquisset. Vnde & illud Valerij Flacci libro Argonauticꝝ quinto, ubi Iasonem inducit Templi picturam considerantem,

Cunabula gentis

Colchidos hic, ortusq; tuens, ut prima Sesostris
Intulerit rex bella Gethis, ut clade suorum
Territus, hos Thebas, patriumq; reducat ad amnem,
Phasidos hos imponat agris, Colchosq; uocari
Imperet &c.

Et mox paulo:

Et iam Sarmaticis permuntant carbasa braccis.

Quod ideo dictum uidetur, quia Colchi, sicut libro secundo tradit Herodotus, linificio haud absimili Aegyptiaco celebrantur, ut intelligamus linum Sarmatis pro pellibus e quibus Braccæ & Rhenones fierent in mercatu aut negociatione permutare consueuisse, sed & e lino Carbasa esse notum est. Herodotus Sardonicum Græcis dictum fuisse, Colchicum illud linum testatur, nec magis inter indicia ueteris originis refert linifidum Colchorum, ceu ab Aegyptijs inductum, quam circumcisionem, qua & ipsa usos sua ætate Colchos fuisse tradit, peruerterem eum morem Aegyptijs fuisse affirmans, etiam si authorem ut ignarus propheticæ scripturæ non indicat. Amnum eius tractus maximus & clarissimus est, Colchorum qui rura secat ditissima Phasis, ut inquit Lucanus. Plinius iuxta etiam urbem hoc nomine fuisse, ait. Strabo centum & uiginti pontibus iungit fluuium antequam in Pontum ueniat author est. Nec mirū id esto cogitantibus primum quam uagus, dein quantum fluuiorum hinc & inde recipiat, quorum præcipi & per se etiam nauigabiles, Glaucus, Hippus & Cyaneus memoriabantur. Ptolemæus Hippum & Cyaneum seorsim Pontū ingrediētes facit. Vndosum esse & uehementem, satis Flaccus indicat, quum ait: Magnus ubi aduersum spumanti Phasis in æquor
Ore ruit &c.

Ex oppidis inter mediterranea, Surium, maxime clarum est: è maritis autem Dioscurias Emporium adeò celebre quondam, ut Plinius tradat Romanos CXXX. interpretibus negotia Dioscuriade gesisse, ob gentium quæ illò cōfluxissent linguas tam dissonas. Ut eare inter memoranda posuerit idem author, quod Mithridates potentissimus Ponti quondam princeps, & à Romanis trium clarissimorum ducum successione quadragesimo demum anno superatus, uiginti duabus linguis totidem gentibus quibus imperauit, quosq; inter,

S in

Colchi fuere locutus, neque ab ullo suorum unquam per interpretem appellatus, traditur. Supra Dioscuriadem in Bosphorum qui Cimmerius dicitur, terrae sese fastigiant, & Palude atque Euxino ita coguntur in arctum, ut latitudo alicubi haud amplior duorum iugorum existat. At qua Chersoneso ab Europae littoribus uenienti se se opponit, paulo est latior, & penè insulæ forma patescit, claris quoniam oppidis, & quorum maxime uetustum Cimmerium memoratur, habitata. Fauces Bosphori XX. stadium latitudinem habent. Cimmerium autem à Cimmerio oppido dictum, ipse etiam Strabo innuit. Gens in eo tractu uetustissima Heniochorum multis olim non minibus diducta, nam & Cercetæ & Achei atque Sidones, celeberrimi uero, & qui late aliquando circum imperitarunt Cimmerij. Memorabile autem in hoc tractu tam remoto, clarissimarum urbium Græciæ, Colonias stetisse, nec in Asiatico solum sed & Europeo litore, id quod maris beneficio tribuitur, etiam si Romanos armis, illò usque & amplius, Pompeio & ante eum Lucullo duce, penetrasse constat. Adeò ignara sui mortalitas est, ut immensum etiam ambiat, & quod ille de Alexandro dixit:

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.

Hoc ipsum profecto in totū queas de cupiditate dicere. Perinde enim atque in hydrope sitim auget quicquid bibitur: ita in ambitione nulla est satietas, sed hoc magis crescit amor habendi quo plus occuparis. Antea Macedones ad fontes usque Tanais penetrarunt. Neque Aegypti reges sanè, neque Persæ, Scythia abstinuerunt. Romani autem ut æmuli Macedonum paria sunt ausi. At uero præter nomen & memoria nil habet hodie inanis gloria, quod horum impensis ferat acceptum. Diuersa nunc rerum facies est, conuersa sunt imperia. Macedones & Romani olim Sarmatis & inter eos Turcis metuendi imminebant, nunc Turca Macedonibus non imminet solum, sed imperat. Partem autem si non maximam, certò tamen optimam & cultissimam terrarum tenet, quæ Romano quondam imperio paruere. Vnum hoc solatio esse debet, quod esse audio plurimas harum gentium, quæ Christum ut seruatorem agnoscunt & colunt. Hamaxouitas enim, seu (ut uulgas uocat) Moschouitas propemodum intimos Sarmatarum, Christianos esse constat, nec dubitatur de Hiberis quos Georgianos uulgò dici Aeneas prodidit. Notantur autem à quibusdam ob ceremonias, sed tales ex parte, ut illis uel apostoli usi uideantur: & occiduae, id est, Latinæ ecclesiæ uti possint. Non enim ceremonijs, sed scripturis ecclesia nititur. Illas mutare aut caussa potest, aut consensus, has ne angelus quidem è cœlo ueniens, mutauerit.

Arme

Receptissimi scriptores duas Armenias faciunt, maiorem scilicet & minorem. Maior ab intimis faucibus duorum sinuum, Euxini & Caspij Austrum uersus progressa, habet à Septentrione ante à me dictos Moschicos montes, & Cyrum amnem ex Hiberia uenientem : ab Ortu Caspio ipso & montibus Caspijs è Media uenientibus excipitur : latus occiduum claudit Euphrates, ab eo maxi me loco, quo Pontum ingressurus à Tauro in meridiem repellitur. Plinius Pariedros eos mōtes, Ptolemæus Moschicos uocat. Inde enim recta ad Austrum & Amanum montem progressus amnis, limitem se Armeniarum cōstituit. Ab illo autem flexu in Boream & Hiberos quod Armeniæ reliquum est Pariedrus à Cappadociæ & Ponti populis summouet. Niphates mons, celsus & niuosus, meridianam eius oram ab Assyrijs & Mesopotamia disterminat. Regio intus ferè montibus & collibus exasperatur, & innumeris conuallibus ceu lacinijs quibusdam diuiditur : quarum quidem eximia est fertilitas, nisi quod uitè loca quædam respuunt. Strabo libro XI. tradit Tigranem illum, quem in bello Mithridatico Pompeius domuit, captiuum aliquando apud Persas, septuaginta conuallibus in precium de regno suo datis, sese redemisse. Harum pascuis equos tradunt tam præstantes gigni, ut cum Parthicis Medicis & Albanis nobilitate certent. Sed & reliquo pecore propter agri bonitatem abundant. Montium præter limitaneos quos diximus, præcipui sunt Antitaurus medium eam transuerso incessu per means donec reflexus ad Boream Sophaen celeberrimam Armeniæ partem includat : & quoniam Tauri iugis hinc & inde uenientibus sublimis ipse, obuertitur, inde nomen est fortitus. Est & Abus celebris Periardes à Ptolemæo uocatus, & Gordyus, seu quod idem est Gorduus, Straboni etiam Gordyæus dictus, in quo arcam Noë à diluvio confedisse, multi ex nostris Berosum quandam secuti asserunt, & nomen Ararath, quod Geneseos VIII. legitur, Armeniæ tribuunt. Diuus Hieronymus undecimo commentariorum in Esaiam, ubi de fuga filiorum Sennacherib propheta mentionit, Ararat regionem in Armenia campestrem, per quam Araxes fluit, incredibilis ubertatis, & ad radices montis Tauri iacentem facit, quam haud dubie Strabo Araxeam planiciem seu campum ab amne cognominat. Sed & arcam illis ipsis Tauri altissimis iugis post diluvium hæsisse idem Hieronymus tradit. Plinius autē (ut & hoc obiter moneam) Gordyæos montes alio itidē loco haud procul Caucasi portis libro VI. cœluit. Inter amnes Euphrates maxime clarus, post quem Tigris, inde Araxes: alij & Cyrum quanquam terminalem Armeniæ annumerat. Longissime à fontibus abit Euphrates, Tigris uelocitate,

ut suprà est dictū, eminet. Araxem commēdat fertilitas (sed hæc laus ei cum alijs cōmuniſt est.) Cyrus magnitudine prædicatur. Mons Abus, ſex millium paſſuū interuallo, Euphratem & Araxem, hunc in ortum illum in occasum abeuntes fundit: nec longior illius cursus in Pontum futurus erat, quām huius in Caspium, ni Tauri immanitas noſtrum ei mare abnegafſet, effecifſetq; ut qui proximo littore erat quieturus, longiſſimo itinere rubro, & Armeniae ſuæ quantūm ſpatiosæ prop̄ incognito mari, feffus incumbat. Nec ſum nescius & Phasis Armeniae annumerari Straboni, quem conſtat tamen Colchidis eſſe, ſed fit ſæpe uicinitate parum diſtantium locorū, maxime autem fontium unde amnes deſluūt, ut alijs atq; alijs annumerētur. Eſt & lacubus insignis Armenia, quorum præcipiuus Matianus, poſt Mæotin maximus Straboni creditus. Deinde Arſinus, in quem Tigris labitur, à Plinio (niſi iſ alius eſt) Arethusa dictus. Mores incolarum iđem quondam qui Medorum, quibus ab ortu coniunguntur. Ad Armenium autē quenam Thessalum, qui illis in locis cum Iaſone militarit, originem nominiſ referri uideo, etiā Straboni. Nec enim in totū fabulosum eſt qd de Iaſone & ſocijs antiquitas tradidit. Translatitius ille ueteribus uatibus moſ fuit, remotas historias techorijs quibusdā ac uelut ornamentis de fabula petitiſ inuoluere, ne non interim oblectarent, quum prodeſſe pergerēt. Vrbium Armeniae duntaxat uetusſtarū, quarum recepti ſcriptores meminerint, præcipuaſ ſunt iuxta Tigrim, Tigranocerta ædito & munito loco, iuxta Araxem autē Artaxata, ab Hanibale quum ab Antiocho in has terras diſceſſiſſet cōdita. Sunt & Arsamosata Plinio & Carcathiocerta. Quæ quidē nomina ferè plurali neutro proferuntur, quemadmodum in Medis Ecbatana, in Syria Gyscala (ut exempli gratia dicā) in Perſide Susa, in Baſtris Baſtra, in Armenia minori Cumana, Iſaura in Cilicia, Mazaca in Cappadocia, in Galatia Gangra, Paphlagonia Pterā. Nec id rarum Lectoribus, in locis præſertim eius Asiae quæ inter Euxinum & Cilicum mare protendit. Eſt & Nicopolis extracta à Pompeio inter Euphratis & Araxis initia, cum cōtra Mithridatem Lucullo ſucceffiſſet. Memoraſ & Albanopolis Sophronio, Bartholomæi apostoli tumulo clara. Iam olim Armenij Christianæ religioni deuotissimi fuere, ut libro nono Eccles. historiæ teſtatur Eusebius: feruntur hodieq; hærere à Christo, ſed hoc ipſi odiosi quibusdam quod in ſacra Coena aquam Calici nō miſcent, ideoq; & hæreſeos inſimulantur. Sed diu hoc ſuperciliū ſcriptoribus quibusdā haud bono more durauit, ut quoſuis à ſuis ritibus diſcedētes, ceu hæreticos perſtrinxerint, cum conſtet ne impium quidem uideri poſſe quod ſcriptura recipit, nedum hæreticū. Id ferè genus digladiationibus factum eſt, ut Græci à noſtris diſceſſerint.

Arme

AB Euphrate occasum uersus minor Armenia panditur, ea parte Cappadociæ cōfinio terminata, quam & à Septentrio ne Ponticæ gentes coērent, à Meridie autem finit Cilicia & mons Amanus. Regio ipsa non infrequens est, & Asiaticis iam opibus atque commercijs splendescit. Pariedrus & Scordiscus fermè occiduum eius latus stringunt, & Tauri iugum à Cilicia abeuntis, superiora eius à brumali occasu terminat. Patentissima ubi Ciliciæ & Comagenæ imminet, ubi Ponto approximat, angustior. Insuper & Septentrionibus se subducit, & paulò est Australior quam maior Armenia. Oppida eius, Nicopolis, Leōtopolis, Theodosia, Sebastia, Comana, Chryse. Nicopoleos conditor Pompeius fuit, clarissimis quondam illis in locis contra Mithridatem & Tigranem uictorij potitus, unde & urbi nomen datum. Porrò eadem ne sit quam in maiori Armenia indicauimus an diuersa haud satis liquet, quanquam coniectura ducor, tantum in re militari uirum, non uno in loco testari de suis uictorij uoluisse, Alexandri fortasse imitatione, quem in Persis, Carmanis, Sogdianis, Arijs, Paropamisadis, extimis uidelicet terrarum à se subactarum, ut sic dicam, marginibus, oppida frequentia de suo nomine appellata extruxisse cōstat. Cæterum Sebastiæ episcopus fuit, Melitius ille, uir cum doctrina tum pietate clarus, qui Constantino impe rante euocatus, Antiochiae præsul constitutus est, nec multò post, ut libro nono tradit Eusebius, ab Arrianis exilio uexatus, ob doctrinæ puritatem uaria fortuna est iactatus. Strabo amnem Melam minori Armeniæ tribuit, in Cappadociæ monte Argæo haud procul Mazaris ortum, & in paludes fusum, è quibus eluctatus, mediumq; ingressus Armeniam, iuxta oppidum Melitam à Semiramide conditum, Eu phrati sese misceat, iuxta eum Melitenus ager eximie fertilis, & proxime Ciliciam Cataonius in quo Claudiopolis antea Isaura dicta, præterea Mopsocrene, & Comana. Non prætereundum autem, in huius Armeniæ finitione Strabonem & Pliniū longè uariare à Ptolemæo. Illi enim & Cataoniam & Melitenen & in totum quicquid supra Meliam austrum uersus ad Comagenem pertingit, cum Tracheæ Ciliciæ parte, Cappadociæ tribuunt, quemadmodum & Martianus & Solinus. Contra, Ptolemæus his eam finibus includit, quos supra indicauimus, quanquam & Sebastiam in Cappadocia numerat, sed fieri potest, ut cum plures ferantur, haud distatibus locis Sebastiæ, hæc ab illa Cappadocica diuersa fuerit. Quod obiter admonendum duxi, ne illi cum Ptolemæo collati Lectorem perplexum redderet. Lubens autem hunc sum sequutus, quoniā descriptionem eius etiā tabulis expressam uiderem, quibus uel solis memoriæ legentiū succurritur. Nulla autem

diuersitas est, Armeniæ ne Cataoniam & Melitenen & reliquas id genius præfecturas, an Cappadociæ annumeres. Eadem enim est agri Transpadani situs ratio, seu Italiæ illū seu Galliæ tribuimus. Sed præstat tamē admonerī de his Geographiæ candidatos, quibus hic labor noster desudabat. Enim uero & Strabo sæpe mutatos Cappadociæ fines author est, quem Plinius nisi fallor, nō hoc tantū loco est imitatus, etiamsi nusquam eius, quod sciam, in Indice authorum quos est secutus, meminit, cum Pomponium tamen citet, proximum ætati suæ authorē, & quem haud dubie Strabo antecesserit. Istud obiter monendum ab Euphrate & iam dicta Armenia initium eius peninsulæ fieri, quæ minor Asia nominatur, inter Euxinum & Cilicum protensa. Vtrincq; aut intimo recessu sinuum, ab Issico & Amani portis, ad usq; Trapezuntem quæ in ora Ponti est, latitudinem circiter ducentorum millium passuum esse per continentem ex Pliniū traditione deprehenditur. Iustinus libro quadragesimo secundo, ab ijs locis ad Caspium, undecies centenis millibus passuum Armeniam patere tradit.

CHERSONNESVS.

Roinde & Chersonnesus dicta scriptoribus, peninsula illa ingens inter Euxinum, ut dixi, & Cilicum Pamphiliumq; mare protensa, & ab occasu, Bosphoro, Propontide, Helleponto, Aegæo, Creticoq; mari excepta, clarissimarū & ipsa gentium, & quarū magna laus nō modo in veteri illo & ethnico disciplinarum artiumq; genere, uerum etiā in Christi religione præcipua gloria fuit. Partes eius peninsulae sunt, Pontus, Cappadocia, Lycaonia, Paphlagonia, Galatia, Pisidia, Cilicia, Pamphilia, Lycia, Caria, Ionia, Aeolis, Lydia quæ & Mœonia, Phrygia, Bithynia. Qui subtilius diuisere, Phrygias à Mysorum tractu se iungunt, & Lycaonum qui supra Caſriam Lycijs finitimi sunt seorsim etiā meminere. Nos ut in transcurſu, summatim singulas complectemur. Fateor autem me hucusque tantis itineribus cōfectis, & absolutis penè immēsi orbis partibus, sæpe quidem haud parum indoluissē, quod uiderem nō urbes modo, sed gentes etiā & regna, ab impijs tyrānis desidia quadam maiorū nostrorū amissa teneri, in quibus magnæ fidei nostræ Ecclesiæ, aut in totum aut magna parte interiſſent. Nunc uero cum in hanc Asiæ partem ingrediendum mihi est, non diuitem modo & fertili singulari quadam cœli clemētia, sed & celeberrimarū Ecclesiarum alumnam quondā, & quæ florem illum Græcæ linguae quæ totū nobis Nouum Testamentum consignauit, præterea uiros doctissimos, pientissimos, uigilatissimos ædidiit, & summam quandam doctrinarum studiorumq; ad pietatem attinen-

attinentium rationem complexa fuit, non possum non uehementer dolere, tantum dignitatis & pietatis ab hac itidem parte longè maxima clade nostra de orbe Christiano detractum. Quis enim vir bonus & amans pietatis uel à lachrymis abstineat, cogitando quantum damni Republicæ Christianæ in illis cultissimis regionibus Oriëtis prospemodum sola maiorum ignauia datum sit. Et ut demus fuisse, qui proximis sæculis haud admodum aut uitæ moderatione, aut doctrinæ sinceritate Christianæ disciplinæ respoderint, & offecerit interim Græcanica aut leuitas aut inconstantia, tamen remedia adhiberi uitij, & doctrina, si qua parte corruptior facta fuisset, emendari sensim bonorum consensu & autoritate, & à diuerticulo errorum in semitam reduci sanæ doctrinæ potuisset. Video enim hisce fermè caussis factum ut nostrorum ab illis animi defecerint. Accessit quidem quod Græci, Constantinopolitanæ sedis fauore, Romanae urbis Monarchiam ferre noluerunt, nimirum memores quantum & alijs apostolicis sedibus suis, olim & dignitatis & autoritatis coram omni Ecclesia fuisset, & quod regni cuiusdam speciem adumbrabat summi iuris uendicatio tam ambitiosa. Ut cunque autem his de rebus æque & iniuste controuersum est, constat hinc uelut è scintillis incendium istud tantarum dissensionū exortum fuisse, quod Christianissimam illam, & tot sæculorum cura, studio, opera retentam communionem Ecclesiarum Orientis & Occidentis penitus distraxit & absumpsi. Suffusisse quidem calidam (ut aiunt) auaritia traditur, sœuum & pestilens malum, quo exorto, ceu Platina scribit, nunquam consistere pietas eo loco potuit, quo ante constiterat. Profecto digna fuisset publica defensione Asia, quæ tot nobis Martyrum, tot Confessorum Christi, tot fidelium, id est, sanctorum hominum myriades peperit, & quam principes apostoli, Petrus, Paulus, & Ioannes, & (si Sophronio credimus) etiam Andreas, innumeris Ecclesijs fundatis erudierunt, id op̄ mox à Christo in cœlos recepto, & antequam illa in Europa ecclesia celebris esset.

Vt transmittamus interim Barnabam, Timotheū, Epa-

phram, Tichicum, Apollon, Archippum, aliosq; nihil minus apostolicos uiros, uel ipsius Pauli præconio celebres & quorum ministerium cum suo conferre adæquareq; nō dubitauit. Quorum quidē omnium indefessæ diligentia Asia ceu uinea quædam fuit, quam ab inueterata paganismi superstitione repurgatam, recenti uitæ salutisq; doctrina excolerēt. Tametsi uero nō sum nescius, parum probari uel ipsi Paulo æmulationem, & haud satis dignam Christiano, sed & carnalem rem esse, affectatam nominum uel apostolicorum iactationem (cum ministri fuerint apostoli, nec potestatem habuerint ullam incremeti, sed ministerij tantum; & uere apostolicam Ecclesiam esse constet, non eam

ceu Platina scribit

quæ audiuit Apostolum, aut fundatorem eum habuit, sed quæ doctrinam apostolicam tuetur, & moribus apostolicis uiuit) tamen non indignum, ut arbitror, nec alienum à pījs consilijs fuisset, quando semel ad gloriationem apostolatus aut Petri aut Pauli, contendendo deuenit fuit, memoria repetere tot præclaras Asiæ matrices, tot populos ueteres, tot gentes, prærogatiua quadam apostolicæ doctrinæ eximias, & recordari Christianam eas fidem edoctas fuisse antequam ecclesiæ Romanæ uel nomen extiterit. Aetate enim haud dubie Romam uincit Asia, tot modis de primis illis & recentibus Euangeliū fontibus pota, & tanto maiori credentium numero. Neque horum solum, sed etiam Doctorum fide & sanctitate celebriore. Habuit enim & Ioannem euangelistam, qui supra pectus domini recubuit, & radiantissimo suo Euangeliō reliquis apostolis, rerum à Christo gestarum testibus, ceu colophonem quendā adiecit: ut illud interim transmittamus, quod de Græco sermone omnem noui testamenti scripturam hausimus, quod Græcorum interpretum autoritatem Latini scriptores sunt sequuti, & de eorum cultissimis uinetis, ceu racematione facta, quicquid aut dignū memoratu aut utile cognitu uisum fuisset, in sua, magno fœnore doctrinæ transtulerunt. Sed auget dolorem casus rerum tam recens, & quod audire cogimur nuper amissas non Asiæ solum ecclesias, sed & Europæ. A tempore enim quo res Saracenorum inualuerunt, hoc est ab Heraclij imperio, afflictæ quidem & armis occupatæ Africanæ, Aegyptiæ & Syriacæ ecclesiæ fuerūt, sed principum tamen uirtute & industria sæpe de hostium manibus uendicatae, & utcunque restitutaæ sunt, quanquam subinde aduersis casibus obruentibus, hostis nō iniuria solum uerumetiam uictoria grauis esset. Mox Turcarum uires tenuibus initijs, ut fit plerunque, per Asiam sese sparserunt, annis retro plus minus septingentis, paululū ante C A R O L I magni imperium, à quo deterius habere Africæ & Asiæ res ceperunt, malumq; haud satis præuisum serpsit, ut supra quoque admonuimus: sed non ita magna tum iactura fuit religionis, quin per Asiam frequenterissimæ ecclesiæ durarent, licet subinde magis ac magis premerentur. Cuius rei fateor, Græcorum inter se dissidia, dum partibus studerent reguli quidam, & Turcica auxilia implorarent, atq; in gremio hostem alerent, magna caufsa fuere. Sed durauit tamen communio & patuit Asia multis annis Imperatoribus nostris, quibus cum Orientis principibus etiamdum familiaritatis & amicitiae plurimum erat, nec alio magis quam religionis nomine, non Francis solum, sed & Germanis, nempe Ottonibus, Chuonradis, Friderychis & Henrychis. Asiam enim Chuonradus secūdus cum exercitu ingressus, ad Ciliciam usque peruenit, magna Asiaticarum ecclesiarum spe, tametsi paruo successu, propter

propter uariantem Byzantini imperatoris fidem, rebus nostris tum
fuisse consultum. Quod ipsum & tertio illi Friderycho accidisse su-
pra in Syriæ mentione docuimus. Quæ uero cauſa potissimum ob-
stiterit, quo minus nostra manserit Asia, non attinet memorare, lon-
gum enim foret, & præter institutum. Illud satis conſtat, à proximis
tribus sæculis, res Orientis ita Turcarum crescente imperio labefacta-
tas, ut hoc maxime tempore maiorem ecclesiā partem amiserimus.
Habebantur Græci inter schismaticos, & hæresum insimulabantur,
& hoc nomine odiosi siebant principibus & uulgō, uidelicet quod
contra uſum Romanæ ecclesiæ in pane fermentato consecrarēt, quod
Purgatorium negarent, quod pontificem Romanum ut uerum Chri-
ſti uicarium & legitimum Petri successorem non agnoscerēt. In hisce
enim dogmatibus Græcos à Romanis uariasse, Platina in libro de
Pontificum uitis indicat. Augebat miseriam temporum & publicam
pacem interturbabat, fatalis quædam & intestina Pontificum urbis
Romæ cum Germaniæ regibus discordia, quæ in immensum aucta,
Gallos interdum atque etiam Anglos inuoluebat. Ac nescio an quic-
quam fidum satis & pacatum clarissimis illis populis fuerit, à Fridery-
cho primo usque ad tertium, Guelforum & Gybelinorum efferatissi-
ma factione per Italiam supra quām capi fide possit, ſæuiente, cuius ne
hodie quidem reliquiæ in totum extinctæ iacent. Nostri querebantur
imperij dignitatem Papæ studijs afflictam in Italia labascere, & quæ
huius eſſent, illius præſumptione uendicari. Contra, pontifices Petri
apostoli patrimonium tenere mordicus, & res ecclesiæ ab Constan-
tino donatas, præterea ius regnum & imperij conſeredi, tueri omni
conatu pergebant. Ea re factum, ut lente festinantibus auxilijs nostris,
Turca ſenſim Asiam occuparit, dein & in Europam mouerit exerci-
tum, & nostro primum ſæculo caput Orientis Constantinopolim,
ſuæ ditionis fecerit. Etenim auxilia Friderychum tertium Maximiliani
patrem, nuper Bizantio ſummiſſe conſtat, ſi forte retineri & defendi
à Turcarum incuſione poſſet. Nauarant eximiam operam & Vene-
ti & Galli, ſed distracta principum uoluntate, nemo unus tanto hosti
ſufficiebat, ut Europæ hoc modo uel cultissimam partem intra spa-
cium centum uiginti annorum amiserimus, & in ea apostolicas ec-
clesias, Philippensem, Thessalonicensem, Corinthiacam, Athenien-
sem, Nicopolitanam Epiri. Constantinopolim enim inter has non
numeramus, quod neminem Apostolum audierit, licet inter præci-
puas ſedes habita, non ſolum ob urbis gloriam, quæ Secunda Roma
dicebatur, dignitatemq; imperij Orientis per initia florentissimi, ſed
etiam ob famam religionis, & quod inter Græcorū Asiae & Europæ
ecclæſias, quandiu incoluſis ſtetit, primatum tenuit; & Apostolicis

Greci pane fermentato
conſecrarent

Platina

nota querimonia

T

ecclesijs primis, Romanæ, Alexandrinæ, Hierosolymitanæ, & Antiochenæ annumerata est. Restat iam sola, & omnium Europæ ecclesiæ rum ceu uidua quædam superest Roma, quæ quidem apostolos Doctores habuerit. Nec finis malorum est, cum quotidie nobis de sorte decedat. Nuper enim aliquot ecclesiæ in Pannoniæ confinibus Turca cepit, neque porrò desistit incepto. Adeò in arctum paucorum sacerdotiorum decursu redigimur, & tamen sunt qui putant statum Ecclesiæ nunquam melius habuisse, cum equidem (nisi fallor) non uideam ullum sæculum, quo habuerit deterius. Ferunt tamen qui proximis diebus Constantinopoli uenerunt, in Asia adhuc durare ecclesiæ, sed pressas tyrannide & expositas persecutionibus. Quod si est, precor Iesum, ut quemadmodum primæ illæ in sanguine & mortibus crevere, & lucrum auxit ipsa persecutio, ita & illæ conualescant multo creditum fructu. Sed iam terræ intrandæ & loca regionum quarum meminimus, singillatim indicanda sunt.

P O N T V S.

*Strabonis Epistola
christi domini*

Ponticam oram uideo eam uocari quæ extra Bosporum Thracium conuersis ad Aquilonem littoribus, usque in Colchidem flecitur. Proprietamen ab Haly amne usque ad Phasis & intimas fauces Euxini, Pontus est, & Ponticæ gentes in totum ab eo tractu Euxini scilicet maris uocatæ, regnum quondam Mithridatis regis maximi, quem Populus Romanus ægre multis demum annis superauit. Ptolemæus Pontum alicubi Cappadocicum cognominat & Palemoniacum, & proxime Galatas, Galaticum. Oppidum in eo Palemonium fuit, Plinio, à Palemone rege Zenonis Laodicæi oratoris filio appellatum, quem ob eximiam probitatem prius quidem M. Antonius, dein Cæs. Augustus dignum regno iudicarunt, Pontoq; præfecerūt, Palemoniaco cognominato, authore Strabone. Hic uxorem habuit Pithodorin clarissimam foeminam, Pithodori Tralliani ciuis, qui Pompeio singulari amicitia iunctus fuit, filiam: quæ Strabonis ætate, hoc est tempore Christi domini, uidua marito in regno successit, & Trapezuntem Ponti metropolim cum alijs locis circumiacentibus magna dexteritate gubernauit. Ex oppidis Ponti maritimis insigne quondam Amysum fuit, dein iam dictum Polemonium, Pharnacia, Cerasus, & uasto monte obducta Trapezus, Græca urbs, hodieq; celeberrima: & quæ imperio Trapezutino sedem & non men dare meruit, erepta haud ita pridem Christianis, & Turcarum imperio cum magna Asiæ iactura, subiecta. Fuit illis locis & Pithyus oppidum ubi Ioannes Chrysostomus, iam antea in exilium actus aliquandoiu

quandiu se continuit. Illud monendum Trapezus, Trapezuntis, ter-
tia inflexione dici, ut Cerasus, untis, Pithyus, untis, quo nomine & in
Colchide oppida minime obscura fuisse constat. Simili figura & in
Syria Emaus, Hierichus, Amathus, &c. proferuntur. Gentem Chaly-
bum, alijs Ponto, alijs Paphlagoniae tribuerunt, apud quos, ut ait Flac-
cus, tonat afflictæ semper domus ignea massa. Reliquæ gentes feræ &
bellicosæ habitant, quorū pars Mossynceci, Buxeri, Disherri, Macro-
cephali, supra quos portus Hissi in extimo cornu eius sinus qui Tra-
pezunta claudit. Intimo autem in recessu proxima Colchidi Sebasto-
polis iacet, ante Cabira dicta, clara ciuitas, quam Sophronius οὐεγάλιον,
hoc est magnam cognominat, & eò usque Andream peruenisse, &
Euangelium docuisse tradit. Situs urbis intra amnes Phasin & Absa-
rum interiacet. Phasis ex his quæ in Colchide memorauimus, notus
est. Absarum montes Pariedri fundunt Tauri pars, qua Ponticos po-
pulos ab Armenis summouerunt: augetur autem Lyco amne, cuius Plini
us & Ptolemæus meminere. Obiter notandum duximus Syrorum
nomen ad Colchos usque pertigisse, & differētiæ caussa Leucosyros
dictos Cappadoces, & Ponti accolias, quoniam qui extra Taurum ia-
cent Syri, ob æstum austrinum adusto & nigricante colore essent, hi
autem sub axem uersi magis candidi & tamen Syri. Quare Sophro-
nius (seu quis alius apostolos, quorum scripta nulla extant, Sophro-
nijs metaphrasij intexuit) Leucosyros αἰθίοπας ἐσωτέρες, hoc est interiores
Aethiopas iuxta Phasidis & Absari eruptiones siue ostia sitos, appell-
lare uoluit, quoniam & ipsi essent Syri, qui ab austrina tamen parte
Aethiopibus similimi essent. Nescio autem an errore commissum sit,
ut in Matthiae uita apud eundem Sophronium propè eadem uerba
repetuntur, ὃν τῇ Αἰντέρᾳ αἰθίοπις ὄντες ἡ πρεμεσολή ἀποτάξει καὶ ναὶ λιμήν &c.
Nisi cui uero simile fit etiam Matthiam ad illa loca peruenisse, quod
expendendum relinquimus. Non ignoro alibi quoq; Sebastopolim
seu urbem Augustam in Cappadocia locari Ptolemæo, sed longissi-
me ab Absaro, præterea & Sebastiam aliam de qua mox referemus.
Pontici fuere duo Aquilæ celebres, quorum alter uetus instrumen-
tum Græce transtulit, alter Priscillæ maritus & familiaris Pauli: cuius
Lucas Actorum XVIII. meminit.

C A P P A D O C I A.

Reliquam Cappadociam, ab ortu Scordiscus minori Arme-
niæ adimit, superiora Antitaurus finit, quæ dehinc trans Me-
lam amnem ad Euphraten, Comagenen, & Ciliciæ monta-
na panduntur, annumerata quidem Cappadociæ Plinio & Straboni

T ij

ut supra diximus. Ptolemæo tamen in minore Armenia relata Tauri iugo à Cilicibus digresso, Lycaonia & occidua Cappadocia dirimuntur. Occiduum latus Paphlagonia & Galatia terminat. Terra ipsa late patescit & claris amnibus perfunditur, quorum memoratissimus Haslys, Croesi aliquando regnum ab ortu terminus, ut testis est Herodotus. Sed & Iris fluit, & Thermodon, & quem Plinius Cappadocem uocat, unde Cappadoces nomen habent antea generatim dicti Syri & Leucosyri. Persæ Asia potiti hanc partem in Satrapias, hoc est Praefecturas diuiserunt. Deinde Macedones pulsis Persis, reges pro suo more instituerunt, qui cum populo Ro. post deuictum Antiochum amicitiam contraxere, & contra Mithridatem defensi sunt. Stirpe deinde regia deficiente, cum S. P. Q. R. (ceu duodecimo libro prodidit Strabo) ob eximiam fidem Cappadoces liberos esse iussissent, negauerunt se libertatem posse ferre (Tyrannis enim est, nō libertas, ubi omnes imperant,) & ut regem acciperent, orauerunt. Romani admirati quod essent qui libertatem recusarent, permiserunt ut quem regem uellent, eligerent. Itaque lectus est Ariobarzanes, uir pacis & militiae artium peritus, quo defuncto ad Archelaum habenæ regni peruererunt, sub quo in Praeturas diuisa Cappadocia est, atque hic Archelaus est quem Tiberius dolose euocatum, apud se retinuit, quo auarum & in scelera profusum animum satiaret, Cappadocia confestim in Provinciæ formam redacta, cuius facti in Tiberio Suetonius meminit. Vrbium dignarum memoratu, maxime clarum Mazaca, postea à Claudio Tiberio imperatore Cæsarea dicta, ut tradit Eusebius, Hieronymus alicubi ab Octauio Augusto ita dictam putat: uero similius quod Ruffus scribit, in honorem uidelicet Augusti Cæsaream uocatā. Incolæ eius Mazacini & Mazaces dicti. Julianus, odio urbis quod Christiana esset, Cæsareæ uocē obliterate & reducere ueteris usum contendebat. Non omissendū uero quod Hermolaus accuratæ diligetiæ uir, admonuit, Mazaca frequentius neutro plurali usurpari scriptoribus, etiam si sint qui foemino proferant, ad quem modum Comana Cappadociæ & Ponti oppida dicuntur, sicut & Myra, & Patara in Pamphilia Lyciacis, & rursum in Cappadocia, Tyana, à quibus Tyanæi & Tyanenses, ut Tyanæus ille magus Apollonius Cappadox, de quo Philostrati libri extant, & ecclesia Tyanæa, clara præstantibus uiris Episcopis, ubi & Tyanensis quondam Synodus habita, cuius Sozomenus meminit. Mazacinæ ecclesiæ seu Cæsariensis episcopus fuit Basilius ille Gregorij Nisseni frater, uir nō doctrina solum sed pietate etiam conspicuus, qui Gregorio Nazianzeno socio, Athenis aliquandiu bonis artibus & eloquentiæ operam dedit, inde in solitudinē pertractus multis annis eodem Nazianzeno annitente, diuinis librīs animū impendit: postremo

mo regressus Ponti urbes & rura circuiuit, & ecclesias non modo confirmavit Euangelij prædicatione uerumetiam constituit. Monasteria itidem ordinasse dicitur, hoc est Scholas in quibus reiecta sæculi cura, doctrinæ, moribus, pudicitiæ & continetiæ uacaretur, quo purior esse cultus & Dei & proximi posset. Id enim erant illa ætate monasteria: si cui uacat legat Ruffinum libro XI. Mirum autem, Regulam quan-
dam Basilij iactari à Monachis quibusdam nostri temporis, ceu tales esse iusserit uir pientissimus, quales ipsi sunt, qui præter nomen nescio an quicquam aliud ueteris monachismi præstent. Nihil ille alienum à Christo, à doctrina apostolica, à solida puraç pietate instituerat, qui solitudinem hoc fine ad tempus amplexus fuit, ut rerum curis exem-
ptus, diuinarum literarum arcana hoc expeditius assequi posset, quo promptius in hoc se parabat & effingebat, ut doctrina exēploç pro-
desse quam plurimis posset. Nusquam autē plus fuit sanctis uiris ne-
gotij, quam in illo otio (ut obiter Scipionis uocē depromamus) neç
unquam minus soli fuerunt, quam quando hoc modo soli erant. No-
stris monachis magna parte expertibus doctrinarum & scripture,
hoc muneris uidelicet incumbit, ut uotis, uestibusç & ieunijs suis,
pro nobis satagant, canant, & mereātur. Exstat epistola Basilij ad Gre-
gorium Nazianzenum de uita solitaria, hoc est monachismo scripta,
quam Latinam uir doctissimus Franciscus Philelfus fecit, palam innu-
ens quibus finibus uetus monachismus cōtentus fuerit, quid spectarit,
& quo usu receptus sit. Quod ipsum multis in locis & Hieronymus
fautor alioqui Monachorum, explicat. Constat autem sub Gratiano
Basilium decessisse, haud multis annis ante Hieronymi obitum. Sed
ad oppida reuertendum. Cucusum Cappadociæ Chrysostomi exilio
celebratur, in quo & Paulus Bizantinus episcopus exulans, & iisdem
de caussis eademç de sede Arrianorum insidijs pulsus, demum percus-
soribus subornatis Constantiū tempore occisus est, cum adhuc in hu-
manis ageret Hilarius. Hermolaus Cucusum legit s litera geminata.
Euxinum uersus Amasia iacet, ante Eupatoria, dehinc à Pompeio Ma-
gnopolis uocata, Strabonis, cuius de Geographia libri extant, patria.
Est & Nazianzum oppidum Cappadociæ, quanquam aliquibus in
secunda Armenia locatum, cuius ciuis & præsul Gregorius ille fuit
Nazianzenus cognominatus, uir eloquētissimus & Hieronymi præ-
ceptor. Illo enim scripturas explanāte, profecisse se & didicisse ait. Fuit
episcopi filius & successor, adulescens apud Cæsaream Palestinæ à
Thespelio rhetore eloquentiæ rudimentis imbutus, mox & Athenis
ut ante dixi eruditus, qui cum Constantinopolitanæ sedi aliquandiu,
uocatus præfuisse, & inuidia quorundam premi se animaduerteret,
reuersus in patriā, suis affuit, postremo alio episcopo sublecto, in rus

T ij

*Nazianzenus
hieronymi Preceptor*

se contulit, & solus habitans, sub eodem Theodosio mortuus est. Hieronymus scribit eum inter cætera eximia ingenij eius monumenta, liberum reliquisse quem contra Julianum Cappadocibus infestum, scripsérat. Næocæsarea haud longe à Cumanis & Sebastia oppidis abest, & ipsa clara & synodo memorata in libris Pontificijs. Eam Ponto quidam tribuunt, ut inde Ponti Episcopus dictus videatur Gregorius Næocæsariensis præsul, qui Origenem perpetuo quinquennio audiuit, vir Graeca, Latinaq; facundia præstans, & ab æqualibus suis ob uitæ & doctrinæ excellentiam Ἐστόκος appellatus, cuius Hieronymus magna laude meminit. Ab hoc alius fuit itidem eius urbis Episcopus Theodorus, qui parum perspecta naturarum Christi in scripturis Allæosi, Mariam negabat θεότοκον, de quo est apud Gratianū. Nissam nemo ignorat, cognominem illi quæ in Caria iacet. Sed à Cappadocica Gregorius episcopus Nissenus dictus, quem diximus Basilij fraterem. Sanè & Hieronymo ante alios familiaris fuit. Nec Sebastia prætereunda, à qua Sebastei dicti, & notus errore Eustathius Sebastes nus episcopus, qui cum Ancyrano Basilio partis Macedonianæ fuisse legitur. Negabat hic Spiritui quicquam cum patre & filio esse commune. Diuus Hieronymus è Cappadocia fuisse Alexandrum illum memorat, qui ætate Origenis, Narciso præsuli Palæstino iam senio confecto successit, haud multo post martyrio coronatus. Tam diues clarorum præsulum Cappadocia fuit, sed quæ ne sic quidem tot morijs onusta reliquæ Asiae conferri queat.

LYCAONIA.

Meridie & occasu Brumali, Cappadociam ab Euxino uenientem & longissime terras ingressam Lycaonia excipit, ei quidem à Ptolemæo annumerata, sed seorsum reddita Plinio & Straboni. Regio tribus à partibus reliquis Taurō inclusa, ad orientem solis Cataoniæ, ab occasu Pamphiliae & Pisidiæ, qua meridies est, Ciliciæ Tracheæ, id est, asperæ dictæ imminet. Oppida eius plura, Iconium. sed celeberrimum, Plinio teste, Iconium, in quo Paulus & Barnabas multo tempore Christū docuerunt, fortiter agentes præsidio domini, Actorum XLI. quanquam ita consistere non potuerunt, quin factione & tumultibus partium agitati, & quo amplius ministerij ad quod uocati erant fructus patesceret, fuga sibi consulere adacti fuerūt. Magno argumēto, fugæ consiliū haud ignobile semper nec ignauum (uelut fugacissimi Anabaptistæ nostri calumniantur) sed ex spiritu etiam & præcepto esse. Christianæ enim prudetiæ est, nec caret exemplis, cedere interdum ferociæ, & rerum commodius agendarū captare occasio-

occasionem. Sic Apostolus Damasci per sportam è muro demissus
 est, quo Arete furem declinaret, eo consilio & à fratribus Berrhœæ
 emissus, ut insaniæ ludæorum ad tempus cederetur. Sic Christus suos
 de una ciuitate iubet in aliam fugere. Ipse Christus abscondit se & oc-
 casionem redimens, tumultum præuertit. Diversum est fugæ genus,
quod aut immodo uitæ amore, aut turpi metu, aut graui offensione
suscipitur. Porro Iconiensium episcopus Amphilius ille fuit, Hiero-
 ronymi contemporaneus, qui de spiritu sancto scripsit. Est præterea
 Derba paris cum Iconio propter Apostolum claritatis, & Lystra, de-
 hinc Laranda, & iuxta sita Isaura, quam mox Claudiopolim nomina-
 tam fuisse supra monuimus: nonnulli eam Lycaoniæ tribuere, ut ini-
 hi hoc loco repetenda fuerit. Proferuntur autem plurali neutro haec
 nomina, & singulari foeminino, neque infrequens istud quidem, præ-
 sertim in locis Asiae. Lycaoniam prope totam Antipater pyrata insi-
 gnis, haud ita longe ante Apostoli tempora tenuit, quæ deinde Amyn-
 tas Iconi tyrannus Archelai successor, bello captum occidit, authore
 Strabone. Lystris lapidatum Apostolum & tanquam mortuum ex-
 tractum urbe, scribit Lucas. Adeo malignum semper & saevum in ser-
 uos Christi satanæ regnum fuit, sed hoc è iure est belli ut triumphus
 non decernatur nisi hostium uictoribus. Inde Martyrum nobis &
 Confessorum præmia petita, hinc coronæ reportatæ sunt. Proinde
 denuo reuersi Iconium & Lystram apostoli, docuerunt, quod per mul-
 tas afflictiones oporteat nos intrare in regnum Dei. Intelligimus au-
 tem ex Luca apostolos non Hebræa solum & Græca, sed & Barba-
 ra uulgi Lycaonum lingua instructos Christum docuisse. Quip-
 pe Lycaonice locutam plebem, & à Paulo & Barnaba intellectam,
 significat. Quod ipsum uero simile & uicinitas facit, cum Paulus Ci-
 lix, Barnabas Cyprius fuerit, sed rectius dono illi tribuimus, quod
 cum efficacia singulari spiritus domini per manus sanctorum est opé-
 ratus. Etiam si Paulus ad Corinthios scribens gratias agit domino
 quod plus alijs linguis loquatur. Varium igitur hoc donum fuit, nec
omnibus æqua mensura datum, necessarium tamen ad ministerium,
 siquidem Strabo qui & ipse eo tempore ferè quo Apostolus, Asia
 loca peragrauit, & in ea etiam natus fuit, plurimis linguis interma-
 rinam illam Asiam distinctam fuisse prodidit, quod minime mirum
 est cogitatibus, quot quantisq; ea gentibus paruerit. Asia potiti sunt,
 Assyrij, Babylonij, Aegyptij, Macedones, Romani. Quin & à Gal-
 lis inuasa inhabitataq; est, nec abstinuerunt ea in totum Scythæ. Qua-
 rum unamquancq; cum imperio linguam suam propagasse indubium
 est. Nam & Græcis curæ & Latinis moris fuisse legimus, ut aut colo-
 nijs deducēdis, aut occupandis terris, cultum simul m orum & linguae

*diversū fugae
genus*

*indubium si rectum
et sine dubio*

dorica, tonica,
aeolicam, ceteras
barbarorum esse.

proferrent. Accedit ad hæc quod Plinius libro VI. tradit proditum esse, in omni tractu huius peninsulæ tres tantū gentes Græcas iure di-
ctas, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras Barbarorum esse. Porrò
& Græcos in Asia colonos fuisse, notum est, ut obuiū & facile sit con-
iectare frequens illud linguarum Asiæ discriminem. E Lycaonia Timo-
theus fuit, patria ut uidetur Lystrius, quem & circuncidit Apostolus
& Ephesinæ demum ecclesiæ præfecit. Sic è Berrhœa Sosipatrum, è
Thessalonica Aristarchum, è Derbis Gaium, è Corintho Eraustum, ex
Asia Tichicum & Trophonium, ut antea ex Antiochia Silam & Lu-
cam indiuiduum itinerum comitem. Vnus certe tantæ moli curarum
laborumq; nō sufficiebat, etiam si maxime omnium laborauit. Nec mi-
nus delectum habuerunt apostoli discipulorum in ministerio, quam
Christus. Necessæ hoc erat quo seruaretur successio, & crescenti ecclæ-
siarum numero omni ex parte satis fieret. Utinam hodie quoque hoc
ipsum episcopi præstant, quorum est apostolica functio, doctrinaq;
& cura & uigilatia cæteris esse exemplo ac uelut calcar addere perge-
rent, quo alacrius synceriusq; presbyteri quibus illi curam animarum
delegant, quæ ueræ pietatis sunt ex æquo præstant.

PAPHLAGONIA.

 Vxta Euxinum, quantū oræ est inter Halym & Parthenium
amnes, id totū Paphlagoniæ tribuitur, necq; desunt authores
qui Heracleam ipsi annumerāt, quanquam citra Parthenium
occasum uersus in Bithynia eam Ptolemæus locarit. Strabo duodeci-
mo libro Halyn ad ortum eius regionis confinium esse, ad austrum
Phrygas & Galatas, occidentem uersus Bithynos & Mariandinos, ab
aquiloni Euxinum tradit. Vrbium potissimæ à latere Bithyniæ sunt,
Tios, cis Parthenium quidem, sed Pomponio nihil minus in Paphla-
gonia situm. Vicinus ager quoniam florida amoenitate præcellit, no-
men Parthenio ceu uirgineis fertis redimito, dedisse creditur. Inde
Amastris est urbs & Cromna, & promontorium eius littoris eminen-
tissimum, quod Carambin ueteres uocarunt, à cuius contraposito fle-
xu eiusdem sinus Synope iacet, à Milesijs condita, littoralium Paphla-
goniæ urbium longe clarissima, portu enim nobili, præclaris ciuibus,
& deductarum coloniarum fama nitet. Video & illud ad gloriam tra-
hi, quod in ea & natus & educatus & mortuus est clarissimus Asiæ
regum Mithridates, Eupator cognominatus. In mediterraneis cense-
tur à Pompeio condita & uocata Pompeiopolis, & Gangra illa quo-
rum quondam Synodus celebris Gangrensis dicta. A Synope Bi-
thyniam uersus Armine est, qua finitur ab ortu Paphlagonia, Melæ.
Plinius

Plinius & Strabo ad Amisum liberam aliquādo urbem & ipsum Has-
lym prorogāt. Sed iam sēpe monuimus Lectorem uariare solere in li-
mitum designationibus authores, quod in hoc maxime Euxini tractu
euenit. Mithridates ille, cuius paulo ante meminimus in regno illo suo
Pontico, à Colchide usque ad Heracleam Bithyniæ, quicquid urbium
& terrarū interiacet, possedit. Gn. Pompeius eo deuicto, uarie omnia
distribuit & mutauit. Variarunt & posteri duces. Nec id tamen offi-
cit quo minus constā & certa locorum notitia existat. Habuit Paphla-
gonia frequentes (ut omnis Asia) ecclesias, sed eximie claram Syno-
pensem, ad patrum nostrorum memoriam usque seruatam, nondum
enī octuagesimus annus agitur ex quo Turcarum imperator Mahu-
metes, Ismaēlem quendam eius loci dominum, uarijs diu petitum ar-
tibus, postremo terra mariōb obsessa urbe, ad deditioinem compulit.
Miserat ille in Italiam, & ante alios ad pōtificem Pium secundum, qui
auxilia rogarēt, sed ope omnium destitutus in Turcarum manus cum
tota urbe incidit. Frequens illo tempore sors ista Asiaticis urbibus
obtigit, ut desertæ à nostris fetre hostem non possent. Nec alia magis
occasio Turcarum opes & imperium euexit, quam quod Christiani
Christianos de summa non uitæ solum & rerum, sed etiam religionis
periclitantes, negleximus. Utinam autem non hodie quoque in illam
aurem dormiremus. Nullus propè annus est, quo tyrannus ille tam ra-
bidus & ferox non aliquid de agro Dominico instar torrentis subito
exorti auferat. Non præterierim in Pompeiopoli Paphlagonica So-
phronium episcopum fuisse Constantij tempore, illum qui Seleuciēli
Synodo Isauriæ interfuit, magnū patronum Nicænæ fidei, ceu in histo-
ria sua Socrates prodidit.

GALATIA.

Gntus Galatia iacet celeberrima regio. Parte qua Pompeio= polis est & Boreas, contigua Paphlagoniæ: ab ortu Bithy= niæ, Mysiae, Phrygiæ commissa, Dindymænis iugis & Cæ lenijs mōtibus intercedētibus: Austrinam partem Pisidia finit: Orien talē Cappadocia, citra Archelaidem urbē Claudij coloniam, & mon tem Agœū qui in media Cappadocia attollit se, adeò altus ut æstiūæ etiā niues premāt. Archelaida autē Halys è Tauro lapsus præterfluit, quem & Paphlagoniam ab ortu terminare, & à Ponticis gētibus diui- dere diximus. Pisidas quidem inter Galatas reddidit Ptolemæus: nos de eis priuatum dicemus. Galatiam post ingentes illas Alexādri uicto- rias & auctas per Asiam Macedonum uires, Græci insederūt, quibus postea Galli se & ipsi magno hominū numero Asiam ingressi coniun- xerunt, Gallogræci dīcti, gens mixta, & regio quæ mox crescentibus

Gallorum rebus Galatia uocata fuit, antea Gallogræcia dicebatur, sed utriusq; uocis usus apud scriptores manet. Enimuero Galli, cum multitidine hominum laborarent, nec seipso ferrent amplius, trecentis milibus contractis, Alpeis transgredi, iuxta Padum cōsedere. Dein & Illyricum & Pannoniam & florentissimū eo sāculo Græciæ tractum ingressi, non Europæ solum iam laboranti, sed & Asiæ terrori fuerunt, urbem illi Romam subegerant, nisi libertatem demum Camillus vindicasset. Ea de re Iustinus libro XXV. Gallorum inquit, ea tempestate tantæ fœcunditatis iuuentus fuit ut Asiam omnem uelut examine aliquo impleret. Denique neque reges Orientis sine mercenario Gallorū exercitu ulla bella gesserint, neque pulsi regno ad alios quām ad Gallos confugerint. Tantus terror Galici nominis siue armorum inuicta felicitas erat, ut aliter neque maiestatē suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica uirtute arbitrarentur. Itaque in auxilium à Bithyniæ rege uocati, regnum cum eo, parta uictoria diuiserunt, eamq; regionem Gallogræciā cognominauerunt. Hactenus Iustinus. T. Liuius libro belli Macedonici octauo multis uerbis eam rem prosequitur, ad quem Lectorem plura desiderantem remittimus. Satis cōstat Gallos eo tempore Græcis mixtos in Asia fuisse quo Pyrrhus Epirotarum rex floruit, hoc est paucis annis ante bellū Punicum primum, quū longe antea Asiam ingressus Alexāder fuisse. Proinde Galatarum natio, ut recentior inter Asiaticas nationes habita est. Plinius in quinti libri fine, scribit Galatas maiori ex parte Phrygiæ agros tenere. Ex quo intelligimus amplius ingressos, ut sit, finitima eos occupasse. Diuus Hieronymus prologo secundi commentariorum ad Galatas ex Lactantij authoritate tradit Gallos antiquitus à candore corporis Galatas uocatos, & inde Galatiam prouinciam dictam in quam Galli uenientes Græcis se miscuerint, & prius quidem Gallogræciā, post autem Galatiam dictam. Nec mirandum arbitratur inter Græcam Asiæ gentem, Gallos consedisse, cum contra, Asiani Græci in Gallia confederint. Massiliam enim à Phocaënsibus Asiæ & conditam & inhabitatam fuisse ex Strabone, Pomponio, Gellio, Iustino, cæteris, constat. Gentium Galatiæ præcipuae fuerunt, Tectosages, Tolistobogi, Trocini, siue ut Hermolaus Trogini: quorum Tolisto-
Tetrarchie.
Tetrarchæ.
 bogi Phrygiæ & Bithyniæ finitima, Tectosages latus Cappadociæ & orientis, fertilissimā uidelicet Galatiæ partem, Trocini loca Paphlagoniæ uicina, tenuerūt, Straboni & Plinio. Memoratur alia quoque gentis nomina, nec mirum id in tanto numero, cum & ex Belgis fuisse eorum partem haud obscure indicet Iustinus. Strabo libro duodecimo prodit regionem principio in quatuor præfecturas diuisam fuisse, quæ Tetrarchiæ ex re dictæ sint, præfecti autem Tetrarchæ uocati, quoniam

quoniam quartam quiscp portionem regni Galatici teneret: unde & origo uocis propria deducitur, quæ usu postea inualesce ad plures etiam præfecturas translata est, ceu supra in Syriæ descriptione admo nuimus. Erat olim regia eius ordinis dignitas, & qui genere Tetra- chæ erant instar regum habebantur. At uero post deuictum à Pompeio Mithridatem, detractum aliquid ueteri mori fuit, & ad tres duces potestas deuenit. Mox Deiotaro regi, qui ciuili bello Pompeianó se miscuit, soli datum regnum. Inde Amyntæ qui ei successit. Postremo sub principe Augusto in prouinciae formam redacta Galatia, à M. Lollio proprætore primum omnium administrata est. Hæc est Galatia quam Petrus præcipiuus apostolorum, epistola plena (ut Erasmus inquit) apostolicæ maiestatis erudit, quam Paulus peragrauit & Euangelio suo Christum pure docuit. Secunda profectione sua, atque item tertia, Galatiam ingressus, Luca teste Actorum XVI. & XVIII. Inde factum, ut cum Romam captiuus deductus esset, de gentis illius inconstantia & falsorum fratrum artibus admonitus, Epistola ex Urbe missa peracerbe eos, ut immemores apostolatus sui & doctrinæ sanæ, carpit, inique ferens quod tam cito aliud doctrinæ genus receperint, & pseudoapostolis Euangelium anili operum iactatione subuententibus, aurem præbuissent, cum admoniti tamen toties fuissent, adeò certam firmamq & indubitatam esse suæ reuelationis doctrinam, quam cum præcipuis apostolorum contulerat, ut anathema esse dicat diuersum docere aut tradere ausos, nec seipsum eximat ultiōni, si diuersum unquam atque illos docuisset, tradat. Certe Hieronymus stultitiae insimulatos fuisse ab Apostolo Galatas putat, quoniam stoliditatem quandam Barbaram redoluerint, & ad intelligentiam fuerint tardiores: qua cauſa & Hilarius ipſe Gallus & Pictauis genitus, Gallos, in Hymnorum carmine, indociles uocari. Nunc oppida redemus, quorum præcipua, Ancyra, Gordium, Laodicia, Pessinus, luxta confinia autem Bithyniæ, Dadastana, & ad Cappadociæ partem Tauium Trocinorum. Ancyra episcopus fuit Marcellus vir doctus, sed qui tamen in scriptis suis Sabellianam hæresim sequi, hoc est, patrem cum filio confundere uideretur: qua re deiectus Episcopatu, successorem habuit Basilium medicum, tempore Constantij imperatoris. Mox paulo cum se falso eius dogmatis insimulari ostendisset, episcopatum recepit. Hieronymus Marcelli huius inter scriptores, & item Basilij meminit medicam artem nominatim huic tribuens. Nec enim alienum aut incognitum fuit, ueteribus ecclesiarum præsulibus Medicæ rei studium, habuitq exemplum professio, non in Luca solum, quem Apostolus ut artis professorem, ferè Medicum cognominat, sed & in apostolis & presbyteris, qui iuxta C H R I S T I &

Iacobi doctrinam ungere infirmos & ut conualecerent orare iubentur. Diuino semper honore dignam iudicarunt mortales eam artem quæ morbos tolleret, ut dæmonia etiam culta quondam & adorata grauissima iactura Gentes seduxerint, haud alio magis fuso quam morborum quos inflixissent, insperatis subitisq; remedij. Ea fraude nec nostra sæcula caruerunt nec futura carebunt. Hoc enim carnis ingenium est, ut quam maxime uacare morbis, & sine dolore agere uelit, neque ulla quantumuis blandiēte uoluptate capiatur, quum ægrotat, sed summum bonum in sanitate collocet, & præcipue beneficentiae loco habeat, si sit qui malo mederi, & afflictæ incolumitati salutrem adhibere opem queat. Ideo etiā Christus dominus noster, quamquam alijs rei gratia in mundum missus, tamen ad hanc carnis infirmitatem se quoque benigne demisit, & intuitu fidei languores sustulit, haud nescius pharisæorum ingenij, & quid hac in re humana susiperet imbecillitas. Cæterum ut de certa Deitate sua testaretur, non modo omnes qui ante se fuerunt magnitudine miraculorum uicit, uerum etiam authores præstigiorum quæ mundo pro miraculis fuissent, subegit & expulit. Diserte admonendo ne unquam illorum miraculis accederemus, qui ingesturi eo fuso & prætextu doctrinam essent traditioni suæ aduersam. Ad hæc, & discipulos suos diuina illa uirtute comitatos in orbem emisit, quo haberent quod in gentium conspectu, idolorum & magorum, hoc est dæmoniorum imposturis opponerent, & ad doctrinæ ac functionis confirmationem non suam, quæ nulla erat, sed eius à quo missi essent uirtutem ostenderent. Verum ista quidem ad eum modum facta, rari munera erant. Posteri ergo qui miraculo non potuerunt, consilio curarunt ægrotos, & industria est adiuta beneficentia, quam ardor charitatis efflagitabat, quanquam & ipsa diuina uirtute commendata. Quid enim in herbis, quid in floribus, succis, radicibus, quid in alijs terra mariue enatis, quorum modo in medendo usus existit, quod à creatore illo Deo nostro donatum inditumq; non sit? aut quo non possit optime uti, qui curando gregi, pastor est constitutus? Paulus in ecclesia donum sanationis inter posteriora quidem censet, nec iniuria, cum longe sint potiora quæ ad fidei & iustitiæ ædificationem attinent, ut longe potior corpore anima est: cæterum cuius proprium sit non explicat, haud dubie illo ipso innuens omnium esse posse quod charitatis est præcipuum. Legimus Boazanem quendam Persidis episcopum sub Cabada rege qui tempore Iustini uixit, ob medicinæ præstantiam in magno honore habitum, & præcipue dilectum regi fuisse, nec dubium quin barbarus Rex hoc æquiore animo Christianismo fauerit, quo magis artem est admiratus, illius scilicet qui apud suos Christum profiteretur. Habet nostra

nostra quoque ætas Episcopos passim (Plebanos uulgas nominat) rure agentes, qui præter doctrinæ & consolationis munus quod audi- do popello magno studio impertiunt, medendi etiam diligentia ege- nis fratribus nec lucri nec quæstus respectu adhibita, in summa gratia uersantur. Sunt quidem qui declinant homicidium, ac recte quidem illi, cum id scelus ipsa in primis pietas odio habeat. Sed reus esse ho- micidij nequit qui hoc unum spectat medēdo, ut iuuet decumbentem, non grauet, sanet laborantem, non perdat. De indoctis nulla hic men- tio est, cum sit turpe profiteri quod non didiceris. Sed nimium mihi Basilij mentione digresso ad loca Galatiæ reuertendum est. Ancyra & Anquyra atque etiam Anchira dicta est Galatica illa cuius Ancy- rana seu Anchiritana synodus quondam fuit, de qua in Collectaneis Gratiani legitur. Alia est Ancyra Phrygiæ, Plinio & Ptolemæo, no- minatim hæc oppida separantibus. Gordium plerisque in Phrygia, Plinio in Galatia statuitur. Sed ante eodem teste dictum est Galatas pleraque Phrygiæ loca incolere. Haud magnum oppidum fuit Gor- dium, sed celebre tamen in literis, ob Gordij & Mydæ regum uetus- tem, & quod eius templum ingressus Alexander, nodum Gordium quum manu explicare non posset, gladio secuit, ceu libro III. tra- dit Curtius. Est & Laodicia in Galatia proxime Pacatianam Phry- giam, clara episcopo Pelagio doctissimo uiro & Nazianzeni Gre- gorij æquali. Laudatus est propter constantiam qua in Tyanæo con- cilio Nicenæ fidei præscriptum defendit. Pesinuntem à Mithridate conditam, Strabo, à Tolistobogis inhabitatam, Plinius testis est. Hinc Romani idolum matris Deûm in Vrbem transtulerunt, tanto numine, tantum uidelicet imperium ornaturi. Dadastana à Ptolemæo in Bithynia locata, fato Imperatoris Iouiani memorantur, qui à Persis regressus, mortuus illic in cubiculo est repertus, cum sanus se quieti dedisset. Magna Christianis in eo principe spes erat, sed aliud do- mino uisum qui repente humanis eum rebus exemit. Amnium Ga- latiæ præcipuus Parthenius. Intrat eam & Sangarius in Phrygia or- tus, & Gallus qui Cybelejns illic genitalia mutilatis Mystis nomen dedit, ea maxime de re infamis ob religionis foeditatem, quam illi sunt professi. Hieronymus author est uel sua ætate dogmatum impurita- te quadam laborauisse Galatiam, & uestigia apparuisse ueteris stul- titiæ. Dignum autem admiratione, tot sæculorum decursu propriam eos linguam in tanta gentiū diuersitate seruare potuisse. Præter enim Græcam, ut ait, qua tum omnis Oriens est locutus, Treuirorum etiam lingua paucis mutatis sunt usi.

Alatiam ab Austro Pisidia excipit, regio haud magna, sed quæ tamen duodecim urbes sustinuerit. Lycaones eam ab ortu & occasu attingunt. Nam & supra Cappadociam Lycaonia ponitur, Ptolemæo, & item alia Plinio in Asiaticam iurisditio-
nem uersa, quam & Ptolemæus agnoscit. A meridie Pamphiliam ha-
bet, iuxtaq; in Isauriam etiam & eius Ciliciæ partem quam Tracheam
uocarunt, protenditur. Certum autem his maxime locis, ut gentium fi-
nes ita & nomina confundi, quod Hermolaus quoque annotat, asse-
rens Pisidas ipsos quondam, & Lycaones & Phrygas dictos, regioni-
bus haud ita dum in partes diuisis. Vrbium Pisidicarum, Therbasa &
Synda præcipuæ, præterea Oronda à quibus Orondicus ager iuxta
cognominatus. Apollonia item & colonia Romanorū Cæsarea, quæ
Antiochia
Pisidiæ.
& Antiochia dicta Pisidiæ, Plinio. Propter Antiochos enim quorum
multis annis florētissimum in Asia regnum fuisse constat, multæ pa-
sim Antiochiæ extiterūt. Et hac quoque parte quæsita memoriæ æter-
nitas, consecratis uidelicet urbium nominibus de conditorum nomi-
ne, quod & honoris caussa sæpiuscule factitatum in Palæstina docui-
mus. Antiochiæ Pisidiæ Paulus cum Barnaba synagogam ingressus
præclarum illum sermonem habuit, cuius Lucas Actoru. XIII. me-
minit, damnataq; ludæorum obstinatio, primum omnium in ea urbe
excusso pedum puluere, ad prædicandam gentibus fidem sese accinxit.
Clarissimus autem locus est aduersus ministerij supercilium, quod ita
sibi plerique tribuunt, uelut credere opus habeamus, de suo nutu atq;
authoritate peccati remissionem pendere. Cum cōstet tamen in omni
scriptura, iejunam & elanguem esse externam operam omnem, etiam
apostolicam, nisi internum regnum spiritus quod ipsum regnum est
Dei, operam nostram aut iuuet aut præuertat. Neque est, ut sibi admo-
dum arrogant episcopi aut presbyteri, cum ne Christus quidem ma-
gnus ille ouium pastor, fideiç dux, & (ut Paulus eum uocat) consum-
mator, quin ceu apostolatu fungens & uoluntatem patris exequens,
dicere nō erubuerit: Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum.
Et iterum: Pater, quos dedisti mihi &c. Cum tamen ipse idem cum pa-
tre ab æterno & prædefinierit, & uocat uasa præparata in gloriam:
sed & Matth. XI. etiam uocet omnes laborantes, & oneratos, certo
pollicens sese eos refecturū. Vere igitur cum Paulo dicimus: Quid est
Paulus? quid Cephas? Ministri illi sunt per quos credidimus. Nam si
in Apostoli fuisset manu spiritum FIDEI donare his quibus annun-
ciasset Euangelion, & conuertere ad fidem expertem pietatis gentem
aut synagogam lege tumentem, profecto hoc ipsum Antiochenæ sy-
nagogæ præstitisset, quippe qui ad Rom. IX. optauit anathema esse
pro

pro fratribus, quo ad Christum cōuersi, salui fierent. Sed non fuit hoc
in manu Pauli aut ullius apostoli. Quod enim remittitur peccatum,
quod cōfertur spiritus iustitiae, solius Dei opus est. Lydiæ Thyatirenæ
dominus aperuit cor ut intenderet his quæ dicebantur à Paulo, Act.
XVI. Proinde non est ut in hominibus gloriemur. I. Corinth. III.
Dominus addit cōgregationi sanctorū illuminatos suo spū. Act. II.
Paulo igitur Antiochiæ concionante, illi crediderūt qui ordinati erant
ad uitam æternā: reliqui surdis auribus offensi magis quam persuasi,
persecutionem mouent in Apostolū. Proinde multi audiūt Christum
loquentem etiā ex discipulis, qui ab ipso deficiūt nec amplius cum illo
ambulant, Ioan. VI. Multi baptizātur qui nec habēt nec recipiūt cum
baptismo spiritū, sed cum Simeone mago nullo fructu simulant; multi
in dominica cena participāt, quibus nec corpus domini cibus nec san-
guis eius potus est, sed non credētes, non etiā dijudicant, & indigne su-
munt. Quod profecto nō fieret, si, qui signum adhibet & impertit, mi-
nister, idem spiritū fidei per signum daret & mentem recipiētis eo ipso
in melius mutare posset. Ita arbitror uim totam absolutionis ab eius fi-
de pendere qui absoluitur, nō ab eius autoritate qui denunciat absolu-
tum. Vere absoluit seu remittit, qui fidei dono cor serenat. Quod si
dura est cēruix & incredulus manet animus, ita desperatus est morbus,
ut ne Paulus quidē curare eum possit. Hæc autē non ad contemptum
ministerij, sed ad assertionē gloriæ Dei attinēt, nempe illius quam mi-
nisterio in totum Apostolus detrahit, negans aut in se, aut Petro, aut
Apollo, aut ullo homine gloriandū, sed in eo solo cuius est incremen-
tum. Nihil minus interim suo intētus apostolatui, ne periculū quidem
uitæ pauescit, ut per Euāgelij cursum ad dominū conuertātur, quibus
est datū. Hæc enim est uoluntas domini, ut prædicetur Euangeliū, ut
munus ministerij magna cura, sedulitate, uigilantia exerceatur, ut im-
portune & opportune instent episcopī, quo quam plurimos adducāt
Christo. In hoc enim abiturus in cœlos misit apostolos, ut uerbo etiā
externo annūciaretur redemptio, ecclesiæ coalescerēt, Baptismo & Eu-
charistia uegetarēt, souerētur credentes, abijscerētur increduli: præsi-
sidente semper & moderante omnia per spiritum fidei C H R I S T O,
cuius solius est interni uerbi administratio, qui nouit qui sint sui, qui
nobiscū manet usq; ad sæculi consummationem, qui erigit infirmos,
afflictos cōsolatur, stantes conseruat. Legimus quidem in Actis etiam
Apostolū impertiisse spiritum uirtutum & miraculorū, sed nō nisi cre-
dentibus, hoc est, his qui à domino spiritum fidei accepissent, his enim
solis imposuerūt manus. Sed ut ad Pisidas reuertamur, nō tacendum
quod Plinius tradit, Solymos aliquando uocatos eos à Solymo, arbī-
tror, regulo fratre Milyæ eius quam Cragus uxorē habuit.

CILICIA.

Nunc Cilicia reddenda, quæ authore Curtio, propemodum tota, nili ubi pelagus est, mōtanis includitur. A Septentrio- ne Cappadocia terrisq; à nobis in minore Armenia recen- sis, ab ortu Syria, ab occasu Pamphilia, ipso in uniuersum T auro se- questro, dirimitur. Austrinum latus, maritimum est, ad Issum usque oppidum, sinui quem ante I ssicum uocari diximus, immissum. Eo lo- co angustiæ per montem Amanum transmissæ Syriam aperiunt, por- tæ Amanicæ & Pylæ, & Syriæ etiam portæ scriptoribus cognomina- ræ, quod portis (sicut & Sarmaticæ & Caucasicæ) præmuniri & claudi queant. E diuerso & ab occidente iuxta Anemurium promontorium & amnem Melam, ferè exasperant eam montana, in quibus & Ciliciæ alicubi portæ sunt, periculoso Alexandri transitu notæ Oppidis cir- cum, castrisq; inter asperas conualles positis, proinde & Græcis ea Ci- licæ pars ηραχτοτε cognominata est. Vnde illa est apud Strabonem libro XIII. Ciliciæ in asperam & planam siue campestrem diuisio. Campestris ferè ubique fertilis est, & ut ait Marcellinus, bonis omni- bus diues, maxime ubi Amano & Syriæ finibus approximat. Gen- tes illic commixtæ, nomen etiam miscuerūt, & Syrocilices dictæ sunt. Amnes in Ciliciæ celebres, Pyramus & Cydnus. Vrbium notiores quondam, I ssos, Rhosus, Mallus, Mopsos, Anchiale, Aegea, Solœ & Cæsarea apud Anazarbum cognominata. Quarum omnium metro- **Tarsus.** polis Tarsus fuit, clarissima ciuitas, & quam Romani incolumi etiam- num imperio, propter dignitatem & uetustatem, liberam esse uole- runt. Cydnus eam amnis è T auro lapsus perfluit, non admodum ma- gnus, sed liquore, ut tradit Curtius, memorabilis: quippe leni tractu e fontibus labens puro solo excipitur, nec torrentes incurruunt, qui pla- cide manantis alueum turbent. Proinde incorruptus idemq; frigidis- simus, & ubique fontibus suis similis in mare euadit. Strabo libro XIV. mederi eum neruorum doloribus, tradit: quod & Philostra- tus in libris de Apollonio, prodidit. Alexander fluminis amoenitate captus, cum in eo lauisset, grauissimo morbo correptus est. Supra au- tem monuimus Friderichum Aenobarbum Imperatorem, in Cilicia, pari lauādi studio delectatum interisse. Hæc est Tarsus quæ Paulum nobis apostolum (sicut ipse Actorum XI. & XII. capite indi- cat) genuit, uirum citra controuersiam sanctissimum, & quem erudi- tionis excellentia cæteris apostolis præferre non dubitauit uir docti- simus Cæsarieñ. Eusebius. Ut mirum non sit, in tot locis, tanta disci- plina, grauitate, constantia, haud ita multis retro sæculis Christianam fidem per tot celebres ecclesiæ, Ciliciam coluisse, quæ tam fidelij iam olim Doctore profecerit. Testantur historiæ de Tarsensi ecclesia, & episco-

episcopos illius magnos viros fuisse docent. Memoratur & Rhosenis contio, & Aegea Ciliciæ, ante Aesculapij Fano culta, mox Christi oraculis celeberrima. In aspera Cilicia Seleucia fuit Calicadno amni imposita, quam aliqui Isauriae quæ proxima Ciliciæ est, tribuerunt. Plinius Tracheotin vocatā fuisse, sine dubio ob situs asperitatem, admodum nūt. Celebrem fuisse uel illud argumento est, quod synodus aluit Seleuciensem cognominatam, cuius Theodoretus meminit. Solos opidum Pompeius, Pyratico bello confecto, & plus mille trecentis navibus cōbustis, Pompeiopolin de se uocauit, captiuis ex pugna, quos uita dignos iudicasset, eō deductis. Obiter corrigendus Curtij locus est, apud quem libro III. legitur Alexandrum uiribus corporis receptis ad urbem Solis peruenisse &c. ubi non Solis, sed Solos legendū, ut sit Soli pluralis numeri, à quo Solenses dicti, cœu Aratus ille (qui à Paulo citatus creditur Act. XVII.) Solensis fuit, cuius de astris opus φανόμενον inscriptum extat. Ab eadem & Solocicismus dictus, sicut à Cilicia Cilicismus, sermo rudis & barbasculus. Profuerit fortassis & hoc annotare, Hermolaum Tarsis nomine in sacris literis Carthaginem magnā ex Eustathij authoritate intelligere, cum Hieronymus tamen quæstionibus in Genesim, Iosepho innixus, Ciliciam intelligat, & abusu in τε deprauatum retur. Tarsi suburbana, Julianum apostamat condiderūt, quū in pugna cōtra Persas suscepta ex uulnere interiūset, Anno tertio imperij, septimo ex quo Cæsar à Constantino fuerat ordinatus, uitæ anno XXXI. authore Socrate. Dignum autem relatu Antiochenes adeò nuncio mortis eius gauisos, ut festum tripudium egerint, uehemētissima illa acclamatiōne per totam urbem intonante: Maxime fatue ubi sunt tua uaticinia? Vicit Deus & Christus eius. Intermittatus enim erat se Gallilæos (ita Christianos uocabat) post uitioriam de Persis relatam, repente subuersurum. Quum igitur militiæ Imperator ageret, casu quodā Juliani magister Sophista Libanius Pædagogo cuidam Antiochiæ Christiano, obuiam factus, illud scomma obiicit: Quid putas, nunc agit ille Fabri filius? Respondit mox Pædagogus: Juliano cōcinnat loculum. Significans breui sepultum iri tyrannum, qui Christum tantopere persequeretur. Nec uanum responsum fuit, quum mox paulò, occisi Juliani fama tota urbe percrebuisset.

PAMPHILIA.

Amphiliam perinde atque Ciliciam, sed curuato magis ambitu Taurus insinuat, frequentissime habitatam regionem, nec minus claris annib[us] perfusam. Diremit eam à Cilicia Pomponius Anemurio promotorio, Plinius Mela amne, Ptolemæus

V iiij

*Ptolemissis / dimul
gata est / et
at electior et
frequentior*

mid pntas

Tauro ea parte ad littus digresso. Mopsopiam aliquando dictam constat, quoniam Mopsi uetus regnum fuisset. Amnis in ea celeberrimus Erymedon, post quem Oestrus & Cataractes, quibus ab impetu data nomina uidentur, fundit eos Taurus, ea parte Sardemius dictus, qua Lycios à Pamphilijs disterminat. Lycijs enim & Phrygibus ab occasu, ut ab ortu Cilicibus Pamphilia coniungitur, partem austrinā mare alluit, portuosis sinibus per quam commodam, in quibus & frequētia

Attalia. oppida iacent. In primis Attalia ab Attalo cognomine Philadelpho dicta si Straboni credimus, & Sida à Cumanis Asiae condita. Fuere &

Perga. Perga inter præcipuas ob Fanum Dianæ, quæ inde Pergea dicta est. Præterea Aspendus, & ultima Pamphiliorum Phaselis, Pomponio.

Pergam uenerunt apostoli, Paulus & Barnabas, è Papho maritima Cypri urbe traiecti, Actorum XIII. atque inde Antiochiam Pisidiæ profecti, demum in Lycaoniam uenerūt, inde rursus Pamphiliam ingressi sermonem locuti sunt Pergæ, descenderuntq; in urbē Attaliam, atque inde rursum in Antiochiam Syriæ unde primū erant egressi uenerunt, sicut Lucas Act. XIV. scribit. Nō est autē, ut persuadeamus nobis aut hunc Lucæ aut consimiles alios scripturæ locos, recte accipi aut intelligi doceriue posse sine pertinente regionū cognitione, quam tamen ex diligentí demōstratione & apto Chartarum usu, discere paucis mensibus studiosi haud multo labore possint, modo huic diligētia accesserit. Sidæ quidem apostolos egisse nō legimus, præstítit tamen illa urbs memoria Eustathij ciuis sui, qui prius Berrhoeæ Syriæ, mox

& Antiochia episcopus & Arrianorū artibus oppressus, Traianopolin Thraciæ urbē, Constantij iussu relegatus est, authore Hieronymo. Inter præclara eius opera uolumen extitit cōtra Originem aeditum de Engastrimytho, hoc est, Pythonico, qui dæmonio afflatus, uaticinat. Tales enim Græcis Ἀγαστρίμυθος uocari Cœlius scribit libro V. quod tantundē est quasi uentiloquos dicas. Ut Augustinus quoq; Pythonissam cuius Lucas Actorum XVI. meminit libro de doctrina Christiana secundo, uentiloquam uocauit uelut reddita Græca uoce. Quem locū Gratianus Pandectis suis inseruit XXVI. q. II. cap. Illud quod.

Dicti autem ita uidētur, quod uentrem & præcordia, hoc maxime tempore dæmon agitet, quo fanatica illa oracula proferuntur. Inde infanire & furere etiam uates dicti ueteribus, ut Maroni libro VI.

Non uultus non color idem:

Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum,

Et rabie fera corda tument. Item:

Bacchatur uates magnum si pectore posset

Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat

Os rabidum fera corda domans, &c.

Hoc

Engastrimytho

Hoc ipsum autem animabus quibusdam in corpora delegandis, per praecedentia quedam commerita accidere libro III. Periarchon Origenes scripsierat, quemadmodum de eo in epistola ad Autum tradit Hieronymus. Pueros item & penes lactantes malis repleri spiritibus, & in diuinatos atque hariolos inspirari afferuerat, adeo ut Pythonicus dæmon teneram etiam ætatem possideret. Cōtra, Sancto spiritu alios, etiam in utero donari asserebat, Ioannis exemplo qui Christū agnouerit & adorarit nondū aeditus. Quem errorē tanti uiri, uidelicet quod merēdo demerendoue bonos ac malos spiritus animae sortirentur, necedū natæ in lucem, & quod Pythones nasceretur, puto Eustathium reuelliſſe. Alioquin satis cōstat, & scripture teste receptum, sed & compertum, animos hominum agitari dæmonijs, & oracula promi plerūq; uera, quibus tamen fidere nemo pius debeat. Certe proxime præterito anno uisus est Engastrimythus adolescēs in Rhetia nostra, qui statu tēpore correptus dæmonio & acerbe agitatus, atque inde decumbēs pluscula tanq; de ~~exsor~~ locutus est, obscuris uera inuoluens, ut dixit Poëta; sed & pallam collaudans dogmata ex cōfesso impia, si forte parum attentis pro suo more posset imponere. Videlicet puerum & audiuit nugantem, uir doctissimus Ambrosius Blaurerius, cum in Rhetia superiorē Christum prædicaret: Vsque adeo ne nunc quidē quicquam candori euangelico à deceptore illo spiritu tutum. Non absimilis huic præsagio nū per Anabaptistarū fanaticus ille somnus erat, quo correpti sensim decumbebāt, inde ingēti sudore exorto iacebant, tantillū immoti, donec apertis oculis, ac uelut respirātes ægre se in pedes erigerent, continuo inclamātes, Diem domini præforibus esse, quibusdam etiam annum & diem indicere ausis, quibus iudicium supremū expectaremus. Fertur & Mahumetem Engastrimython fuisse, & morbo Cōmitiali laborare creditum, quum dæmonio tamen agitatus prophetaret. Pamphilia hodie sicut & Cilicia & reliqua Asia minor, Turcarum ditioni paret, Mahumeticam & ipsa impietatē recipere coacta. Quæ tametsi unū Deum colendum iactat, & historiam ueteris Instrumēti prætexit, tamen quia cæca Christum dominū non agnoscit, & Trinitatem etiam respuit, nihil leuiore dementia iam in his locis laboratur, quam cum Dianæ & Ioui, Neptuno, Apollini & Aesculapio, decatatiſſimis quondam Asiae numinibus uano ritu & impostrice fiducia sacra fierent.

*anabaptista**prophetaret
prædictarē
reditus*

L Y C I A.

Phaselide & eo flexu Tauri quem diximus, Lycia sese aperit, clarissima quondam Asiae regionum, & sexaginta oppida complexa, e quibus tamen Pauli apostoli ætate triginta sex

V iiiij

tantum extiterint, reliquis partim bello, partim terræmotu disiectis. Taurus eam nō includit modo ut Pamphiliam uerumetiā ingreditur, Massycites interdum, & Cragus, atq; etiam Anticragus & Laodiceam uersus, Cadmus appellatus, Straboni, Plinio, Ptolemæo. Oram maritimam Telmessus finit, uetus oppidum, ad Cariam reliquū oræ quod contra Rhodum est, inflectēs. Primariæ urbes Lyciae fuerūt, Xantus, Patara, Pinara, Olympus, Myra, Tlos. Amnium in mare cadientium Xanthus ē Crago, Lymira ē Massycite fusus. Diuerso à latere Lycus eodem monte delapsus, perq; Lycaonas & Phryges means Mæandrum ingreditur. Liuius octauo libro belli Macedonici Nilum uocat amnem illis locis celebrem, cuius & Plinius libro quinto meminit. Est in Lycia Chimera mons, noctibus flagrans, nec procul eo Ephestium

Patara. oppidum & ipsum flagrantibus iugis, ut ait Plinius. Patara Fanum Apollinis habuerunt, magna frequentia celebratum, unde Pataræus cognominabatur. Sed cesserat Euangelio Christi uetus impietas. Ad eam urbem Paulus ex Epheso nauigans appulit, inde Tyrum Phœniciae uectus. Actorum XXI. Cum factum esset, inquit Lucas, ut sol uissemus auulsi ab eis, recto cursu uenimus Coum, & sequēti die Rhodum, & inde Pataram, & nacti nauem quæ trajecteret in Phœnicem, ea consensa soluimus: cum autem incepisset nobis apparere Cyprus, relicta ea ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & uenimus Tyrum, nam huc nauis exponebat onus &c. Erat autē Cyprus hoc modo quo Lucas tradit, præternauiganda & ad sinistram relinquēda recta in Syriam nauigantibus. Quod ē tabularum descriptionibus planissime di-

Myra. scitur. Lyciae quoq; Myra est, maritima urbs in cuius portu, Apostolus iam captiuus in Alexandrinā nauē quæ Italīa petebat, transpositus est, Luca eum & Aristarcho Macedone comitatis. Actoruū XXVII. Quo in loco obseruandū quod cum antea ē Pataræo portu recta Tyrum nauigasset Apostolus, iam nunc à Centurione reductus, alia uia & obliquiore quidē nec sine dispēdio nauigat, sublecto uidelicet orientali Cypri latere, eoq; emenso pelago, quod Cyprum à Cilicia & Pamphilia dirimit, idq; factū, quo colluctas uentorū impetus declinaretur, arripī enim in alto nauis, & longe ab instituta profectione repellī potuisset, si consuetam profectionē seruasset. Ut enim in terris alia subinde pro re nata, atq; alia itinera suscipiuntur, ita & in pelago uariant pro cœli & uentorum dispositione, consilia. Quanquam incertiora omnia sunt nauigatibus. Nihil enim minus aut fidum aut constans pe lago est. In Hieronymi libellō de locis Actorum, quidam Hieronymū citans, non Myram, sed Smyrnam legendum putauit, cum longe diuerso latere Asiæ & in Ionici littoris recessu Smyrna iaceat, Myram autem Lyciae, præter alios & Plinius agnoscat & Strabo. Sed & ipse

in primis Lucas tam fidus Pauli comes, & historiæ apostolicorum Actorum author. Stephanus item de urbibus, in Lycia Myram locat, cui præterfluus amnis Myras nomen imposuerit. Plinius urbē Olym pum interijsse significat, cum Hieronymus tamē Methodium ei clarū uirum, qui sub Decio imperatore floruerit, tribuat. Et qui mox paulò Tyri episcopus demū in Chalcyde Syriæ martyrio fuerit coronatus. Sed fieri potuit, ut à ruinis fuerit reducta & instaurata, quod sanè mul tis per Asiam urbibus terræmotu collapsis contigit. Non tacendum, Lyciorum quondam quemadmodū & Cilicum florētissimam Rem publicam fuisse, & ad Italiam usq; dominatu marino pertigisse, quem admodum Cilices ad Pelusium Aegypti promotis finibus, ipsis etiam Cappadocibus, Armenis, Pamphilisq; & Lycis dominati fuerunt. Hodie regna illa tam celebria quondam & nunc quoque tot nominibus memorabilia, Turcæ seruiunt, Turcæ inquam qui de infimo & mercenariæ militiæ gradu, ad eam sublimitatem desidia nostra ascen dit, ut imperio iam non in Asia solum, sed in Europa etiam insigni & opulento præsideat.

ASIA PROPRIE MINOR.

Antequam de Caria diceremus, repetere de Asia atque indicare placuit quæ pars Cherronesi proprie minori Asiæ tri bueretur. Quod uiderem aliquid inde lucis sacræ etiam historiæ accessurum. Supra autem dictum ab intimo Issico sinu ad Trapezuntem Ponticam urbem, initium peninsulæ sumi quæ minor Asia dicitur, tametsi libro **XIII.** Strabo à Tarso & Cydni ostijs, usque ad Amysum Paphlagoniæ, uerum Isthmum mensus est. In hac ergo Asia, rursum alia est, proprie minor dicta, sed diuersis finibus terminata scriptoribus. Agrippa enim duplice fecit, teste Plinio. Nos de lectu habito, primum Ptolemæi sententiā referemus, deinde & Lucæ explicabimus historiam, quæ proprios minoris Asiæ terminos indicabit. Ptolemæus quinto libro, Asiam proprie dictā includit à Septentrione Bithynia, à meridie Pamphilia, & Lycia, ab ortu Galatia, ab occasu Aegeo mari. Quam partitionem ut receptam haud dubie & eo saeculo uulgatam, secutus uidetur Petrus apostolus dum prioris epistolæ primo capite: Petrus, inquit, apostolus Iesu Christi, aduenis sparsim incolentibus, Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, Bithyniam &c. Vbi Bithyniam & Galatiam ab Asia seiuungit, nimirū hanc ipsam intelligēs quam Ptolemæus. Veterum enim more harum tantū regionū quæ cis Taurum in Aegeum & Euxinū patet, meminit, uidelicet, Cappadociæ, Ponti, Galatiæ, Bithyniæ, Asiæ, ut intelligatur Asiæ

proprie minoris esse, quicquid reliquum cis Taurum est à prædictis
 regionibus diuisum. Enim uero & Plinius quinti libri fine, initium
 Asiæ de qua iam loquimur, à Lyciæ fine quondam sumptum esse te-
 stis est. Idem & Ioannes secutus uidetur, Apocalypsim suam septem
 ecclesijs Asiæ inscribens, uidelicet Ephesinæ, Smyrneæ, Pergamenæ,
 Thyatirenæ, Sardianæ, Philadelphenæ, Laodicenæ. Quæ uniuersæ,
 Bithynia, Galatia, Pamphilia, & Lycia includuntur. At uero Lucas
 terras quæ minoris Asiæ sunt, paulo arctius definiuit, & terminis con-
 traxit angustioribus, haud dubie & ipse conceptam aliquam & usita-
 tam loquendi consuetudinem suæ ætatis secutus, sed operæ pretium
 est eius uerba referre, quæ Actorum XVI. capite, ubi secundariæ
 profecitionis in Asiam meminit, ad hunc modum habent: Cum per-
 agrassent autem Phrygiam & Galaticam regionem, uetitiq; essent à
 spiritu sancto loqui sermonem in Asia, profecti in Mysiam tentabant
 ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus. Cum autem pertran-
 sissent Mysiam, uenerunt Troadem &c. Ex quibus uerbis manife-
 stum fit, aliter Asiam accipere Lucam quam aut Petrus aut Ioannes ac-
 ceperit, palam enim & Phrygiam & Mysiam, Asiæ demit, cum per eas
 se profectum testatur, qui tamen Asiam ingredi uetus fuerit, & Sy-
 ros, Cyprios, Cilices, Lycaonas, Pamphilios, Pisidas, Galatas, Phry-
 ges, Mysos, prius inuiserit prædicato Euangelio, quam ei Asiam illam
 intrare fuerit concessum. Intelligimus ergo Lucam eam partem penin-
 sulæ proprie Asiæ tribuisse quæ ad occasum proxima mari, in me-
 diterraneis Aeoliam & Lydiam supra Ephesum & Smyrnam, com-
 plectitur. Quam certe & Hieronymus specialiter Asiæ nomine uo-
 cari tradit. Huius partes erunt, Ionia, Aeolis, Lydia, fertilissimæ &
 cultissimæ omnium Asiæ regionum quæ intra maria, Euxinum & Ci-
 licum, prominent. Nec dissentit à supradictis aliis Lucæ locus, qui
 Actorum XX. ubi postremus Apostoli in Syriam redditus descri-
 bitur, sic habet: Proposuerat enim Paulus præter nauigare Ephesum
 ne tempus tereret in Asia, festinabat enim, si possibile sibi esset, ut
 diem Pentecostes ageret Hierosolymis. A Mileto autem missis Ephe-
 sum nuncjus accersiuit presbyteros Ecclesiæ &c. Hic dicitur cauisse
 Paulum ne remoram ei Asia faceret, & ea caussa præteritam Ephe-
 son, & petitam Miletum. Quod planè cum his quæ alibi dixit, con-
 sentit. Miletum enim in Caria statuit Ptolemæus, quanquam in Ionia
 plerique, ad quam ab Asso nauigans primum continentis portum
 ingressus est, antea ad solas insulas conuersus, uidelicet quo à littori-
 bus Asiæ abstineret. Miletum autem euocauit Ephesios, ut quoniam
 certus esset se posthac Asiam non reuisurum, postremum illos, quid
 potissimum in cœtu sanctorum agere, quid cauere, & cuius maxime
 rei

rei memores esse deceret, ordine institueret. Officij erat non intermittere quod ad profectum Euangelij pertinere videbatur; beneficij, uocatos ad se, ne qua parte exciderent, admonere. Nunc rursum partes resumendæ nobis, & quantum instituti mei ratio patitur, per agrandæ longius. Nec enim alia (quod sciam) orbis pars, aut celebrior ecclesiarum dignitate, aut Christianismi per initia, Asia obseruantior fuit, ut non sine dolore retractari eius possit memoria quam tam paucis retro saeculis, incuria magis nostra, quam ulla urgente necessitate amisimus.

C A R I A.

CARIAM ab ortu Lycia, & in littore Telmessus finit, ut dictum est. A meridie atq; item occasu, pelagus, hinc Aegeum, illinc Rhodiense, à Septentrione Phrygia, Lydia, Ionia. Strabo Mæandrum eius hac parte limitē statuit, qua Ioniā attingit. Plinius finum Iassium, qui tamen citra Mæandri ostia Miletum etiā ab Ioniā excludit. Pomponius Basilicum facit Cariæ finem, qui Iassio Boream uersus proximus est. Quod hoc libentius admonendum duxi, quo minus mirū fiat Lectori usque adeo in Asiæ proprie dictæ terminis esse uariatu. Caria ergo, peninsula Doride prominens latus Asiæ occiduū à meridiano dirimit. Dores eam coloni habitarunt è Græcia profecti, qui & nomen terræ dederūt, deinceps Dores, Dorici & Dorienses appellati. In eius Isthmo Halicarnassus quondam summæ claritatis ciuitas, quæ Herodotum & Dionysium historicos genuit, bellis postremo attrita, è cuius ruinis nuper munitissimum oppidū Sancti Petri cognomine Rhodienses extruxerat, proximis annis unā cum Rhodo à Turca captum. In peninsulæ cornu Gnidus, hodie Caput Chij à nautis Italizæ Gnidus. dicta, & citra eam ab austro Loryma cōtra insulam Carpathum, à Bo rea autē Ceramus fuit Choo obuersa. Media enim Doris inter Coon & Carpathum incedit, florētissima quondam cum res Græcorū incolumes essent, iam minus culta, non minus tamen fertilis. In continente mons Phœnix Ptolemæo dictus, excelsio iugo à TAURO egressus, latus Cariæ austrinum à Boreali disiungit, & Tauri in Asiam procursum finit. luxta eum oppida fuere, Mindus maritima, intus autē Alinda, & Alabāda Molonis qui Rhodi docuit patria, & Stratonica æque clara, nisi quod Alabandæ forum Romani tribuerūt, Conuentu instituto, qui Alabandicus cognominatus est. Illi enim rebus Asiaticis ordinantis, quo expeditior iurisdictio foret, in urbes eam cuiusq; regionis præcipuas distribuerūt, adiectis dioecesibus, hoc est agri parte, unde illò fori caussa comearetur. Quæ partitionis ratio prouinciarū propè omnium fuit, necq; hodie Principum curæ neglectui est, Galli Parlamēta uulgò,

Germani Regimina uocat. Inde & Metropoles dictæ Romanis urbes
 illæ primariæ & Dioceſes, urbium ſcilicet gentiumq; unius iurisdic-
 tio-
 nis, administrationes, quas uoces poſtea Episcopi Oriētis in ordinan-
 dis Ecclesiarum ritibus, à Romanis ſunt mutuati, mox & Latini illis
 uſi, nec tum aliud hiſce nominib; continebatur Christianis, quām or-
 do publicus & politia quādam, ad hoc inſtituta quo ſyncerioſe eſſe di-
 ſciplina omnium ordinum & ecclesiarum poſſet, uidelicet, euocandis
 conſtituendisq; ministris, synodis celebrandis, alendis curandisq; pau-
 peribus, cenſendis caſtigandisq; moribus, & id genus rebus alijs. Cæ-
 terum promotis, ut fit, terminis, Latinæ maxime ecclesiæ ius etiā pro-
 phanum arriputere, ueteribus episcopis non ignoratum modo, ſed &
 neglectum & contemptum, quod à Christo diſerte ſibi à cura ſæculi
 interdictum eſſe exiſtimauſent. Proinde ius ſuum, hoc eſt, diuinum
 quod in ſcripturis cōtinetur, adminiſtrabant, Humanum ſeu propha-
 num in legib; Regum contentum præfidibus & curatoribus prouin-
 ciarum relinquebant. Sanè plusculos in Asia conuentus Romani ha-
 buerunt, quorum quinto libro naturalis historiæ C. Plinius meminit.
 Prope autē Halicarnassum Troezena oppidum, cuius incolæ Troeze-
 ni, alij à Peloponnesib; & regio Troezena Plinio libro decimo no-
 minata. In mediterraneis, Nysa urbs, & Tralleis quas Thebais fluuius
 perfundit, Eudon alluit, unde Tralliani dicti. Luxta Lycaones autem
Laodicea. Laodicea eſt, Lyco amni ē Lycia ueniēti imposta, magna urbs & Pau-
 li maxime tempore clara, ante enim Mithridatis eam obſidio fregerat,
 cæterum restaurata fuit ac ciuium fortunis & dignitate adeò prouecta,
 ut ciuem habuerit Hieronem, duo millia talentorum in populum lar-
 gientem, præter pecuniam quam urbi exornandæ impēdit. Præterea
 Zenonem & ipsum opulentum, cuius filius Polemon fuit, Ponti rex,
 ut alibi quoq; diximus. Laodiceæ ſitus amoenissimus eſt, præter enim
 Lycum fluuium, Capro etiam & Asopo de proximo uenientibus al-
 luitur. Ager circumiacens non fertiliſ modo, ſed & præſtans uelleris
 laudatiſſimi prouentu. In totum autē felix regio, ſi terræmotus (præci-
 puum Asiae malum) non infestarent. Hanc alij in Phrygia locarunt,
 ſicut & Hierapolim, ego Plinium ſecutus Cariæ attribui, Ptolemaeus
 Laodiciam uocat, & notus eſt eius urbis Conuentus, Laodicensis di-
 catus Plinio. Luxta fuit Antiochia ad Maeandru uocata, Maſſico amne
 ē Cadmo ueniēte circunflua, haud procul allabēte Maeandro, in quem
 emittit Maſſicus. Sed illuſtrior Laodicea eſt propter Paulū, qui Chri-
 ſtum illiſ docuit, & epiftolā quæ prior ad Timotheū inſcribitur, ex ea
 urbe Ephesum miſit. Plures autem eius nominis cum paſſim fuerint,
 conſtat clariores non fuiffe, una Syriaca illa Lucæ euangelistæ patria,
 & altera Asiatica, de qua iam diximus. Fuit & Galatica confinis Phry-
   giæ

giæ Laodicia, haud procul Colossis, in qua Paulus non fuit, sicut nec Colossis, quod ipse palam Colos. II. capite indicat. Quanquam eiusdem epistolæ ultimo capite de utraque admonuisse uidetur, illa sci licet Asiatica Hierapoli uicina, altera quæ iuxta Colossas est. Sic enim Colossenses alloquitur: Cum recitata fuerit à uobis epistola, facite ut & in Laodicensium ecclesia recitetur. Et eam quæ scripta est ex Laodicea, ut uos quoq; legatis &c. Primam scilicet Laodiciam Phrygiæ intelligens Colossis proximā, quam nō uidit Apostolus. Dein alteram Caricam iuxta Hieropolim, ex qua Ephesum scripsérat. Non quadrat enim ut ex eo loco scripsisse uideri debeat Apostolus ad quē nūquā peruenit. Ut autē demus eandē Laodiceam esse cuius hoc ipso capite meminit, tamen diuersam ab illa quæ II. capite nominatur, & duas in Asia Laodiceas esse, quarum meminerit Apostolus, de ipso sensu epistolæ cōuincit. In ora Cariæ ultima est lassus urbs, de qua sūnus lassius seu lassius cognominatus est, nam & simplici s. & duplici utraque uox effert. Solinus, apud Iasium, inquit, urbē Panioniaæ puerū Delphinus adamauit. Sic enim illic legendū arbitror, nō Babyloniae ut ferè habet exemplaria. Est enim Panonia sacra quondā Ionibus regio, sic dicta, authore Pomponio, quod eam communiter Iones colerent. Strabo libro XLI. tribus eam à mari stadijs absuisse, & templum habuisse ait Neptuni cognomento Heliconij, in quo statis diebus Prienenses omnium Ionum nomine sacrificabāt. Quod quidē illud sacerdotium erat quod iuxta lassum fuisse Solinus innuit. Puto autem & apud Pliniū capite VIII. libri noni legendum: Puerum Alexāder magnus Panoniae Neptuni sacerdotio præfecit &c. non quadrat enim Babyloniae uocabulum, cum quod id temporis in Asia agebat Alexander, tum etiam quod remota à mari Babylon, etiam si tunc ab Alexandro capta fuisset, tamen haud magno habere Neptuni numen potuit. Accedit ad hæc, quod Strabo in octavo tradit Prienenses sacrificio Panoniae hominē quempiam iuuenili ætate uigentē præficere assueuisse, ut intelligamus Alexandri consilium etiam occasione adiutum, ne non illum præficeret sacerdotio, cui palam fauere numen esset uisum. Libuit hoc obiter, quoniā Assi mentio incidisset Lectori æstimandum proponere, quod uiderem Hermolaum uocem Babyloniae inexcussam transmisisse.

I O N I A.

Linius quinto libro, Ionia, inquit, à lassio sinu incipiens numeroso ambitu littorum flectitur. Terminatur ab ortu Lydia, quæ & Mœonia est, ab occasu Aegeo, à Septentrione Aeolide, ut quicquid Phoceanam inter & lassum iacet, totum Ioniæ tri-

Miletus. buatur. Vrbium eius maxime celebris Miletus, caput aliquando regionis, & super octuaginta urbiū per cuncta maria genitrix, ut ait Plinius. Ex Mileto fuit Timotheus ille Musicus, quem libro II. institutionum Quintilianus duplices mercedes ab discipulis quos alij instituissent exigere solitum scribit, facilius ratus rudem docere, quād dedocere qui praeue didicisset. Hanc urbem & Paulus ornauit oratione illa quam ad Ephesiorum presbyteros habuit, digna meo iudicio quæ omnium Templorum postibus insculperetur, ut simul officij, & qui præsunt, admonerentur, nec immundas manus, longe minus impium animum sacris admouerent, & ecclesiæ perdiscerent indignos esse cœtu suo qui aut auaritia squalerent sordidi, aut manda ta docerent, doctrinas hominum: Qui Curios simulant, & Bacchanalia uiuunt. A Mileto urbs Priene fuit, Biantis patria, & mons uicus Mycale. Promontorium Trogilium aduersum Samo, & ultra Ephesus. Pangilium, in pulcherrimo sinu posita Ephesus longe omnium Ioni carum urbium clarissima, & Asiæ olim lumen dicta. Vrbis splendorem situs auxit, primum oppidorum frequētia circunseptus, quorum omnis olim Asiatica claritas fuit. Obiectæ autem sinui insulæ erant memorabili fertilitate, & quibus ora etiā Asiæ aliquid debeat. A sinistris Mæandrus fluit, à Phrygiæ monte Aulocrene (quem Cælenium Ptolemæus uocat) exortus, & per Cariam placidus, omnes eos agros fertilissimo rigans limo, in Aegeum effluit. A dextris Caistrus, & ipse Asiaticarum opum uector, quem è Lydiæ Cybanio monte uenientem & frequentibus auctum fluujs, sinus ille Ephesinus excipit. Creditum est utroque amne tantu limi littoribus inuectum, ut terras propagarint in maria, sicut in Aegypto Nilus, & insulas continentia annexuerint. Mons Peon uitibus consitus & arbustis nobilis, latus urbis ad auroram uergens spectabili amoenitate præcingit. Cæterum à religione & operosisimo Diana templo in tantum aucta fama est, ut cum duodecim urbes Ionia aliquādo teneret, omnium tamen præcipua Ephesus habita sit, nec aliud opulentius templum per Asiam, aut ornatius creditum, aut spectatum, quād Diana Ephesinae templum. Strabo author est, in Cataoniæ Comanis, alijsq; Asiæ locis ditissima sacerdotia numinum fuisse, & quibus regio sanguine orti, præficerentur, parsq; agrorum & iurisdictionis illorum potestatis esset. Omnium tamen opes, donaria, anathemata, Ephesium numen uicit. Templum urbe media surgebat, Græcae magnificentia uera ammiratio, ut ait Plinius. Ducentis id & uiginti annis factum ferebatur à tota Asia, positumq; in palustri solo, ne terræmotus sentiret aut hiatus, longitudo CCCCXXV. pedum, latitudo CCXX. erat. Columnæ centum uigintiseptem à singulis regibus dicatae, luxta templum Asylum erat libertatis

Diane Temp
plum.

libertatis iniuiolatae ad stadij spacium ab Alexandro extensum. Quod Augustus tamen damnosum esse ratus, quoniam impunitate propo- sita multorum libido ad scelus iniuitaretur, irritum fecit, ut refert Stra- bo. Fons Callipias prope templum amoenus, & qui procul uenientes uel aspectu recrearet. Intus imagines, simulacraq; auro, argento, ebore, marmore conspicua. Donaria item à regibus, urbibus, gentibus, popu- lis collata, dicataq; quæ omnia uel per se ipsa spectata & cognita pere- grinantium itinera & sudorem leuare dispensio & operæ facere pre- cium uidebantur. Alioqui & urbis luxus, & elegantia, & copia foue- bat aduentantes, superq; omnia rumore sparso, ut fit, alijs alijs fama ex- citati succederet, nec ullus esset uisitandi numinis finis. Cum uotorum quoque nullus esset, magnus ibi artificum prouentus, maior sacerdo- tum erat, splendore, ornatu, opulentia radiabant omnia. Næc æuo ul- lo aut sæculo ea maiestas uidebatur interitura. At uero moles illa ma- gniscentissima, tanto numine, tantis opibus, tantaq; fama per orbem nota, C H R I S T O Ephesis per pauperem, humilemq; Apostolum prædicato, ita cessit, ut plus minus triennio magna urbis pars, Diana spreta, & reiecto idolorum cultu, redemptionem per illum factam am- plexa fuerit, præterea libros ueteris inscritiæ & magicæ superstitionis plenos, nec paruo precio comparatos, flammis tradiderit, ceu Lucas XIX. capite scripsit. Prædixerant prophetæ futurum, ut spiritum fidei gentes essent accepturæ, relicturæ idola, Christum secuturæ, qui nō lu- xu, ornatu, splendore, simulacris, opibus, donorum elegantia : sed fide humilitate, abstinentia, beneficentia, sinceritate, & proximi dilectione colitur. Ethnicorum sapiëtes à sacrís auri argentiq; usum summouen- dum existimarunt. Nec inepte sane, nec impie Persius:

Dicite, inquit, pontifices in sacro quid facit aurum?

Nempe hoc quod Veneri donatæ à uirgine Puppæ.

Quid ni igitur Apostolū audimus ex prophetis id repetentem Acto- rum XVII, ut ne opinione ducamur, coli Deum rebus humana factis manu. Et cum non sacræ modo sed & prophanæ literæ testentur ad Euangelij prædicationem opes illas templorū & falsorum numinum casuras fuisse, præterea Lege abrogata, ne Iudæorum quidem iussa quondam & imperata à Deo opulētia substiterit, ipso etiam Templo funditus subuerso: quid oro nos agimus? dum contra ueterum exem- plum, contra usum ecclesiæ tot sæculorum, contra clarissima scriptu- rarum oracula, in hoc incumbimus, ut domus sacræ id genus elegan- tijs sint cōfertæ, uelut hoc instituto rem gratam domino faciamus, qui manibus humanis nō colitur. Quanto satius foret opes in pauperes, hoc est uiua Dei templa (ut inquit ille) quam in nō sentientes structu- ras effundere? Illud enim, nisi fallor, scripturæ iubent, hoc uetant, Sed

redeundum ad Ephesum, in qua illustranda Paulinæ uigilantiae Ioannes Euangelista accessit, hunc enim Ephesi commoratum & defunctum esse libro III. tradit Eusebius. Certe Irenæus libro de heresibus secundo Asiae ecclesijs Ioannem præfuisse, & ad Traiani usque principatum uixisse, docet. Vt inde colligi queat Ioannis Euangeliu[m] sero scriptum, urgente, ceu Hieronymus tradit, Hebionitarum hæresi, qui Christum ante Mariam fuisse, hoc est, uerbū æternum carnem factum esse, negabant. Sic seruauit in quæq[ue] momenta temporum organa sua dominus, quæ V E R I T A T E M tot modis, satana suggerente, inuasam, uindicarent. Hæc est Ephesus, quam ex uinculis Romanis Apostolus est consolatus. Scripsisse eum & priorem ad Corinthios Ephesi, ex itinere, cum aliæ cōiecturæ sunt, tum hæc præcipua est, quod Lucas Actorum XIX. Paulum subsistentem in Asia Timotheum & Erastum præmisissé in Macedoniā tradit, quum ipse mox paulò effet secuturus. Et quod ultimo capite eius epistolæ, Salutant, inquit, uos in domino multum, Aquila & Priscilla &c. Quos Ephesi tamen reliquise Paulum, cum ipse in Syriam tèderet, palam indicat idem Lucas Actorum XVIII. Nunc reliqua Ioniæ reddemus. Supra Ephesum Magnesia iacet Thessalorum colonia, ad Maeandrum cognominata, propter eam quæ ad Sipylum dicitur, in Lydia. Vulgatus iste gētibus mos, quo errori differentia succurrat. Sic Syriæ Laodicea una ad Libanum dicitur, ne seorsim prolata uox, eam indicet quæ in eadem Syria ad Orontem iacet. Germani haud alio magis discrimine cognomines locos explicat. Colophon & ipsa Ioniæ urbs est, ad Halesum amnem sita, cum Mirante monte, à quo terræ in altum abeentes peninsulæ forma Chium uersus prominent, in qua Erythræ quæ Sibyllæ Erythréæ nomen dederunt & Clazomene iacet, & extra peninsulam in altero sinu Smyrna, dein Phocis illa quæ Massiliam in Gallia genuit, Ioniæ maritimæ postrema. Smyrna ameno littore sita, amne Melete affunditur, Plinio, uastata quondam à Lydis, sed Regum opera integrata, ut Pauli sæculo haud dubie pulcherrima fuerit. Eundem sinum amnis Hermus influit, multos alias, sed præcipue Pactolum & (qui Phrygiæ nomen dedit) Phrygem, recipiens. Plinius montem Smyrnæ Mastusiam tribuit, & Conuentum Smyrnæum indicat per celebrem quondam, sed longe posthabendum Ecclesiæ quam apostoli in ea urbe condidere. Polycarpus eam tenuit, apostolorum discipulus, qui dicere solebat, Nihil esse pro uero recipiendum, quām quod constaret ab apostolis traditum. Quam sententiam & Papiæ Hieronymus traxit, & ipse secutus est epistola quadam ad Theoph. contra Ioannem Hierosolymitanum episcopum, ubi inquit, Scio me aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores, illos semper uera dixisse, istos in qui-

quibusdam ut homines errare. Idem author tradit Polycarpum à Ioanne episcopum factum, totius Asiæ principem virum fuisse. Viuus certe exustus est sub M. Antonino & Aur. Commodo, Anno Christi CLXX. nec multis annis post eius mortem ingenti terræmotu concussa ciuitas, decennali libertate donata est, quo se instaurare posset. Dura sanè illis sæculis Christianorum conditio fuit, quum principes Augusti tuendæ religionis praetextu, ipsam (quæ uera est religio) fidem in Christum subuertere & extinguere niterentur, quum deorum suorum ueterem cultum, præterea & ceremonias tot sæculorum usu consensuꝝ receptas, & totum illud satanæ regnum, quod cæcis animis longæ consuetudinis præscriptio ingesserat, aduersum doctrinā quæ unum Deum prædicabat, plures negabat, tanta cum cōtentione propugnandum deffendendumꝝ receperint. Nihil enim quietum nostris aut integrum, nihil non summo cum discrimine coniunctum erat. Primum impietatis & blasphemiae nota succrescentis Euangeli fama traducatur. Deinde læsæ quoque maiestatis arcessebantur, qui sacrosancti Imperij Romani receptam, atque adeò maiorum prudentia, consilio & autoritate inductam religionem deorum contempserint, apud aras & delubra Numinum non sacrificassent, incensum diis maiorum minorumq; gentium non adoleuissent. Quorum uidelicet criminū, cum reos sese Christiani cottidiana confessione sua testarentur, nec diuelli minis ullis à Christo, longe minus abduci persuasione possent, crudelissimis edictis & proscriptionibus afflitti sunt, & Indicibus proposita præmia feruntur, ne reliqui esse ullo loco Christiani possent. Mitissime autem tum res agebatur, cum caueretur Christianos nō requirendos quidem, sed oblatos puniri oportere. Quale Plinio suo Provinciam moderati Traianus rescripserat. Cessantibus autem & interdum conniuentibus Principum animis, aderant artifices incendorum, calumnijs, criminationibus, delationibus, saeu; qui in illorum aulis perinde atque in pelago uentorum turbines, subinde alias atq; alias persecutionum procellas commouerent. Interim uulgas communes casus rerum aduersarum undecunque ingruentes in Christianos transferebat. Si pugnatum erat improspere, si annona laboratum, si terræmotus, si alluviones, hiatus, pestes, si grandines & cataractæ nocuissent, si exundassent flumina, deorum id quidem iræ tribuebatur, sed inde natæ, quod Christianos ferret ac toleraret imperium. Nullum probrum erat, nullum dedecus, quod insontissimæ professioni non impune obijceretur. Proinde tanta indignitate tractatis ne in publicum quidem prodire interdum Christianis licebat. Quod equidem admoneendum duxi, quod animaduertam multos esse ætate nostra, qui præsenti rerum statu persuasi, dum legunt audiuntq; Petrum Romæ tot

annis sedisse, Linum, Cletum, Clementem, aliosq; ueteres Vrbis episcopos, tanta cum dignitate, grauitate & uigilatia præsedisse ecclesiæ, Polycarpum autem episcoporum Asiae principem fuisse, perinde tum aut pace, aut dignitate & splendore, aut fauore hominum habuisse ecclesiæ ueteres, atque hodie habet per Europam: cum longe diuersum uetus historia prodat, longeç; alij sint hodie nostrorum mores & ritus quam illorum fuissent, quibus nihil erat inter insidias, & persecutions quietum. Memorabile uero quod scribit diuus Hieronymus: Legem iam olim à Romanis latam fuisse, quæ iubebat minime dimitti Christianos, qui semel ad eorum iudicium essent pertracti, qua causa & Apollonius Romanæ urbis Senator, sub Commodo principe (tot annis post Petrum) à seruo suo, quod Christianus esset, proditus, quanquam insigni uolumine in Senatu lecto, fidei suæ rationem redidisset, tamen huius sententia capite truncatus est. Putamus ne, aut loci aut refugij multum, eius temporis episcopū habuisse, si virum illum Senatoria dignitate conspicuum, quemq; & urbis fauor & ordinis, suorum odio eximere debebat, nec ciuitas nec dignitas tutata est, quin ei ob sectam cui se deuouerat moriendum esset. Arbitror autem notum omnibus ex omni triginta episcoporum successione, quæ à Petro & Paulo usque ad Syluestrum & Constantinum imperatorem annum minimum trecentorum spacio deducitur, nullum fuisse de quo, Lege illa obtinente, supplicium sumptum non sit. Iam in Gallijs, ut libro quinto tradit Eusebius, apud Lugdunū & Viennam, Antonino Vero imperante, circiter Photini tempora, cui Irenæus successit, Christianis interdictum fuit, ne ullis domibus habitarent, ne balneas ingredierentur, ne prodirent in publicum, ne publico priuatō ue loco conspicerentur. Qua propè incredibili sævitia magna pars nostrorum latébras & specus inhabitare compulsa est. Cui autē uerosimile fiat, mihius habuisse in ipsa urbe tyrannorum alumna, illo saeculo Christi cultores, quam in Prouincia habuerint: Proinde admirari me fateor, quorundam inaduententiam, qui parum expensis temporibus, primis illis ecclesiæ Romanæ episcopis, templorum extictiones, possessiones agrorum, & nescio quæ munera per urbē uelut suam, Christianis distributa affingunt. Quasi uero credere opus habeamus, hoc eis permisum, tanta indignitate tractatis, & communī totius ciuitatis Ethni corum odio contemptis, ut ne prodire quidem, ceu dixi, plerunque auerent, & benigne secum agi tum crederent, quum intermissis persecutionibus, in urbe tolerarentur. Ipse Tertullianus uetus author, & qui sub Imperatore Pertinace multo tempore Romæ fuit, palam innuit, ne suo quidem tempore alia templa Christianis fuisse, quam simplices domos in quibus statim diebus fideles cōgregabantur, cōuiuia etiam,

&

& Cœnam illam sacram pro ueteri more celebrantes, aliaq; id genus quæ publicæ disciplinæ erant, exercentes. De qua re ipse XXXIX. capite Apologetici differuit. Neque uero hæc affero, quasi aut usum damnem templorum, quem longe optimum duco, aut illorum opinionem sequar, qui somniant ecclesiam non posse consistere nisi & persecutio consistat & sæuiat. Sed magis ut historiæ sua fides illæsa seruetur, quam plerique adulandi magis quam ueri prodendi studio aut fucant, aut interuertunt. Cuperem autem sacrorum antistites, memoria tantarum rerum humiliari, non efferri: & simul admoneri officij, ut & gregem pascerent Christi sanguine redemptum, & doctrinam quam sic retinuerunt apostoli, ut sanguine etiam fuso obsignarent, tam æstimarent magno, quam magnus ille est, qui eius ædendæ fuit author.

AE OLIS, TROAS.

APhocea maritima urbe Aeolidis initium, Ionia digressis sumitur. Prima eius ciuitas Elea, dein Pitana Arcesilæ Academici patria, clarissima Aeolicarum, iuxta est flumen Caistrus è Mysia uenies, quod Pitanan inter & Eleam Aegeū ingreditur. Pon ponius primo libro Aeoliam ante, Mysiam dictā fuisse ait, & Troada connumerat. Erunt igitur fines Aeolidis, ab occasu Helleponus & Aegeum mare, contra Lesbon insulam, ab Austro Ionia ante dicta, ab ortu Lydiæ pars, à Septentrione Phrygia. Oppidorū celebrium, præcipuum est, Adramyttium, cuius Conuentus quondam, Adramyttenus dicitur. Et Adramyttina illa nauis in Lucæ Actis capite XXVII. cui primum uincens Apostolus à Iulio Centurione Romam nauigatur, impositus fuit. Inde Antandrum, Scepsis, & in littorum flexu posita Assus, Aetolorum colonia, & aliquando Apollonia dicta, cuius Lucas Actorum XX. ad hunc modum meminit: Nos autem consenserat nauim soluimus Asson, inde excepturi Paulum, sic enim ordinauerat ipse, per terram iter facturus &c. Haud procul Asso, promontorium Lectum attollitur Aeolin & Troada disternit, Plinio. Inde Troas oppidum, colonia Romana, & apostoli etiā ætate Alexadria dictum, proximum Helleponto & Tenedo insulæ in ipsis Hellepōti fauicibus iacenti, atque hinc Lecto, illinc Sigeo promontorio septa. Eius Lucas meminit Actorum XVI. Cum autem pertransissent Mysiam, descendederunt Troadem. Et iterum: Cum soluissemus, inquit, à Troade, recto cursu uenimus Samothracem &c. Quanquam prior locus de regione accipi potest in quam è Mysia Paulus descendederit. Est enim Troas & urbis nomen iam dictæ & regiunculæ cui Phrygia superfundit.

ditur. Commodissima autem est è Troadis portu in Thraciam & Macedonia nauigatio. Meminit eius urbis & ipse Paulus secunda ad Timotheum IIII. cum ait: Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cum uenies apporta &c. Hæc est Troas, ad quam Apostolus postremo peragrata Græcia & Macedonia appulit, septem diebus in ea moratus, Actorū XX. Qua & panem noctu facta congregatiōne, cum fratribus fregit, & degustauit, diu collocutus, sermoneç usque ad diluculum protracto. Quem locum plerique suæ opinioni accommodantes, Panem fregisse tantum, hoc est, alteram Eucharistiæ partem distribuisse Apostolum contendūt. Non uidentes Eucharistiæ seu Cœnæ dominicæ celebrationem, in scriptura, panis fractione interdum significari. Quod hoc tamen uel uno loco Apostoli clarissime conuincitur. Iam enim Corinthi fuerat Paulus, & epistolam suam ad Corinthios priorem iam antea ex Epheso miserat, in qua eum se usum ecclesiæ illi de Cœna dominica tradidisse testatur, quem non ipse consilio aliquo instituisset, sed quem accepisset à domino. Nimirum, ut congregati de pane ederent & biberent de poculo, hoc modo Christi mortem qua essent redempti, annunciaturi, donec ille olim è cœlestibus mundū iudicaturus rediret. Putandum ne igitur aliter Paulum Troade mysteria Cœnæ peregisse quam peregit Corinthi: aut diuersum Troianis tradidisse ab illo, quod tanta cum asseueratione se à domino accepisse affirmat: Præcipue quod I. Corinth. X. Corinthios ab idolorum cultu & communione dehortatus mysteriorum eos Eucharistiæ ita admonet, ut euidenter pateat, Apostolum sacramenti illius institutione non corporis modo dati, sed & fusii pro nobis sanguinis memoriā Ecclesijs proponere solitum fuisse, quo certius redemptionis suæ uelut tesseram quandam reciperet, & in animum reuocaret, ita nos in corpus unum compactos per fidem, ut merito nullius aliis membra esse possemus quam eius, cuius caput Christus est. Non autem corporis gentium cuius caput dæmon est. Inde hæc illius uerba sunt: Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Ergo si unum corpus, horum membra nō erimus qui extra hoc corpus sunt. Illi autem corpori, Paulo teste, & corporis & sanguinis, panis & calicis communicatio attribuitur. Video quidē doctos viros
hodie de partibus seorsum exhibēdis uehementer digladiari, & usum
eius rei ueterem fuisse audio quidē asseri, tamen non nisi recentem, &
ni fallor, à tertio quartō ue sæculo citra, introductū inuenio, cum con-
stet interim plus nongentis annis non Orientalem modo (quæ usum
eum nunquam intermisit) sed Occiduam etiam Ecclesiam, integro sa-
cramento

cramēto, ut est à Christo institutum, sine discrimine uti fuisse solitam.
 Nam & CAROLI magni ætas hunc morem tenuit. Et testatur acta
 synodorum quarundam à morte Caroli Germanicarum, quibus &
 Romani presbyteri interfuerunt, indiuisam eo tempore Eucharistiæ
 communionem fuisse, neque ullum, quod sciam, ueterum aut mediæ
 ætatis interpretum uidisse me recordor (qui tamen nō nullos uidi) qui
 diuiduæ Eucharistiæ ullam rationem præscriperit. Quod fieri tamen
 non potuisset si ea de re quicquam fuisse illis sæculis ab Ecclesia defi-
 nitum. Accedit his quod tot ueterum & recentiorum constitutionum
 & decretorū compilator Gratianus in suis illis Canonum Pandectis,
 nusquam ullius partis sacræ Cœnæ, seorsim Laicis datæ, ac ne moris
 quidem illius in totum sæculi usquam meminit, sed ubique unius sa-
 cramenti, duobus signis instituti mentionem facit. Idem & apud Lom-
 bardum uidere est æqualem Gratiani, qui libro sentent. IIII. mul-
 tis distinctionibus de sacramēto Eucharistiæ curiose omnia excutiens,
 nusquam cœnam diuidit, nec aliud Laicis, aliud sacerdotibus quod su-
 mant præscribit. Sed simpliciter duplē mandationem facit cor-
 poris & sanguinis Christi, uidelicet spiritualem & sacramentalem. Et
in sacramentali quidē perpetuo panem & calicem, siue, quod idem est,
 corpus & sanguinem complectitur. Floruerunt hi duo uiri sub Impe-
 ratore Friderycho primo, clarissimo Sueuici sanguinis duce, annis ab-
 hinc trecentis sexaginta, ex quo primum tempore Ius scriptum, quod
Canonicum uocant, & Theologia quæ Scholastica dicitur, in orbem
Christianum emerserunt. Nec me latet quid Gerson in synodo Con-
stantiensi senserit, & quid libri eius de hac re scripti præferat, sed fateor
ingenue, me nō uidere, quibus aut scripturæ aut idoneorum interpre-
tum duntaxat eorum qui ante Lombardum uixerunt, locis testimo-
nij ue defendi possit, quod ille uir alioqui nec indoctus nec impius
tanta securitate asseruit. Nec uacat in præsentia hanc rem ad plenum
 excutere, & si uacaret, tamen operæ premium non esset, cum nuper hæc
 materia abunde à disertissimis uiris locupletissime disputata sit. Illud
 constat arbitrante Basiliense synodo, non expectata Gersonis opinio-
 ne. Eucharistiæ usum sub utraque (ut uocant) specie, Boiohemis ut pi-
 um & sacræ scripturæ accommodum, fuisse traditum. Acne quis suspi-
 cari posset ex necessitate permissum eis quod alijs non liceret, conce-
 ptis etiam uerbis res acta est, uidelicet quod authoritate domini nostri
 Iesu Christi & Ecclesiæ ueræ sponsæ suæ hoc modo sumpta Euchari-
 stia Bohemis sit licita, & digne sumentibus utilis ac salutaris. Sed hæc
nunc omittimus ad Troadem reuertentes, supra quam remotius à ma-
ri Gargara fuere, ab Assijs conditum oppidum, & mons Ida, iuxta q̄
Illum illud Troiani belli memoria celeberrimum. Fuit & Gergythos

*Secundum**Præscriptum*
ratuum

à quo Gergythiæ Sibyllæ nomen est, in Marpesso uico non longe à Gergythonatæ. Quanquam apud Lactantium Marinesso habuere uiciata exemplaria, quod ab Hermolao est annotatum. Hinc iacet Hellespontus & tractus reliquus in Bithyniā uergens, quem mox paulò in Phrygia referemus.

LYDIA, QVAE ET MOEONIA.

Mediterranea est Lydiæ regio, ab austro Mæandrum aliquo- usque, dein Cariam, ab ortu Phrygiam Galaticis gentibus confinem, à Septentrione Mysiam, ab occasu Ioniam & Aeoliam attingens, Plinio. Cultissima hæc Asiæ portio fuit, & Herodoto in primis memorata propter Crœsi regnum, qui ab Haly Paphlagoniæ fluo, usque ad Propontida & Aegeum mare, quicquid intra Taurum est, tenuit, tanta prosperitate & affluentia rerum, ut de summa sibi felicitate persuadere fuerit ausus. Et Soloni sapienti etiam succensuerit quod beatum eum, nisi cognito exitu, fateri nolle. Verum à Cyro Persarum rege captus & pyræ impositus qua cremaretur, uera dixisse Solonem fassus est. Vnde illud Ouidianum sumptum ex Herodoto:

Sed scilicet ultima semper
Expectanda dies homini est, dicique beatus
Ante obitum nemo, supremaque funera debet;

Victore igitur Cyro illo qui & Iudæos Babylone in Palæstinam regredi passus est, ad Persas Lydorum regnum deuenit, cum annos circiter ducentos quinquaginta durasset. M. T. Cicero in oratione pro Pompeio, de hac maxime Asiæ parte intellexisse uidetur, quum inquit: Asia tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionum, & multitudine earum rerum quæ exportantur facile omnibus terris antecellat. Inde luxus ille Asiaticus memoratus scriptoribus, quem Romani ut admirerunt perinde atque suavi & blandiente Syrenum cantu, obsopiti euerſiç sunt, & urbs illa gentium domina, quam & domestica & militaris uirtus euexerat, Asiaticis opibus delibuta, repente mutatis moribus, uitijſque admissis seipsam oppressit. Caput Lydiæ quondam fuere Sardes, antea Hydæ dictæ, ad Castrum amnem, haud ita procul Tmolo monte. Quas, quia Crœsi regia erat, cinctas obsidione & expugnatas fuisse à Cyro, libro primo scripsit Herodotus. Romani & conuentum Sardibus tribuerunt, qui Sardianus dictus est, Plinio. Magnam uero urbem & celebrem fuisse Strabo indicat. Hæ sunt Sardes quarum ecclesiam inter septem illas Asiæ præcipuas Ioannes Apocalyp. II. censuit. Meminit & Hieronymus Methodij Sardensis

Cardeis

densis episcopi, ut qui ameno & declamatorio ingenio fuerit. Proxime Sardeis, Catacecaumena regio multorum millium spacio diffunditur, solo cinericio & exusto simili, cui præter uitem nulla arbor colitur. Strabo uinum eius adeò nobile esse tradit, ut nulli cedat. Sunt sanè passim in Asia rupes atræ, & similimæ adustis, inter quas & meatus montium & cauernæ extant, adeò uenenato spiritu, ut si certi generis animalia adhibeas repente moriantur: Subtus eo modo teores alente natura. Est & Philadelphia Lydorum urbs clarissima, quam proxime tempora Pauli terræmotus afflixit, commune Asiæ malum. Cuius non obscuræ cauſſæ sunt, quemadmodum & aduptionum, quarum præcipui ex nostris Seneca, Plinius, & Albertus meminerunt. Notior autem Philadelphena Ecclesia quam & referre sit opus. A Philadelphia uersus occasum æstuum, Thyatira iacent, Hermi amnis ripis imposita, à plerisque autem Phrygiæ attributa, quæ & Semiramis aliquando & Pelopia dicta est. Hinc Lydia illa fuit purpuraria, liberalitate in Paulum & suos nota, Actorum XVI. Strabo ultimam eam Mysorum facit, sedemq; fuisse ait Macedonum, qui Mysonacedones de gentium coitu appellati sunt. Nota est ex Plinio Thyatirena iurisdic̄io Romanorū, longe notior ecclesia Thyatirena Christianorum inter septem ecclesias Ioanni numerata, quarum supra meminimus. Pactolum amnem celeberrimum Tmolus fundit, Chrysorhoam aliquādo dictum Græcis, quod aurum ueheret. Luxta quem sita Magnesia ad Sipylum cognominata, cuius etiam regio Magnesia dicta est. Sipylus quondam & Tantis claræ, sed absorptæ terræmotibus, ut author est libro secundo Plinius. Ionum amnes, Caistrus & Hermus suam originem Lydiæ debent, nec ingratii in parentem rigant terras & fœcundant, sicut & Pactolus, quem tamen Strabo ait sua ætate aurum ferre desīsse, antea tot sæculis hoc solo nomine celebratum. Ut iam constet nec amnibus id munus durare semper, sicut nec montibus, ex quorum tamen fodinis ingens prouentus Asiaticis regibus fuit, auctis uidelicet in immensum opibus ceu libro XIVII. innuit Strabo. Cui uero ualde mirum sit, destitui auri uenis amnes & montes, qui cogitat hoc quoque efficere naturam, ut in totum & montes subsidant, & amnium cursus intercidant. Si quidem aliquot Phrygiæ fluminum, quæ Homerus celebrauit, nulla amplius uestigia cerni, C. Plinius prodidit. Mons Tmolus omnium Asiæ clarissimus, ueteribus accolis etiam Mysos, qui colerent, admisit, unde Mysotmolitæ postea dicti accolæ, quoru pars fuere Philadelpheni, & trans Herum summoti Thyatireni.

Vnt authores, inquit Plinius, transisse ex Europa Mysos, Phrygas, & Thynos, à quibus appellantur Mysi, Phryges & Bithyni: unde mox terris data nomina fuerint Mysiae, Phrygiæ, Bithyniæ. De Mysis & Phrygibus simul, de Bithynis seorsum dicemus. Sunt enim Mysorum cum Phrygibus ferè cōfusi apud authores, limites, tametsi aliquò tenus etiam discernuntur. Duplicem enim Phrygiam faciunt, maiorem inter Galatiam & Lydiā longo flexu incidentem, donec ad Pamphilios, Lycios & Cares pertingat, cuius urbes præcipuae Ancyra, Synnada, Apamia, Hierapolis, Cybira. Minorem Troadi superiectam, & ad Galatas usque ingrediensem, ab Austro Mysia maiore, à Borea Bithynia finitam. Rursum & Mysiam bipartiuntur, Minorem à Bithyniæ finibus in Propontida flexam citra Prusam quæ iuxta Olympum est, in qua mons ipse sit Olympus, & maritimæ urbes, Cyzicum, Parium, Lampsacum, Straboni, Plinio, Ptolemæo. Maiorem ab Austro supra sinum Adramytteum, in qua Scepsis regio & Palescepsis, iuxta Antandrum littoralem urbem, contineantur. Teutraniam quoque regiunculam, cuius urbs Pergamus est, in Mysia statuerunt. Helleponto interim Abydum & Dardanum tribuentes. Verum hæs partes Phrygiæ nomen non confundit modo, sed etiam amplectitur. Ordiemur igitur ab Helleponte, & inde ad ortum meridiemq; insigniora duntaxat loca indicaturi, flectemus. Infra Sigæum promontorium à Troade iam nunc memora Abydos iacet, contra Seston Europæ oppidum, ut Martianus libro sexto: Hic, inquit, duæ ciuitates, quarum una Sestos Europæ, altera Abydos Asiæ. Vtranque notam fecere literæ Leandri fato. Inde contra Callipolim Europæ, sita uetus urbs Lampsacus, memorabilis conuentu contra Eudoxium & Accatium Arrianæ factionis principes, habito, quanquam nullo successu, propter Valentem Cæsarem qui Arrianos tuebatur, & rescissis synodalibus actis, orthodoxos damnabat exilio, ceu in Valentiniano Paulus Diaconus scripsit. Huius urbis ciuis fuit Anaximenes orator, præceptor Alexandri, ille qui Lampsacum periclitantem uaferimo responso, seruauit. Alexander enim excidium Lampsacenis interminatus, ut uidit Anaximenem legatione ad se missum, primum præceptorem, dein & eloquentia suæ spectum, sancte iurauit, nihil se facturum quod peteret. Tum Anaximenes: Rogo te, inquit, Alexander ut Lampsacum diripiás. Authore libro VII. Valerio. A Lampsaco, Parium est memoria Paridis quoniam nobile, & proximum iam Bithyniæ Cyzicum à Milesijs conditum, cuius episcopus Eunonius ille fuit hæreticus, qui per omnia dissimilem patri filium esse affirmabat, & factum creatumq; asserebat: quo

quo nomine demū urbe pulsus in Cappadocia exulauit. Inde est Rindacus amnis, ante Lycus dictus, uoce multis amnibus cōmuni, quam tamen impositā esse à cauſſa cōſtet, quod aut impetu undarum, aut auctu, ripas infestent & mordeāt, aut (ut Rhenus noster assolet) frequenter mutant alueum. Græcis enim ^{λύκος} lupus dicitur, animal natura uorax, unde & pīscem noxiæ uoracitatis lupū dicimus, cuius frequens apud Plinium mentio. A Rindaco finis est Mysiae, & Bithyniæ iniſtium, Plinio. Altera Mysia quæ adiacet Aegeo, Scepsin habet celeber rimam quondam ciuitatem, à qua Scepsij, & Pergamū Attali regiam, qui regnum Pop. Romano testamento reliquit. Pergamus Sileno fluo finditur, alluitur autem Cæcio quem mons Pindasus ædit, Plinio. Eius fuit Pergamena iurisditio, de qua idem Plinius, & Pergamena ecclesia, de qua est apud Ioannem. Sed & charta Pergamena, quæ hodieç à loco eo ubi inuenta est nomen retinet. Strabo decimotertio libro, Pergamum describens palam innuit inter clarissimas eam Asiae ciuitates habitam, sed tum maxime potentem fuisse, quum in Asia rerum Attalus supra memoratus potiretur. Habuit & bibliothecam cum Alexandrina certantem, & Galenum nobis medicum genuit sub Traiano Romæ ob artis præstantiam summo in honore habitum. Intus Ancyra iacet, & Synnada, cuius Synnadensis Conuentus olim, & Synnadici marmoris celebritas, & nostris Parcecia Synnadensis dicta, nobili episcopatu. Nec prætereundum, hoc maxime tractu ubi Synnada est Phrygiam aliquādo Pacatianam cognominatam fuisse, usque ad Carīæ confinia, ubi & Carophryges dicti coitu gentium, ut Gallogræci in Galatia, & Syrocilices ad montē Amanum. Vltra Synnadam in Austrum, Philomelium est, montanis appositum, quæ gentem Galaticam & Pisidas à Phrygibus disternant, meminit oppidi Ptolemæus & Strabo, cuius incolæ Philomelienses dicti Plinio. Inde Pelta est, dein iuxta Mæandri ortum, quondam Celenæ. Vetustissimi reges Pacatianæ Phrygiæ, memorantur, Gordius, Mydas, Marsias. Hinc in Cariam immittens Phrygia, haud longè Laodicea, Hierapolis ambit clarissimam urbem, impositam amni Lyco, iuxta quam & Colossæ iacent, itidem in Phrygia censæ, Plinio: unde Colossenses ^{Colosse.} dicti, Pauli epistola celebres, qua & Iudaismo fiduciam, & Paganismo supercilium detraxit. Vtrinque enim Euangelicæ doctrinæ puritas, subinde alijs atque alijs persuasionibus uiciata, laborabat. Erant ex Ethnicis docti uiri ad Christum conuersi, qui arrepta ministerij functione, cum eloquentia ualerent, philosophiæ itidem dogmata insinuera, de Deo, de astris, de fato, de uirtute, de rationis præcellentia & sublimitate, ex porticu fortassis aut Academia petita, ingerebāt. Quippe in illis perdiscendis erant educati, & fides pro modulo data conce

ptam à teneris persuasionem nondum elimauerat. Neophyti igitur è cisternis hauriebant, sed quod purissimis sanæ doctrinæ fontibus suffunderent. Contra, qui ex circuncisione crediderunt, fauebat Legi, pariter à teneris imbibitæ, nec desinebant ceu iussam à Deo & ad salutem attinentem simplicium animis inculcare. Proinde Apostolus certο sciens, nec in ratione hominis aut uirtute, neque in Lege & eius iustitia quicquam esse quod ad salutem faciat, sed plenitudinem iustitiae esse in Christo, per quem credentibus donata sit redemptio, Colossum ecclesiam admonet, ut neque his, neque illis aurem præbeant, pālām testatus tam philosophia quam Lege, candorem Euangelij subuerti, sed in Christo fixas radices teneat, quemadmodum essent illum ab Epaphra edocti. Vtinā & nos in postremis illis temporibus, hanc eximiam doctrinam sic fuisset operum fabricatores, nec Ethnicos admissemus argutiarum magistros. Hoc uno enim præsidio declinare licuisset flagrantissimum istud belli incendium, quod Euangeliō etiamnum aduersum carnis iustitiam & prudentiam geritur. Atque hæc quidem de Colossis. Proxime Hieropolim Themisonium est celebre oppidum, dehinc Mæandri ripis imposita urbs Apamea, non Conuentu modo inter Asiaticos præcipuo quondam, sed & Christi professione celebrima, & prius Celenæ dicta, unde & Celenios montes à Ptolemæo dīctos uideri queat, in quibus Mæander oritur. De Celenis Liuius libro VIII. belli Macedonici, Celenæ, inquit, urbs caput quondam Phrygiæ fuit. Migratum inde haud procul ueteribus Celenis, nouæq; urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea sorore Seleuci regis, & Marsyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. Famaq; ita tenet haud procul Marsyam cum Apolline tibiарum cantu certasse. Mæander ex arce summa Celenarum ortus, media urbe discurrens per Caras primum, dein Ionas in sinum maris egreditur, quod inter Prienen & Miletum est. Hactenus Liuius. Curtius tertio libro non Mæandrum sed Marsyam fluuium intermeare Apameam dixit, eundem & Lycum nominans. Plinius certe quinto libro tribus amnibus in Mæandrū exeuntibus circūfundi Apameam scribit, uidelicet Marsya, Obrima, Orga. Est & in Syria Apamea sicut & Hierapolis, quarū nihil minus frequentes quondam ecclesiæ fuere. Quanquam Hieropolim Phrygiarum urbium maximam, alij in Caria, nōnulli in Lydia, tertij in Lycaonia Phrygiæ statuere, manifesta variationis cauſa, quod in horum tractuum confinijs iacere ipsam constet. Præterea, quod libro XIII. Strabo docet, Phrygiæ & Cariæ, sed & Mysia loca difficulter inter se discerni queant, ob mutatas gentium sedes, ut ante quoq; dictum est. Hæc est Hierapolis quæ Philip-

pum

pum apostolum, cum filiabus Syria digressum excepit, aluit, condidit. De qua re Polycrates Ephesi episcopus epistola quadā ad Victorem urbis Romæ testatus est. Si cui uacat eius partem in Hieronymi catalogo, ubi de Polycrate mentio est, legat. Memoratur & Papias præful Hierapolitanus eidem Hieronymo. Eius fertur dogma fuisse mille annorum, quibus Dominus cum sanctis post resurrectionem esset in carne regnaturus, quod postea Apollinaris, Irenæus, Tertullianus, Victorinus & Lactantius sunt sequuti. Obiter monendus Lector, aliam esse Hieropolim in Asia, ab hac nostra Hieropoli, & ab illa Hieropolitanos, ab hac Hieropolitanos dici. Sita autem est Hieropolis in Aeolide, haud procul Thyatiris, quam Ptolemæus Hierocæsareā uocat, ut annotauit Hermolaus. Ad Hieropolim Phrygiam aquas esse calidas refert Strabo, quæ ipso profluuo lapidescant, & in toffum indu rentur, quales hodie & in Carpathijs Sarmatiæ cōuallibus monstrantur. Præterea & specus extare, halitu noxio, quos uidisse se idem author & passeres immisisse ait, illico exanimatos uenenoso spiritu, qui tamen hominem minus infestet. Plinius libro II. solis sacerdotibus eum halitum innoxium existimat, & fortassis ita gentibus eius agri tum fuit ob Numinis reverentiam persuasum. Est enim cognatum superstitioni uitium, ut fabulosis interdum & commentitij rebus admirationem sui ambiat.

BITHYNIA.

Bithyniam longe optimam & splendidissimam prouinciam, à Nicomede illo qui Iulium Cæsarem educauit, Populo Romano testamento relictam, duo maria alluunt, ab Occasu Propontis, à Septentrione Euxinus pontus. Quā in trorsum abit, ab Austro Mysia & Phrygia, ab ortu Galatia & Paphlagonia finiūt. Porro uariare scriptores in Bithynico limite orientali, maxime maritimo, supra in Paphlagonia ostendimus. Turcæ eam regionem hodie Natoliam uocant. Ex oppidis insigniora feruntur, Prusa ad Olympum dicta, & alia quæ ad Hippum cognominatur. Porro Hippus amnis est Ptolemæo, Plinio uero mons. Olympicam illam conditā ab Hannibale libro XII. Strabo tradit, quum post deuictum à Romanis Antiochum Prusias eum rex hospitio excepisset. Tumulus eius Plinius ætate eo loco monstratus est, quo antea Lybissa steterat. Cæterum in ora Propontidis Apamia est colonia: & præcipue inter Bithynicas clara Nicomedia, in sinu qui ab Astaco urbe Astacenus cognominatus est, posita. Habuit hæc episcopum Eusebium doctum uirum, sed Arrij dogmate suspectum, illum scilicet à quo Julianus Bizatij natus à tene-

ris est in fide nostra institutus, postea seductus à Lybanio, qui animum eius falsa deorum persuasione dementauerat. Gloriosior Eusebio Authimus fuit vir magnus, qui cum doctrina pietatem coniunxit, capite plexum praesente Diocletiano & Martyrem factum uetus historia asserit. Martyres autem Græcis ecclesijs, hoc est testes dicebantur, qui (ut Ammianus ait) ad negandum Christum & sinendam religionem compulsi, poenas cruciatusq; pertulissent, ad gloriosam mortem intemerata fide progressi. Profecto maius ulli rei testimonium praestari nequit, quam quod cum mortis optione coniungitur. Nicomediæ Lactantius rhetoricam professus, mox discipulorum penuria ob Græcam uidelicet ciuitatem, sub Constantino ad scribendum se contulit. Sed dolendum tamen tot præclara uolumina eius intercidisse, quorum ordine Hieronymus meminit. Non minus clara Chalcedon est cōtra Constātinopolim sita clarissimo hodie Emporio, & Galata dicta accolis, à Bizantio, interflua Bosphori parte, septem stadiorum spacio diuisa. Celebris est nostris ob synodum Chalcedonēsem, quæ inter præcipuas numeratur. Quanquam haud raro in ea urbe per Arrianorum dissidia cōgressum, consultatum, & disceptatum est. Nec tacenda hoc loco Maretis Chalcedonen, episcopi laus, qui quum grauante senio, uisu & corpusculo adeò languido esset, ut manu præeuntis regeretur, die autem quadam obambulans, Julianum iam idolis sacrificantem, obuiam habuisset, palam & in faciem, ut impium & apostamatam reprehendit. Contra uero Iuliano cæcitatem ei acerbe opprobanti, ut quam ne Deus quidem illius Gallilæus sanare posset, liberime respōdit se Deo suo gratias agere de cæcitate qua principem tam impium intueri sibi esset negatum: meminit facti libro undecimo Eutropius. Nunc ad alia pergendum. Cios extra Bosphorum in Euxino sita, quæ & Prusias aliquando dicta est, diuersa à Tio Paphlagonum seu Mariandinorum eodem littore, Prūsam autem ad Hippium, Buriram inuersis & mutatis literis posteriores uocarunt, Turcis etiam celebrem. Post quam in ortum Iuliopolis dicta, & item Heraclea iacent, notæ urbes. Contra in Propontidis ora, Pythia, postea Sotiropolis dicta ob thermas medicæ salubritatis, in quibus Iauās Imperator Constantinus uenenum pro pharmaco inscius hausit, inde Nicomediam uectus, proxime urbem in publica villa ab Eusebio Nicomedensi, extrema primū senecta baptizatus ex humanis excessit. Intus iuxta Ascanium lacū Nicæa spectatur, fertilissimo agro clausa, & mater urbium Bithyniæ dicta. Conditam ab Antigono Macedone & Antigoniam uocatam, deinde à Lysimacho de uxoris nomine Nicæam dictam, Strabo est author. Ambitus urbis stadiorum sedecim fuit, forma mœniū quadrata, nec pluribus quatuor portis, uicisq; adeò rectis ut ex lapide

*constantinus ab Eusebio
Nicomedensi baptizatus
ex humanis excessit*

lapide mediae urbis quatuor illæ, quaqua uersum portæ cerni potuerint. Nemo ignorat synodum Nicænam hac urbe, imperâte Constantino celebratam anno à nato C H R I S T O tricentesimo uicesimoquarto, primam uidelicet ab eo Conuentu quem apostoli Hierosolymis egerant, atque ideo non tam uetustate quam sanctitate multorum qui interfuerunt, sacrosanctam. Quanquam illi posterior ætas adeò non detulit, quin rescindere pluscula & nouis cōstitutionibus abolere fuerit ausa. Fatalis, opinor, hæc conciliorum sors est, ut prioribus subinde posteriora, aut infertiant aliquid, aut detrahant, nō harum modo rerum quas pro suo iure uariant Ecclesiæ, sed illarum quoque quæ uidebantur Canonica scriptura diserte tradita. Nec finis eius erit incommodi, neque ullus unquam synodorum successus admodum felix, nisi demum inter ecclesias conueniat. Nihil aut recipiendū aut definiendum, quod non euidentibus scripturarum oraculis nititur, longe minus statuendum quod illis est aduersum. Hæc enim, nisi fallor, sola ratio, & molestiam leuare conciliorum, & publicæ ecclesiarum concordia ac tranquillitati succurrere posset. Meminisse uero oportet, & in Thracia Ni
cæam fuisse, Bithynicæ cognominem, cuius alicubi Socrates Bizantius meminit. Nicæae Bithynicæ, patrum memoria episcopus fuit Besarion, homo natione Græcus, quem ob excellentem eruditionem, & utriusque linguae facundiam, Eugenius IIII. tempore synodi Basiliensis in ordinem Cardinalium ascivit, uirum liberalissimum, & cuius domus Romæ instar Academiæ fuit studiosis omnibus patēs. Id hoc libentius retuli, ut ostenderem tantillo tempore exacto etiamnum Romæ fuisse, primarios presbyterorum, qui Græcis atque adeò Asiaticis ecclesijs præessent, haud quidem Titulo tenus, sed re ipsa tales, & doctrina, grauitate & eruditione, uel maximis ecclesijs per Græciā digni. Amnium Bithyniæ primæ claritatis Sangaris est, qui & Sangarius dicitur, Liuio, Marcellino, ceteris. Dein Rhindacus ex Mysio monte, qui idem & Olympus dicitur, delapsus, uetus Mysiae Bithyniæq; ad Propontida terminus. Plinius plures memorat, sed incelebriores, quoru Lycus Heracleam præfluit, Billæus Tium, supra nobis ex Pomponio, Paphlagoniæ attributum, cui & Parthenium assignat Plinius. Ptolemæus, Bithyniæ tribuit.

IN S V L A E M E D I T E R^Æ

R A N E I P R A E C I P V A E.

REligum est, ut absoluta partium orbis continente, nunc & de insulis dicamus. Harum plurimas & frequenter habitatas, mare habet quod Mediterraneum dicimus. Maximas autem Oceanus. Nos ordine obseruato prius de his quæ sunt in Mediter-

Y iii

quaqua bdsim
Synodū mēna

neo, mox & de illis quas Oceanus ambit, dicemus. Sumemus autem initium à Mœotide, in qua cum, ut in lacu multis locis uadiso, plusculæ sint, tamen non habent cur memorentur, nisi indicare Alopeciam libet non longe à Tanais ostijs remotam, Straboni, Ptolemæo, atque item Plinio memoratam. In Euxino aliquot contra Europæ atque Asiae littora iacent, à Plinio redditæ quinti libri fine, quarum præcipue, Peuce, Danubij ostijs obiecta, & contra Bosporum Thracium sitæ Cyaneæ. In Propontide Proconnesus tantum habitatur, ut libro secundo tradit Pomponius. Aegeum pelagus, reliquumq; mare quod inter Occiduam oram Asiae, Macedonicumq; Thessalicum, Atticum, & Peloponnesi littus interiacet alicubi, & Myrtoum & Icarium & Creticum & Carpathium mare cognominatum ante alia insulosum est. Hellesponto autem proxima Tenedos, dein contra Athon Macedoniæ montem Lemnos iacet, inter quam & oram Thraciæ quæ Nesso & Hebro amnibus clauditur, minor quidem Lemno, sed fama

Samothrace. quondam celebrior, Samothrace, portuissima ut ait Plinius, habens ab ortu Imbrum insulam minime obscuram, ab occasu Thasum & ipsam nobilem & fertilem, Samos autem primum dicta, & Thracia cognominata uidetur, ad eius Sami quæ Asiae obiacet, differentiam. Vnde Maro Aeneidos septimo dixerit, Treiciamq; Samon quæ nūc Samothracia fertur. Plinius author est in ea quondam Venerem, Phaëtonem & Poton celebribus sacris & sanctissimis ceremonijs coli solitos, ut alijs quidem & insulis & urbibus diuersa numina pro Gentilium uanitate culta obseruataq; legimus. Nobis hoc nomine sacratior est, quod Paulum Macedoniae ad nauigantem exceptit, ut Lucas Actorum XX. Cum soluissemus, inquit, à Troade, recto cursu uenimus Samothracen, & postero die Neapolim &c. Erat enim in Continente Macedoniae Neapolis, contra Thasum insulam in littore sita urbs, cuius supra meminimus. Ex aduerso & contra Aeoliæ oram Lesbos est, clarissima insularū quæ sunt ad occiduam Asiae frontem, quippe non fertilitate solum, quæ tamen ei Macariæ cognomentum indidit, sed urbium etiam frequentia, & fama clarorum hominum enuit. Obijsse in ea urbes aliquot terræmotibus & maris haustu indicat Plinius. Memorantur ex reliquis Mitylene, Methymna, & Eressus illa quæ Theophrastum genuit Aristotelis discipulum, & in ludo successorem, uerecundissime ab ipso Aristotele designatum, Lesbj uidelicet uini commēdatione ut suauioris: cuius rei Gellius libro decimo tertio pereleganter meminit. Lucas quoq; de Mitylene Actoru XX.

Mitylene. Cum autem uenissemus Asson, recepto eo uenimus in Mitylenen, & inde nauigantes sequenti die uenimus contra Chium, postridie uero appulimus Samum, & commorati Trogilli, proximo die uenimus

Mile-

Miletum. Eo enim loco apostoli nauigationem ex Asso, Miletone usq; factam breui quidē sed distinctissima narratione est complexus. Porrò Lesbus licet proxima Asso sit, tanta tamen longitudine à Septentrione in Austrum protenditur, ut octo urbibus Aeoliæ maritimis respōdeat. Ea caussa factum, ut quoniā ad meridianam insulæ partem Mitylene & Eressus iacent, hac quidē in occasum, illa in ortum exposita, temporis aliquid ei profectioni tribuendum fuerit, qua ex Asso ad Mitylenen peruenit Paulus, ut obiter Lucæ uerba ad Geographiæ fidem explicemus. Nam & Chius, ut idē dixit, supra Lesbum est Ioniæ uicina, deinde Samos contra Cariæ partē, mox Trogillion ex aduerso Miletī, postremo uicina iam Doricæ peninsulæ & ad finem Asiaticæ frontis sita Cos, de qua idem Lucas XXI. capite mentionem facit, innuens Paulum recta à Mileto Coum uenisse, inde Rhodum, dehinc Pataram, tandem in Cyprum. Nos summā eius nauigationis per partes exponemus. Chios igit̄ inter Samum & Lesbum ex aduerso maxime Chios.

Erythriarum posita, ut ait Plinius, centū millium passuum ambitu complectitur, eadem & Chia dicta, monsq; in ea Pelleneus marmore olim quod Chium uocabant celebris. Sed & Chium uinum inter laudatissima, Aruisinum dictū Plinio capite septimo, libri XIV. quanquam Aruisimum in uulgatis librīs mēdose legitur. Strabo enim libro decimoquarto Aruisiam asperum & importuosum in Chio locum esse scribit trecentorum stadiorum spacio, qui uinum fert, Græcanicorum optimum. Nostri Maruasinum, & corruptius etiam Malmasinum uocant, hodie ut Raphaël tradit ex Creta allatum. Item Chia ficus saporis acuitate commendata, de qua Martialis:

Chia, seni similis Baccho, quam Seria misit,
Ipsa merum secum portat & ipsa salem.

Condiebatur enim seriolis, id est fictilibus, & in his Romam aduehebatur, ut hodie ad nos ex Hispanijs Gallijsq; è iuncto textis calathis ferre importatur. Porrò Lucas nō ad Chium appulisse Apostolum, sed contra Chium uenisse ait, ut intelligamus aut ancoris iactis se in alto peregrisse eam noctem, aut ad finitimam aliquam Chio insulā uenisse, quæ in prospectu Chium haberet. Non paucas enim proximas Chio insulas nominatim censet libro quinto Plinius. Referam & hoc quod Aeneas pōtifex in Chij mentione annotandum duxit, Resinam Chij è Lentisco manare, quam primo libro Dioscorides, & libro XII. Plinius, Mastichen seu Masticen uocat, adeò laudatā medicis, ut nec India nec Arabica antecedat, necq; quæ è Græcia & Ponto aduehitur melior sit. Vulgo Mastix dicitur liquor ille, cum masix tamen Græcis non minādi casu & exinde Plinio Mastiche dicat. Samos Chio & fertilior Samos. & clarior est, sita inter Icariam insulam quæ Icario mari nomen dedit,

& oram Asiae in qua Ephesus & Panionium iacent, Anthemusa alia quando dicta à floribus, & Parthenia, id est uirginea, Stephane, quoniam corollis texendis accommoda sit. Flores enim Samiorum in prouerbium abierunt, uoluptuariae amoenitatis. Et quia fertilissima esset, Lac itidem Gallinaceum ferre dicta est. Prædicatur & alumno Pythagora, qui ut libro XIII. refert Strabo Polycratem tyrannum exosus descendit gratia ad Chaldæos & Aegyptios abierit. Inde reuersus cum nihil mitius agi in patria uideret, in Italiam ab nauigauit. Visu deri poterat & uoluptate perditam deseruisse, nimurum ad discendum natus. Et quod libro VIII. Laertius tradit, à Polycrate Pythagoram in Aegyptum abeuntem Amasidi regi per epistolam commendatum fuisse. Trogillium parua insula, in sinum quem Mela Basilicum uocat, inclinat, cognominis autem promontorio Continētis iuxta Prennen urbem ut XIII. libro tradit Strabo. Plinius libro quinto plus ratiuo numero Trogilias dixit eam insulam, & l. simplici, quod & Hermolaus probat. Lucas gemino protulit, nisi uiciati sint codices. Cous autem siue Cos contra Cariam & illi sinui obtenta in quo Ha licarnassus fuit, nobilissima insula dicta Plinio, inter quam & Chion media Samos est, sicut inter Samon & Lesbon, Chios, porrò illis Coos, nec fertilitate nec fama cedit ingeniorum. Siquidem & Hippocratem genuit principem Medicum, Pythagoræ discipulum, & Apelles pictorem incomparabilem, quem ad Perseum discipulum de sua arte Commentarios scripsisse, maximus operum eius præco Plinius scripsit. Proinde inter multas Asiae laudes, haec præcipua est, quod tot nobis excellentes rei Medicæ & scriptores & professores ædidit. Nam & Dioscorides, cuius libri de herbarum usu & effectu, seu, ut ipse inscrisit, de medicinali materia extant, Cilix fuit ex Anazarbo cuius ante meminimus. Hippocrates autem Cous, Galenus è Pergamo Mysiae Asiaticæ, Theophrastus è Lesbo, qui plantarū historiam & cauſas multis libris tractauit. Pythagoras de quo mox diximus, è Samo, quem & ipsum post laboriosissimas peregrinationes de herbarum naturis scripsisse, author est Plinius. Sanè & Aesclepiades Asiaticus fuit è Prusa Bithyniæ, Mithridatis ætate medicus clarissimus. Habuit & Coos Aesculapij templum uetustissimi medici, qui artis fauore diuinos honores meruisse traditur. Notandum autem & Ceam insulam esse, sed in Europæ littore proxime Euboëam contra Sunium Atticæ promontorium sitam, Herasistrati medici & Simonidis poëta Melici patriam, de qua libro decimo Strabo: ut sint tres insulæ nominibus affines, Chius, à qua Chij, Cos seu Coos (utroque enim modo dicitur) à qua Coi, & Cea à qua Cei dicuntur incolæ, ut & Ceæ uestes quas Cea insula mittebat. Inde & parœmiæ factus locus

Iocus est Chius & Cous, de rebus uehementer similibus. De qua in Chiliadibus suis Erasmus. Discrimen illud iam dictarum insularum Hermolaus explicit, spectatissimæ diligentiae uir, & qui Plinianæ lectioni propemodum desperatae non lucem modo primus, sed etiam uitam attulit, ut plane terris effodisse tantum thesaurum, & studiosis impertiisse uideri, prædicariq; debeat. Hactenus de Asiæ insulis occiduis, nunc ad Atticam oram deflectemus. In ea præcipua insularum Euboëa iacet, Atticum & Boëoticum littus propemodum totum longitudine æquans, mare angustum interfluit, quod & Euripum habet, reciproco cursu notum. Inde etiam in inconstantes Adagio nato. Vrbium eius clarissimæ Chalcis, & Caristio quondam marmore nobilitata Caristos. Recentiores Nigropontum uocarunt insulam hanc, inuasam, captamq; à Turcis imperante Friderycho tertio, Anno à nato Christo M. C C C L X X. Ab ea meridiem uersus & ortum, illæ iacent quæ circum Delon, Cyclades: proprius Cretam Asiamq; Sporades dicuntur, plerunq; scriptoribus ita confusæ ut Sporadibus quæ sunt Cycladum, rursum autem Cycladibus quæ sunt Sporadum annumerentur. Dictæ autem Cyclades, quod circum insulam Delon, circuli forma sitæ sunt, Sporades autem reliquæ, quia sparsim & sine ordine iaceant. Plinius duodecimo capite quarti libri, Cyclades, inquit, & Sporades ab Oriente littoribus Icarijs Asiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Aegeo mari, à Meridie Cretico & Caphathio mari inclusæ, ducentorum millium passuum in longitudinem & per ducenta millia in latitudinem iacent. Nota autem est Delos Apollinis & Dianaæ fabulis, nec ritibus suis caruit de fabula nata superstitione: in ipsa enim nec parere, nec sepelire fas erat, sicut nec canem alere, ut libro IIII. Thucydides, & post eum Strabo decimo libro prodidere. Proinde in Rhenæa uicina insula mortuos Delij sepeliebant. Id honoris, puto, Dianaæ uirgini tribuebatur. Est & Paros illi uicina in qua Parium marmor, candore spectatum. Et Ios Homeri sepulchro celebrata ueteribus. Præterea Telos insula diuersa à Delo, cuius nobile unguentum erat, Telinum cognominatum, Dioscoridi libro primo. Conficiebatur potissimum fœnugræco, addito Calamo & lunco, odoratis. Plinius decimoquarto libro Telinum unguentum ut laudatissimum prædicat. Laudata est & Cilicia olim unguentis, præcipue Tarsos quæ Nardino præcelluit. Id ex Omphacino siebat, additis, Costo, Amomo, Nardo, Myrrha, & ad excitandum odorem Balsamo. Porrò Nardinum non modo uariabat propter uarias species eius, sed etiam rebus adulterabatur uim Nardi præferentibus. Est autem Nardus Indica quæ & laudatissima, est Syriaca, est Gallica, est Cretica, Plinio libro XII. Indica & folia habet, & in spicas exurgit,

quorum utriusque eximius usus in unguentis erat. Spicatum etiam dicebatur quod è spica esset confectum authore Galeno. Foliatum autem dicebant Nardinum, non à Nardi folijs, sed à Malobathro, quod sèpiuscule reliquæ materiæ in Nardino admiscebatur. Malobathrum autem, nil aliud quàm folium est odoratum, in Indiae palustribus ad Lentis modum fluitans, nec ullis adhærens radicibus, de quo multa apud Dioscoridem doctus homo Marcellus Florètinus differuit. Dignum autem cognitu, quod libro XIII. Plinius tradit, uidelicet novum herbarum species esse quæ Nardum imitantur & adulterent. Vnde intelligimus in tanta fraudis materia usum loquendi obtinuisse, ut *Nardus pistica* Nardus diceretur, quæ syncera & absq; uicio esset, ἀπὸ τῆς πίστικα. à fide, & plane ἀληθ., hoc est germana, ut ait Erasmus, & nulla arte uitiata. Proinde & Hermolaus libro Corollarij primo τισίκων, hoc est probam & fidelem exponit, & quæ adulterata non sit, sicut Marci XIII. & Ioānis XII. accipitur, Diuus Hieronymus super XXVI. cap. Matthæi pisticam plane, ueram & absq; dolo exposuit. Vnguentum hoc, præterquam quod odoratissimum erat, attenuabat etiam, extergebat humores, dissipabat, calefaciebat, authore Dioscoride. Apud Plinium igitur primo capite libri duodecimi, non Delos sed Telos legendum, quarti enim libri duodecimo capite Deli pariter & Teli mentione habita, nominatim Telon unguentis nobilem esse testatur. Iam & Pathmos inter Sporades censetur non magna insula & quæ circuitu triginta millia passuum non excedit. In qua Ioan-
Cret. nem apostolum exulasse Tertullianus in libro de præscriptionibus hæreticorum affirmat. Damnauerat eum Domitianus, quo interfecito, quum acta eius Senatus rescidisset, & Nerua Cocceius, pertinax à Hieronymo cognominatus, exilia illius, Edicto soluisset, incolus apostolus suæ Asiæ est restitutus. Supra Sporadas, Creta, Iouis magni medio iacet insula Ponto, ut dixit Vergilius. Hodie Candiam uocant, maior est quàm Cyprus, minor autem quàm Sicilia & Sardinia, quibus solis in toto Mediterraneo cedit, interim nobilitate & fertilitate par omnibus. Situs eius orientalior est quàm Peloponnesi, interq; Atticam Græcæ & Cyrenaicam Africæ oram media iacet, haud amplius bidui ad alterutram nauigatione. Alluunt maria, ab Occasu Ionum, ab Ortu Carpathium, à Septentrione Aegeum, & ab ea uocatum Creticum, à Meridie Africanum. Forma eius oblonga, retortis lateribus, & inter aestuum ortum occasumq; ita porrecta, ut altero fastigio in Boream, altero in Notum transuersa reclinet, angusta magis & longissima est ad Orientem, ubi contra Rhodus Sammonio promontorio extollitur, ab occasu retusior in duo promontoria dispalescit, quorum austrinum contra Phycuntem Cyrenaicæ

renaicæ à Græcis ^{κριθαίνωπος} dictum, quoniam frontem arietis exprimat: alterum obuersum Peloponneso Cimarus uocatum Straboni. Sunt & in lateribus promontoria, quorum Austrinum potissimum Phenice, contra Chorum & Africum, arctoum Zephyrium Sporadibus aduersum, Ptolemæo. Plinius quarto libro nusquam latiorem esse quinquaginta millibus passuum tradit, cum longa tamen ducendorum septuaginta millium sit, quæ summa ad calculum reducta large quadraginta milliaria Germanica æquat, nec multo minus apud Ptolemæum ex obseruata graduum longitudine colligitur. Referendum id duxi quo similius uero fiat, quod magno consensu scriptorum traditur, centum eam urbibus aliquando fuisse claram, quarum circiter quadraginta Plinius ætas nouit, enumeratas ab ipso quarti libri duodecimo capite. Extant hodieç non paucæ, quarū minimum decem suos præsules habet, urbe metropolitana marittima, quæ eo quo & insula nomine Candia dicitur, fortassis à candore deducto uocabulo, quandoquidem Strabone teste, eius insulæ montes occidui λευκοι, hoc est albi seu candidi dicuntur. In totum autem iniquior est molliter assurgentibus cliuis quorum fertilissimæ conualles cernuntur. Exasperatur & montibus, Ida maxime, qui mediæ insulæ altissimus imminet, pedem eius oppidis circum, coronæ instar ambeuntibus. Rigant amnes, Oaxis Vergiliano notus carmine & Letheus, alijsq; non ignobiles. Sed hac uel una re beata est, quod noxijs animalibus caret. Porro gloriam fertilitatis non urbium modo fama, uerum & uetus statis honos, & potentia, rerumq; gestarum memoria uincit. Præfuisse insulæ lupiter fertur uetusissimus rex, cuius Lactantius ante alios libro Institutionum primo meminit. Fuit & Gnosius cognominatus Rhadamanthus, tanta integritate vir ut tribunal ei & iudicium apud inferos pristini uates tribuerint. De Minoe rege minime fabulosum est primum eum Cretisibus leges dedisse, & optimis institutis, magna ciuitate ornasse, quam mox paulò & Lacedæmonij sint imitati. De maris imperio & insulis Cretæ subiectis, ipse etiā Aristoteles secundo Politicæ testatus est. Inde enim prouerbiū natum, Cretes nescit pelagus, de eo qui quod eximie nouit dissimulat, ut Strabo decimo libro tradit. Varie postea tyrannis paruit, non Græcis modo sed & Barbaris, donec post deuictum in Asia Antiochum, Romani eam Metello duce qui inde Creticus dictus est, deuicerunt. Postremo collapsis imperij Orientis rebus, Veneti ingenti pecunia coemptam suæ ditioni adiecerunt, & iam plus trecentis annis possident. Qui sanè non hanc solam, sed & Cyprum & Corcyram, Cycladumq; & Sporadum non paucas, & Adriatici maris ferè omnes, quæ plurimæ tamen sunt, possident, omnium Europæ populorum, qui modo Aristocratiam retinēt,

citra controversiam potentissimi, Turcis autem iustissimis caussis fœderati, ne hostem experiri eum denuo cogatur, qui iam antea tot præclaris urbibus eorum imperio uiablati, plus satis damni fecerit. Candia igitur oppidum parte occidua, ut dixi, positum, eo ferè littorum ambitu facet quo antea Phalasarne, & fortasse ipsa Phalasarne est, quod tamen ut coniectari, ita non ausim afferere, in tanta præsertim locorum nominumq; uariatione, etiam si constet recens esse Candiae nomen. Sed & Cretæ aliquādo non fuit. Curetis enim prius, & ante quoq; Aeria dicta est, præterea ob eximiam cœli clementiā Macaron, siue ut Solinus & Martianus uocant μακαρονιστος appellata. Tanta temporum nocendi rebus humanis tum inuidia tum pertinacia est, ut nullo unquam certo aut loco aut statu illæ fuerint, longè minus retineant nomina, ut uerissime dictum sit ab Horatio,

Vt folia in sylvis pronos mutantur in annos,

Prima cadunt, ita uerborum uetus interit ætas,

Et iuuenum ritu florent modo nata uigentq;

Debemur morti nos, nostraq; &c.

Ea caussa factum est, ut & in Lucæ historia Actorum XXVII. locorum eius insulæ nomina quædam, parte mutata, parte recentia & è uulgi uelut usu petita legantur, quorum nec Plinius, qui in Lucæ tam tempora incidit, nec Ptolemæus, qui post eum sub M. Antonio

Salmon. uixisse creditur, in descriptione Cretæ ineminerint. Salmonem uocat

Pulchriportus. Lucas detorta paululum uoce promontorium quod Plinio & cæteris Sammoniū dicit, præterea in latere insulæ austrino, Pulchrosportus,

& Lasæam ciuitatem, & Assum, inter Sammonium & Phenicen portum memorat, quæ aut indigna uisa doctioribus quæ referrentur, aut illius temporis & uulgo nautico recepta uocabula extitere. Certe Erasmo exactissimi iudicij uiro, qui nuper Pauli peregrinationem luculentissima breuitate est complexus, de uulgi sermone petita uidentur.

Phenice. De Phenice quidem optimo portu meminit Ptolemæus, & Pulchrosportus iuxtaq; Lasæam littorariam urbē agnoscit Hieronymus.

Assu. Assum autem seu Assum haud recte eam quæ Asiae est hoc loco intellegit, cum Lucas Creticum littus non Asiaticum illo capite describat.

Quin & uento contrario ita coercitam nauem indicat, ut ne Gnidum quidem appellere licuerit, nedum ad interiorem Asiae recessum in quo Assos erat, ingredi. Assum quidem Plinius in Creta censet, sed mediterraneum, ut omnino diuersam & plane maritimam reddidisse uideri Lucas queat. Qui quanta alioqui fide & diligentia suam historiam scripserit, abunde uel hic unus locus uicesimoseptimi capitilis, testatur, adeò omnia certis compertisq; descriptionibus terrarum qua

Gnidus. drant, E Lycia enim soluentibus Italiam uersus, Gnidos petitur, ea est urbs

urbs uetus & celebri nomine in extima peninsulæ fronte, quâ Dores habitarunt, unde ab Austro ora Asiae ad Occasum uertitur, ceu in Caria diximus. Hanc cum in prospectu haberet, nec tenere possent à uenatis prohibiti, ad sinistram deflectere, & Sammonio Cretæ extimo & Gnido aduerso promontorio applicare compulsi sint. Mox uelut impetu declinaturi, contra morem, australem insulæ oram haud satis commodam portibus legere, ac demū Phenicem ut aptum hybernis locum ingredi cum constituisserent, repente exorto Euroaquilone arrepti, & ad Claudam insulam delati, cum non daretur portus, in amplissimum pelagus tempestate adacti fuerint, hoc unum interim summis uiribus conati, ne Africano littori appulsi, in breuia & Syrtes inciderent. Timendum id prorsus erat, propter uenti cursum, qui à latere Septentrionis exortus, Cretæ præsertim auulas naues recta in oram Syrtium impellebat. Ventus autē cuius hic Euāgelista meminit, *Euro aquilo.* nisi fallor, Cæcias est, ab exortu æstiuo progressus, authore Plinio. Euro autē Aquilo dictus quod à parte Boreæ Aquilonem, ab æquinoctio Subsolanum, qui & Eurus est, habeat, mediusq; inter illos incedat: constat autem uiolentum eum & tempestuosum esse. Porrò Claude insula à Plinio & Pomponio Gaudos dicitur, à Ptolemæo *Clauda.* Claudio, ut exinde constet mutari consuetudine nomina. Nam & Beda hoc loco, uidisse se exemplaria testatur, quæ uocabulū Caude, non Claude haberent, ut & Gaude dicta uideri possit & Claude, sicut Gaudos & Claudio. Sita autem est haud longe à promontorio quod contra Phycuntem Africæ promontorium spectare diximus. Alia est contra Siciliam posita Gaulos, de qua suo loco. Dici uero nō potest quantum opis adferant ad huius tempestatis cognitionem, Tabellæ Geographicae, quas si ab hac parte Lector intuitus fuerit, uidebit luce clarius, in quām immane & atrox pelagus Paulina nauis correpta, & quām uicina periculis fuerit, utq; Meliten insulam uiderit, tanto interuallo dissitam à Cretico littore, non mirabitur totis quatuordecim diebus noctibusq; in alto iactatum fuisse Apostolum. Cæterum, ut de Creta finiamus, audiuit & ipsa Paulum euangelizantem. Mox & Episcopum habuit Titum, qui alijs ordinatis celebres in ea Ecclesias constituit. Sic enim loquitur in epistola ad Titum Cretæ agentem, Apostolus, Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut quæ desunt, pergas corrigere, & constitutas oppidatim presbyteros sicut ego tibi ordinaram. Si quis est inculpatus, unius uxoris uir &c. Præcipue autem admonet, ut eos legat qui sanam doctrinam tenerent. Erant enim iam tum ludæi in Creta nihil meliores Asiaticis & Galaticis pseudoapostolis, qui animas simplicium negotiantes, doctrinam suam quæstui accommodabant, & ritu pharisaico doctrinas & mandata hominum

ingerebant, superbissima præsumptione cum insatiabili auaritia coniuncta, quæ uitia Christus pharisæis ut capita superstitionis & pietas pestes acerbe semper opprobrauit. Ad doctrinæ porrò improbitatem genuina quædam & peculiaria insulæ uitia, quo um caussa non raro Cretes pessime audierunt, accedebant. Proinde & ipse Apostolus quo circumspectiorem Titi animum redderet, non dubitauit Epimenidis carmen, uel maledicentissimum epistolæ suæ inserere, quod ad hunc modum habet,

Kρῆτες δέ τις θεος κακὰ δίψα γεστέπες ἀγρυπνού. id est,

Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri.

Cæterum spiritu suo dominus ita uitia abstersit cordibus, & mentes auscultantium Euangeliò sic renouauit luce coelesti, ut non alia insula aut celebriores aut instructiores Ecclesias habuerit. Ex episcopis ueteribus clarissimi fuerunt Pinytus Gnosius, & Gortynæ urbis præsul Philippus cuius contra Martionem libri extiterunt, ambo insignes imperatore M. Antonino. Nunc reliquas insulas prosequemur. Carpathos clara, inter Cretam & Rhodum iacet, adeò celebris quondam

Rhodus. & potens, ut mari etiam nomen dederit. Rhodus autem cuius XXI. capite Lucas in Actis meminit, ex aduerso Cariæ & Lyciæ sita est, clarissima insula, & ueterum etiam studiorum atque eloquentiæ memoria nobilis. Tres in ea urbes fuerunt, Lindus, Camyrus, & Ialisus quæ & Rhodus nunc dicitur, sita est in littore insulæ Septentrionali, ac uelut peninsulæ imposita eximium portum habet, citra quem admodum munita turris, uulgo S. Nicolai dicta, quæ nostris magno aliquando tuendæ urbis præsidio fuit. Eam urbem cum reliqua insula, diu Saracenorum incursionibus uexatam, nostri cum Palaestina & Syriæ parte receperunt. Deinde amissa rursum Hierosolyma, fratres Hospitalarij qui S. Ioannis cognominantur, Rhodum fauore regis Gotfredi, occuparunt, anno Millesimo trecentesimo octauo à nato Christo. Quæ res magnâ eis opulentiae occasionem præbuit. Enim uero fama rerum gestarum, dein & publicus fauor, & persuasio quædam de coercendis eorum opera infidelibus, omnium mentes ad iuuandum contribuendumq; inflammauerant. Deinde etiam Pontificum accedente cura, bona propè omnia quæ Templarij paulò ante ob impietatem & perfidiam extincti, reliquissent, in illos sunt translata. Accessit opibus dignitas, resq; breui ita creuere, ut Turcis etiam, haud raro Rhodienses terrori fuerint. Quippe detrectare fœdera, & pacis respuere conditiones interdum sunt ausi: fertur, facile etiam soluere confuesse si quæ coaliuissent. Idcirco ut rerum omnium humanarum, ita huius quoque potentiae prosperitatem, miser casus excepit. Dubium fastu ne atque insolentia nostrorum, an Turcarum odio ueteri, nec satiabili regnorum cupi-

cupiditate, anno Christi M. D. XXII. diuitem, munitam, & popu-
losam urbem, toties antea frustra petitā & obseßam, Turca haud mul-
tis diebus cepit, omni simul eius agri ditione adiecta. Cum eam fratres
illi ducētis & quatuordecim plus minus annis tenuissent. Fide tamen
publica nostris cōcessum fuit, ut tempore præscripto si liberet, solū uer-
terent, cumq; bonis omnibus quō uellēt emigrarent. Itaq; in Melitam
ab illis migratū est, de qua suo loco dicetur. A Rhodo Cyprum uersus
multæ insulæ, sed ferè paruæ & ignobiles. Ipsa Cyprus nouē aliquan-
do, ut Pomponius tradit, regnorū sedes, media inter Ciliciæ Syriæq;
littora iacet, longitudine ab occasu in ortum ducta, & à Borea Cilicio,
ab occasu Pamphilio, à Meridie Phoenicio, ab ortu Syrio mari clausa,
& Ceraftis aliquando dicta, quod multis promontorij ceu cornibus
infestis assurgat. Horū unū Cromyum Straboni dictū, ab Anemurio
Ciliciæ promontorio nō amplius quinquaginta milliū passuū abest,
Ceruis etiā illinc in Cyprus natare ausis, sagacissimo terrarū odore,
ut tradit Plinius. Promontoriū quod ad Orientem est Dinares, ad Oc-
cidentem Acamas dictū, duabus ceu metis longissimæ dimēsionis, po-
sit. Austrini lateris extrema, ab occasu Zephyriū ab ortu Pedalium,
promontoria Ptolemaeus facit. In mediterraneo mons altus Olympus,
amnesq; ex eo, Lycus in Meridiem, Lapethus in Septentrionem effu-
sus. Credita est continenti adhæsisse olim parte qua Syria est, insulis
etiamnum quæ Clides dicitur intermedij. Strabo libri decimi quarti
fine Cyprus describens, fertilem eam uino, oleo, frumento esse tradit,
abundauit & ære, Cyprio cognominato, uulgo cuprum uocat. Idq; in
primis illi laudis tributū, quod nauē ab ima carina ad summa usq; car-
basa, nulla externa sed domi nata parataq; materia absoluere & com-
mittere pelago potuerit, adeò ligno, ære, pice, lino, abundat. Romani
eam sublato Ptolemæo Aegyptio rege, ob famam diuitiarum magis
quā ulla iusta cauſa moti occuparūt. Catone mox misso qui regiam
pecuniam Liburnis impositā in urbem adferret. Ea, ut ait Florus, æra
rium Po. Romani latius quā ullus triumphus impleuit. Inde multis
sæculis Romanorum ditionis fuit, postremo rebus Orientis afflictis
cum Persæ & Saraceni omnia incursionibus uastarēt, multis annis illi
genti paruit. Nuper autē Iacobo regi cesserat Ioānis filio, qui cum Ca-
tharinam Marci Cornarij Patricij Veneti filiam, à Senatu pro more
adoptatam, uxorē accepisset, & ex ea posthumum reliquisset, eo ipso
haud diu superstite, Veneti insulā iure hereditario suā fecerūt, Anno
a nato Christo M. CCCC LXX. Hodieq; per prætorem Cyprus
regnum, quemadmodum & Cretense & Corcyraeum, administrant.
Oppida Cyprī apostoli ætate quindecim fuerūt, ex quibus præcipua
Salamis in amoenissimo sinu Orientalis littoris posita, ad quam Pau- Salamis.

Cyprus.

Tunc h. Seditorio

Ius & Barnabas, comite Ioanne cognomento Marco à Seleucia Syriæ nauigantes, peruenérunt. Lucas enim Actorū XIII. Abierunt, inquit, Seleuciam, & inde nauigauerunt in Cyprum, & cum essent Salamine annunciauerunt sermonē Dei in synagogis Iudeorum, habebant autem & Ioannem ministrum, & peragrata insula usq; ad Paphum inuenierunt quendam Magum &c. Siquidem Paphus in littore Occidentali posita est, ut peragrari insulam oportuerit è Salamina Paphum tendentibus. Est & Amathus præclara urbs in ora Australi, & contra in Boreali Corynæum. In mediterraneo autem Tremythus, Indicat autem Lucas è Papho postmodum soluisse Paulum, & Pergam Pamphiliæ appulisse, illinc enim utpote ab Occiduo littore aptissima in Pamphiliam nauigatio est. Durat adhuc Paphi oppidum restauratum, ut arbitror, cum Hieronymus scribat sua ætate uestigia tantum extitisse, ex quibus qualis fuerit olim Paphos apparuerit. Salamina postea à Constatio, Constatia uocata est, quo nomine & Hieronymi ætas utebatur. Hodie Famaugusta Episcopatu etiam clara, qui tamen cum multis alijs eius insulæ Metropolitanam quæ Nicosiæ dicitur, reueretur. Hæc est Cyprus quæ Barnabam apostolum cognomento Joseph, leuitem, nobis aedit, Pauli cōministrum, præterea Ioannem Marcum Barnabæ consobrinū, qui initio ambos in Cyprū nauigantes secutus, in secunda profectione soli Barnabæ adhæsit: inde Pauli rursum cōminister factus, Vir sanctus & ministerij gloria insignis, alijs, nisi fallor à Marco euangelista cuius in Catalogo meminit Hieronymus. De illo Ioanne, sic Paulus II. Timoth. IIII. Marcum assumptum adducito unà tecum, est enim mihi perutilis ad ministeriū. Et ad Col. IIII. Salutat uos Aristarchus cōcaptius meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepisti mādata &c. Meminit eiusdē Lucas Act. XIII. & XV. capite. Præter hos apostolicos uiros, veterum Episcoporum clarissimi memorantur, Triphyllius temporibus Constantij imperatoris, Quem eloquentissimum sui temporis & celeberrimum fuisse Hieronymus tradit. Præterea Spiridion Tremythunus episcopus, præcipuus patrum Niceni Synodi, qui Irenes filiae ministerio contentus rure maxime egit. Sozomenus refert eum peregrino cuidam ad se diuerteti, qui suilla in quadragesima uesci, quod Christianus esset, abnuisset, dixisse: Hoc magis uesci eum debere, quoniā diuinus sermo admoneat, Mundis omnia esse munda. Salaminæ autē seu Constatiae episcopus Epiphanius fuit, Hieronymo singulari amicitia & familiaritate iunctus: cuius hodie celebris in uniuersa Cypro memoria extat, Scripsit contra omnes haereses, & de lapidibus, quorum frequens in scriptura mentio est, librum, Hieronymo exhibitū, uelut ipse alicubi Hieronymus tradit. Extat & epistola eius ad Ioannē Hierosolymitanum

barnabis erat ex cyp
ro ut satis constat ex 4
cap. act.

Tremythus urbs est in
cypro ut supra in hac
pagina docuit

Salamina postea const
antia appellata est
epiphanius

lymitanum episcopū scripta, quam Latinam fecit Hieronymus. Hic est
Epiphanius qui uel ecclesiōe cuiusdā in Palæstina animaduersum, di
scidit, quod imaginē uel Christi, uel sancti cuiusdā depictā contineret:
de qua re ipse ante dicta epistola ad hunc modū loquitur, Cum ergo
uidissim in ecclesia Christi cōtra authoritatem scripturarum hominis
pendere imaginem, scidi illud, & magis dedi cōsilium custodibus eius-
dem loci, ut pauperem mortuū eo obuoluerent, & efferrent. Illiq̄ con-
tra murmurātes dixerūt, Si scindere uoluerat, æquū erat ut aliud daret,
uel umq̄ mutaret. Quod cum audissem me daturū esse pollicitus sum,
& illico me missurū &c. Et paulò inferius: Nunc aut̄, inquit, misi quod
potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiusdem loci suscipere
uelum à latore, quod à nobis missum est: & deinceps præcipere in ec-
clesia Christi istiusmodi uela quæ cōtra religionem nostram uen iunt,
non appēdi. Decet enim honestatem tuā hanc magis habere sollicitudi-
nem ut scrupulositatē tollat quæ indigna est Ecclesia Christi & po-
pulis qui tibi crediti sunt. Hactenus Epiphanius Hieronymo interpre-
te. Ex quo intelligimus imaginum usum in ecclesijs Hieronymi ætate,
nō modo nullū fuisse, sed & scripturis aduersum & illicitū uisum esse:
alioqui nec tacuisset Hieronymus ad facinus Epiphanij, cum in Palæ-
stina tum ageret, nec transtulisset epistolā quæ eius rei meminit, si aut
actum prae, aut male traditū ab Epiphanio putasset: uidelicet homo
tam infensus hæreticis, tamq̄ delicato in cēsendis doctrinis stomacho.

Profecto & Lactatius Firmianus grauis in primis author qui sub im-
 peratore Cōstantino uixit, idem demōstrat, uidelicet nō solū ullū usum lac tantius firmianus
 simulachrorū sui sæculi Christianis, sed ita etiā tum uisum esse, ut ne li- mī & pānī eremitar
 ceret quidē simulachris uti. Capite enim secūdo, secundi libri diuinaru- mī, qui sib filiis con-
 institutionū simpliciter afferit, Dei imaginē semper superuacuā esse, quippe cuius numen ac spiritus ubiq̄ diffusus abesse nūquam possit. Et simulachrum dei non esse illud quod digitus hominis ex lapide aut
 ære aliāue materia fabricatur, sed ipsum hominē, quoniā sentit & mo- fol 85 cap de qyp
 uetur, & multas magnasq̄ actiones habet. Quin amentiā esse iudicat to
 effingere quæ postmodum uereamur, aut uererī & colere quæ finxi-
 mus. Sed & ineptissimos esse homines qui non intelligūt, ipsa simula-
 chra si sensu donarētur magnā gratiā habitura artificibus, & nō se ipsa,
 sed artifices potius, à quibus & per quos essent, adoratura, ut quorum
 manibus nata speciē figuramq̄ ac pulchritudinē accepissent, idq̄ fuis-
 sent, quod fuisse se Priapus apud Horatiū fatetur, cum inquit:

Olim truncus eram Ficulnus, inutile lignum,
 Cum faber incertus, scamnum faceret ne Priapum?
 Maluit esse Deum, Deus inde ego furum auiumq̄
 Maxima formido, &c.

Adorations definitio

Sed hæc, inquit Lactantius, nemo considerat, infecti sunt enim persuasione homines ac mentes eorum penitus succum stultiæ biberūt. Adorant ergo insensibilia qui sentiunt: irrationalia qui sapiunt: ex anima qui uiuunt: terrena qui oriuntur è cœlo &c. Porrò adorare Latinis est genu flectere, coram uereri, honorem exhibere, honore exhibēdo procumbere. Suetonius in Caligula de Artabano Parthorum rege supplice, Venit, inquit, ad colloquium legati Consularis, & transgressus Euphratem, Aquilam & signa Romana Cæsarumq; imagines adorauit. Rursum eodem capite Lactantius, Nam ista, inquit, mortaliū digitorum ludicra, & fragilia figmenta, ex quolibet materia genere formata, quid aliud sunt, nisi terra ex qua nata sunt? Quid ergo rebus inferioribus subiacet? quid capitibus uestris terram superponit? &c. Alloquitur quidem his uerbis Gentes, cum Christianis nulla tum essent simulachra. Demus autem tum fuisse, ut sunt & prostant hodie, humanis itidem manibus de fragili materia artificum ingenij enata, quis negare ausit etiam aduersus nostra tam quadrare Lactantij uerba, quam aduersum Ethnicorum statuas scripta sunt? Certè nihil nostra ab illorum idolis, origine, materia, effigie, artificum manu, differunt, etiā si contendamus nihil horum à nobis adorari. Iam negat Firmianus, dei simulachrū recte de ulla materia posse constitui, quoniam ipse Deus coram ubiq; præsto sit, nec uerius exprimi possit quam ipse se expresserit, hominem ad imaginem suā condendo. Nam & Paulus Rom. primo palam testatur, Dei immortalis gloriā imminui quoties per mortalis hominis imaginem aut similitudinē effingitur. Idem Lactantius capite IIII. eiusdem libri: Vbi ergo, inquit, ueritas est? Vbi nulla uis adhiberi potest religioni: ubi nihil quod uiolari possit apparet: ubi sacrilegiū fieri nullum potest. Quicquid autē oculis manibusq; subiectū est, id uero quia fragile est, ab omni ratione immortalitatis est alienum. Frustra igitur homines auro, ebore, gemmis, deos excolūt & exornāt, quasi uero ex his rebus ullam possint capere uoluptatem. Capite autem XVIII. inter cauſas uanæ religionis idolorum duas potissimum adducit: Alteram, quod simulachra quæ coluntur, effigies sint hominum mortuorū: Alteram, quod imagines sacræ quibus inanissimi homines seruiunt, omni sensu carent, quoniam terra sunt. Proinde decimonono capite: quare, inquit, non est dubium quin religio nulla sit, ubiuncq; simulachrum est. Nam si RELIGO ex diuinis rebus est, diuini autem nihil est nisi in cœlestibus rebus, carēt ergo religione simulachra, quia nihil potest esse cœleste in ea re quæ fit ex terra. Quod quidē, inquit, de nomine ipso sapienti apparere potest, Quicquid enim simulatur, id falsum sit necesse est, nec potest unquam ueri nomen accipere quod ueritatem fuco & imagine mentitur. Si autē omnino imita-

tio

tio non res, potissimum seria, sed quasi ludus ac iocus est: non religio simulatio sed Mimus religionis est. Præferendum est igitur uerum omnibus falsis, calcanda terrestria ut cœlestia consequamur. Hucusq; Firmianus, non cultum modo, sed & facturam simulachrorum exagiant, indignumq; existimans ad speciem religionis trahi quod fragile, caducum, terrenumq; & sine sensu est. Quod dicere tamen aut scribere non potuisset, si ecclesiæ Constantini sæculo usum ullū simulachrorum habuissent. Nō profecto magis, quām propheta deridere ea tantum cum libertate potuisset, si ex lege uti simulachris licuisset. Hoc enim quod exclamat Psal. C. XIII. Simulachra gentium argentū & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non uidebūt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habēt & nō palpabunt, pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo. Item: Similes illis fiant qui faciunt ea &c, tam contra Iudæorum simulachra fecisset, quām faciebat contra Gentium idola. Nihil enim est horum omniū quæ sunt à propheta aduersum statuas eo loco instinctu spiritus sancti prodita, quod non dictum uideatur in uniuersum cōtra simulachra. Nisi si nostris quædam simulachra sint quæ de nulla terrestri materia, nec ullius hominis manu facta constare possit. Neque id iam nunc narro uelut disputans de imaginibus: sed admoneo tantū de temporum statu, idq; fide historiæ, quæ planè conuincit ueteres & apostolicæ doctrinæ obseruantes ecclesiæ simulachrorū usum respuisse. Aelius enim Lampridius Ethnicus scriptor (quem hoc libentius cito) in uita Imperatoris Alexādri Seueri, Capitolium, inquit, septimo die cum in urbe esset ascendit, templo frequentauit, Christo templum facere uoluit, eumq; inter deos recipere, quod & Adrianus cogitasse fertur, qui templo in omnibus ciuitatibus sine simulachris iusserat fieri, quæ hodie idcirco quia non habent numina, dicuntur Adriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab his qui consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optato euenisset, & omnia templo deserēda. Hactenus Lampridius. Manifeste testatus eum morē Christianis fuisse, ut in domib; suis & templis nulla simulachra haberet. Tale facturus Seuerus erat & iam Adrianus passim extruxerat, ut data occasione, hoc commodius ritum Christianum inducere posset, nisi dæmonia diuersum suassissent, scilicet simulachra in templis erigēda ne sua interiret religio. Paganismus igitur fuit, nō Christianismus, quod idem author tradit, Seuerū in domestico Larario suo Christū habuisse & Abraham, id enim publice sibi ut Christiano nō licuisset, qui tamen eodem in Larario nō hos solum, sed & Apollonium magum, & Orpheum Vatem ueterem, illis coniunctos ut deos colebat. Si cui uacat

(ne sim longior) Tertullianum legat, capite XII. Apologetici, & quo in honore ueteribus Christianis simulachra fuerint inueniet. Quin & Augustinus libro de Ciuitate tertio M. Varronem praedicat, quod licet septus pressusq; tantæ urbis peruersa consuetudine, dicere tamen & scribere fuerit ausus, eos qui primi populis simulachra instituissent, & metum dempsisse, & errorem addidisse. Eleuatur enim superstitione religio, & minus timent qui non nisi coram simulachro uenerabundi trepidant, cæteris uero in locis quod libet agunt, iustior illis & sanctior metus est, qui nec loco se nec tempori accommodates, & semper, & ubique Deum timent, certi & præsentem eum & humanarum actionum, imò & cogitationum inspectorem, neque illum certo loco, aut ad statuas, sed in omni loco esse, omnia percipere, intueri, cognoscere. Ad quod illud Christi attinet, Veros adoratores non in monte nec Hierosolymis sed in spiritu & ueritate adoratuos. Sed ad insulas reuertendum est. Corcyra contra Epirum iacet Adriatico mari circumflua, quamquam illic & Ionium & Siculum occurunt, tamen illud quoque quod Sicilia ab ortu, & parte meridiani littoris imminet, Adriaticum uocat Ptolemæus, sicut Adriam Lucas Actorū XXVII.

Vera adoratio

Adria. Nauigantibus, inquit, nobis in Adria circa medium noctis, suspicabantur nautæ sibi apparere aliquam regionem. Notius autem quam ut memorem, id mare & Adriam dici ab oppido ueteri, & Adriaticū, Ciceroni etiam Adrianum, cuius sinus ille est Adriaticus dictus qui Venetias usque & Tergestum ingreditur. Corcyra nonaginta septem millium passuum longa est, Homeri etiā Poëmate illustrata, & Vlys sis nota hospitio. Vulgus nauticum hodie Corfunam uocat. Diuerso à latere & contra Brutium agrum Sicilia panditur, insula non fertilitate modo (ob quam tamen Cereri & Baccho consecrata ueteribus fuit, & horreum etiam urbis Romæ credita) sed frequentia atque uertute oppidorum, amnium commoditate, & gestarum rerum memoria, uictorijsq; Pœnorum & Romanorum alternantibus, super omnes alias insignis. Credita & ipsa Italiam aliquando continens fuisse, postea auulsa terræmotibus, & fretum illud quod septem stadiorum spacio interest, admissum fuisse. Forma eius triquetra, latera finientibus promontorijs, quorum quod Italiam, ubi Rhegium est, spectat, Pelorum, quod Græciam, Pachynum, quod Africam, Lilybeum dixerunt, inde Græcis etiā Trinacria dicta. Urbes eius septuaginta duas Pliniū ætas numerauit. Hodie duodecim episcopatus feruntur, late patentibus Dicecesibus. Celebritate autem & ubertate eius factum est, ut quemadmodū uetustis gentibus populisq; ita haud multis retro sæculis nostris quoq; magnarū dissensionū seminarium fuerit. Tenuere eam multis annis & iustissimis causis, Sueorum duces, & malū sibi, ut

ut Cæcias (quod dicitur) nubes attraxerunt, motis uidelicet bellis quibus magnæ sese partes miscuerant: nec cessatum aut armis aut odījs fuit, donec ne nomen quidem reliquū esset Sueuici sanguinis. Sanè & ab Anglis & Lothoringijs petita inuasaçō est, hoc maxime tempore quo in Syriam & Saracenos expeditiones sumebantur: de quibus supra in Syria & Aegypto admonuimus. Postremo in regum Arragonum Hispaniæ manus, peruenit, hodieçō auspicijs Caroli imperatoris obsequitur, cuius itidem ditionis & regnum Neapolitanum & Brutius ager, & Calaber est. Meminerunt oppidorum recepti authores, qui aut historiam aut fabulam reddiderunt, M. Cicero actionibus in Verrem, T. Liuius, Salustius, Silius Italicus, Claudianus, ex recentioribus autem Blondus, & diligentissime libro sexto Raphaël Volateranus: Græcorum autē Plutarchus, Polybius, Appianus, Diodorus, ut terrarū scriptores præteream. Nec enim alia est, quod quidē sciam, toto orbe insula, quam ex æquo Græci & Latini scriptores partim nobilitate insulæ, partim autē occasione rerū gestarū celebriorē reddiderint. Ex ueteribus igit̄ Panormus etiamnū clara est, & in littore quod ex aduerso Italizæ est celeberrima Messana, in qua non multis retro annis Lascaris Constantinus, & post eū, ut audio Marcus Musurus Græcas literas sunt professi. Eodē in littore, sed ppius Pachynū ante omnes claritate insignes Syracusæ iacent, Theocrito uetustissimo poëta inslignes, quē Maro in Bucolico carmine imitatus est: aedidit & Archimedem Mathematicū, de quo est apud Liuium quarto libro secūdi belli Punici, sed uerè clara ob Pauli apostoli memoriā quem Lucas tradit ē Melite Alexadrina nauī uectū, triduo Syracusis egisse, Act. XXVII. Ea uero urbs petenda erat in Melitam iactatis, & Siculum fretum circumneundū, donec Rhegium appelleretur. Vnde & à Luca προσελθόντες, hoc est circumlegētes dictum, quod ab itinere esset deflexum. Epirum enim legebant, qui ab Oriente uenissent, atq̄ inde traecto Adriatico secundis uentis Rhegium petebatur. Inde freto superato Puteolos nauigabatur. Suetonius in Tito, Quare, inquit, festinās in Italiam, quum Rhegium, dein Puteolos oneraria nauī appulisset, Romam inde contendit expeditissimus. Plerunque Brundusinum portum qui Calabriæ est, ingressi reliquum itineris per terras conficiebant. Contra, qui Roma essent in Syriamabituri, traecto Siculo freto, Peloponnesum tendebant, hinc Rhodum, inde Cyprum, inde Syriam continentem: quæ nauigatio hodieçō Venetis naucleris Hierosolymam petentibus, admodum trita est, nisi quod à Venetijs primum Corcyram Adriatico emenso contenditur, inde Peloponnesus petitur. Hieronymus Paulinæ profectionem ex urbe describens, Inter Scyllam inquit & Charybdim Adriatico se credens pelago, quasi per stagnum uenit

ad Metonen(ea Peloponnesi urbs est) ibiç refocillato paululum corpus, pusculo, Et sale tabentes artus in littore ponēs, Per Maleam & Cytheram sparsasq; per æquor Cycladas: & crebris freta concita terris, post Rhodum & Lyciam, tandem uidit Cyprus &c. Paucis indicans, quem cursum in Syriam nauigatura tenuerit. Ante autē dixerat Roma se ad Pontian insulam peruenisse, quæ ut tradit libro III. Plinius contra urbem Veliam & littus Lucanum haud longe Siculo freto abest, alia à Pontijs quæ iuxta Corsicam iacent. In illa enim Flauia Domitilla san-
Melita.cta fœmina, Domitianī furore circumuenta exulauit. Melita autē naufragio Pauli notata, ferè medio pelago inter Lilybæū Siciliæ promontorium, & Cercinam Africæ insulam, quæ sinui magnarum Syrtium adiacet, ponitur, cum oppido eiusdē nominis. De ea Cicero actione in Verrem sexta, sic refert: Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari periculosoq; disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti in textrinum ad muliebrem uestem conficiendā fuit &c. Alibi textrinum illud Melitense uocans: ubi authore Diodoro preciosa tenuitatem & mollitatem uestis fiebat. Proxime Melitam est Gaulos insula cuius terra enecare in Africa scorpiones Plinius tradit. Sunt & aliæ iuxta insulæ, quæ quia medio pelago iacēt, aliâs ut contra Siciliam sitæ, aliâs ut Africano obuersæ littori scriptoribus memorantur, cum tamen eadem existant. Vnde & Punica gens esse potuit, quæ Apostoli tempore Melitam colebant, quanquam & Colonos in ea fuisse Romanorū satis uel Publij nomine intelligitur. Ita multis in locis usu uenit, quondam, ut Romanis Barbari mixti habitarent. Certè Lucas Barbaros uocat, non ex contemptu, sed hoc magis eos laudans, quod tam beneficij fuissent, trium scilicet mensū hospitium largiti. Quod autē de Melite Lucas, hoc ferè & de Corsica Pomponius libro II. innuit, & ipsa mixtim habitata. Sed Pomponij uerba ponere libuit, quæ sic habet, Corsica littori propior, inter latera tenuis & longa, præter quām ubi Aleria & Marianæ Coloniæ sunt, à Barbaris colitur. Hactenus Pomponius. Melita hodie Malta uulgo dicitur, nuperrime fratribus seu Dominis hospitalarijs sancti Ioannis, post amissam Rhodum, Imperatoris Caroli fauore ad inhabitandum concessa: ne prorsus mutata conditione mari exuerentur. Occidua magis Sardinia est, & ipsa inter maximas mediterranei insulas habita, specie oblonga, & in Austrum magis quām Sicilia protensa. Distat ab Africa ducentis milibus, à Septentrione Hetrusco mari haud magno interallo à Corsica distincta. Latus eius orientale centum octuaginta octo millium passuum, Occidētale centum septuaginta millium longitudinis habet, Plinio. Quin & à frontibus, Austrina Borealiq; admodum lata est. Quantum habitatur eximie fertilis, nec infrequens est.

est. Ex oppidis uero nulla clariora sunt Calari & Sulci , quorum adhuc uetus nōmīna manent. Creditum est in ea herbam nasci, qua qui uescitur ridendo pereat: ut inde Adagioni locus factus sit, Sardoniū risus, de quo in Chiliadibus Erasmus. Vetustissimi authores tamen Sardiniae cœlum ut triste & pestilens notarunt, ob paludes scilicet quibus abundat, ceu tradit Silius. Hinc illud M. Ciceronis libro Epistolarum septimo, in Tigellium Sardum, quem patria sua pestilentem dicebat. Sed & Suetonius C. Cæsarem ludæos exosum in Sardiniam destinasse militatum tradit, quod ea insula pestilēte aëre esset. Constat & posteros Geneserichi Vandolorum regis, post occupatam Africam, pro Arriana hæresi propaganda, Catholicos episcopos magno numero, nec semel, in hanc insulam uelut pœnæ destinatam relegasse, non ita multo tempore post Augustini mortem. Eleganter autem Martialis, subindicans in omni loco homines esse morti obnoxios, Nullo fata loco, inquit, possis excludere, cum mors Venerit, in medio Tibure Sardinia est. Erat enim Tibur proxime Vrbem saluberrimi cœli oppidulum. Sardinia constare video post collapsas Romanorum res diu Saracenis Africa potitis paruisse, interim & Pisani uendicatam, quorū uariæ in Saracenos uictoriæ quondam spectatæ. Cæterum Sicilia regno ab Hispanis recepto, haud ægre in ditionē horum & Sardinia concessit, hodieq; paret Imperatori Carolo. Corsica contra Genuam Ligustico mari alluitur, longa centum quinquaginta millium passuum, lata quinquaginta millium, ut libro tertio author est Plinius. Vniuersa fermè montibus tollitur, & est uinetis cultissima: nec ignotum Italiæ uinum eius quod uulgo Cursicum uocant. Ditionis est Genuensium, qui & ipsi imperatori Carolo parent. Aduersus Galliam Stoechades, ita aliquando appellatæ quod ordine iaceant, Massiliensem littori appositæ, ut libri tertij V. capite tradit Plinius. Contra Tarragonensis littora sitæ Baleares, & ipsæ paruo interuallo distant. Maiores minoresq; olim dictæ, Pomponio. Hodie Majorca Minorcaq; uulgo corruptis uocabulis uocantur, potissimum duæ: omnes tamen Hispanicæ ditionis. Stoechades autem ad regnum Franciæ attinent, cuius & in Oceano Insulæ numerantur. De quibus mox refer emus.

INSVLAE OCEANI

P R A E C I P U A E.

Xtra columnas Herculis & fretū, quod de uicina insula Gaditanum appellatū diximus, Oceanus patescit, ingens mare, nec receptū sinibus, ut illa maria de quibus meminimus quū sinus potiores cesseremus, sed ambitu immanni terras undiquaque inclu-

dens circumluensq;. Cui per partes sua itidem apud authores indita nomina leguntur. Hispánicus enim dicitur, quā Hispaniam alluit: inde Gallicus, & à Britannia insula Britannicus, dehinc Germanicus, & in terras sese immittens Sarmaticus. Rursum Hiperboreus & Scythicus, & mox ab orientis latere Sericus & Aeous; tum ad austrum conuersis littoribus Indicus quia Indiam alluat. Dein Ruber, duobus sinibus suis, quorum alter Persicus alter Arabicus dicitur. Aethiopicus autem Oceanus est, qui Aethiopum maxime Australium terras ambit. Hinc ad occiduam terrarum partem circunflexus & Aethiopicus & Libycus & Atlanticus dicitur. Insulæ multæ eius quidem, sed rariores tamen in tanta undarum uastitate uisæ, etiamsi nuperrime quasdam ad Austrum & Occidentem Lusitanica primum nauigatio patefecit. Dubium, ueterés ne an interim enatæ? In totum enim incertior est de insulis traditio propter uarietatem & nascentium frequenter apparentiumq; quæ ante non extiterant: rursum autem subsidentium obeuntiumq; quorum frequens & cognita habitatio fuit. Quod quidem ex alluisionibus, terræmotibusq;, & si quæ aliæ sunt imperantis Naturæ caussæ, quæ nos prætereunt, euenire creditur. Potissima Meridianarum & ab Alexandri usque memoria cognita orbi nostro, Taproba-ne est, adeo spaciofa, ut priscis, uelut libro sexto tradit Plinius, altera orbis pars quam Antipodes incolerent, existimata fuerit. Sita est è regione littoris quod Indo Gangeq; includitur: mare quod inter insulam & continentem est, uadoum ferè & frequenter senos passus altitudinis non excedere, constat. Plinius & Solinus inter ortum & occasum iacere eam scribunt, haud explicata, ut uidetur, loquendi ratione, cum nulla insula sit, quæ inter ortum & occasum non iaceat. Existimo tamen ad extantium terrarum longitudinem ueteribus Tabulis descriptam, obseruatione facta ita eos prodidisse, quoniam à maximo meridiano haud multum abesse ea insula uideretur. Palam enim incomparabilis diligentiae uir C. Plinius non uno loco in describen-dis terris se & priscis & nouis Tabulis usum testatur, quo maiore fide omnia redderet. Sed & comperta nuperrime longitudo extimæ Indiæ & postremi Occidentis ita illorum authorum sententiæ suffragatur, ut uerissime sensisse eos sit fatendum. Abundare & gemmis eam insulam & margaritis, auriq; & argenti amore & aestimatione ita teneri traditur. Elephanti in ea maiores quam Indici, homines autem ut in temperato aere maxime longæui. Quo uel solo argumento patere possit intra círculos tropicos non tam moleste habitari terras, quam uetus, egregia illa ueritatis magistra experientia destituta, prodidit. Sophronius author est, & à Candaces reginæ Eunucho cuius Lucas Actorum capite octauo meminit, hac insula Christi Euangelion esse
prædi

prædicatum. Plinius regē legere insulanos solitos innuit, senio & clementia spectatum, nec admīsum aut retentū cui liberi essent, uidelicet ne tyrannide efferretur successio & hæreditarium hoc modo regnum fieret. Quin & capitis damnari solitum tradit si quid ille facinorosum designasset. Eadem & principes & priuatos illo loco iudicij seueritas mansit. Nec inultum fuit scelus à quocunque commissum. Puto, quia grauius peccant principes in exemplum tracti, quām peccare priuati ingloriū possint. Certum autem uel recentiore indagatione, Australis insulas rebus propè omnibus abundare, quæ continēti, hocest, Indiae, Arabiae, & Aethiopiae tribuuntur, uerum in portus & emporia iam dītarum regionum conuectæ in nomen mercium continentis transeunt, & Indicæ, Arabicæ, atque Aethiopicæ uocantur. Opes autem illas diues naturæ parens, ita his terris reliquit, ut & singulis proprias quasdam, rursum, & communes omnibus dederit. Sola India piper mittit, granum scilicet tostum sole, & de arbuscula non absimili lunipero collectum, nisi quod illa siliquas etiam habet granis fœtas, quæ & ipsæ antequam dehiscant, lectæ ac tostæ ad solem, piper illud faciunt quod longum uocamus, authore Plinio. Sed & Macir, id est cortex ille odoratæ nucis seu folliculus quem uulgas Macem uocat, cum nuce sua ex India affertur, Græci κάρπων μυριστον, id est, nucem unguentariam uocant ipsam, quæ nostris muscata dicitur ut in Corolario tradit Hermolaus. Est & Gariophilon Indiæ fructus natus in arbuscula duorum cubitorum, cui buxeus color, cortex pallidus, parua folia & Cyperi modo densa. Arabia sola omnium terrarum Thus ædit, de quo in Eudæmone diximus, & Cardamomum, quod ei pecu liariter tribuitur. Aethiopia autem quæ Trogloditica cognominatur Cinnamum seu Cinnamomum gignit, fruticem duorum cubitorum in cuius cortice summa gratia est. Atque hæ quidem propriæ ferè horum tractuum merces sunt. Communes habet India margaritas, cum Arabicis & Persicis littoribus duntaxat præstantiores, ignobiliores enim & in Mediterraeno & Britannico Oceano reperiri libro nono scribit Plinius. Lignum Hebeni magno quondam aestimatum, India quidem mittit, sed præstantius Aethiopia, fruticosum enim Indicum est, Aethiopicum autem enodi trunco, & parte medullacea nigrum, durum, graue, quod & à Marone intellectum arbitror Georg. II. Sola India nigrum fert Hebenum &c. Nam & Dioscorides & Plinius Hebeno Aethiopico nigrorem præcipue tribuunt. Neque rarum Vergilio, Indiæ nomine Aethiopiam, ac rursus Aethiopiae uocabulo Indiam significare. Quare adductus Seruius uideatur, ut dixerit Poëtam in carmine paulo ante citato omnem Aethiopicam plagam intellexisse. Siquidem & Ptolemæus in India Aethiopas quosdam &

censet, unde & promiscuū uocum usum enatum esse uideri queat. De Nili enim ortu locutus Maro libro Georg. III.

Visque coloratis amnisdeuexus ab Indis.

Aethiopes significat. Contra, libro secundo:

Quid memorem Aethiopum molli canentia lana

Vellera? &c.

Indi haud dubie intelliguntur, quos Aethiopes nominat. Præter enim Seres, & in Indiæ & Arabiæ tractu lanigeras esse arbores, Plinius & Theophrastus sunt authores. Hebenum autem Theophrastus scribit cortice buxeo esse lignum, intus nigrore spectatum, cum summa duritia. Ut adducar coniectura hoc ipsum esse lignum, quod nuper ex insulis nouo medicæ salubritatis præconio aduixerūt, & Guayacum cognominarunt, potionibus aduersum ulcera Gallici morbi accommodissimum. Enim uero & ipse Plinius libro uicesimoquarto Hebenum ueteribus medicis in erodendo usui fuisse testis est. Sed & pulsulis & destillationibus mederi Dioscorides tradit. Sæpe autem accidit, ut rerum usu ac memoria intercidente pro nouis quæ sunt uetera recipiamus, & econtrario præualente consuetudine uetus uideantur uulgo, quæ nuper nata excogitatae & recepta sunt. Zinziber autem, siue, ut Plinius, Singiuer & Singiber, radix candida, Arabiæ & Aethiopiæ communis est. Quidam eam piperis radicem crediderunt, falso. Humilem herbam gignit, nec alia usquam radix est quæ facilius cariem sentiat. Ea de re tingere eam mercatores solent, ne facile uetus queat deprehendi. Myrrham optimam mittunt Arabes & Aethiopes, debilior enim Indica est, sed illis tamen cognata. Mastiken & Arabia & India præstant, sed utranque tamen uincente Chia, ut supra est dictum. Aloë preciosissima ex India est, deteriorem præstat Syria. Succus est amarissimus, ex inciso fruticis caule, & folijs, præterea etiam sponte effusus, celeberrimo rei Medicæ usu. Costum commune est Afris & Nabatæis. Folium, peculiariter suggerit India, unde foliatum unguentum dictum est Dioscoridi. Ladanum ex Arabia optimum uenit. Casia & huic & Aethiopibus communis est. Sicut Indis & Arabibus calamus odoratus, qui tamen & apud Syros haud procul Libano monte legitur, sed Austrino illi incomparabilis. Myrobalanon Aethiopes uendunt, præterea & Arabes & uicini Aethiopibus Aegyptij. luncus uero odoratus non nisi ex Africa, quod sciam, & ex Arabia uenit. Nardum æstimatiissimam mittit India, frutex est in folia & aristas excrescens, præcipuus uero usus folijs & aristarum cacuminibus, quas spicas uocant. Syriaca, Cretica, Gallica, herba est, Indica autem frutex. Sed de Nardo supra dictum est. Non omissitudū & Saccharum, seu ut uulgaris Zuccarum,

ex

ex India, Arabia & insulis Austrinis magna copia summitti. Quan-
quam & Aegyptus hodie & Cyprus, Creta, Rhodos, & Sicilia, confi-
ciant. Humor est melleus de arundinibus collectus, cuius olim parcus
usus, nunc frequentissimus est. Libuit autem isthac in transcurso com-
memorare, ut, quoniam insularum Australium meminissimus, Le-
ctor simul intelligeret quae inde potissimum merces, quae Aromata,
ut uocant, & quibus maxime ab oris ad nos adueherentur. Gemmis
quidem in totum ea pars orbis abundat. Plane natura toto illo pro-
uentu rerum tam preciosarum nec insalutaris fuisset nec incommoda,
quippe quae tot modis prodesse est conata, nisi libido insatiabilis &
luxus intemperans rerum usum uitasset, precijs etiam ad immensum
auctis, quae nequirent tamen esse immodica, si quibus licet, & quoad
deceret quibuslibet uteremur. Circum Taprobanen & oram Indicam
multæ aliae sunt uaria rerum ubertate prædicatae, inter quas quae auro
argento q̄ abudent, memorantur. In Aethiopico littore itidem plu-
res nec dispare illis magnitudine. Sicut & in Africæ parte quae ad oc-
casum spectat, maxima insularum America cognominata obteditur.
Deinde longissimo ab occasu Continentis interuallo, Spagnolia, &
ultra eam Isabella, dein Parias dicta, nuperrimis exploratoribus. De
quibus quanquam priuatim proditum est ab his qui se nauigationum
autores & classium præfectos fuisse asserunt, tamen quoniā Regum,
ut ante quoque admonui, ampliori cura ad plenum excuti ea locorum
ratio potest, pleraque autē quae nunc incertiora feruntur, ita nota fieri,
ut omnis ambiguitas de medio tolli possit, silendum de illis hoc loco
satius duxi, quam fusius referendum. Postremo & angustia instituti
operis, & quoniam priora mihi propemodum inuito amplius excre-
uerunt quam ratio inscriptionis ferat, ut supersederem admonuerūt.
Non potui autem temperare mihi, quando dignum annotatione ui-
debatur, quin Raphaēlis Volaterrani recentissimi scriptoris senten-
tiam de Africæ latitudine excuterem, primū ambiguam, deinde talem
quae secum etiam ipsa pugnet. Nec id facio ueluti gloriolam captans,
in errore tanti alioqui uiri detegendo, quem equidem lucubrando
multis in locis sum secutus, sed hac maxime caussa, ut, quoniam recen-
tiorum traditionem imitatus Aethiopum tractum ultra Capricorni
circulum in austrum abire docuisse, æquum mihi Lectorem (quem
proclive erat tanti scriptoris haud satis expēso præiudicio persuaderi)
simul, & suspicione liberarem, & meam fidem redimerem. Igītur libro
duodecimo Commentariorum urbanorum, de locis nuper repertis
scribens: Ego uero, inquit, nullum extra Zodiacum Continens ex au-
thoritate doctorū hominum puto, neque si esset, habitabile omnino
foret, ob solis humilitatē ex Absidis opposito apud eos constituti &c.

Quam sententiam tricesimoquinto libro, in explicando solis motu,
 sed perplexius tamen de Continente locutus, repetit. Contra uero
idem author, nescio an oblitus sui, ut fit saepe, an non satis gnarus quid
diceret, iam ante citato duodecimo libro, ultimum Athlanticæ oræ
promontorium, ad quod terræ fese in ortum reflectere incipiunt, ad
Antœcos nostros pertinere, sed & extra æquinoctialem circulum tri-
ginta amplius partibus iacere tradit. Quod ipsum si ita habet, conse-
quens est, & extra Zodiaci metas Continentem esse, & Africam ad
latus Antarcticum multis gradibus patere, & habitari mortalibus,
quod paulo tamen supra pernegat. Notius autem est quam ut egeat
explicatione, Terras quæ ab Aequatore partibus uigintiquinque aut
Boream, aut Notum uersus abscedunt, iam extra circulos Tropicos
esse. Si igitur Raphaeli Africæ continens una & triginta partibus
ab Aequinoctij circulo in meridiem panditur, constabit arbitror uel
se authore, Africam septem minimum gradibus ultra mediam illam
Zonam ad decluem mundi partem, abscedere. Quod si ipse, Ro-
mæ commentatus, eos esse Antœcos intelligit, qui extra Zodiaccum
æquis ab æquatore spacijs utrinque distant, sicut ipse secundo libro
de Antœcorum situ prodidit, fatebitur, uelit nolit, quadraginta mi-
nimum duobus gradibus Austrinam plagam in meridiem extendi,
siquidem tot partibus urbs Roma Septentrionem uersus ab Aequa-
tore summouetur. Iam quod de Absidis, hoc est Augis Solis oppo-
sito loco admonet, etiam si uehementem illius partis æstum arguit,
tamen non prorsus aufert habitationem, quod ipsum præter caussas
ab Alberto redditas, cottidiana experientia conuincitur. Ut done-
mus interim quod eodem libro XII. tradit neminem ad partem ui-
cesimam septimam nostri poli, propter glaciem rigentem appropi-
quare posse: cum recentior traditio ultra latitudinem à Ptolemæo
compertam, hoc est ultra gradus sexagintatres, nouem amplius gra-
dibus habitari terram Boream uersus deprehenderit, ut hodie Conti-
netem septuaginta duarum partium ab Aequatore latitudinis ha-
bitari, nec amplius decem & octo partibus à Polo arctico abesse con-
stet. Sed hisce de rebus paulò fusius dictum est in Commētarijs quos
in Pomponium Melam ante annos quindecim scripsimus. Nunc ad
insulas redeundum. Et ad Occasum quidē extra Herculis columnas,
in ipso Bethicæ prouinciæ capite, ut ait Plinius, Gades insula septua-
ginta quinç̄ millium passuum, longa, & angusto mari à Continente
diuisa, cum ueteri oppido, eodem quo insula nomine, ubi templum
ditissimum olim sacratum Herculi, eoç̄ sanctius habitum, quod ossa
eius ibi sita magno accursu pagani colebāt. Contra Lusitaniae littora
Erythia sita, Pomponio, à Geryone quondam, ut creditur, habitata,
hodie

ab fidis / / angit

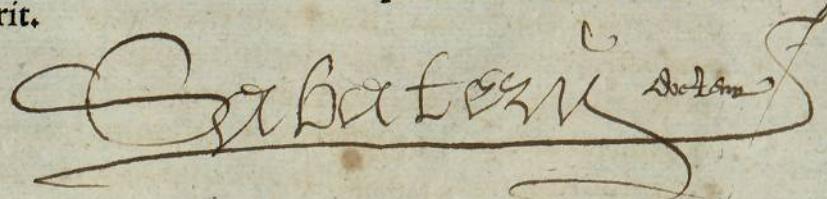
hodie Berlingam uocant, iuxta quam aliæ quoque sine certis nominibus adeò fertiles prædicatæ ueteribus, ut cum semel sata frumenta fuerint, subinde reciduis seminibus ac segetem nouantibus, septem minimum, interim plures etiam messes ferant. Durat hodieq; horum littorum ubertas, nec iniuria C. Plinius Italæ suæ, ut ab omni fertilis tatis dote laudatæ, Hispaniæ maritimas partes ceu fertilissimas confert. Celtico promontorio Cassiterides obiacent, ita quondam dictæ quia plumbo quod ^{Kassiterop} Græci uocarunt, abundant, magno argumento Græcas etiam gentes Oceanum illum quondam ingressas fuisse. Nam & in Britannia Græcorum monumenta extitisse palam testatur libro IIII. Plinius. Hispani nautæ eas more suo alijs atque alijs diuorum nominibus consecrarunt, præcipua illarum, etiam Christo dicata: quem ritum uelut auspicatum, hodieq; in locis nuncupandi retinent. Flexus littorum ad Boream conuersus paucas insulas habet, frequentiores Gallico littori obiacent, ac ne hæ quidem certa facie propter æstus Oceani reciprocos, qui hanc in primis oram infestant. Luna enim exoriente, surgit ille & ingenti horribiliq; undarum ui op plet littora, donec illa lineam meridianam attigerit. Deinde demittit se, sensimq; subducit nudatis littoribus, quoad usque Luna ad horizontem occiduum deuenerit. Vbi occidit rursum crescit petitq; ter ras, & tum est altissimus quum illa suo motu ad mediæ noctis, hoc est contrapositum Meridiano parallelum approximauit. Hunc trans gressa ortum uersus æstus ita in profundum retrahit, ut magno etiam interuallo littoribus digressi non crenantur. Nec redeunt donec illa iterum ad Orientalem Horizontem peruerterit. Fit igitur hoc modo ut uigintiquatuor horarum spacio, bis ingruat æstu Oceanus, bis refluat, subsidatq; & quoniam sidus illud celerrimo transitu meat per Zodiacum, & plane desultorium est, fieri uidemus ut eius motu per signa uariato, accessus quoque & recessus Oceani uarent, neque ullo tempore pariter fiant, præterea maiores minoresq; existant prout illa luce plena aut deficiente aut nulla fuerit. Solent enim ferè cieri æstus plenilunijs, nec parum refert ad quam cœli partem inclinarit latitudine, & an ad Septentriones, an uero ad Austrum exorbitet multum: præterea interest quibus stellis astrisue in pererrando signifero se coniunxerit, quibus opposuerit, quos angulos permearit. Plerunq; enim accidit, ut ex improviso irruens, frequenter habitatos agros merrat & eluat. Quod proximis annis apud Hollandos & Frisios multa hominum clade accidisse nouimus. Quod contigere & Mediterraneo solet, sed ferè terræmotibus aut uiolentis uentorum eruptionibus agitato. Qua de re si quis pluscula desiderat, ea legat quæ in tertium librum Melæ ex traditione D. Georgij Collimitij uiri in omnium do-

Etinorum genere incomparabilis, conscripsimus. Porro insulæ quæ
 in Britonum littore iacent ditionis sunt regni Gallici. Britonas au-
 tem intelligo Britanniæ Gallicæ accolæ, quos è Britannia insula in ea
 loca migrasse cōstat. Vulgus Bartenniam uocat, ad Ligerim amnem,
 Nortmanniæ proximam. Vnde Pelagius monachus Brito cognoscen-
 tatus, qui Hieronymi ætate foedissimum errorem Liberi Arbitrij
 & meriti aduersus gratiam per Africam Syriamq; sparserat, Carthaginensi
 demum Synodo damnatus. Omnium tamen insularum Occi-
 dentis & Septentrionis citra contouersiam maxima & potentissima
 est Britannia, quam hodie Angliam uocamus, ab Anglis uidelicet Sa-
 xonum gente, quæ sub Valentino illo qui ex Constantio duce &
 Honorij sorore Placidia natus, imperauit, eam insulam ingressa tenu-
 it. Arbitror autem in totum Germanos origine esse qui hodie Angli
 dicuntur, Scotos autem & ipsos inde ortos notius est quām ut sit mul-
 tis referendum. Insula hæc ueteribus Albion dicebatur, uelut ad diffe-
 rentiam quum reliquæ omnes eo tractu Britanniae dicerentur, autho-
 re Plinio. Primus eam Romanorum, Dictator Cæsar post deuictas
 Gallias ingressus uidit magis quām uicit. Postea Claudi imperatoris
 armis patefacta innotuit, & Romano Imperio ductu Vespasiani adie-
 cta est. Non tamen ultra uicinitatem Calidiæ syluæ uictoria tum
 progrediente, iuxta quam ea insulæ pars iacet quæ & minor, & secun-
 da Britannia, dicta Scriptoribus, hodie Scottiæ nomen habet. Quam
 quidem ut remotiorem à Gallico littore, & feris quondam populis ha-
 bitatam, ideoq; serius deuictam esse constat. Cæterum ut in Germa-
 nia, sic in Britannia quoque secundis rebus haud diu usæ Aquilæ illæ,
 maximas suorum clades uiderunt, nec inultum fuit uicisse, neque ulla
 prouinciæ huius administratio illis admodum quieta fuit, donec col-
 lapsis Imperij rebus Germaniæ populis cessit. Hodie omnia pro situ
 proq; coeli qualitate cultissima sunt. Certum autem aëris eam tempe-
 ratoris esse, quām pleræcq; Continentis regiones existant, quod ma-
 ris beneficio sunt qui tribuūt, nam & Strabo genere Ponticus, duode-
 cimo libro, tractum Ponti qui ad Euxinum præiacet clementioris coeli
 esse tradit quām interiorem & magis Australem Cappadociam. Hu-
 mido tamen nubiloq; coelo esse Britanniam Cornelius Tacitus in so-
 ceri Agricolæ uita prodidit. Forma Angliæ oblonga, laciniosis litto-
 ribus, quæ & ipsa frequens æstus inuadit. Transuersa autem, & à bru-
 mali occasu in æstuum ortum porrecta, præterea Germaniæ, Galliæ,
 Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus aduersa, octies centenis
 millibus passuum longitudine patet, quemadmodum ex Agrippæ au-
 thoritate Plinius tradit, latitudine autē nusquam maiore trecentorum
 millium est. Qua proxime Continentē accedit, ad littus Gessoriacum
 ubi

ubi hodie oppidum Callois extat, quinquaginta millium passuum
traiectus est. Ab Occasu uicinam habet Hyberniam & ipsam satis cla-
ram, sed longe tamen minorem, & regibus Angliæ subditam, in qua
Gregorio libuit ut Monachismum plantaret, summissis ex Italia Au-
gustino quodam & Melito & Ioanne qui Benedicti instituta imbibes-
rant, breuiq; adeo successit uotis, ut inde examina Monachorum in
Gallias Germaniasq; ceu de alueario quodam euolauerint, hodieq; in
Norico etiam & Pannonia Cœnobia extent, quæ suam originem ad
Scotos monachos (ita uulgo dicebantur) referat. Sed longe tum alia
Monachismi quanquam recentis & nuper instituti facies erat, quam
hodie cernitur. Re ipsa cupiebant esse quod dicebantur, nihil fucatum
illis, nihil personatum placebat, simplicitatis erat, non malitiæ, longe
minus obstinatiæ si qua in re errabatur. Opum autem & rerum sæculi
tantus illis cōtemptus, ut eas non solū non ambirēt, sed oblatas etiam
& hæreditarias respuerent. Præclare enim Columbanus & ipse Hy-
bernæ monachus, qui, ut Abbas Vualafidus scribit, à Sigiberto
Francorum rege magnifica pollicitatione, ne Regno suo decederet,
inuitatus, respondit, Non decere, ut alienas diuitias amplecterentur,
qui Christi nomine suas dereliquerint. Quid dicturum fuisse puta-
mus, si titulos ei prophanos, si agros & latifundia, si denique ius illud
meri & mixti imperij, monacho illi Sigibertus obtulisset? Sed & Gal-
lum suum Hybernia celebrat, Columbani discipulū, qui primum Lu-
xonij, dein Brigantij, postremo Arbore Felici commoratus, quum iu-
sto tempore Alemannis Prouincias ingressis, Christum prædicasset,
ad extremum uelut pertæsus eius gentis mores & ferociam, in solitudi-
nem se contulit, exiguo monasteriolo contentus, cuius loco hodie op-
pidum nostrū de huius nomine Sangalli nuncupatum, cernitur. Mu-
ltis quidem ante Gallum sæculis Christiana Rhetia fuit, uerum ab Ale-
mannis è Germania profectis, religionem pariter & Prouinciæ splen-
dorem amisi. Demum Francos ad fidem conuersos, uicti Aleman-
ni sunt secuti, & religionem imbibierunt, cuius per superiorem Rhe-
tiam potissimi ministri, sobrij illi & barbati magistri Pirminus & Gal-
lus fuisse perhibentur. Angli hodierni uetus tam Britannorum gen-
tem, armorum gloria non æquant modo, sed etiam superant. Ac-
cessit robori cultus pietatis propius cognitæ, & literarum studio-
rumq; cura minime infelix, propter ingeniorum excellentiam. Nec
minus hodie Græce & Latine loquentes habet ea insula quam ha-
buit cum Romani eam homines administrarēt. Quin & ipse illustris
rex Henrychus eius nominis octauus, præter eximias dotes quæ in
multis regibus desiderantur, eruditione etiam & peritia doctrinarum,
raro nimirum eius ordinis munere, præcellere dicitur. Ipsa insula, &
& iiiij

gentium uariarum commercijs celebris, & opibus cum suis tum aduersitatis ditissima est. Lana ibi mollissima & optima, Stannum candissimum, quod multis iam saeculis regio aedit, quam ipsi Cornubiam uocant. Sanè & ob auri & argenti fodinas, & margaritas in eo littore lectas, ab antiquis authoribus celebrata est. Non praeterierim in hac Britannia ex Constantio Chloro & Helena, Constantinum Magnum genitum esse, qui primus Imperatorum urbis Romæ syncerius fuisse Christianismo creditus est. Sed & illud constat multis ante saeculis Angliam Christianam fuisse quam Germania conuerteretur. Hodie duæ eius Metropoles memorantur, Cantuariensis & Eboracensis: in Hybernia autem tertia, Amarchana, quarum omnium uigintiquinque Dioeceses numerari, recentissimi scriptores prodiderunt. Scotia, ut dixi, postremam insulæ partem uendicat, insignis & ipsa Regno, nec indiga rerum quæ ad alias etiam gentes exportantur. Ultra illam Orchades iacent insulæ inter Britanniam & Thulen sparsæ, ditionis regni Scottici. Ipsa Thule extima ferè eius maris insularum, fama etiam congelati maris prædicatur. Glacie enim obduci & rigescere maria Hybernis mensibus in illa sinuum insularumq; frequentia & uicinitate certum est, resq; fidem accipit à noctium longitudine & rigoris uehementia, ubi dies brumæ tempore prope nulla est, & si quæ est, tamen intemperie uincitur propter excusos amplissimis angulis Solis radios, & elusam uim caloris in superficie tam lubrica & leui. Ut uel hac unica cauſsa rerum conditori placuisse uideri queat, quo latera mundi & plagam extimam Polis adproximantem, aquarum, ut sic dicam, regno contribueret, immodica enim temporum illis in locis diuersitas, nō molesta solum animalium naturæ & mansioni, sed etiam intolerabilis fuisset. Aestiuis illic mensibus crepuscula sunt pro noctibus, Hybernis, diluculum pro die est. Citra Orchades in ortum terræ iacent instar insulæ quæ parte aliqua extimæ Sarmatiæ adhærent, fortissimarum quondam gentium altrices, nec circunfluæ modo sed etiam peruiæ Oceani aestibus: quanquam peninsulam non insulam esse constet quicquid illic ambitur mari. Proinde & Paulus Diaconus non ineptus suorum temporum scriptor libro de gestis Longobardorum primo, Hæc insula, inquit, sicut retulerunt nobis qui eam lustrarunt, non tam in mari est posita quam maris fluctibus circunclusa &c. Nostra ætas etiam nū Noruegiam, quasi Nortuuigiam, id est, Septentrionalem terram aestibus undarum affusam, praeterea à gentibus Gotthiam & Suetiam seu Suediam uocat, à Germanicis Sarmaticisq; littoribus mari multis locis uadoso & latentium Teniarum insidijs periculoſo disternatam. Ptolemæus Sabulosum Pontum nominat hac maxime parte, qua terras penitus ingreditur. Duæ illic insulæ

fulæ, Selandia & Gotthia, quarum alteri rursum à mari quod circum-
luit nomen est, Germani enim See mare, Land oram aut terram uo-
citant. Alteram Gotthi incolæ sic appellarunt. Pomponius uetus au-
thor inter Septentrionis insulas in illo sinu Codano à se dicto, unius
meminit quam Theutoni tenuerint: idem fortasse qui & Gotthi, ue-
tus enim nomen Theutonorum est. Nec tacēda hoc loco Glessi uber-
tas, quæ Sarmatico littore spectatur. Electrum id & Succinum dixe-
runt ueteres Germani, ut Plinius docet, Glessum, ob nitorē, arbitror,
humoris translucentis, quam uocem uernaculus sermo adhuc retinet
Glessum, seu Glassum pro uitro usurpans, & Gleſtum etiā pro omni
materia quæ igne colliquata nitorem leuorēmue fictilibus superin-
ducit, arti figulinæ omni notior quam ut opus sit indicari. Norue-
giam ueteres Scandiam, & interdum Scandinauiam ut Plinius, recen-
tores etiam Scondiam dixerunt aduersam Cymbrico Cherrsoneso, &
nuper à Iacobo Zieglero tabulis æditis illustratam, inter quam &
Continentem insulæ aliquæ interiacent, parte regni Danorum seu
Danmarchiæ, parte Suedorum ditionis. Enim uero & Suedi suum
regem habent, opibus & milite celebrem. Hæ sunt insulæ ex quibus
fortissimæ gentes, Gotthi, Vuandili, Franci, Heruli, Rugi, Longo-
bardi, Alemanni, emersere: primi omnium qui Danubio & Rheno,
ueteribus Imperij limitibus superatis, magno suorum numero, non
prouincias modo Europæ omnes, sed ipsam etiam altricem imperij
& dominam Italiam incredibili uictoriarum successu ingressi, qua-
dringentis minimum annis perpetua quadam regnorum successione
tenuerunt. Ante autem dictum Vandilos maritimas Africæ prouin-
cias subactas circiter nonaginta annos tenuisse. Ita uisum fuit diuinæ
prouidentiæ, ut in abditissimo Germaniæ recessu, gentes alerentur,
quæ suo tempore, motis lacertis, Romani nominis gloriam extin-
guerent. Persæ quidem & Arabes & Turcæ, graui uulnere saucia-
runt imperium, sed Orientale. Vrbem R O M A M, & ipsam liber-
tatis sedem Italiam soli Germani subiugarunt, idq; tanto impetu, ut
totius propemodum Europæ libertatem uindicarint. Nec enim fuit
gens ulla, quod sciam, quæ in illius Vrbis tyrannidem maiore uin-
dicta animaduerterit.

IN QVOCALIA

multis hominum estimatur, utrumque puto. Et quod si quis
conveniret in meo horum numerorum etiam in aliis non
inveniret, non potest. Namque eis, quos est hoc, non potest. Non
potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Et quod si quis in aliis non inveniret, non potest. Non potest,
quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.
Non potest, quod est hoc, non potest. Non potest, quod est hoc, non potest.

LEVICVLAS HASCE MENDAS, QVVM AD TENTO
etiam subrepfissent, adnotare libuit, quo Lectori simul & nostra dili-
gentia & omnibus numeris absolutum opus probaretur.

Pagina 3. uersu 17. lege coincidit. Pag. 5. uer. 21. lege Apeliotae. Pag. 13. uer-
su 24. lege famam ipsa etiam Roma iactat. Pag. 17. uer. 7. lege libri IIII. Pag-
ina 19. uer. 9. leg. quas utinam. Pag. 23. uer. 22. leg. arcerent. Pag. 28. uer. 3.
lege Decibalum. Pag. 40. uer. 37. lege in occasum. Pag. 42. uer. 18. leg. pius
homo Paulum cum suis &c. Pag. 44. uer. 24. leg. quo demum. Pag. 48. uersu
16. leg. Præterea anno. Pag. 62. uer. 22. leg. millium. Pagina 63. uer. 25. lege
Nomadas. Pagina 68. uer. 16. leg. & spes fuisset. Pagina 70. uer. 29. leg. illapsus.
Pagina 87. uer. 30. leg. extractas. Pag. 98. uer. 27. lege centū milliū passū long.
Pag. 99. uers. 34. leg. Imperatori. Pag. 105. uer. 31. leg. in uincula. Pag. 114. uer.
3. leg. Elogium etiam in bonam partē acceptū. Pagina 117. uersu 12. leg. quoque.
Pagina 118. uers. 4. leg. fame. Pag. 119. uer. 1. leg. propagato. Pag. 120. uersu 9.
leg. quidam. Pagina 130. uer. 2. leg. eiusdem Alexandri. Pagina 133. uer. 35. leg.
Itureos Taxi torquētur in arcus. Pag. 141. uers. 35. leg. Matthæus. Pagina 130.
uersu 37. lege obijciebant.

Qunt omni aureo solato

